Jean Jacques Servan Schreiber
SFIDAREA MONDIALĂ

Prefaţă: SILVIU BRUCAN
Traducere din limba franceză:
RODICA GEORGESCU şi SANDA MIHĂESCU-BOROIANU
Postfaţă: ION MITRAN
1982
EDITURA POLITICĂ
Bucureşti
Coperta: CONSTANTIN NIŢULESCU

JEAN-JACQUES SERVAN-SCHREIBER
LE DÉFI MONDIAL
Librairie Arthème Fayard, Paris, 1980

Prefaţă

Jean-Jacques Servan-Schreiber şi-a încercat norocul în trei profesii care, în tradiţia franceză, sunt înrudite: patron de ziare, om politic şi publicist. Prima

i-a adus o avere pe care în parte a cheltuit-o pentru a se afirma în politică. Succes a avut însă în publicistică cu cele două „sfidări” ale sale: *Sfidarea americană*, care alarma Europa occidentală asupra penetraţiei masive a capitalului american în industriile-cheie de care depindea viitorul ţârilor vest-europene. iar acum *Sfidarea mondială*, care alarmează de astă dată şi Statele Unite asupra pericolului care ameninţă întregul sistem economic capitalist dacă lumii a treia nu i se acordă un loc corespunzător în cadrul acestuia.

Apărută simultan în 15 ţări, cartea este de fapt produsul final al activităţii unui grup – *Le Groupe de Paris* – înfiinţat în 1979 de autor împreună cu profesorul Karl Schiller şi economistul Samuel Pisar; grupul s-a întâlnit cu doi specialişti japonezi, cu personalităţi algeriene şi indiene, cu lideri ai O.P.E.C.-ului. Întreaga activitate s-a axat pe problematica dezvoltării internaţionale şi. rezultatul ei este o. pledoarie înflăcărată în favoarea unei noi ordini economice internaţionale.

Semnificaţia acestei cărţi poate fi înţeleasă pe deplin numai în contextul confruntării din Occident

între cele două poziţii principale care s-au conturat în problema noii ordini economice internaţionale. Dacă la început, sub efectul votului masiv din Adunarea Generală a O.N.U., adversarii au bătut în retragere şi au adoptat o retorică ambiguă gen Kissinger, cu timpul ei s-au repliat şi au trecut la o poziţie de respingere din ce în ce mai făţişă. Premisă lor este că, departe de a fi vorba de revendicări economice aşa cum sunt ele articulate, noua ordine preconizată de lumea a treia implică o profundă schimbare *politică* vizând, în ultimă instanţă, transformarea radicală a structurii mondiale a puterii în care S.U.A. şi aliaţii vest-europeni deţin o poziţie privilegiată ce nu poate fi cedată. Odată cu venirea la putere a unei administraţii republicane la Washington, s-au făcut auzite voci chemând la o contraofensivă occidentală în lumea a treia pentru recucerirea unor redute pierdute în procesul de decolonizare, sugerând că, în acest scop, Occidentul trebuie să se alieze – după celebra formulă a lui Churchill – chiar şi cu diavolul, adică Republica Sud-Africană. În această viziune politică-strategică a relaţiilor Nord-Sud, lumea a treia este privită ca un

vast eşichier al rivalităţii dintre marile puteri pentru sfere de influenţă, disimulată pentru circumstanţă în verbiajul ideologic virulent resuscitat din recuzita războiului rece. În practică, are loc activizarea regimurilor prooccidentale, dotarea lor cu arme perfecţionate şi cu tehnica modernă a represiunii – toate însoţite cu discreţie de pătrunderea masivă a capitalului şi a corporaţiilor multinaţionale sub steagul mesianic al lui „free enterprise” şi al noului său simbol – petrodolarul.

În opoziţie cu acest model de gândire strategică, se afirmă în cercurile influenţe din Occident o concepţie nemilitară favorabilă cooperării economice dintre Nord şi Sud, socotită a fi mai înţeleaptă decât cea a exacerbării relaţiilor conflictuale dintre acestea. Cel mai important document elaborat de adepţii cooperării este Raportul Comisiei Brandt, care a reunit personalităţi marcante din Occident (Eduard Heath, Olof Palme, Edgar Pisani) şi din lumea a treia. Grupul de la Paris se integrează în această mişcare, conferindu-i strălucire publicistică şi forţă editorială.

Ideologic, ambele grupuri aparţin acelei simbioze

dintre liberalism şi social-democratism care a dominat scena politică vest-europeană în ultimele decenii. Le-a unit credinţa comună în posibilitatea de a „îmbunătăţi” capitalismul prin reforme treptate ilustrată atât de pregnant de modelul politic central *Welfare State* – ansamblul de asigurări sociale şi ajutoare finanţate de stat cu scopul de a atenua contradicţiile explozive ale capitalismului întârziat şi de a amortiza efectele dureroase pentru masele muncitoare ale crizelor sale ciclice. Acum, când însăşi structura mondială de dominaţie şi exploatare făurită de capitalismul central este asaltată de noile forţe istorice, se propune transplantarea acestui model din sistemul naţional în cel internaţional. În esenţă, pentru a preîntâmpina o confruntare Nord-Sud pricinuită de lărgirea decalajului dintre ţările bogate şi cele sărace, fracţiunea luminată a establishment-ului occidental se pronunţă în favoarea unor reforme treptate (care pot fi ţinute sub control) în economia mondială şi instituţiile ei în interesul propriu al sistemului capitalist. Vom ajunge la dezvoltare generală sau vom pieri împreună – avertizează

Servan-Schreiber.

Existenţa unor interese comune şi reciproce ale Nordului şi Sudului este mesajul principal al cărţii. Depăşirea crizei economiei mondiale poate fi realizată numai printr-o reformă a instituţiilor financiare internaţionale şi printr-un transfer masiv de resurse din Nord spre Sud, care va permite acestuia din urmă să facă comenzi uriaşe de echipament industrial şi să creeze astfel locuri de muncă în Nord. În acelaşi timp, modernizarea şi dezvoltarea ţărilor sărace depind de relansarea economiei occidentale, care vă putea absorbi produsele venite din Sud. Întreaga demonstraţie caută să amortizeze conflictul de interese rezultând din diviziunea internaţională a muncii stabilită de secole între metropolele industriale din Nord şi periferiile din continentele sudice, reduse la rolul de furnizoare de materii prime şi produse agricole. De asemenea, Nordul şi Sudul sunt folosite ca entităţi compacte, ignorându-se atât” diviziunile de clasă din interior, cât şi ciocnirile de interese dintre statele care le compun.

Autorul subliniază importanţa vitală a petrolului

pentru întreaga civilizaţie industrială. El dezvăluie miopia politicii de militarizare a Orientului Mijlociu, pe care o denunţă ca ineficientă şi contra-productivă, periclitând însuşi obiectivul asigurării importului de petrol pentru Occident, aşa cum demonstrează războiul irakiano-iranian. Aici apare divergenţa cresc încă dintre Washington şi ţările vest-europene, primul urmărind o poziţie hegemonică în Orientul Mijlociu, în timp ce partenerii europeni văd periclitate furnizările de petrol de care depind în proporţie de 7080%Dat fiind că elitele sociale din ţările Golfului Arabic şovăie între cauza lumii a treia şi atracţiile americane (inclusiv investiţiile în S.U.A.), prezintă un interes deosebit paginile din carte care relevă ceea ce gândesc oameni înaintaţi din Kuweit, Arabia Saudită etc.

Trecând la probleme sociale, Servan-Schreiber susţine că acum. trecem de la societatea industrială consumatoare exponenţială de resurse naturale la *societatea informatizată*, creatoare exponenţială de bunuri materiale (fără a mai folosi resurse?), în care vor fi automatizate toate sarcinile care nu depind de

funcţionarea creierului uman şi în care informarea şi prelucrarea informaţiei vor deveni dominante. Avem de-a face cu o nouă versiune a societăţii postindustriale a lui Daniel Bell, cu accentul mutat din nou de pe schimbări sociale pe schimbări tehnologice. Cu alte cuvinte, vor trebui să se schimbe toate – stilul de viaţă, educaţia, pregătirea cadrelor, întreg sistemul de învăţământ –, numai structurile capitaliste vor rămâne în picioare.

Când anticipează cu euforie introducerea pe scară largă în industrie a ordinatoarelor, semiconductorilor, microprocesoarelor şi roboţilor, Servan-Schreiber pierde din vedere un amănunt, şi anume că aceste progrese tehnologice, chiar la scară redusă actuală, produc lună de lună şomaj: în S.U.A. aproape 10.000.000, în Anglia 3.000.000, în Italia şi Franţa peste 2.000.000 etc. Iar dacă în perioada postbelică fiecare criză ciclică era urmată de un avânt care reducea şomajul, în prezent, pe fondul crizei „de longue durée”, şomajul sporeşte şi în perioadele de recesiune şi în cele de înviorare a afacerilor pentru simplul motiv că nu mai este vorba de simple reduceri

de personal, ci de dispariţia definitivă a locurilor de muncă prin automatizare. În mod evident, o asemenea problemă nu poate fi rezolvată prin măsuri marginale sau stimulente artificiale, ci prin schimbări de structură economico-socială. În genere, schimbări tehnologice pe scară largă nu pot avea loc fără schimbări sociale.

Un loc cu totul special revine în carte fenomenului japonez, faţă de care autorul manifestă o admiraţie nemărginită. Recordurile Japoniei în materie de creştere economică şi formidabila performanţă de a învinge America pe terenul productivităţii muncii a generat un adevărat cult japonez în rândurile capitaliştilor şi ideologilor lor. De altfel, întreaga idee a „societăţii informatizate” i-a venit autorului în Japonia, campioana microprocesoarelor şi roboţilor industriali. Dar când el precizează că această societate „nu poate fi apanajul unei singure ţări”, ni se pare că sfera pe care o are în vedere rămâne totuşi cea a ţărilor industriale, deoarece este greu de conceput că ţări africane sau asiatice care fac primii paşi în industrie şi poartă

povara analfabetismului ar putea efectua saltul spre o societate în care munca fizică ar fi înlocuită prin maşini automatizate. În acest caz, s-ar contura o nouă diviziune internaţională a muncii: industrii cu tehnologie slabă în Sud, în timp ce Nordul s-ar „informatiza”, specializându-se în industrii cu tehnologie de vârf de mare rentabilitate, de care ar depinde viitorul industriei în ansamblu. În felul acesta, structurile dominante ale capitalismului central S-ar reface la un nivel mai înalt şi deci Nordul şi-ar putea permite luxul să renunţe la actuala diviziune internaţională a muncii.

Sfidarea mondială este o carte de idei în forma unui reportaj scris alert care ne poartă de la Paris la Bombay, de la Tokio la Riad, de la Hamburg la Alger. Globe-trotter experimentat, stăpân pe regulile genului, Servan-Schreiber ştie să întâlnească numai oameni neobişnuiţi şi fapte care ies din comun, proiectându-le pe toate într-o lumină senzaţională. Numeroase informaţii sunt inedite, mergând până la relatarea unor dialoguri secrete între oameni de stat contemporani. Despre veridicitatea lor, autorul nu ne

asigură nici prin indicarea sursei, nici prin alte mijloace convenţionale.

Cartea este departe de a fi omogenă, iar faptele sunt prezentate fără o ordine cronologică. Deseori, autorul recurge la metoda cinematografică *flashback*, întorcându-ne cu decenii în urmă pentru ca apoi să facă un salt în secolul al XXI-lea. De fapt, avem de-a face cu piese independente, asamblate în patru capitole mai mult sau mai puţin unitare.

Ar trebui remarcat că unele retrospective istorice nu suferă de exces de obiectivitate. Astfel, războiul Suez-ului din 1956 este înfăţişat în asemenea manieră, încât preşedintele, american Eisenhower apare ca singura forţă care a pus capăt agresiunii franco-engleze, ca şi cum nu ar fi existat un ultimatum sovietic, urmat imediat de o discuţie dramatică între Eden şi Guy Mollet, despre care martori demni de crezare susţin că a fost decisivă pentru transmiterea ordinului de retragere. Chiar dacă adevărul este la mijloc, ar fi trebuit menţionate ambele laturi.

Dar *Sfidarea mondială* nu este nici carte de istorie, nici tratat de economie. Să nu cădem deci în

păcatul, destul de frecvent, de a critica o carte pentru ceea ce nu este. În măsura în care lansează date, fapte şi idei noi ea are meritul de a stimula gânduri, dezbateri şi, poate, concluzii diferite de cele ale autorului. Însuşi acesta declară că scopul lucrării este „să informeze asupra câtorva adevăruri care au schimbat deja orizontul înainte de a pătrunde spiritele”. Este adevărat că efectele revoluţiei ştiinţifico-tehnice au fost atât de rapide, încât capacitatea oamenilor de a le asimila şi cea a instituţiilor de a li se adapta au rămas în urmă. Să menţionăm doar fenomenala dezvoltare a armelor nucleare şi modul în care oameni politici şi guverne gândesc şi acţionează în faţa primejdiei unui holocaust atomic, şi va fi suficient pentru a ilustra cel mai fatal decalaj al epocii noastre.

Să reţinem însă părerea lui Servan-Schreiber că aceste „adevăruri noi” duc la necesitatea stabilirii unei noi ordini economice internaţionale şi mesajul său răspicat: „Occidentul nu poate ieşi din criză şi realiză o deplină folosire a facultăţilor fiecăruia decât prin echiparea şi dezvoltarea întregii lumi a treia”.

Fie ca această sarcină istorică să se înfăptuiască.

SILVIU BRUCAN

PARTEA ÎNTÂI

Ora H
Într-o seară la Taif

Munţi semeţi cu pante arămii, o boare plăcută… La 1 800 în altitudine, în coasta satului liniştit, muntele Massarah îşi înalţă piscurile de cristal şi grădinile în terase. Iar pe autostrada deşertului se iveşte în amurg cel mai modern aeroport din lume situat la altitudine.

Focurile balizelor de pe piste se aprind, luminând patru litere, scrise aici numai în arabă: Taif.

Zece reactoare particulare aterizează succesiv: sunt reactoarele miniştrilor petrolului. Lângă fiecare aparat trag limuzine, care pornesc imediat.

Doi ofiţeri în uniforme uşoare de culoare bej, pe umeri cu însemnele regatului Arabiei Saudite – săbii verzi încrucişate – gonind pe motociclete negre Honda de mare capacitate, le deschid drumul pe şoseaua modernă cu trei benzi, care, după 15 km, ajunge în orăşelul sfânt – Taif.

Echipajele motorizate dispar între munţii maiestuoşi pe care soarele în amurg îi colorează cu ultimele lui raze, trec pe lângă două minarete din care coboară chemarea la rugăciunea de seară, traversează satul – neschimbat de când, la începutul secolului trecut, Seud cel Mare, în plină glorie, a fost ucis aici –, continuându-şi drumul pe autostrada ce duce spre Djeddah, Meca, Marea Roşie.

Micul zid de piatră, în dreptul căruia fiecare grup din cortegiu încetineşte pentru o clipă, este tot ceea ce a mai rămas din casa de cioban unde, în urmă cu treisprezece secole, profetul Mahomed a găsit refugiu pentru o zi şi o noapte, după ce fusese nevoit să fugă din Meca, izgonit de o gloată de necredincioşi. Şi tot aici, la Taif, profetul a reunit acea mână de fideli care, alături de el, avea să întreprindă cuceririle în numele Islamului.

Maşinile ocolesc un mare palat modern, cu linii zvelte, de culoarea nisipului, care abia se distinge, proiectat de doi dintre cei mai faimoşi arhitecţi ai vremii, un american şi un japonez. A fost construit iarna aceasta pentru prinţul moştenitor. Într-un

weekend, regele a venit să-l admire. Prinţul, fratele lui mai mic, i l-a oferit atunci în dar.

În stânga, la capătul unei alei de copaci, surprinzătoare pe acest pământ muntos, se află, înconjurată de o grădină înverzită, o vilă celebră, numită simplu „a lui Zaki: t.

Cortegiul ajunge pe colina dominată de hotelul Sheraton, peste care atârnă un radar uriaş ce se roteşte încet, măturând Marea Roşie. Şoferii îşi lasă fiecare pasagerii în faţa uncia dintre vilele care-i aşteaptă. O armată de 1.500 de oameni, însărcinată să vegheze asupra securităţii stăpânilor petrolului, formează parcă, împreună cu vehiculele sale blindate imobile, o centură de bronz. Liniştea e deplină... La o oră de drum cu avionul, la Riad, era mare îmbulzeală în acea zi din primăvara anului 1980. La Riad, unde se înghesuie, sub arşiţă, negustori şi miniştri sosiţi în grabă din cele patru colţuri ale lumii. La Riad, unde se schimbă, din oră în oră, „averile secolului" şi unde se îngrămădesc, într-o procesiune neîntreruptă, foştii stăpâni, veniţi aici pentru a linguşi, a cerşi, a promite şi a smulge, după lupte grele, câteva contracte.

Acolo, în clădirea greoaie a Intercontinentalului, singurul loc posibil de întâlnire, se aflau, în acelaşi timp, în fruntea delegaţiilor lor, preşedintele O.E.P. (15 camere), trimisul special al preşedintelui Statelor Unite (20 de camere), şeful statului sirian (10 camere) şi cancelarul Austriei, pe punctul de plecare. Ignorându-se unii pe alţii, bătând pe rând drumul ce duce la palatele prinţilor, căutând un fotoliu liber într-unul din cele trei saloane de la parter, invadate de o mână de oameni, pe cât de siguri la ei acasă, pe atât de umili aici, la Riad: patronii societăţilor multinaţionale din domeniile construcţiilor şi lucrărilor publice, armamentului, metalurgiei, petrochimiei, aeronauticii...

Târgul miliardelor de la Riad eclipsează astăzi Wall Streetul şi febra sa, City-ul londonez şi legenda sa, Zürich-ul şi secretele sale şi chiar oraşele cele mai recent intrate în elită marii finanţe: Frankfurt, Tokio, Hong Kong.

Toate aceste trufaşe citadele comerciale, unde, pentru, a ocupa un loc de frunte în reţeaua internaţională, trebuie „să ai casă la stradă” şi să te

zbaţi, se învârtesc astăzi ca nişte sateliţi în jurul acestui astru apărut atât de brusc încât rămâne aproape necunoscut tuturor cu excepţia posesorilor, depozitarilor, plasatorilor, intermediarilor, clienţilor şi negustorilor de aur din lume: Riad.

Dar, în această seară de vară, regatul saudit îşi arată şi cealaltă faţă…

În liniştea Taif-ului, pe care întreaga peninsulă îl desparte de redutabila, şi atât de vulnerabila strâmtoare Ormuz, se desfac valizele.

Din fiecare servietă ministerială apare câte un exemplar al raportului la care lucrează, de doi ani, aceşti oameni chemaţi să formuleze, pentru prima oară, o „strategie pe termen lung” pentru cel mai ambiţios cartel din economia modernă: Organizaţia ţărilor exportatoare de petrol, ale cărei iniţiale imprimate, repetate obsedant zi de zi, temute, invidiate, adesea ameninţate, marchează soarta naţiunilor: O.P.E.C.

Timp de două zile. aceşti oameni vor fi ocupaţi cu examinarea textului, îndelung discutat, cântărit şi devenit, treptat, de importanţă planetară. După Taif,

ei vor trebui să se întâlnească mereu, din oraş în oraş, din criză în criză. Vor reuşi oare să ajungă la o înţelegere comună? Aici, la Taif, speră şi se pregătesc în acest sens.

Cele 40 de pagini ale manifestului cu coperţi verzi, însoţit, pentru fiecare dintre participanţi, de o scrisoare personală, curtenitoare şi ceremonioasă, din partea şeicului Yamani, preşedintele Comitetului pentru Strategia pe Termen Lung, defineşte structura unei noi ordini mondiale menite, în intenţia autorilor, să o înlocuiască pe cea instalată de lumea occidentală imediat după război, acum trei decenii, şi care este depăşită.

În centrul documentului de la Taif nu se află numai petrolul şi preţul lui. Este vorba şi de altceva: cum va putea omenirea să renască? Problema este deci aceea a unei Renaşteri.

Lumi care dintotdeauna s-au ignorat, dispreţuit sau distrus reciproc, se dovedesc de acum încolo neputincioase în faţa realităţii. Ele află că nu pot trăi decât împreună şi niciodată nu le-a fost atât de frică unora de altele. Nu mai pot, potrivit faimoasei

formule, „să îndure nici boala, nici leacul”. Dar a venit scadenţa.

De-a lungul ultimilor ani, reprezentanţii acestor blocuri închise, suspicioase, retrase în sine – universul industrial, lumea a treia, O.P.E.C.-ul – s-au întâlnit regulat, într-o atmosferă solemnă, în încercarea de a dialoga. Dar n-a ieşit nimic. Curând va fi prea târziu. Toate resursele se epuizează. Chiar şi speranţa.

De aici iniţiativa, lansată încă în urmă cu doi ani, a oamenilor reuniţi la Taif. Evident, nu pentru a lua în mâinile lor soarta unei lumi fărâmiţate, aflate în pragul falimentului, pe care nu se pot gândi s-o reconstruiască în jurul Golfului Arabic.

— Le este frică mai degrabă că se aşteaptă prea mult de la ei. Tot aşa cum a început să le fie frică de consecinţele excesului subitei lor bogăţii. Dar, stăpânii de ieri demisionând, au lăsat un vid…

Aceşti oameni deţin puterea petrolieră pe care natura le-a dat-o în dar. Şi o mină dintre ei, din ţările cele mai bogate şi cel mai slab populate, au devenit stăpânii puterii financiare. *Cele două chei ale economiei mondiale pe cale să se prăbuşească* –

energia şi investiţiile – se *află*, *astfel*, *în mâinile lor*. În mâinile lor fragile. Ei ştiu că, într-un fel sau altul, vor trebui să pună această putere, aproape magică, în slujba tuturor. N-au de ales. Dar cu ce condiţie?

Cu condiţia ca, pentru prima oară în istorie, toţi să înceapă să colaboreze pentru a crea. Că *dezvoltarea*, acest domeniu fabulos, la care cele trei miliarde de proletari ai planetei nu au avut niciodată, dar niciodată, acces, să devină un bun comun. Că lumile să se completeze, în sfârşit, să găsească în ele voinţa pentru a defini căile de urmat. Abia atunci, tezaurul O.P.E.C.-ului va putea fi folosit, cum e normal, fără a se pierde. Dar până atunci?

Ceea ce va deveni „spiritul Taif”-ului şi va inspira politica Golfului nu este un program în sine: este un apel. El avertizează. Pune pe fiecare în faţa responsabilităţilor sale. Şi, în primul rând, Occidentul suveran, respins ca despot, dar acceptat ca partener, dacă se recunoaşte ca atare şi începe să construiască, împreună cu ceilalţi, o nouă ordine mondială.

Acesta este mesajul Taif-ului, pregătit în numele a miliarde de oameni cu destin incert, ca şi cel al

autorilor săi.

Fiecare săptămână ce trece riscă să mărească dezordinea. Dar dezordinea trebuie depăşită... Cei reuniţi la Taif formulează problemele reale. Va trebui, în cele din urmă, să li se dea un răspuns. Din pricină că nu s-a făcut acest lucru, tensiunea ţărilor membre ale O.P.E.C.-ului, ca şi falimentul economic provocat de ea riscă să devină imposibil de controlat.

Mâna nu le-a tremurat:

„Turnura pe care au luat-o evenimentele a sfârşit prin a conferi, în mod obiectiv, organizaţiei noastre o dimensiune cu totul nouă, o responsabilitate mondială...

Intenţionăm să ne asumăm această responsabilitate în totalitatea ei. Şi înţelegem să ne-o asumăm în felul următor: să definim împreună cu celelalte ţări ale lumii a treia un program comun şi global asupra fiecăruia dintre aspectele esenţiale ale noii ordini mondiale pe care le vom negocia cu lumea industrializată.

Trebuie făcut totul pentru a transforma radical situaţia ţărilor lumii a treia printr-un transfer masiv al

capacităţilor, pe care să le împărţim cu ţările industrializate.

După aceea, va trebui să elaborăm o reformă completă a sistemului economic şi monetar care a guvernat vechea ordine, devenită inacceptabilă”.

În această seară de marţi, în timp ce colegii şi invitaţii săi sosesc din capitalele imperiului petrolului – Tripoli, Teheran, Kuweit, Alger, Bagdad –, gazda lor, Ahmed Zalei Yamani, reîntors în ajun de la Riad, unde se retrăsese pentru o zi de meditaţie, profită de acest scurt răgaz în sânul familiei şi printre câţiva dintre rarii prieteni spre a se pregăti pentru cea mai ambiţioasă bătălie pe care a dat-o în ultimii douăzeci de ani cu acest învingător dintotdeauna, imens şi multiform, inaccesibil şi dominator: Occidentul.

Şeicul Yamani este, aici, cu totul diferit de imaginea sa publică, de tipul cu alură occidentală, elegant, mereu în mişcare, lângă o limuzină puternică sau la intrarea într-un mare hotel, pronunţând, în faţa unei baterii de microfoane şi camere de luat vederi, cu o voce voit joasă, în cuvinte aproape sibilice, câteva sentinţe care fac ocolul lumii şi o fac adesea să

tremure.

Nu, în seara aceasta e la el acasă. În halat de mătase, cu capul acoperit, încălţat cu papuci comozi, discret auriţi, e calm, prinzând parcă noi rădăcini. Stă cu plăcere la taifas cu prietenii; nu mai trebuie să-şi cântărească vorbele. Se lasă pradă naturii sale, înclinată spre o reală amabilitate, opusul durităţii de fier sub care este cunoscut ca negociator. Detestă pasiunea şi n-a cunoscut niciodată ui\i. În orice caz, niciodată la Taif, singura reşedinţă pe care o simte cu adevărat a lui, situată atât de aproape de Meca, oraşul său natal – care se zăreşte în fundul văii, la capătul autostrăzii, luminată de mii de becuri, ce şerpuieşte până la Djeddah.

Mai degrabă prin forţa lucrurilor decât prin propria voinţă, şeicul Yamani a devenit astăzi una din primele vedete politice de pe scena mondială. Este, de asemenea, un personaj unic.

Din cei zece miniştri ai O.P.E.C.-ului, veniţi să-l întâlnească şi ale căror avioane se învârtesc deasupra pistei din Taif, niciunul nu-şi ocupă postul de mai mult de câţiva ani, ba unii chiar de câteva luni, niciunul nu

figura în clubul O.P.E.C.-ului când Yamani a sosit aici în 1962. Niciunul dintre ei nu a fost prezent în timpul crizelor din 1970 şi 1973, când ţările producătoare au preluat controlul asupra preţului petrolului, ca şi asupra producţiei de petrol.

În afară de atuurile pe care, în ciuda vijeliilor şi furtunilor, a ştiut să le pună în joc cu răbdare, influenţa şi puterea şeicului Yamani se sprijină pe doi piloni, vizibili din orice parte ar fi pliviţi: capacitatea financiară fără egal a Arabiei Saudite; durata fără precedent a prezenţei sauditului în postul său.

În această seară, el nu se va deranja decât o singură dată înainte de cină. Şi anume, pentru a-l întâmpina pe preşedintele în exerciţiu al O.P.E.C.-ului, ministrul venezuelean Umberto Calderón-Berti.

Ei nu pot „uita nicio clipă de existenţa, şi aici, ca pretutindeni, a conflictelor şi supralicitărilor ideologice, naţionaliste, religioase. Lupta pentru hegemonie, permanentul conflict dintre Irak şi Iran, jocul libian, problema palestiniană apasă asupra viitorului.

În atingerea primului lor obiectiv, care părea atât

de îndepărtat, suspect şi nesigur – unirea dintre O.P.E.C. şi lumea a treia –, venezueleanul a devenit im complice convins şi eficace al sauditului.

Calderón-Berti, de profesie inginer, nu deţine decât de puţin timp postul său, dar acest lucru s-a întâmplat în America Latină, regiune sensibilă, vulnerabilă, în permanentă erupţie socială şi politică. Din Cuba până în Jamaica, din Mexic până în Costa Rica, regimurile se radicalizează, fiecare ţară, prinsă între puterea colosală, covârşitoare a Statelor Unite şi o mizerie haotică, îşi zămisleşte anevoie viitorul. „Noii îmbogăţiţi" de pe urma petrolului au devenit ţinta atacurilor lansate de revoluţionari şi de un tineret revoltat.

Venezuela şi Mexicul au fost considerate de masele largi sud-americane drept complicii obiectivi ai companiilor multinaţionale care domnesc, fără rezerve, cu sprijinul politic „yankeu", asupra petrolului mondial. Calderón-Berti a resimţit, chiar la el acasă, consecinţele acestor frământări, ca şi îndelungata neputinţă a factorilor de răspundere – inclusiv a celor din O.P.E.C. - de a le da replică.

Astfel încât, de îndată ce şi-a preluat funcţia, el s-a întreţinut cu şeicul Yamani, în apartamentul acestuia de la Londra. Aveau acelaşi mod de a vedea lucrurile. N-a fost nevoie decât de două ore pentru a se pune de acord asupra unei adevărate doctrine comune pe termen lung. Ea va guverna fiecare fază ulterioară a muncii lor şi, dacă va fi posibil, viitorul.

După întrevederea de la Londra, venezueleanul enunţa simplu, o dată pentru totdeauna, această doctrină:

„O.P.E.C.-ul va trebui să devină instrumentul cel mai puternic pus vreodată în slujba ţărilor lumii a treia. De acum încolo vom trata cu ele, în înfruntarea cu Occidentul. Vom merge până la capăt”.

Este ceea ce au hotărât să facă în condiţiile unui imens şi legitim scepticism. Dar acţiunea, abia schiţată, este destul de vulnerabilă. Reuniunea de la Taif este menită să pună totul în mişcare. Momentul este prielnic.

Şubrezirea economică a ansamblului sistemului industrial, în Est ca şi în Vest, după ceea ce s-a numit „al doilea şoc petrolier” – în realitate, după cum se va

vedea, al treilea: creşterea cu 100% a preţului petrolului, care a urmat revoluţiei din Iran şi căderii şahului – a lovit în economii măcinate de inflaţie, riscând să eşueze într-un război comercial intestin necruţător, economii secătuite de capitaluri acum, în momentul în care resimt cea mai crâncenă nevoie de a se reînnoi. Ţările „bogate" au ajuns la limita dezvoltării lor. Şi această constatare le-a devenit insuportabilă.

Ţările sărace, în schimb, sunt în pragul dezastrului. Divergenţele ideologice şi multiplele conflicte din lumea a treia nu reprezintă, în definitiv, decât suprafaţa lucrurilor. Realitatea este că ele se îndreaptă spre o mizerie absolută. Tot mai puţine investiţii şi, ca urmare, capacităţi de dezvoltare în scădere, datorii atât de mari încât aproape o sută din ţările lumii a treia, gata să dea faliment, studiază modul în care ar putea – fără să provoace catastrofe în lanţ, în primul rând chiar pentru ele – să se declare „în situaţia de a înceta plăţile".

Aceasta este, la începutul deceniului al optulea, starea lumii. În sens strict, e intolerabilă. Şi nu va fi

tolerată.

Furtuna se dezlănţuie

În seara aceasta, în salonul de lucru cu pereţi înalţi de piatră, plin cu flori din grădină, prezenţa venezueleanului i-a readus în memorie lui Zaki Yamani cele mai vii amintiri, începând cu cea mai veche. Îndepărtatul predecesor al lui Calderón-Berti, care, cu douăzeci de ani în urmă, reprezentase ţara sa la prima reuniune a O.P.E.C.-ului, cea din 1960 de la Bagdad, era de pe atunci un om înţelept, care vedea departe: Juan Pablo Pérez Alfonzo.

Tocmai izbucnise prima mare confruntare între popoarele Peninsulei Arabice, încă slabe, abia trezite din noaptea colonială, şi marile companii, proprietare suverane asupra întregului lanţ petrolier, de la extracţia din fundul puţurilor până la vânzarea la pompă, controlând producţia, preţurile, transportul, rafinarea, comercializarea.

O decizie tehnică, luată în frumoasă sală cu aer condiţionat a. consiliului de administraţie al societăţii

Esso, la Rockefeller Center din New York, va fi aceea care va uni, în aceeaşi bătălie împotriva giganţilor industriali ai Occidentului, două continente, două popoare, două culturi: Arabia islamică şi America Latină.

Întâlnire care avea să perturbe grav raporturile de forţă economice pe plan mondial şi să provoace, după douăzeci de ani, naşterea apelului de la Taif.

Un filosof, un sociolog, un istoric ar fi bănuit, fără îndoială, forţa hrănită din răbdare şi pasiune, din supleţe tactică şi determinare strategică, pe care inteligenţa convergenţă a acestor două civilizaţii atât de diferite putea s-o declanşeze. Dar niciun politician, niciun economist, niciun petrolist n-a avut nici cea-mai vagă bănuială, când Monroe Rathbone, preşedintele principalei companii petroliere americane, Esso, a luat o decizie fatidică.

Ţinând seama de supraproducţia şi vânzările masive de petrol rusesc care provocau o nouă şi inevitabilă scădere a preţului pe piaţă, preşedintele companiei Esso a pus în studiu o reducere a faimosului „preţ afişat” (posted price) bază a

acordului de la începutul secolului dintre marile companii petroliere – „Majors” – şi ţările producătoare cărora, în conformitate cu acest punct contractual, le erau vărsate redevenţele.

Era vorba de principală şi, în general, de singura resursă a acestor ţări, cea de care depindeau bugetele lor, echipamentele lor, importurile lor, hrana popoarelor lor.

Consiliul de administraţie al companiei Esso a publicat, fără să se consulte, un comunicat anunţând o scădere imediată a preţului petrolului cu 10 cenţi barilul. În câteva zile, celelalte companii – BP, SheD, Mobil Oii, Aramco – s-au alăturat acestei decizii.

Câţiva oameni au presimţit ce avea să declanşeze această lovitură de forţă asupra căreia niciun guvern nu fusese prevenit. Cei care, în imperiul petrolului, îşi dăduseră silinţa să înveţe şi să asimileze pe îndelete cultura, felul de a fi al popoarelor acestor regiuni, supuse legii colonizării economice.

Americanul Howard Page, pe calea deschisă de celebri pionieri britanici precum T.E. Lawrence, autorul cărţii „Cei şapte stâlpi ai înţelepciunii”,

învăţase să cunoască bine şi să iubească Arabia. Membru al consiliului companiei Esso, el fusese consultat, în calitate de expert în problemele Orientului Mijlociu, şi-i scrisese preşedintelui său: Dacă *veţi face acest lucru, furtuna se va dezlănţui. Nu vă puteţi imagina amploarea şi durata consecinţelor*.

Englezul Harold Snow, matematician al companiei BP (British Petroleum), a avut o reacţie „de oroare", potrivit propriei sale expresii, şi, în biroul său, în faţa colaboratorilor, a plâns. Era sigur: universul se va prăbuşi.

1 „Preţul afişat" este preţul teoretic afişat de societăţile petroliere la punctul de îmbarcare a ţiţeiului brut. Componentele sale sunt: distanţa de piaţă, calitatea ţiţeiului brut şi densitatea lui.

— *Nota trad*

Zarurile erau aruncate. Companiile, stăpâne pe deciziile şi gestiunea lor, hotărâseră că puteau să amputeze dintr-o lovitură, fără a negocia şi fără a anunţa în prealabil, resursele şi bugetele ţărilor producătoare. Acestea din urmă nu vor avea nicio posibilitate de a reacţiona, aşa cum s-a întâmplat de la

începutul secolului. Aşa cum s-a întâmplat dintotdeauna.

Venezueleanul Pérez Alfonzo a fost primul care a anunţat că timpurile s-au schimbat: „Dacă aşa stau lucrurile, vom crea un club, un club foarte închis, un club care va controla 90% din petrolul brut pe pieţele lumii. Vom lucea mână în mână. De acum încolo, Tioi vom face istoria”.

Era exact la o lună de zile după decizia companiei Esso.

Pérez Alfonzo era un adept scrupulos al primului deschizător de drumuri din Orientul Mijlociu, Gamal Abdel Nasser, care profetizase în cartea sa „Filosofia unei revoluţii”: „Petrolul, fraţii mei, este nervul vital al civilizaţiei. Fără petrol, ea n-ar mai avea nicio posibilitate de a exista”.

Din Caracas, Pérez Alfonzo a luat legătura cu omologul său saudit, ministrul petrolului din Riad: Abdullah Tariki. Ei au hotărât să organizeze imediat o reuniune secretă a cinci ţări: Arabia Saudită, Venezuela, Irakul, Kuweitul şi Iranul.

Şahul Iranului, Mohammad Reza Pahlavi, pe care

americanii îl luaseră din exilul său de la Roma pentru a-l reinstala pe tron, după ce lichidaseră, în 1953. prima revoluţie iraniană, cea a lui Mossadek, realizase în ce constau puterea şi interesele lui. Spre surpriza protectorilor săi, s-a dezlănţuit şi el, ca şi ceilalţi: „Chiar dacă această iniţiativă a companiilor ar putea să li se pară motivată de situaţia de pe piaţă, ea este absolut inadmisibilă pentru noi, din moment ce e luată fără să fim consultaţi şi fără acordul nostru!”

Indignat, a consimţit să se întâlnească la Bagdad, fără discuţii prealabile, cu duşmanii săi înverşunaţi, revoluţionarii irakieni, pentru a face front comun în lupta împotriva companiilor occidentale.

Pentru organizarea reuniunii de la Bagdad, care s-a deschis la 9 septembrie 1960, în atmosfera de indiferenţă generală a capitalelor occidentale – niciun ziar nu o va menţiona –, Pérez Alfonzo a lăsat totul pe seama geniului mobilizator al sauditului Tariki, ministrul petrolului.

Tariki a propus delegaţilor crearea unui instrument comun: „Organizaţia ţărilor exportatoare de petrol”. În seara aceea, se înscriau în secolul lor

cele patru litere fatidice, tar această „O.P.E.C”. publică primul său comunicat:

„Membrii organizaţiei nu vor mai putea rămâne pasivi faţă de atitudinea companiilor. Vor cere pentru viitor prezervarea preţurilor. Se vor strădui, la început, să restabilească, prin toate mijloacele, preţurile existente înainte de ultima reducere”.

Abdullah Tariki, în numele regelui Saud – fiul şi succesorul fondatorului Arabiei Saudite, mândrul războinic Ibn Seud, mort la Taif în 1953 – făurise arma noilor timpuri.

O scurtă privire asupra istoriei acestui faimos „preţ al barilului”, despre care se va vorbi continuu de acum înainte, ne îngăduie să evaluăm ceea ce tocmai se întâmplase. Şi căruia nu i s-a făcut publicitate. Pe bună dreptate.

În 1900, preţul barilului: 1, 20 dolari. Treizeci de ani mai târziu, crah la Wall Street şi criză generală în Occident – preţul barilului: 1, 19 dolari. Primele succese ale politicii de „New Deal” 1 a lui Franklin Roosevelt şi o nouă relansare a economiei Statelor Unite – preţul barilului: 1, 10 dolari. Pearl Harbour şi,

în 1941. intrarea Americii în război, care a devenit imediat mondial – preţul barilului: 1, 14 dolari. Victoria aliaţilor, instaurarea unui nou sistem monetar bazat pe dolar, lansarea planului Marshall, crearea Naţiunilor Unite – preţul barilului: 1.20 dolari. Declanşarea a ceea ce va fi numit „războiul rece" şi lăsarea, în iarna anilor '50, a „cortinei de fier" în Europa împărţită în două – preţul barilului: 1, 70 dolari. În sfârşit, zece ani mai târziu, reuniunea de la Bagdad şi naşterea O.P.E.C.-ului – preţul barilului: 1, 80 dolari.

1 „Noua Orientare" (în engleză în original). Nume dat prox. omului de politică economică – întocmit de Roosevelt după ce a devenit preşedinte al S.U.A. În 1933 – pentru a face faţă gravelor probleme ridicate de recesiune.

— *Nota* trad.

Să evaluăm gradul de suveranitate al companiilor asupra acestei preţioase materii prime. O descoperiseră în secolul trecut şi îşi asiguraseră dominaţia asupra ei. În schimbul unor beneficii necontrolate, ele o puseseră în slujba prodigioasei

dezvoltări a Occidentului care, în cincizeci de ani, din 1920 până în 1970, şi-a clădit, cu ajutorul ei, uzinele sale, activităţile sale, transporturile sale, oraşele sale, universităţile sale, laboratoarele sale, civilizaţia sa, prosperitatea să fără să se gândească vreodată să plătească mai mult ţărilor producătoare, ca şi cum era vorba de o lege a naturii, valabilă pentru eternitate.

Ca majoritatea tinerilor din familiile înstărite din Orientul Mijlociu, Tariki îşi făcuse studiile, după ultimul război, în Statele Unite. Străbătuse, fascinat, Texasul cu cele 20.000 de puţuri de foraj ale sale. Asistase, în Capitoliu, la toate şedinţele Senatului american, în cursul cărora, în 1952, „Comisia Federală pentru Comerţ” dăduse în vileag practicile monopoliste şi dubla contabilitate ale marilor societăţi texane, moştenitoare ale fondatorului lor comun, bătrânul John D. Rockefeller. Fusese martorul impunităţii acestor mastodonţi care pompau, transportau, distilau şi vindeau acest sânge al civilizaţiei şi care, de acum înainte, figurau, unii după alţii, pe primele locuri în rândul societăţilor industriale internaţionale, cu mult înaintea marilor

firme ale automobilului, oţelului, chimiei. Împărţindu-şi, pe tăcute, pieţele, subvenţionând pretutindeni puterile politice locale…

Astfel format, edificat şi acum ferm decis, Tariki a fost, deci, cel care a aprins flacăra. La care avea să se ardă.

Ameţit de triumful său de la Bagdad, a vrut să declanşeze înfruntarea generală. A convocat o a doua conferinţă, la Caracas, cu un obiectiv îndrăzneţ: „Definirea şi impunerea unei formule echitabile de fixare a preţului petrolului”. A obţinut o adeziune de principiu. Dar ce trebuia făcut mai departe?

În logica demersului său victorios, bizuindu-se pe ponderea ţării sale, a convocat o nouă reuniune pentru a obţine dintr-o lovitură totul: „Stabilirea, printr-un acord comun, a volumului producţiei ca instrument indispensabil pentru constrângerea companiilor, apoi fixarea preţurilor şi a redevenţelor”.

Convins că are dreptate, încurajat de uniunea călduroasă dintre cei doi naşi ai săi, Arabia Saudită şi Venezuela, care prindeau Occidentul în cleşte, surprins şi încântat de supralicitarea şahului însuşi,

Abdullah Tariki a atacat pe toate fronturile pentru a impune O.P.E.C.-ul.

Era susţinut fără rezerve de regele Saud, care se mărginea la administrarea internă a unei ţări cu o unitate încă precară, mereu în lipsă de bani, delapidaţi – de îndată ce erau vărsate redevenţele – de către membrii unei familii numeroase asupra căreia nu domnea decât prin compromis şi prin compromitere, palidă imagine a redutabilului său tată, ibn Seud, autoritar, necontestat, venerat.

Sarcina de a valorifica petrolul, regele a lăsat-o, deci; în seama lui Tariki. Cât priveşte pe moştenitorul spiritual al fondatorului regatului, preferatul dintotdeauna al lui Ibn Seud, mezinul regelui Saud, Feisal, acesta ocupa pe atunci postul, mai degrabă onorific, de ministru al afacerilor externe. Aştepta să vină şi vremea lui. Şi a venit.

Înfruntarea cu marile companii, încercarea de forţă în problema preţurilor, crearea subită a O.P.E.C.-ului şi agitaţiile violente pe care le antrenează, şantajul financiar imediat asupra ţărilor producătoare fără resurse, fără rezerve în devize şi fără

posibilitatea de a face împrumuturi decât prin intermediul băncilor legate tot de companii – furtuna se dezlănţuie.

Arabia Saudită, în special, are un mare deficit în bugetul intern, ca şi în conturile externe. Regatul, fără alte bogăţii decât puţurile sale, depinzând de bunăvoinţa societăţilor multinaţionale, este în pragul falimentului.

Feisal vede cum creşte neliniştea membrilor familiei domnitoare în conciliabulele de la Riad, de la Meca, de la Taif, apoi a aliaţilor lor din societăţile comerciale regrupate la Marea Roşie în jurul portului Djeddah. Înspăimântată, marea familie regală îi cere să înceapă negocierile cu fratele lui, regele, pentru ca, în aceste împrejurări furtunoase, puterea să treacă în alte mâini.

Nu există niciun dubiu asupra soluţiei. Ea va interveni rapid. Este numit un nou guvern, conclus în fapt de Feisal, care, deşi deţine doar titlul de vice prim-ministru, controlează toate ministerele importante – între ele, pe cel al petrolului şi al finanţelor. Printre băieţii familiilor din regat pe care

prinţul îi urmăreşte şi îi îndrumă să-şi facă studiile în drept şi economie la Cairo, la London School of Economies sau la universităţile americane, el îl remarcă foarte repede pe fiul unui judecător modest, dar stimat, din Meca. L-a pus să parcurgă întreg *cursus honorum* şi supraveghează toate etapele succeselor sale: Cairo, New York, Harvard. Când pune în sfârşit mâna pe putere, Feisal, care a moştenit de la tatăl lui o judecată sigură în alegerea oamenilor, îl numeşte pe protejatul său, încă foarte tânăr, dar dotat şi pregătit, ministru al petrolului: Ahmed Zaki Yamani. Are treizeci şi doi de ani.

Noul ministru se bucură de o reputaţie bună în cercurile din New York. Deşi este o abatere de la regulă, dar în speranţa că viitoarele relaţii vor fi cordiale, el este numit imediat membru al consiliului de administraţie al consorţiului companiilor petroliere occidentale din Arabia Saudită: Aramco.

Yamani îşi rezervă prima vizită oficială la New York pentru a-şi ocupa locul în acest consiliu. Cucereşte prin moderaţia expresiei, prin sobrietatea gesturilor şi cuvintelor. Este un adevărat discipol al lui

Feisal, arabul cu ochi de vultur, stând la pândă, cu privirea autoritară, care va deveni acum rege.

Contrastul cu epoca lui Tariki, exilat la Cairo, se va dovedi considerabil.

Regele Feisal are dintotdeauna o ambiţie: renaşterea puterii arabe. E profund religios: în scurt timp, va impune societăţii saudite respectarea tuturor preceptelor Coranului, din care el însuşi se inspiră cu scrupulozitate. Miilor de ingineri şi tehnicieni americani ai societăţii Aramco, în oazele lor moderne cu aer condiţionat, răspândite în imensitatea peninsulei de nisip, le vine greu să creadă că primesc asemenea instrucţiuni: nicio picătură de alcool în interiorul frontierelor Arabiei Saudite, chiar dacă este vorba de un loc privat; nicio sală de distracţie publică deschisă după apusul soarelui, chiar dacă este vorba de o sală de cinema sau de joc. Feisal vrea să-şi reînnoiască ţara.

Regele are o strategie politică: înţelegerea cu Statele Unite. Din mai multe motive. Se teme. În numele credinţei sale şi a învăţăturii lui Mahomed, de orice ar putea semăna cu comunismul. Se teme, în

această regiune atât de râvnită, de mişcările excesive, naţionaliste sau revoluţionare. Nu manifestă nicio indulgenţă pentru ceea ce a devenit Nasser, cu care nu se va mai înţelege. Nu păstrează decât amintiri urâte despre legăturile cu englezii şi nu se va bizui niciodată pe Londra în sprijinirea opiniilor sale. În fine, vizează Ierusalimul cu moscheea Al. Aqsa, soră bună cu sfintele lăcaşuri de la Meca şi Medina. În acest mod înţelege să atragă Washingtonul în jocul său, în schimbul unei atitudini de răbdătoare moderaţie în problema petrolului.

Acesta este contextul general în care trebuie să se înscrie acţiunea noului său ministru, acţiune pe care o va urmări cu atât mai fidel cu cât aderă la ea şi cu inima şi cu spiritul.

Figură impasibilă şi vocea constant moderată ale lui Yamani ascund o certitudine: victoria finală a Arabiei Saudite, cu condiţia să fie evitat orice accident şi să se deosebească cu grijă ocaziile adevărate de cele false. Nu va fi niciodată uşor…

Astfel, pe tot parcursul anilor ’60, şeicul Yamani se va menţine – şi odată cu el şi regatul – într-o

constantă rezervă. Respectă şi sprijină O.P.E.C.-ul; dar ştie că nu sunt încă întrunite condiţiile succesului, că, în cazul unei înfruntări, organizaţia care va fi totdeauna greu de mânuit s-ar destrăma.

La conferinţa de la Tripoli, din Libia, unde majoritatea conducătorilor O.P.E.C.-ului vor să preia, în 1965, controlul producţiei petroliere şi să-i fixeze volumul pentru fiecare ţară în parte, şeicul Yamani este absent.

În cadrul conferinţei sunt făcute următoarele propuneri: creşterea producţiei Irakului cu 9%, a Iranului *cum*%, a Kuweitului cu 10%, a Libiei cu 30% etc. Dar pentru punerea lor în aplicare este nevoie de unanimitatea voturilor. Arabia Saudită se opune.

Şeicul Yamani va declara: „Dezbaterea nu era cu adevărat serioasă. Nu avea legătură cu programarea producţiei ca atare. Nu făcea decât să ascundă nevoi economice prost evaluate”.

An de an, el se menţine pe această poziţie şi, în 1967, O.P.E.C.-ul renunţă oficial la pretenţia de a controla producţia, în ce priveşte preţurile…

Cifrele vorbesc de la sine. Am văzut cum

reuşiseră companiile occidentale să menţină un preţ constant – adică, în valoare reală, din ce în ce mai scăzut – pentru cumpărarea petrolului din ţările producătoare: de la 1, 20 dolari în 1900, la 1, 30 dolari în 1960. Zece ani mai târziu, respectiv zece ani după crearea O.P.E.C.-ului. preţul era, în 1970, de... 1, 80 dolari. Între timp, avusese loc „războiul de şase zile”, înfrângerea armatelor egipteană, siriană şi iordaniană, apelul presant adresat de conducătorii „frontului de luptă” către fraţii lor arabi, chemarea la solidaritatea lor, conjurându-i să folosească, în sfârşit, arma petrolului pentru a răsturna raportul de forţe.

Dar acest val de revendicări continuă să se lovească de o stâncă: impasibilitatea Arabiei Saudite. Feisal şi Yamani aşteaptă, şi vor mai aştepta, pentru a fi siguri că vor ieşi învingători.

Fără Arabia Saudită, nimeni în cadrul O.P.E.C.-ului nu poate schimba ceva esenţial pe piaţa petrolului. Ponderea sa, producţia şi rezervele sale domină într-o asemenea măsură, încât acordul Riadului este o necesitate pentru toţi.

Pentru toţi, cu excepţia Iranului, rival puternic al

regatului saudit. Dar, dintre toţi conducătorii O.P.E.C.-ului, şahul era cel mai strâns legat de America şi cel mai înverşunat duşman al mişcărilor populare, în spatele cărora credea că descoperă totdeauna mâna Moscovei. Foarte avizat şi el asupra caracterului puternic şi complex al forţelor – petroliere, financiare, bancare, industriale, politice, militare – care supravegheau şi controlau preţioasa „piaţă a petrolului", şahul aprecia, ca şi regele Arabiei Saudite, că erau departe de a fi întrunite condiţiile unei înfruntări cu companiile şi cu protectorii lor.

La zece ani după crearea O.P.E.C.-ului, nimic, deci, nu s-a schimbat cu adevărat, exceptând câteva ameliorări, deloc neglijabile de altfel, în distribuirea redevenţelor. De fapt, nimic care să afecteze puterea reală.

Dar nici din Teheran, şi nici din Riad, cele două puternice capitale petroliere, nu va porni tăvălugul, ci dintr-un alt loc neprevăzut, pustiu, supus: Libia, regatul bătrânului monarh Idriss.

În mai puţin de o săptămână, în vara lui 1967, războiul numit „de şase zile" se soldase cu înfrângerea

armatelor arabe coalizate şi răspândise în lumea musulmană un teribil sentiment de umilinţă.

Nu că şefii militari ar fi sperat vreodată într-o victorie, pe calea armelor. Totuşi, socotiseră că luptele vor dura destul de mult – poate două săptămâni – pentru ca „fraţii" lor, care nu luau parte la bătălie, care nu-şi vărsau sângele, dar care deţineau arma petrolului, să profite de ocazia oferită de conflictul militar pentru a arăta, în sfârşit, lumii întregi că raportul de forţe economice se schimbase – ca urmare a miracolului petrolier din Orientul Mijlociu, a creării O.P.E.C.-ului, a vulnerabilităţii, noi şi profunde, a Occidentului.

Churchill, cel dintâi, declarase în Camera Comunelor, în 1919, la sfârşitul primului război mondial: „Nu există nicio îndoială că aliaţii au navigat către victoria finală pe un val neîntrerupt de petrol". Şi cum acelaşi petrol, o jumătate de secol mai târziu, nu mai aparţinea puterilor coloniale din Occident, ci ţărilor din Golf, era firesc să se creadă că victoria era accesibilă. Ar fi fost, de altfel, suficientă o simplă ameninţare… Dar ea nu a venit.

Naţionaliştii arabi au rămas profund consternaţi. Hotărât lucru, puterea Occidentului industrial era diabolică.

Iar apatia popoarelor soarelui cu siguranţă prea adânc ancorată în secole pentru a putea fi transformată – în clipele de încercare – nu doar în discursuri, ci în curaj.

Lucrurile n-au fost totuşi chiar atât de simple. Majoritatea ţărilor O.P.E.C.-ului, la chemarea Egiptului şi a Siriei, ameninţate de derută, ceruseră instituirea embargoul petrolier împotriva puterilor occidentale. Întâmpinaseră ouă obstacole decisive, asupra cărora regele Arabiei Saudite le atrăsese serios atenţia, dar care, ulterior, din pricina mpetuozităţii lui Nasser şi a pasiunii populare, le ieşiseră complet din minte.

Pe termen scurt, un embargo nu acţionează în timp ţi-l pentru a schimba soarta unei bătălii şi a rupe alianţele decât dacă este general.

Or, două ţări din regiune, una situată în Golf, cealaltă pe oasta Mediteranei, amândouă bogate în petrol, erau solid ancorate la Occident şi nicidecum dornice să-l înfrunte.

În primul rând, Iranul şahului, a cărui avere, putere economică şi armată modernă, echipată de Statele Unite, joreau de la an la an, urmărind nici mai mult nici mai puţin decât reconstituirea imperiului antic al Persiei, imperiul lui Cirus cel Mare, a cărui întemeiere, cu 2500 de ni în urmă, avea să fie sărbătorită cu fast.

Cealaltă, pe coasta africană a Mediteranei, bătrânul şi şerilul regat al Libiei, cucerit şi recucerit de expediţiile britanică, italiană, germană, apoi din nou britanică şi în sfârşit americană, ca un bulevard pustiu şi drept, unde era suficient să soseşti cu câteva coloane motorizate… şi cu fein aur pentru tron. Acum, străinii veniţi să prospecteze descoperiseră aici considerabile terenuri petrolifere, cu îidrocarburi de cea mai bună calitate. Averea îi era asigurată.

Dar averea libiană alimenta exclusiv beneficiile marilor companii şi întreţinerea palatelor sau a altor reşedinţe particulare din Europa unde locuiau fraţi, veri, nepoţi şi nepoate, aliaţi ai regelui Idriss.

În pofida embargoului pregătit de O.P.E.C. pentru a susţine cauza arabă împotriva Occidentului, nici

Iranul, nici àbia nu au încetat să-şi trimită tancurile petroliere pline ochi, şi într-un ritm accelerat, spre porturile Europei şi Americii. Timp de mai multe săptămâni, Teheranul şi Tripoli-ul, împreună cu companiile care le exploatau şi le încadrau, au câştigat chiar, în felul acesta, pieţe considerabile.

Prevăzând această fisură, hotărât să nu se asocieze unui fiasco, regele Feisal al Arabiei Saudite şi al său ministru al petrolului nici măcar n-au luat parte la reuniunile O.P.E.C.-ului în legătură cu embargoul.

America, liniştită, a văzut în aceasta o nouă justificare pentru alianţa sa cu regatul saudit. Alianţă pe care o zămisliseră şi o angajaseră atât de bine. În cursul primei şi ultimei lor întrevederi, desfăşurată la bordul crucişătorului „Quincy" pe Marea Roşie, la sfârşit ui Marelui Război, cei doi bătrâni conducători: Ibn. Se ud şi Roosevelt. În cursul unei singure după-amiezi pecetluiseră o uniune care va renaşte după moartea lor.

Statele Unite, învingătoare şi stăpâne ale lumii, şi Arabia, devenită Saudită, se recunoscuseră atunci desemnate de soartă pentru a construi împreună, cu

forţe conjugate, al doilea versant al secolului. Ba chiar mai mult.

Douăzeci de ani mai târziu, după ce a lichidat în Iran prima revoluţie naţionalistă din imperiul petrolier, cea a bătrânului şi profeticului Mossadek, pentru a repune pe tron pe tânărul Mohammad Reza Pahlavi, după ce a ancorat Arabia Saudită la marea aventură economică a întregului Occident şi a reuşit să menţină Libia în rândul clienţilor siguri, America a putut să asiste la neputincioasa derivă a ţărilor petroliere. După nicio lună de zile, veleitatea embargoului era oficial abandonată.

Poate că niciodată independenţa, atât de mult visată, atât de mult sperată şi, în sfârşit, cucerită, nu le-a părut atât de derizorie popoarelor Africii şi Asiei.

Aveau drapelele lor, ambasadorii lor, locuri la O.N.U… gărzi de onoare şi birocraţi. Dar Occidentul se dovedise, din nou, mai ingenios şi mai puternic. Nicio mână care nu-i era supusă nu putuse să se atingă de marile pârghii economice ale lumii – şi mai ales de robinetele petrolului.

Aceşti arabi, atât de mândri de cultura lor, de

foarte vechea şi glorioasa lor istorie, dispuşi la sacrificiul suprem ca şi la ascetism – este adevărat, mai mult decât la statornicie şi la organizare –, tot atât de sensibili la invenţia care fecundează viitorul pe cât de ataşaţi de trecut în ceea ce are el mai grandios, ce cale aveau să aleagă ei acum, în faţa acestui obstacol imens, în faţa acestei forţe omniprezente, insesizabile: Occidentul industrial şi dezvoltat?

Îndrăgostit cu pasiune de arabi, cel care, se va descoperi pe sine prin întâlnirea cu ei, cel care-i va însufleţi ina la victoria asupra ţurcilor şi cucerirea definitivă a jjnalurilor Mării Roşii, misteriosul T.E. Lawrence descrie, jtn termeni inspiraţi, în cartea sa mistică şi profetică, esenţa lumii arabe:

„Pe arabi poţi să-i legi de o idee ca de o frânghie. Ai putea să-i duci în cele patru colţuri ale lumii. Spiritul lor este straniu şi sumbru, bogat în slăbiciuni ca şi în exaltări, dar mai arzător şi mai fertil în credinţă decât al oricărui alt popor din lume... Popor tot atât de instabil ca apa, dar ca şi ea încredinţat că va învinge în cele din urmă. Din zorii vieţii, valurile sale s-au spart, s-au destrămat, rând pe rând. Dar va

veni o zi când un val asemănător va cădea peste locul unde lumea materială va înceta să mai existe şi atunci spiritul atotputernic va pluti peste aceste ape... Arabia”.

A reflecta la lumea arabă, la ceea ce putea să se întâmple nu pl cocupa deloc, la drept vorbind, pe stăpânii unei economii multinaţionale în plin avânt.

Arabii erau, în ochii lor, ghiftuiţi de redevenţele obţinute de pe urma petrolului, al cărui volum de extracţie din puţurile, inegalabile, ale Orientului Mijlociu nu înceta să crească. Nu fuseseră niciodată atât de încremeniţi, unii de disperanta repetare a eşecurilor militare, ceilalţi de nenumăratele satisfacţii, de orice natură, pe care le oferea cu generozitate o strânsă alianţă cu economia occidentală.

Totuşi, din excesul de umilinţă avea să izbucnească furtuna.

Surpriză în Libia

Mai întâi, un episod foarte discret, petrecut într-un vechi cartier din Londra.

Patru tineri, dintre care doi arabi, sosesc la

clubul, Ambasadorilor”, frecventat deopotrivă ca restaurant renumit şi, la etajul superior, ca sală de joc de clasă internaţională.

După ce iau masa, cei doi arabi, aflaţi într-una din rarele lor seri de permisie în perioada de antrenament efectuată în taberele de elită ale armatei britanice, urcă la primul etaj pentru a privi spectacolul.

Cel mai tânăr, straniu şi robust, se apropie de o masă de joc şi, arătând spre un jucător, îi spune prietenului său: „L-am mai văzut pe omul ăsta. Cine e? Şi cu cine joacă?

Omul pe care-l recunoscuse juca sume mari cu un celebru armator grec. Tot privindu-l insistent pe cel ce conducea, surescitat, acest joc infernal în care pierduse, într-o oră, o jumătate de milion de dolari, tânărul arab îl identifică în cele din urmă: era consilierul personal al regelui Idriss.

Ofiţerul îngheţă. Împietrit, privea fix scena ce se desfăşura la doi metri în faţa lui: aceste mâini, aceste bancnote, această beţie a jocului, acest vârf%j…

Colegul lui încercă să-l ia de acolo, să-l scoată la

aer. Dar el refuză, spunând cu voce joasă: „Mai lasă-mă să privesc. Iată, deci, ce fac cu aurul pe care ni-l fură!”

Rămase încă o oră, parcă pentru a asimila, complet şi pentru totdeauna, această revelaţie. În clipa aceea, căpitanul Moammer El Gaddafi simţi pe umăr mâna destinului. Era un credincios zelos încă din tinereţe, pe care şi-o petrecuse în deşert cu tribul său, al senusiţilor, sub corturile din piei de capră şi, în seara aceea, luă hotărârea de a răspunde, fără ezitări şi nuanţe, chemării profetului Mă-homed.

Reîntors în regatul lui Idriss, căpitanul libian începu să citească, seară de seară, ore întregi, în cortul său militar.

În afară de Coran, care îl cufundă în meditaţie, mai avea trei cărţi de căpătâi pe care le reluă cu regularitate, integrându-le în reflecţiile sale.

Mai întâi. cartea mentorului său politic: „Filosofia unei revoluţii”, de Gamal Abdel Nasser.

Apoi, cele două volume complete ale discursurilor rostite de preşedintele american Abraham Lincoln în timpul războiului împotriva

sudiştilor, pentru emanciparea sclavilor negri.

1 Relatarea acestei seri londoneze l-a fost făcută lui Léonard Mosâey de însoţitorul lui Gaddafi la clubul „Ambasadorilor”, şeicul Ahmed al Abah, din Oman.

În sfârşit, memoriile foarte puritanului şi calculatului general britanic oare, în anul fierbinte şi decisiv al înfruntării dintre armadele blindate, de-a lungul coastei pustii dintre Cairo şi Tripoli, a golfuleţului Alexandriei şi a golfului Syrta, contempla, în fiecare seară, fotografia, aşezată sub lampa de la capul patului, a adversarului său legendar, Romme, pentru a reflecta mai faine asupra strategiei pe care trebuia s-o adopte a doua zi: feldmareşalul Montgomery, viitor viconte de El-Alamein.

Înconjurat astfel de cei trei eroi ai săi, mai meditativ şi mai solitar după şederea la Londra, Gaddafi primi într-o P, la sfârşitul anului 1969, ordinul de a comanda garda care, la o mare ceremonie prilejuită de inaugurarea celei. mai moderne conducte petrolere din Africa de Nord, urma să dea onorul invitaţilor regelui Idriss şi miniştrilor săi: era vorba de faimosul Armând Hammer, preşedintele companiei

Occidental Petroleum, şi de membrii consiliului de administraţie al acestei companii americane care obţinuse, printr-o favoare specială şi oneroasă, o foarte bogată concesiune pe teritoriul libian, şi care îşi mărea regulat producţia, departe de marile companii.

Ceremonia a fost magnifică. Cadillac-uri, Rolls Royce-uri, bufet, şampanie, havane, schimb de cadouri, fermecătoare fete venite-special din Italia. Împietrit, Gaddafi nu s-a lăsat antrenat în distracţii. Nu avea ochi decât pentru un singur om: regele Idriss, salutând respectuos pe seniorii de dincolo de Atlantic, înclinându-se în faţa soţiilor acestora.

Reîntors în tabăra sa de la Bab-Izizia, adună, în aceeaşi seară, pe cei mai apropiaţi tovarăşi de arme cu care luă hotărârea: cu prima ocazie…

Trei săptămâni mai târziu, regele şi curtea se aflau în vizită oficială în Turcia. Gaddafi, care între timp îşi alesese şi îşi convinsese complicii din alte regimente plasate în puncte strategice, lansează ordinul de ocupare a principalelor posturi de comandă, ministerelor, administraţii-lor-cheie, centralei electrice din Tripoli şi de arestare a celor

câţiva generali care s-ar opune. Dar nu vor exista generali care să se opună. În câteva ore se încheie totul.

În zori, anunţă că regele este înlăturat şi regimul abolit. Este creat un Consiliu al Revoluţiei, prezidat de el. Gaddafi este secondat de singurul său prieten intim, comandantul Abdessalam Jalud. Aliat preţios, acesta nu seamănă deloc cu tânărul de douăzeci şi şase de ani care tocmai preluase puterea. Afabil, cu darul vorbirii, etalându-şi cu grijă relaţiile în toate cercurile, libiene sau occidentale, ale clasei conducătoare, Jalud cunoaşte pe toţi cei ce deţin pârghiile puterii.

După ce-l consultă pe Jalud asupra personalităţii ofiţerilor americani de la baza aeriană Wheelus Airfield, pusă la dispoziţia Statelor Unite, şi după ce sondează reacţiile populare, Moammer El Gaddafi declanşează marea sa acţiune.

Notifică public armatei americane ordinul de a evacua neîntârziat instalaţiile acestei baze strategice şi tuturor oamenilor ei de a părăsi ţara.

Moment de maximă încordare. Nimeni nu credea

că America va capitula. De altfel, baza era inexpugnabilă, iar Flota a VI-a ameiicană se îndrepta în viteză spre coasta libiană.

Reîntors la palatul său din Riad, după o vacanţă de vară la Taif, regele Arabiei Saudite abia dacă ţeste informat despre această afacere, petrecută de altfel foarte departe şi privind o ţară de rang secundar.

Primeşte un trimis special al regelui Idriss, care, înainte de a încerca să revină în Libia, cere sfat şi sprijin de la cel mai puternic senior al regiunii. Feisal răspunde: „Să nu se neliniştească prea tare. Va putea în curând să se reîntoarcă. Aceşti tineri au mers prea departe înfruntându-i făţiş pe americani”.

Trei mii de kilometri, pe care Feisal nu i-a străbătut niciodată, despart deşertul din jurul Riadului de golful Syrta, de la poalele Tripoli-ului. Feisal se înşală.

Rănile profunde din inima popoarelor arabe, ura faţă de întregul Occident au marcat populaţia libiană, ca şi celelalte populaţii. Furia populară, mişcările de masă pe străzile oraşelor, coloanele de bărbaţi, femei şi copii îndreptându-se spre baza de la Wheelus

Airfield erau tot atâtea dovezi…

Dacă în anii „50 se mai putea recurge, fără consecinţe grave, la comploturi şi la forţă împotriva unui Mossadek pentru a prelua puterea – şi puţurile de petrol –, în 1970 adoptarea unei asemenea soluţii nu mai era posibilă decât cu mari riscuri.

De data aceasta, experţii Departamentului de stat – al cărui lider competent era James Akins, despre care vom mai aminti – au fost ascultaţi cu atenţie. La sfatul lor insistent, Casa Albă ordonă evacuarea bazelor militare din Libia – sporind să salveze petrolul.

După două săptămâni şi după câteva răzmeriţe, guvernul britanic, foarte iritat, va proceda la fel. Dă dispoziţii armatei sale, aceeaşi care, în urmă cu o generaţie, obţinuse, sub conducerea lui Montgomery, victoria în deşertul libian, să evacueze definitiv bazele legendare de la To-bruk şi Benghazi.

Gaddafi câştigase. Mulţumi, respectuos, în public lui Mahomed, profetul, şi lui Nasser, inspiratorul său.

Uluită şi încântată, lumea arabă contemplă această răsturnare, deşi puţin cam sceptică încă în ceea ce priveşte rezultatul încercării de forţă care

urma să se angajeze inevitabil, de data aceasta nu cu garnizoane militare, în zi-îele noastre victime sau ostateci potenţiali, ci cu adversari mult mai redutabili: marile companii.

Nevrând să slăbească niciun moment ritmul evenimentelor, îi va destăinui comandantului Jalud, devenit vicepreşedinte al Consiliului Évoluţiei şi ţinând locul de prim-ministru, intenţia de a proclama naţionalizarea imediată a tuturor societăţilor petroliere instalate în Libia.

Jalud a realizat dimensiunile pericolului. El a avut curajul să se opună tânărului său Bonaparte al deşertului. A făcut-o îndelung şi cu precizie, împărtăşindu-i tot ce aflase la recepţii şi la dineuri despre caracterul forţei economice moderne, despre deosebirile, esenţiale şi redutabile, ale acesteia faţă de falsa putere militară, Gaddafi nu s-a împotrivit. Ascultă. Dorea să înţeleagă.

Jalud i-a spus: „Naţionalizând companiile, rişti să pierzi totul din nou. Rişti un boicot care ne va paraliza, căci toate companiile sunt solidare. Rişti închiderea puţurilor, oprirea instalaţiilor de pompare

şi transport, întreruperea, legăturilor cu reţelele comerciale şi de distribuire… Şi n-avem nici măcar un tehnician la îndemână. Rişti ruina. Ei n-aşteaptă decât asta.

Gaddafi: – Atunci, ce propui?

Jalud: – Nu prelua companiile, nu-ţi vor fi de niciun folos. Vei rămâne cu clădiri goale pe cap şi cu puţuri inutilizabile. Ceea ce vrei tu sunt banii lor. Îţi aminteşti, de aici a pornit totul, de când au decis, fără preaviz şi fără a ne consulta, să reducă «preţul afişat», oricum derizoriu, al barilului de petrol extras din pământ arab. Misiunea ta este să-i faci să cedeze asupra acestui punct crucial, să-i determini să revină asupra deciziei. După aceea, lucrurile vor merge de la sine. Numai să reuşim…

Gaddafi: – Atunci, să-l anunţăm.

Jalud: – în niciun caz. Dacă vei ataca direct ansamblul companiilor instalate în Libia, te vei lovi de un refuz imediat şi solidar. Companiile pot să se lipsească multă vreme de petrolul libian. Luni şi luni de zile. Noi, însă, nu vom rezista atâta timp. Trebuie să ataci numai o companie, s-o determini să semneze,

chiar singură, un nou contract privind creşterea preţului. De pildă, cu 50 de cenţi barilul. Va fi suficient. Va fi un succes”.

Împreună cu Jalud şi cu câţiva consilieri, Gaddafi examinează lista companiilor care funcţionează pe pământul libian.

Una dintre ele are ca unic teren petrolifer în Orientul Mijlociu o concesiune, contestată şi vulnerabilă, în Libia: compania Occidental Petroleum, cea a lui Armând Hammer.

Reprezentantul companiei Occidental Petroleum este însărcinat cu un ultimatum pentru patronul său: ori acceptă termenii unui nou contract şi creşterea cu 50 de cenţi a „preţului afişat” al barilului, ori Libia îi închide instalaţiile – fără să se atingă de instalaţiile celorlalte companii.

Hammer se trezeşte pentru prima oară în situaţia de ostatec izolat. Nimeni nu-l va compătimi. Este detestat de egalii lui, faţă de care manifestă un dispreţ făţiş. De data aceasta, izolarea îl condamnă. Departe de a fi un naiv, el se aştepta de altfel la ceea ce avea să se întâmple. Înţelege foarte tepede şi semnează.

Dar va şti să profite de *acest* lucru.

În următoarele cincisprezece zile, celelalte companii „independente” din Libia, lovite mortal de capitularea aprigului Hammer, semnează la rândul lor. Şi, înainte de sfârşitul lunii, marile companii se înclină.

În ziua de 14 septembrie 1970, o ţară arabă a impus, astfel, pentru prima oară, întregului sistem petrolier al lumii occidentale ridicarea preţului petrolului.

După zece ani de imobilism, O.P.E.C.-ului i s-a deschis larg calea aventurii.

Jurământul de la Alger

Feisal înţelege tot ce poate decurge din această situaţie, cu condiţia de a pregăti cu grijă marea manevră. I se va consacra metodic. Nu este simplu. Va fi nevoie de mult noroc.

După ce a trimis un mesaj cordial noului stăpân al Libiei, la care respectă, dincolo de deosebirile politice, scrupuloasele sentimente religioase, regele pleacă la Meca pentru câteva zile de meditaţie, apoi se retrage în palatul său din Taif unde îşi convoacă, pe

rând, miniştrii şi colaboratorii. De acum înainte, Arabia Saudită trebuie să preia conducerea operaţiunilor.

Pierderea controlului asupra petrolului din Orientul Mijlociu, ale cărei consecinţe se manifestă încă, în valuri succesive, în momentul reuniunii de la Taif, în 1980, la treizeci de ani după revoluţia lui Mossadek, la douăzeci de ani după crearea O.P.E.C.-ului, la zece ani după lovitura de stat din Libia, este considerată de experţii în problemele Orientului Mijlociu a fi avut loc într-un moment precis: întâlnirea neaşteptată a doua voinţe, cea a tânărului lup ieşit din rândurile modestei armate libiene şi cea a seniorului Arabiei Saudite, moştenitorul unei formidabile dinastii şi stăpânul foloshii, când va veni ziua, a armei absolute a petrolului – embargoul.

Această întâlnire, în cadrul O.P.E.C.-ului, dintre prinţul suveran al unui imperiu fabulos, intrigant subtil, aliat al Statelor Unite, anticomunist feroce, alergic la orice mişcare socială violentă şi clocotitorul revoluţionar libian, care de atunci a arătat lumii întregi intransigenţa sa, ura sa faţă de Occident şi

valorile lui, voinţa sa de a dărâma privilegiile şi elitele, la el acasă ca şi pretutindeni unde îşi poate extinde puterea – această întâlnire a putut, părea fortuită, efemeră, artificială. În realitate, ea are rădăcini profunde: Islamul, lumea arabă.

Cel mai bun istoric al dinastiei saudite şi al fondatorului ei este francezul Jacques Benoist-Méchin. L-a cunoscut personal pe Ibn Seud, a frecventat multă vreme pe fraţii şi fiii lui, familia lui, a învăţat arabă, a trăit printre ei, a remarcat cu groază ignoranţa, dispreţul faţă de Occident, a presimţit ce putere a viitorului ascunde acest mare popor, aflat în centrul lumii. În principala sa operă consacrată lui Ibn Seud şi regatului acestuia, el încearcă să descifreze secretul gândirii şi forţei arabe victorioase:

„De două ori în decursul istoriei, beduinii din Arabia au navă: it in bazinu! mediteranean. Dar. de fiecare dată, întreaga energie risipită în aceste expediţii a fost abătută de la scopul esenţial: constituirea unei naţiuni arabe. Fie că este vorba de secolul al IX-lea, fie de secolul al XIX-lea, poporul arab a ieşit din aceste aventuri vlăguit şi mai să rac decât

înainte. Ibn Seud n-a vrut să comită aceeaşi eroare: Islamul era pentru el esenţa însăşi a geniului arab: o disciplină necesară, fără de care beduinii s-ar prăbuşi. Era un mistic.

Marile idei care i-au călăuzit viaţa n-au fost nici rodul lecturilor sale, nici al spectacolului nedreptăţilor sociale. Ţâşnite în solitudine, ele decurgeau din viziunea pe care o avusese în deşert. Întreaga lui viaţă se lămureşte şi se explică prin această viziune… Odată cu petrolul şi cu salariile ridicate avea să apară, la arabi, marea tentaţie a Occidentului… Ibn Seud dorea să primească binefacerile civilizaţiei occidentale, dar refuza să lase să pătrundă în ţara lui aspectele ei distructive, care puteau să-i corupă supuşii. Pentru a ţine la respect aceste forţe, el s-a folosit de Coran”.

Iată, în esenţă, ceea ce îi unea pe cei doi „fraţi” de luptă, Feisal şi Gaddafi, doi oameni pe care, în aparenţă, totul îi despărţea, cu vederi foarte diferite asupra lumii ce urma a fi reconstruită după renaşterea puţerit arabe.

De acest lucru, Occidentul, orbit de armadele sale, uluit de acumularea propriilor sale bogăţii

materiale, nu şi-a dat seama cât mai era timp de înţeles, înainte de a se găsi în situaţia de solicitant.

Islamul, religie populară, a fost acela care a conferit, mai întâi, dimensiunea, puterea şi ambiţia mişcării ţărilor petroliere. Apoi, la scurtă vreme, fenomenul care va duce la o schimbare profundă a raportului de forţe: implantarea O.P.E.C.-ului în lumea a treia. Alianţă irezistibilă pe care Nasser, precursor sărac şi slab înarmat, o anunţase lui Nehru, Tito, Sukarno, Ben Bella, tuturor conducătorilor istorici ai decolonizării şi renaşterii popoarelor proletare.

Fenomen reamintit, treizeci de ani după Nasser, de prietenul său intim, tovarăşul său până la moarte, Mohammed Heikal, vreme îndelungată director şi editorialist al celui mai mare cotidian de limbă arabă, „Al Ahram" din Cairo, consultat sistematic şi astăzi de liderii politici din Nord şi din Sud. În vara anului 1980, el a publicat o analiză a acestui fenomen care continuă să ateste uluitoarea incapacitate a lumii civilizaţiei industriale de a îaţelqge ceea ce este străin culturii ei. Morgă născută din domicra-ia seculară a Europei cuceritoare? Infirmitate? Treizeci şi cinci de

ani de creştere economică fără strategie, condusă fără spirit de prevedere, treizeci şi cinci de ani de greşeli politico, de folosire a forţei şi de dezastre militare în Asia, Africa, America Latină, s-au soldat, la începutul anilor ’80 kprăbuşire a mecanismului economic şi blocare a mecanismului politic – cu dezordine şi frică. Heikal scrie: § „Capetele politice ale Occidentului-încearcă astăzi să?: dea o explicaţie la ceea ce ele numesc «renaşterea isla – mică». Dar «renaştere» ar presupune o absenţă anteinoară. Or, nu a fost vorba niciun moment de vreo absenţă, lin Islam divinitatea netranscendând niciodată istoria, ci fiind totdeauna implicată în ea. Islamul nu face nicio distincţie între temporal şi spiritual şi mâna care împarte dreptatea este aceeaşi care mânuieşte sabia.

Revoluţia lui Mossadek, din 1951, în Iran. se integra marii mişcări de eliberare naţională care a cuprins lumea a treia imediat după războiul mondial. Anii ’50 şi: 60 au fost marcaţi, pretutindeni în aceste regiuni, de revoluţia naţionalistă şi de procesul decolonizării, punctate de mişcările conduse de Sukarno în Indonezia, de Gandhi şi Nehru în India, de

Jinnah în Pakistan, de Mossadek în Iran, de Nasser în Egipt, de Nkrumah în Ghana, de Ben Bella şi Boumedienne în Algeria: o singură şi aceeaşi mişcare”.

În ciuda supleţei tactice a diplomaţiei sale, şeicul Yamani este, ca şi Ibn Seud şi Feisal, un militant convins al „noii puteri”.

În capitalele Occidentului frivol se menţine voga de a-l considera pe liderul O.P.E.C.-ului drept un aliat, drept omul „care înţelege”, care nu-i va lăsa pe extremişti să distrugă, prin nerăbdarea şi excesele lor, societatea industrială. Dar, dacă este adevărat că şeicul Yamani nu duce niciodată, pentru Arabia Saudită, o politică a riscului – se teme prea tare de ravagiile pe care ea le-ar atrage pentru poporul său, în mijlocul unui haos universal –, nu trebuie, totuşi, să ne lăsăm înşelaţi: intransigenţa lui este tot atât de fermă ca şi cea manifestată de conducătorii populari iranieni sau libieni. O intransigenţă cu atât mai redutabilă cu cât este mai lucidă.

A dovedit-o – se uită adesea acest lucru – împotriva propriilor, colegi din O.P.E.C. când, în

momentul celei mai grave crize traversate de organizaţie imediat după „războiul de şase zile”, în faţa neputinţei şi a timidităţii cartelului, a convocat o conferinţă la nivel înalt pur arabă, mai restrânsă, unită, prin Islam, şi a propus chiar el, pentru a ameninţa O.P.E.C.-ul şi a-l forţa să acţioneze, o nouă organizaţie: O.P.A.E.C. (Organizaţia Ţărilor *Arabe* Exportatoare de Petrol) care, iniţial, a reunit în jurul Arabiei Saudite, Libia, Kuweitul şi emiratele din Golf. Îşi va dovedi eficacitatea în momentul războiului din 1973.

Noua organizaţie a lui Yamani, mai militantă, a admis în rândurile ei, alături de Gaddafi, Algeria, deşi prea „socialistă „după gustul regatului saudit, apoi Irakul. Lumea arabă, înainte de toate. Islamul, înainte de toate.

În felul acesta, o nouă asocraţie, cu rădăcini în acelaşi trecut de paisprezece secole, în aceeaşi cultură coranică, în aceeaşi voinţă de a păstra primordialitatea „spiritualului” asupra „materialului” societăţii tehniciste, a început să pună puternicele sale mijloace în slujba unei ambiţii supreme: aceea de

a îngloba în această uniune imensă masă a popoarelor năpăstuite ale lumii a treia pentru a pune în aplicare, împreună, după treizeci de ani de aparentă „independenţă”, adevăratele posibilităţi ale unei emancipări economice, ale unui demaraj industrial, ale unui mod de dezvoltare:

Irakul, atât de diferit, nu foloseşte limbajul sobru al conducătorilor de la Riad. Cel care răspunde de investiţiile externe în cadrul Ministerului Irakian al Petrolului ex – prima aceeaşi voinţă publicând în organul oficial al O.P.E.C.-ului, cu puţin timp înainte de momentul Taif 1980, un editorial redactat în următorii termeni:

„Dimensiunea politică a petrolului s-a născut din însăşi istoria colonialismului. Din cauza petrolului şi a cupidităţii străine, toate ţările din O.P.E.C., şi în mod special ţările arabe, au suferit nenumărate” ocupaţii, războaie, umilinţe şi jafuri. De la începutul secolului, stăpâni străini ne-au acaparat petrolul, ruinându-ne şi, în acelaşi timp, dictându-ne destinul. De aceea, preluarea controlului asupra petrolului este acum problema tuturor mişcărilor de eliberare din lumea

întreagă”.

Ca şi Irakul, dar fără ambiţia de a face cuceriri, Algeria lui Boumedienne militează pentru fuziunea O.P.E.C.-ului cu lumea a treia.

Dintre toate ţările O.P.E.C.-ului, dintre toate ţările arabe, ea este cea care a vărsat cel mai mult sânge pentru a-şi cuceri independenţa. Algeria este pentru Africa şi lumea arabă ceea ce este Vietnamul pentru Asia. Îndelungatul, crudul şi fratricidul „război din Algeria” a dominat epoca tot atât cât şi „războiul din Indochina”.

Boumedienne a cerut, în consecinţă – şi toată lumea a acceptat – ca prima conferinţă plenară a O.P.E.C.-ului să se desfăşoare, cu vâlvă şi cu o ordine de zi ambiţioasă, în capitala Algeriei.

Conferinţa se deschide la Palatul Naţiunilor, situat la periferia fostei perle – „Algerul cel alb” – a imperiului colonial francez. Spectacolul, în care lumea occidentală nu va vedea decât un fel de carnaval, va fi extraordinar.

Iată, pentru prima oară, cot la cot, pe emirul Kuweitului – cu surâsul lui larg, domnind cu

dezinvoltură într-o ţară mică, astăzi ultramodernă, Elveţie a Orientului Mijlociu, care investeşte deja în patruzeci şi cinci de ţări ale lumii – şi pe enigmaticii revoluţionari libieni, fii ai deşertului.

Iată pe conducătorul populist al Irakului, Saddam Hussein, alături de inamicul său dintotdeauna, elegant, îmbrăcat de cei mai buni croitori din Londra, împărat înconjurat de miniştrii şi generalii săi: şahinşahul Iranului.

În sala arhiplină, la tribună, Hussein se îndreaptă spre şah, căruia nu i s-a adresat niciodată. Îl îmbrăţişează. Delegaţii, în picioare, aplaudă la nesfârşit.

Iată statuia Comandorului: în pelerină sa neagră, Hou-ari Boumedienne, cu privirea arzătoare pe faţa sa atât de uscată, se îndreaptă spre fotoliul prezidenţial.

Pe postavul verde care acoperă tribuna apare, pentru prima oară, o stemă – patru cercuri albe întretăiate pe fond bleu – sigla magică: O.P.E.C.

„Maiestate, fraţi…”. De la primele cuvinte ale discursului său, care va dura trei ore, Boumedienne este întrerupt de ropote de aplauze care parcă salută

naşterea unei lumi.

Declaraţia finală a conducătorilor O.P.E.C.-ului, adoptată în unanimitate, tratează, dintr-un unghi de vedere voit mondial, cele mai grave probleme (inflaţia, sistemul monetar, şomajul, foametea, comerţul internaţional, resursele naturale, industrializarea). Şi fiindcă presa din marile metropole industriale nu reproduce decât câteva rânduri, înecate în lungi comentarii despre „folclorul" conferinţei şi aprecieri asupra singurei probleme, obsedante, a preţului barilului de petrol, conducătorii O.P.E.C.-ului hotărăsc să cumpere o pagină publicitară în principalele cotidiene din America şi Europa pentru a publica textul integral al declaraţiei lor.

Sunt prezentate pe larg cele două decizii care, treptat, vor domina scena politică, pentru ca apoi, la începutul anilor ’80, să se desfăşoare plenar. Dar, mai întâi, anunţul cruciadei:

„Monarhii şi şefii de stat ai O.P.E.C.-ului afirmă *solidaritatea firească a ţărilor lor cu celelalte ţări care luptă pentru a învinge subdezvoltarea*.

Ţin să evidenţieze înalta lor apreciere pentru

puternicul sprijin acordat O.P.E.C.-ului de către toate ţările în curs de dezvoltare, sprijin proclamat de conferinţa generală pe care au ţinut-o luna trecută, la Dakar, în problema fundamentală a materiilor prime.

Constată că criză economică mondială este rezultatul inegalităţilor profunde în ce priveşte progresul economic şi social al popoarelor, inegalităţi generate de exploatarea străină care a întreţinut drenajul resurselor naturale şi a împiedicat orice transfer efectiv de capitaluri şi tehnologii. Din acest dezechilibru fundamental decurge inflaţia generalizată, ritmul scăzut al creşterii mondiale, dislocarea sistemului monetar…

Afirmă, deci, voinţa lor de a coopera cu toate ţările exportatoare de materii prime şi alte produse de bază pentru a obţine preţuri echitabile şi avantajoase”.

În concluzie, urmează acordul dat pentru o concertare globală, pentru ceea ce va deveni, din conferinţe în reuniuni, din eşecuri în neînţelegeri, interminabilul „dialog Nord-Sud”. Apel care continuă să dea coşmaruri guvernelor, să facă nopţi albe

funcţionarilor şi experţilor. Anunţând istoria timpurilor şi imperativelor viitoare, el este exprimat în următorii termeni:

„Monarhii şi şefii de stat îşi dau acordul faţă de principiul convocării unei conferinţe internaţionale care să reunească ţările industriale şi ţările în curs de dezvoltare.

Obiectivul unei asemenea conferinţe este de a face să progreseze acţiunea menită să reducă dificultăţile majore ale economiei mondiale şi, în consecinţă, *ordinea ei de zi nu va putea în niciun caz să se limiteze la examinarea problemei energiei*.

Ea va trebui să cuprindă problemele referitoare la materiile prime, reforma sistemului monetar internaţional, cooperarea generală în favoarea ţărilor în curs de dezvoltare”.

Serioasă exigenţă de dialog asupra cauzelor profunde ale crizei.

10 7

Această criză a întrerupt deja creşterea, economică a ţărilor industriale, unde s-au exacerbat, totodată, tensiunile sociale, unde, după treizeci de ani

de expansiune continuă, nivelul de trai nu încetează să se degradeze.

Această criză a început, de asemenea, să copleşească ţările lumii a treia, care suportă şi mai greu tripla povară a creşterii costului energiei, a escaladării preţurilor produselor manufacturate şi alimentare pe care sunt obligată să le importe, a îngustării pieţelor pentru produsele fabricate de ele.

Dialogul cerut de O.P.E.C. de la tribună conferinţei de la Alger nu este deci nici superfluu, nici prematur. Oricât de dificil ar fi, angajarea unui asemenea dialog este esenţială şi urgentă. De data aceasta, toată lumea a înţeles. Chiar de lună viitoare, dialogul va demara.

La Paris, în plină lună august, la iniţiativa noului preşedinte francez, Valéry Giscard d'Estaing, se întruneşte o conferinţă pregătitoare. De comun acord, fără discursuri şi fără publicitate, sunt desemnate zece delegaţii pentru a pregătr, în comitet restrâns, ordinea de zi a conferinţei mondiale în trei (Occidentul, O.P.E.C.-ul, lumea a treia), lista participanţilor, data şi modul de organizare. *După*

nouă zile – eşec.

Acest prim eşec, care va redeştepta vechile suspiciuni, e provocat de problema petrolului.

Ţările industriale, cu excepţia Franţei, vor să negocieze separat problema energiei şi problema celorlalte materii prime. Refuz categoric din partea reprezentanţilor O.P.E.C.-ului şi a lumii a treia. Amânare *sine die* a conferinţei pregătitoare.

Va fi nevoie… de mai bine de doi ani pentru a se înruni, tot la Paris, o conferinţă cu obiective mai modeste irivind „cooperarea economică internaţională”.

De data aceasta, eşecul intervine după *două zile*. Dezacord total.

Lumea industrială, uşurată momentan după primelg ouă „şocuri” petroliere – primul, provocat de acordurile e la Teheran din 1971, după lovitura de forţă a lui Gaddafi, al doilea de embargoul din 1973, după războiul din octombrie – ca urmare a scăderii sistematice a dolarului şi a faimoasei „reciclări” a capitalurilor petrolului în cadrul propriului sistem bancar, nu se grăbeşte deloc să facă Propuneri

novatoare.

A recurge la schimbări radicale, a modifica cu adevărat „termenii schimbului”, oricât de inegalitari ar fi ei... toate acestea cer sacrificii la care niciun conducător din Europa sau din America nu crede că trebuie să consimtă. Ce cale nouă ar trebui urmată pentru a ajunge la o soluţie creatoare? Ea nu va fi întrevăzută decât mult mai târziu.

O.P.E.C.-ul, la rândul său, odată realizată alianţa cu lumea a treia, începe să descopere imensitatea, redutabila diversitate a nenumăratelor „revendicări legitime” prezentate de delegaţii celor trei miliarde de proletari ai planetei.

În afară de jurământul de uniune, în afară de ajutorul financiar (3, 5% din PNB al ţărilor petroliere, faţă de o medie de O, 4% din partea ţărilor industriale), O.P.E.C.-ul nu a reuşit să propună aliaţilor săi un program coerent.

Lumea a treia, în sfârşit, după două decenii de conferinţe în lanţ, sterile, magice, împotmolindu-se de îndată ce se încheiau, a pierdut chiar şi dorinţa de a pune ordine în necesităţile şi cererile ei. Nici n-ar

putea-o face. N-are nimic, are nevoie de tot şi de toate dintr-odată. Nu dispune nici măcar de un minim vital – ca hrană şi educaţie – care să-i permită să înceapă să reflecteze. Nu poate decât să urle. Nu mai cunoaşte alt limbaj.

Eşecul conferinţei de la Paris, prima şi legitimă tentativă de dialog Nord-Sud, este un eveniment care nu trece neobservat. Lumii i se face frică.

Viitorul pare sumbru şi chiar fără ieşire. Toţi încep să facă anticipări asupra consecinţelor pe care le-ar putea genera la el în ţară această uriaşă dezordine. Tabloul, la acest sfârşit de an 1977, apare în culorile cele mai negre. Nimeni nu mai face previziuni decât pe termen scurt. Ele au devenit imposibile sau inadmisibile. Pretutindeni, factorii de răspundere sunt cuprinşi de groază. Dar cine şi ce va propune?

La începutul anului următor, vor avea loc, simultan, două întrevederi discrete între patru ochi.

Una la Washington, între două vedete ale Occidentului, doi prieteni: Robert McNamara. preşedintele Băncii mondiale, şi cancelarul Willy

Brandt, cel mai prestigios om de stat vest-german. Cealaltă, în Golful Arabic, între doi lideri ai O.P.E.C.-ului, şi ei prieteni: şeicul Zaki Yamani şi noul său coleg din Kuweit.

Tehnologie sau nimic

McNamara, fost ministru al apărării al Statelor Unite, prezidează de zece ani Banca mondială. Cu înverşunarea supraomenească de care dă dovadă pentru a se „răscumpăra” de pe urma războiului din Vietnam, purtat cu calculatoare, el a parcurs optzeci şi cinci de ţări unde a descoperit mizeria absolută. E un om disperat.

Îi cere fostului cancelar vest-german Willy Brandt, laureat al Premiului Nobel, să formeze un grup de zece personalităţi de prim plan care, având la dispoziţie doi ani de lucru şi un buget de trei milioane de dolari, să studieze aspectele principale ale anemiei economice mondiale şi să formuleze, dacă nu un plan, cel puţin o serie de propuneri. Aşa va apărea raportul Brandt”.

Publicat în martie 1980, sub forma unui raport tehnic, într-o prezentare ingrată, el nu se va bucura

de audienţa scontată, dar va deveni un simbol. Nu va mai fi uitat.

La Riad, şeicul Yamani a invitat un tânăr pe care-l urmăreşte de multă vreme, la care apreciază luciditatea şi curajul, care îi reaminteşte propria-i tinereţe şi care a fost numit recent, ca şi el la treizeci şi doi de ani, ministru al petrolului în ţara lui. Kuweitianul Ali Khalifa Al Sabah.

Şeicul Ali este înainte de toate un Al Sabah, membru al familiei domnitoare în a doua ţară petrolieră din Golf, a cărei producţie a depăşit deja pe cea a Iranului. A urmat, deci, de timpuriu celé mai bune şcoli din emirat şi, după ce şi-a însuşit temeinic cultura arabă, a primit o pregătire economică modernă. Modernă, căci lucrurile s-au schimbat…

În ultimii cincisprezece ani, crizele mondiale s-au desfăşurat conform unei noi logici. Teoremele erei keynesiene, care au reînnoit dinamica Occidentului, nu se mai aplică nici locurilor de muncă, nici fondului monetar, nici productivităţii. Marile temple unde se studiază ştiinţele economice au apărut, şi ele, în alte locuri.

În anii ’30, ’40, ’50, de la Roosevelt până la Kennedy, nimic» u s-ar fi putut compara cu Harvard, cu Massachusetts Institute of Technology, cu Princeton School of Advanced Studies, toate situate pe coasta de est, între Washington, New York şi Boston. Odată cu sfârşitul anilor ’60. când s-au prăbuşit stâlpii sistemului de la Bretton Woods, când a intervenit ruperea legăturii dolar-aur, abandonarea termenilor de schimb ficşi între monede, invazia masei de eurodolari apoi de petrodolari, nelegaţi de nicio bancă centrală şi, deci, în afară de orice control, univerşi –, tăţile americane şi-au extins, progresiv, domeniul de învăţământ pentru tinerele generaţii pe coasta Pacificului, vizavi acum de Japonia, şi nu de Europa.

Respectiv, Ia Stanford, Cal-Tec (California Institute of Technology), Berkeley (perla din San Francisco), Ucla (University of California at Los Angeles), de-a lungul coastei şi în faimoasa „Silicon Valley *, unde încolţesc prodigioasele invenţii ale microelectronicii imediat exploatate la faţa locului de o puaderie de mici întreprinderi, lansate chiar de studenţi şi de profesori… Aici, deci. În California, l-au

trimis conducătorii din Kuweit pe şeicul Ali, când acesta nu împlinise încă douăzeci de ani.

S-a reîntors de acolo conştient că viitorul economic al lumii va fi diferit de trecut şi stăpânit de o grijă: pentru a opri ruina, pentru a preveni prăbuşirea este necesar ca schimbarea să se producă rapid.

Va trebui ca „industriile viitorului” să fie create, finanţate şi lansate de îndată ce invenţiile ies din laboratoare, astfel încât noi activităţi şi noi locuri de muncă să înlocuiască pe cele, atât de numeroase, sortite dispariţiei – lucru ştiut.

Va trebui stabilit un nou sistem monetar, înainte ca stâlpul-dolar să fie abandonat oficial de piaţa capitalurilor şi ca Fondul Monetar Internaţional să fie copleşit de amploarea datoriilor mondiale.

Va trebui, în sfârşit, ca toate deciziile economice să fie unificate într-o „nouă ordine internaţională”, care să ia în considerare, de data aceasta, nu numai restrânsul domeniu dezvoltat al Occidentului, ci continentele lumii a treia, pentru a introduce, de acum încolo şi aici, mecanismele dezvoltării. Necesitate politică presantă dacă se doreşte evitarea exploziei de

mânie şi disperare a înfometaţilor. De asemenea, se impune un imperativ economic foarte nou: dacă lumea a treia nu „decolează”, nu va mai exista nicio posibilitate de a extinde piaţa. Şi atunci, noile performanţe la care se poate spera, dat fiind impulsul ştiinţei, nu-şi vor găsi nici debuşeuri, nici investitori, în loc să creeze un nou ciclu, ele se vor pierde în gol.

1 „Valea Siliciului” (în engleză în original).

— *Nota* trad.

Spiritele nu sunt pregătite să-şi însuşească această nouă realitate. Ea ar deveni salvatoare şi chiar exaltantă dacă inteligenţa multirasială şi-ar asuma în mod colectiv, metodic şi egal, misiunea secolului: de a defini prin ce mijloace poate fi extins, în răstimpul dorit, câmpul de creaţie şi de fecunditate, dincolo ele sfera occidentală, la ansamblul planetei.

De când s-a pătruns de principalele trăsături ale acestui viitor care urmează să fie inventat, şeicul Ali Khalifa Al Sabah, reîntors în Kuweit, a început prin a-şi face lunga ucenicie în practica treburilor statului. Numit, la două-i. zeci şi cinci de ani, director al afacerilor economice, la – douăzeci şi opt prim adjunct

al ministrului de finanţe, el în avut timp să-şi demonstreze capacitatea de a stăpâni dosarele, de a găsi soluţii, pornind de la micul dar foarte puternicul Kuweit, pentru problemele mondiale ale energiei, comerţului, investiţiilor pe care a fost obligat să le cunoască. Patru zile din şapte, lucrează la birou; joia şi vinerea sunt rezervate lecturii, la el acasă, departe de orice telefon sau telex, şi plimbărilor rituale de meditaţie vinerea – ziua de odihnă religioasă – în vastul deşert ce-l înconjoară; duminica – Consiliului de Miniştri, din care face acum parte, în calitate de ministru al petrolului.

În momentul în care şeicul Yamani îl invită la un neobişnuit schimb de păreri în încercarea de a întocmi un proiect care să poată modifica total cursul dezastruos luat de evenimente în ultimii ani, marcaţi de atâtea eşecuri sau tentative infructuoase de „dialog Nord-Sud”, tânărul ku-weitian este, deci, pregătit. Crede într-un asemenea proiect. Şi ştie de ce. Cei doi oameni se completează şi, în mai puţin de două zile, vor schiţa sumarul raportului economic şi politic global pe care îl vor înainta spre studiu unui comitet

restrâns al colegilor lor din O.P.E.C. studiu care să se soldeze, după doi ani, cu concluzii şi propuneri asupra fiecărui punct:

a) Cadrul problemelor: natura relaţiilor O.P.E.C.-ului cu celelalte ţări ale lumii a treia, apoi o nouă definire a termenilor de schimb.

b) Evoluţia, pe termen lung. a petrolului O.P.E.C.-ului. „Criza din 1985”; „criza din 1990 i:

c) Sistemul permanent de reaşezare a preţului petrolului care să evite salturile şi şocurile.

Şeicul Yamani precizează: „Nu trebuie să ne fixăm drept obiectiv stabilitatea preţului, care nu este acceptabil, ci să-l prevedem. Va fi deja o lovitură serioasă pentru consumatori. Le va fi greu…”

d) A răspunde nevoilor imediate ale ţărilor lumii a treia, a contribui la anularea copleşitoarelor lor datorii. A integra aceste ţări în ciclul producţiei. Pe baza căror priorităţi?

e) Interdependenţa dezordonată dintre polul industrial (America, Europa, Japonia) şi restul lumii: a delimita „punctele tari” şi „punctele slabe” ale acesteia. A concepe o „irigare” financiară care să

permită lansarea unui nou ciclu.

f) Concluzia – „în cel mult-inci pagini”, cere şeicul Yamani.

Coerenţa de ansamblu trebuie să lase de o parte modalităţile tehnice pentru a impune, înainte de toate, forţa evidenţei.

Cei doi oameni sunt hotărâţi să facă acest lucru. După atâtea conferinţe obositoare, desfăşurate an de an, şi în ciuda tensiunilor permanente din cadrul O.P.E.C.-ului, această şedinţă de reflecţie a reanimat speranţele şeicului Yamani.

Gata redactat, sumarul situează, pentru prima oară, ambiţia organizaţiei sale, O.P.E.C.

— Care, sub forma sa de cartel petrolier, a avut doar o carieră haotică şi plină de decepţii –, la un cu totul alt nivel: să devină, ca urmare a dublei sale forţe, *energetică* şi *financiară*, instrumentul care să determine crearea unei „noi ordini economice Internaţionale”.

Toată lumea vorbeşte de această nouă ordine, a devenit chiar o lozincă, dar ce ascunde ea? Până acum, nimeni, n-a încercat cu adevărat să răspundă

serios la această întrebare.

Lumea a treia este mult prea nenorocită, prea dezabuzată, prea suspicioasă pentru a avansa propuneri care, presimte el, vor fi din nou respinse de machiavelismul Occidentului.

Universul industrial, încă slăbit de pe urma loviturilor primite, a hemoragiilor pe care le generează, se dovedeşte şi mai puţin capabil decât în epoca lui de splendoare să se intereseze de altceva în afară de el însuşi.

Fiindcă aşa stau lucrurile şi fiindcă toată lumea trebuie trezită, sub ameninţarea de a nu mai putea salva nimic, ei bine, va fi rândul O.P.E.C.-ului, al cărei viitor nu este deloc mai sigur, să încerce să deschidă drumul.

Este menirea ei, a conchis sauditul, fără a-şi face iluzii asupra riscurilor pe care le implică un asemenea demers şi asupra ameninţărilor la adresa O.P.E.C.-ului.

Este şansa ei, i-a răspuns kuweitianul.

Le-a mai rămas să propună lista membrilor comitetului? de lucru, să fixeze data şi locul. Câţi? întreabă Ali Khalifa. Nu mai mult de şase, dacă este

posibil, răspunde Yamani.

Întocmesc o primă listă: Algeria, Iranul, Irakul, Kuweitul, Arabia Saudită, Venezuela. Va fi acceptată. Sunt reprezentate diferitele tendinţe. Figurează, pe această listă, alături de cei mai mari producători de petrol, de ţările cele mai bogate în excedente financiare, ţările cele mai populate din O.P.E.C. Dacă un comitet atât de divers ea ideologie poate să se pună de acord asupra unui plan, urmarea nu ar trebui să mai prezinte dificultăţi majore.

Data? Ţinând cont de calendarul pe 1978, şi aşa inutil de încărcat, al organizaţiilor internaţionale, cu atât mai dornice să născocească reuniuni şi conferinţe cu cât acestea nu mai folosesc decât la furnizarea de auditoriu pentru discursuri-fluviu, data cea mai apropiată este începutul verii.

Locul? în realitate, nu există decât un singur loc unde se poate lucra serios. Niciun oraş, fie că a fost vorba de Cairo, Caracas, Alger sau Bagdad, nu a îngăduit vreodată acest lucru. Şi apoi, pentru ei este un loc inspirat. Va fi ales, deci, Taif-ul, ca de fiecare dată când s-a pus problema unei mari scadenţe

hotărâtoare, a unei decizii hotărâtoare.

La Taif, pe când totul se reducea încă la relaţia America-Arabia Saudită, se produsese, cu un an înainte, un eveniment ciudat prin noutatea lui, simbol al tulburărilor economice şi financiare: audienţa solicitată de urgenţă regelui Feisal de către ministrul de finanţe al Statelor Unite, William Simon.

Regele îi ceruse şeicului Yamani să fie singur, alături de ei, când îl va primi pe stăpânul dolarului. Cunoştea caracterul întrevederii ce urma să aibă loc şi importanţa răspunsurilor pe care trebuia să le dea.

Căci ministrul american şi guvernul său fuseseră puşi în faţa unei situaţii neprevăzute şi, pentru mulţi, inimaginabile: totalul sumei petrodolarilor care circulau pe pieţele financiare ale Europei şi Asiei era, acum, superior totalului fondului monetar al Statelor Unite. Guvernul american nu mai era stăpân pe gestiunea propriei monede. Această monedă, care rămânea totuşi singura bază de referinţă pentru schimburile mondiale, nu mai putea continua să circule fără sprijinul O.P.E.C.-ului, şi în primul rând al Arabiei Saudite.

Împuternicit de guvernul de la Washington, William Simon venea, deci, să-l întrebe pe rege în ce condiţii ar putea să acorde un anumit răgaz monedei de rezervă şi să evite spectaculoase falimente în lanţ, să plaseze o parte substanţială din beneficiile sale petroliere – zeci şi zeci de miliarde de dolari – în bonuri de stat ale trezoreriei americane. Aceste bonuri urmau să fie garantate cu maximă prioritate de Banca centrală (Federal Reserve).

Prima parte a întrevederii s-a desfăşurat într-o atmosferă senină. Evident, regele a folosit cuvintele şi gesturile potrivite care să-l facă pe marele supraintendent al finanţelor Statelor Unite să uite caracterul umilitor, la drept vorbind extraordinar, al demersului pe care turnura evenimentelor îl obligase să-l întreprindă.

De fapt, regele dorea realmente să evite agravarea derivei americane. Atâta vreme cât nimic, într-adevăr nimic, nu va fi întreprins pentru ca un nou sistem internaţional să-l înlocuiască pe cel vechi, el va evita înrăutăţirea situaţiei.

Pentru aceasta, pune însă condiţii… Şi atunci

dialogul privind măsurile de salvare a sistemului monetar depăşeşte simţitor mandatul şi competenţele interlocutorului său. Se desfăşoară la dimensiunea celor două puteri continentale dominante, pe care Roosevelt şi Ibn Seud le prevestiseră: America calculatoarelor şi Arabia peti-olului.

Se impune suspendarea şedinţei. Şeicul Yamani a pregătit, în vila lui situată foarte aproape de palat, un dineu intim la care vor avea loc schimburi de vederi, mai libere şi mai destinse, asupra viitorului. Ştie că această primă convorbire oficială nu se va putea încheia decât cu câteva angajamente de principiu şi pe termen scurt. Pentru a merge mai departe va fi nevoie de negocieri mai ample.

Sosind pe jos cu ministrul american în faţa aleii sale de copaci, Yamani este înconjurat de câţiva reporteri speciali, trimişi, de data aceasta, de presa mondială. Îi roagă să stea jos şi se supune focului întrebărilor lor.

Se învârtesc, toate, ca întotdeauna, în jurul unicului şi obsedantului subiect: preţul barilului de petrol.

Yamani precizează că acest subiect n-a fost abordat în cursul întrevederii Feisal-Simon. Ziariştii sunt dezamăgiţi. Ce altceva ar putea interesa pe cititorii şi redactorii lor şefi? Numai preţul petrolului poate constitui un subiect de pagina întâi. Ştiu că restul se va pierde în paginile specializate consacrate finanţelor şi economiei.

Mai există, totuşi, un alt cuvânt, devenit magic", care atrage atenţia: O.P.E.C.

Yamani ascultă, deci, o serie de întrebări privind atitudinea O.P.E.C.-ului faţă de viitorul dialog, mereu urgent, mereu amânat, cu lumea occidentală.

Îi înţelege, răspunde el, dar nicio condiţie nu este încă întrunită. Şi adaugă, cântărindu. şi cuvintele ca şi cum ar trebui scrise sub dictare:

„Trebuie să admiteţi că petrolul şi timpul sunt de partea noastră. Revine deci Occidentului să acţioneze… Se apropie momentul când nu ne vom mai lua niciun angajament în problema energiei, şi cu atât mai puţin în problema rezervelor noastre financiare, dacă nu va fi acceptat un sistem permanent de transfer de tehnologie spre ţările în curs de

dezvoltare. Până acum nu am văzut nicio acţiune în acest sens. Şi este necesar să fie întreprinsă. Tehnologiile, dezvoltarea trebuie acordate fără restricţii, dacă doriţi petrol. Iată adevăratul lui preţ: transferul de tehnologie”.

De data aceasta, Taif-ul ocupă prima pagină a ziarelor, într-o simplă convorbire, aparent improvizată, liderul O. PLS. C.

— ului a dezvăluit mesajul său de fond.

După o emoţie considerabilă în capitalele industriale, învinge totuşi rutina. Nu este avansată nicio sugestie.

Acesta este motivul întrevederii avute, doi ani mai târziu, cu ministrul kuweitian, menită să pregătească, de data aceasta în mod unilateral, propuneri. Ambiţia este într-adevăr aceea de a întocmi un plan la scară mondială. Dar cum? Prin ce mijloace? Va fi oare cu putinţă?

Şeicul Yamani împărtăşeşte guvernului şi regelui rezultatele acestei întrevederi şi modalităţile prevăzute pentru convocarea unei conferinţe la Taif.

S-a hotărât să se facă tot ce era necesar pentru a

completa dotarea Oraşului Sfânt, atât de mic, atât de izolat. Astfel, în cel mai scurt timp, vor fi amenajate palate, ho. eluri, vile. respectându-se cu scrupulozitate antică armonie a aşezării. Dacă Taif-ul urma să devină leagănul unei reflecţii atât de ambiţioase, trebuia să i se păstreze virtutea.

Pentru a înţelege spiritul Taif-ului, este bine să fie recitită cronica primului călător occidental care a ajuns în inima Arabiei, în Hedjaz, spre Marea Roşie.

A fost publicată la Londra, în 1829, cu titlul „Călătorie în Arabia, raport asupra teritoriilor Hedjaz-ului pe care musulmanii îl consideră sacru”, şi sub semnătura lui John Lewis Burckhardt. Primul capitol este intitulat: Djeddah. Al doilea: Călătorie spre Taif. Şi al treilea: Reşedinţă la Taif.

La Taif, foarte europeanul şi foarte protestantul Burckhardt a hotărât să se convertească la islamism, devenind un musulman militant împotriva guvernatorului turc care ocupa Oraşul Sfânt. Era ghidat de convingerea, atât de vizionară, că întâietatea civilizaţiei anglo-saxone, în faţa căreia se înclinase, în acelaşi an, Napoleon I, nu va avea în

viitor nicio şansă decât printr-o uniune cu Arabia.

Nu se înşela prea mult. Se întâmpla. acum un secol şi jumătate.

Miracolul negru

La Ministerul Petrolului din Bagdad, Awni Al Ani face de acum parte din micul grup de lucru al O.P.E.C.-ului care, odată luată hotărârea de a reglementa problema „preţului petrolului”, se ocupă de ceea ce contează mai mult: eventualele debuşeuri pentru investiţii, deschiderea de pieţe, strategia dezvoltării.

Dacă tovarăşii lui şi el însuşi s-au angajat într-o muncă epuizantă, dacă trebuie să discute despre atâtea rapoarte ale experţilor, comandate celor mai mari institute de cercetări economice (din Kiel, Tokio, Londra, New York care îşi smulg clientela şi pregătesc noua generaţie de economişti arabi) este pentru că, datorită petrolului şi veniturilor lui, ei se află în miezul tuturor lucrurilor.

1 Quartier Général (Cartier General) (în franceză în original).

— *Nota* trad.

Awni Al Ani explică temeinic acest lucru noului

Q.G.1 intelectual al O.P.E.C.-ului, amplasat în foarte funcţiona-Iul imobil construit la Viena după ce autorităţile de la Geneva refuzaseră, în anii ’60, să mai găzduiască în oraşul lor de reputaţie internaţională „o organizaţie care nu era recunoscută de nicio instanţă diplomatică”.

Istoria va reţine că, din ziua aceea, s-a născut noua vocaţie mondială a vechii capitale a Imperiului austriac, din care Reich-ul hitlerist făcuse o suburbie de provincie, iar tratatul de la Yalta o insuliţă izolată Viena, capitala administrativă a O.P.E.C.-ului, răscruce între Est şi Vest, cunoaşte o renaştere deplină.

Awni Al Ani spune:

„Vom transforma, rând pe rând, toate pieţele de materii prime pentru a pune capăt jafului, generator de nedreptate şi nenorocire. Deţinem puterea datorită caracterului excepţional al petrolului.

Petrolul este prezent, el singur, în toate componentele activităţii economice, militare, sociale, politice.

În ce priveşte economia şi dezvoltarea, industriile care au la bază petrolul, care s-au născut

odată cu el, sunt cele mai complexe şi cele mai fecunde dintre toate activităţile.

În ce priveşte energia, petrolul a reprezentat pentru prima oară în anii ’70 mai mult de jumătate din necesităţile economice globale ale omenirii: 54%. În timp ce, în urmă cu numai cincizeci de ani, nu reprezenta decât 10%.

Petrolul a dobândit o asemenea importanţă strategică, încât niciun război în lume nu mai este de imaginat fără a se asigura, la început, o imensă rezervă de petrol.

În sfârşit, dependenţa oricărei societăţi moderne faţă de petrol e atât de strânsă, încât gradul de prosperitate al unei economii este măsurat după consumul său de petrol.

Lumea poate să viseze – şi chiar trebuie să viseze – la schimbările ce vor interveni după anul 2000, dar în următorii zece – cincisprezece ani, *nimic* nu va putea modifica această legătură dintre petrol şi dezvoltare. Sunt îndisociabile”.

Accesul la petrol determină – şi va continua să determine în anii ce vin – diferenţa dintre decăderea

unei comunităţi umane şi prosperitatea ei. Căci, în societatea industrială în care am trăit, petrolul se află astăzi în centrul tuturor lucrurilor.

Petrolul a devenit „sângele” tuturor mijloacelor de transport moderne care, datorită mobilităţii schimbului, au dat naştere societăţii industriale actuale. 35% din totalul petrolului este consumat de motoarele automobilelor, camioanelor, avioanelor, navelor, rachetelor. Şi tocmai extraordinara lor dezvoltare a mânuit şi însoţit explozia progresului – şi cea a nivelului de trai.

— În timpul primului război mondial, care nu este atât de îndepărtat dacă avem în vedere că părinţii şi bunicii noştri au participat la el, existau nici mai mult nici mai puţin de 2.000.000 de automobile şi camioane.

Imediat după ultimul război, la mijlocul anilor ’50, numărul de vehicule ajunsese la 100.000.000.

Astăzi, la nici douăzeci şi cinci de ani mai târziu, circulă 350.000.000 de automobile şi camioane. Dintre care 220.000.000 numai în America şi Europa.

Cât petrol ardeau aceste vehicule ieri şi cât ard

ele astăzi?

Cantitatea de carburant consumat era, în 1914, de 6.000.000 de tone. Cincizeci de ani mai târziu, în 1960, ajunsese la 300.000.000 de tone. Şi numai după cincisprezece ani, în 1975, depăşea 500.000.000 de tone.

Şi cum ar putea fi altfel, în pofida frumoaselor declaraţii ale conferinţelor la nivel înalt care reunesc, regulat, de la Tokio la Veneţia, naţiunile „bogate”, atâta timp cât industria automobilului rămâne prima industrie manufacturieră a acestor ţări, prima furnizoare de locuri de muncă,» prima în cadrul comerţului internaţional, prima în ce priveşte consumul şi investiţiile?

Cine va hotăr! când şi cum va înceta să mai existe? Sfârşi-vom oare, într-adevăr, prin a aplica cea mai laşă soluţie: să aşteptăm ca industria automobilului – al cărei gâfâit preocupă de pe acum lumea de pretutindeni – să se prăbuşească, strivind în cădere milioane de bărbaţi şi femei care trăiesc de pe urma ei?

E una din asprele interpelări la care, în condiţiile

când petrolul este rar şi scump, trebuie să răspundă civilizaţia industrială. O treime din petrol…

O altă treime din petrol nu mai. este consacrată transportului oamenilor şi produselor, ci existenţei industriei însăşi, care dă de lucru acestor oameni şi fabrică aceste produse. În acest caz, petrolul este deoptrivă *combustibil* (pentru a pune în mişcare motoarele, a atinge temperaturile de funcţionare, a hrăni metalurgia, fabricarea cimentului, a sticlei etc.) şi *materie primă*: pentru întreaga reţea, în plină expansiune, a petrochimiei.

Profesorul Barry Commoner, specialist în energie şi; colegist renumit, sintetizează în felul următor procesul: are a transformat şi continuă să transforme petrolul. comjustibil în petrol-materie primă:

„Într-o societate petrochimică se întruneşte un comitet le ingineri pentru a studia proiectul unei unităţi de producţie de etilena. Ei ştiu că unul din subprodusele fabricării etilenei este propilena. Evident, poate fi arsă, ceea ce ar economisi gaz natural. Atunci intervine un tânăr inginer, plin de idei şi ambiţii. Semnalează o nouă reacţie care permite

transformarea propilenei în acrilonitril, mă-ferie primă pentru fibrele acrilice. Colegii lui nu au nevoie de calculator pentru a realiza că societatea lor poate câştiga mult mai mulţi bani transformând propilena decât arzind-o. Şi atunci, pentru a vinde etilena lor cu maximum de profit, creează un nou debuşeu.

Această valorificare sistematică a dus la crearea, într-un sfert de secol, a unei extraordinare colecţii de molecule şi macromolecule. Materiale plastice, fibre şi cauciucuri sintetice, insecticide, îngrăşăminte, vopsele, medicamente, coloranţi, detergenţi, adezivi, cerneluri. Numărul produselor izvorâte din industria petrolului este estimat astăzi la peste 80.000!”

Debutul miracolului negru. Debutul doar.

În afară de acest ansamblu, cuprinzând transporturile şi industriile care funcţionează pe bază de petrol sau care derivă din el, imperiul petrolului mai înglobează două sectoare ale vieţii cotidiene moderne: încălzirea şi electricitatea. La care trebuie adăugat domeniul alimentaţiei, până vor fi descoperite alte minuni energetice, chimice, biologice, conţinute în acest produs al naturii.

Odată cu materialul modern de exploatare, tractoare cu brăzdare multiple, semănătoare mecanice, secerătoare şi combine, pompe de stropit, site de cereale, mori de ulei etc., totul s-a schimbat în modernizarea şi randamentul agriculturii. La sfârşitul anilor ’70, existau 18.000.000 de tractoare agricole – dintre care un sfert în Statele Unite, care au devenit astfel prima putere exportatoare de produse alimentare datorită petrolului.

Petroagricultura nu s-a oprit aici. Ea se continuă energic într-un domeniu paralel şi de pe acum foarte activ: cel al transformării industriale a unor derivaţi ai hidrocarburilor în „proteine alimentare”, care furnizează vite lor o alimentaţie de bază, economică şi eficace, producând astfel indirect carne.

După cum se vede, în societatea modernă, transporturile, industria, încălzirea, electricitatea, agricultura au la bază petrolul.

La Paris, unul dintre experţii occidentali care, an de an, urmăreşte şi evaluează irezistibila presiune a petrolului asupra „sistemului vascular” al societăţilor noastre, Jeanllaude Bălăceanu, de la Institutul de

petrol, a întocmit următorul tablou:

„Ce altceva este societatea de consum, dacă nu petrol la discreţie? Să ne imaginăm, pentru o clipă, Franţa fără hidrocarburi.

Pe şosele nu mai circulă nimic. De altfel, nu maj sunt şosele, din lipsă de gudron şi de asfalt. Nu mai există distribuţie. Comercianţii, de la băcanul din colţ până la marile magazine alimentare cu autoservire, halele şi abatoarele sunt nevoite să tragă obloanele.

Nu mai există tractoare pe câmp, avioane pe cer. Toate navele sunt condamnate să rămână la chei, cu excepţia câtorva antice nave-cabotiere puse în mişcare de cărbune… şi a velierelor de agrement.

Nu mai există încălzire cu păcură, încât mai mult de jumătate din case, birouri, şcoli, spitale sunt condamnate la frig. Industria este paralizată. Agricultura dă înapoi cu un secol.

Au dispărut aproape toate materialele plastice şi fibrele artificiale. Nu mai există nailon, pixuri, cămăşi, haine impermeabile, lâneturi anti-molii, discuri… într-un birou modern, de la mochetă la aparatul de telefon, de la placajul mural la mobilele metalice vopsite, de la

coşurile de gunoi la ventilator, toate sunt din petrol”.

Astfel, în răstimp de o jumătate de secol, naţiuni şi oraşe s-au ridicat pe petrol.

Instinctul nu l-a înşelat pe Churchill când, chiar din 1913, ca prim Lord al Amiralităţii, a trimis o misiune britanică în Persia, care încă nu se numea Iran, pentru prospectarea unor posibile zăcăminte ale acestei materii ce părea atât de extraordinară… La scurt timp după aceea, a obţinut ca guvernul englez să înfiinţeze o companie pentru a se consacra acestor prospecţiuni, Anglo Persian, viitoarea gigantică BP (British Petroleum).

Iar conducătorul suprem al coaliţiei, mobilizatorul energiilor umane, autorul zvâcnirii finale, francezul Georges Clemenceau, în discursul pronunţat după încetarea focului, în care a făcut bilanţul a tot ceea ce a contribuit la convergenţa minuţioasă a actelor de vitejie şi a organizării producţiilor materiale, a rostit această frază lapidară: „De acum înainte, pentru naţiuni şi popoare, fiecare picătură de petrol valorează cât o picătură de sânge”.

În intervalul dintre cele două conflicte mondiale,

iar după ultimul război într-un mod şi mai evident, petrolul a transformat total capacitatea oamenilor de a produce, de a-şi multiplica forţele, de a ridica, pe bază şi cu ajutorul lui, nivelul de trai al popoarelor.

Bilanţul acestei foarte scurte perioade – treizeci de anr – de prodigioasă înflorire este bine descrisă. Îndeosebi în ce priveşte America, plasată în frunte, de către profesorul Carl Sohiberg:

„De îndată ce petrolul a înlocuit cărbunele că principală sursă de energie, America s-a plasat pe traiectoria pe care avea să se lanseze spre apogeul ei. De la prima descoperire a acestei noi materii, experţii n-au încetat să se minuneze. Fluiditatea petrolului, mkniabilitatea şi densitatea lui energetică, extraordinara lui valoare chimică au făcut din căutarea lui în solul continentelor o aventură economică şi capitalistă prin excelenţă. Democraţiile occidentale au putut să-şi continue industrializarea pe baza iniţiativei private întemeindu-se tocmai pe petrol. Acum ni se pare evident că democraţia a devenit total dependentă de petrol. Fără petrol, nu exista iniţiativă privată. Petrolul ieftin, miliardele de barili extrase şi

cumpărate la preţuri care, valoric, au scăzut între anii ’50 şi ’70 au subvenţionat în întregime propăşirea societăţilor industriale din Europa şi America”.

În perioada cea mai recentă, din 1960 până în 1970, această poftă bulimică de petrol n-a mai cunoscut stavilă.

Astfel, pentru ansamblul ţărilor industriale, consumul de energie a înregistrat, în mai puţin de cincisprezece ani, o creştere de 100% – iar consumul de petrol de 160%.

Cota de petrol importată în principal din Orientul Mijlociu de America, Europa şi Japonia luate la un loc a crescut de la 38% la 53%. Dependenţa universului industrial de ţările petrolului era atunci ireversibilă.

Aceste ţări, care în 1960 n-aveau nevoie anual decât de 65.000.000 de tone cumpărate în exterior, vor fi nevoite, încă din 1973, să achiziţioneze 290.000.000 de tone; iar cinci ani mai târziu – deşi în plină pretinsă „criză” şi la preţuri considerate „nejustificabile” – vor imptrta 410.000.000 de tone.

Explicaţia acestei demenţiale aventuri care, fără întrerupere, ezitare sau reflecţie, a transformat

Occidentul într-o colonie a petrolului constă în faptul că acesta a rămas, dintotdeauna, aproape gratuit.

Este un fapt extraordinar, de care a depins totul, că stăpmirea terenurilor petrolifere de către o jumătate de duzină de mari companii a permis, împotriva tuturor legilor economice, împotriva oricărei prudenţe sau clarviziuni, împotriva viitorului şi împotriva bunului simţ, menţinerea, *timp de şaptezeci de ani*, a unui preţ constant al petrolului, sub doi dolari barilul. După cum am arătat, din 1900 până în 1950, acest preţ a evoluat de la 1.20 dolari doar la 1, 70 dolari; din 1950 până în 1970, ani în care consumul a crescut considerabil, a stagnat la 1, 80 dolari.

Acest preţ, pe care marile companii îl fixau în mod suveran şi îl impuneau ţărilor producătoare de petrol, a dus nu numai la prodigioasă dezvoltare industrială a ţărilor bogate, ci şi la obţinerea de către ele a unor beneficii atât de fabuloase, încât nimeni nu mai era în măsură să le ceară socoteală. Dar totul se petrecuse atât de rapid…

„Explicaţia posibilă a incapacităţii naţiunilor

industriale de a prevedea criza petrolieră care avea să se declanşeze se află, fără îndoială, în durata extraordinar de mică a erei petrolului, arată Denis Hayes, directorul institutului «Solar Enei gy Research» din Colorado.

Copiii petrolului înclină să uite cât de scurtă a fost această perioadă. În urmă cu mai puţin de 50 de ani, trei sferturi din energia lumii provenea încă din cărbune şi numai 16% din petrol. Chiar şi în 1950, cărbunele continua să furnizeze 60%. Abia în următoarele două decenii, petrolul şi-a luat avânt, depăşind în anii ’60 cărbunele. Astăzi, reprezintă el singur două treimi din întregul buget energetic mondial. Or, nu mai rămâne petrol decât pentru mai puţin de treizeci de ani”.

A fost un asemenea entuziasm, încât creşterea continuă a preţului petrolului din ultimii ani de-abia dacă a frânat delirul consumului şi întrebuinţările hidrocarburilor. Or, cu cât se aşteaptă mai mult pentru a remedia situaţia, cu atât reconversiunea va fi mai anevoioasă. Cu toate acestea, va trebui să se recurgă la o asemenea soluţie. Ba chiar este singurul lucru

care nu lasă loc îndoielii.

Preţul petrolului nu la înceta să crească. După ce în decurs de zece ani a sărit de la 2 dolari la 32 dolari barilul, s-a prevăzut oficial – a fost anunţai de altfel de către O.P.E.C.

— Că va fi dublat din nou până în 1985. Chiar înainte, dacă va interveni un nou „accident” de tip iranian.

Fostul ministru american al energiei, James Schlesinger, cai e a depus, fără succes, eforturile cele mai serioase, ace următoarea constatare, deloc fantezistă: „Singura soluţie reală ar fi *să schimbăm*, pe *baze tehnologice şi energetice complet noi*, *ansamblul instalaţiilor noastre industriale*. Ceea co ar însemna să refacem, în vreo zece ani, uzinele noastre, imobilele noastre, căminele noastre, transporturi!: noastre etc., independent de petrol. Dar cine va avea mijloacele să facă o investiţie atât de colosală?” Cine, cu excepţia ţărilor din Golf, dar atunci care ar fi condiţiile care le-ar împinge spre un angajament înrabil?

Forţa ţărilor din Golf depinde de repartizarea

geologică a acestei misterioase materii.

Toate marile bazine petrolifere din lume se află în pământurile care au apărut în locul mărilor dispărute. În Orientul Mijlociu, în Africa de nord, dar şi în Texas, în California, în Venezuela, în Alaska, în Siberia…

Însă nu tot petrolul este de aceeaşi calitate. Extracţia jfi producţia petrolului numit „greu” se dovedesc a fi foarte costisitoare. De aceea, geologii şi petroliştii şi-au concentrat activitatea asupra terenurilor unde lichidul putea fi pompat la suprafaţă, prin simpla presiune naturală sau prin metode calorifice ori chimice.

Spectaculoasa apariţie a petrolului în Orientul Mijlociu, începând cu anii ’30, se datorează faptului că această regiune prezintă cele mai favorabile caracteristici pentru a-l extrage uşor. Pe terenurile libiene, kuweitiene sau saudite s-a ajuns să se pompeze la suprafaţa unui puţ între 12.000 şi 20.000 de barili pe zi. În timp ce puţurile din Statele Unite furnizează în medie 17 barili pe zi!

Terenurile din Marea Nordului. Canada şi Statele

Unite produc un petrol care costă, la extracţie, 9 până la 10 dolari barilul. El nu costă decât un dolar pe terenurile din Ghawhar, în Arabia Saudită, sau din Burgan. În Kuweit.

În felul acesta, avantajul hotărâtor al ţărilor din Golf a crescut continuu *;

Petrolul n-a intrat în viaţa oamenilor decât la mijlocul secolului trecut.

În micul sat Titusville din Pennsylvania, unde se puteau observa ici şi colo urme de lichid brun şi vâscos, hazardul vieţii a scos la pensie un funcţionar de la căile ferate, Edwin Drake.

După ce a discutat cu un prieten, fierarul William Smith, Drake s-a hotărât să facă o gaură în stâncă.

Cei doi oameni adună un balansier, o schelă de sprijin, o frânghie, o sapă de foraj şi încep să sape. Vine frigul, întrerup lucrul şi nu-l reiau decât în primăvara viitoare.

Munca durează şi iată-i fără fonduri. Atunci creează o mică societate „Seneca Oii Co.”, pentru a-şi asocia vecini. Sâmbătă, 29 august 1859, spre seară, în momentul când ating adâncimea de 20 de metri, văd

pentru prima oară în fundul găurii pânza de lichid pe care-l căutau. Petrolul ţâşneşte.

Când aud vorbindu-se de zăcământul lui Drake, alţi oameni, în Pennsylvania, încep să sape găuri în văile învecinate şi în întreaga regiune care va fi botezată „Oii Creek" (pârâul petrolului). Iar alţii fac acelaşi lucru în California; în Middle West, în Texas. Dar nu există cumpărători, întrucât cei câţiva exploratori de avangardă nu reuşesc să-şi vână petrolul decât cu 10 centi barilul, nu-şi acoperă cheltuielile. Aventura se domoleşte, apoi se stinge.

Vor trece douăzeci de ani înainte să apară, un alt pionier, contabil la o societate modestă din Cleveland, şi, odată cu el, geniul financiar al petrolului: John D. Rocke-feller.

1 Pentru precizie, să notăm că, atunci când evocăm „puterea financiară" a ţărilor din O.P.E.C. ne referim, de fapt, la ţările riverane Golfului Arabic care au producţia cea mai mare şi, în acelaşi timp, cea mai scăzută populaţie – de unde şi averile lor disponibile: Arabia Saudită, Kuweitul, Emiratele.

Renumit pentru austeritatea sa de baptist şi

pasiunea de a munci, pentru brutalitatea legendară cu care îşi trata muncitorii şi partenerii, Rockefeiler lansează, în 1380, compania „Standard Oil Trust”, ale cărei dezvoltare şi avere nu vor mai cunoaşte nici pauze, nici limite, devenind simbolul însuşi al capitalismului. Şi prima dintre marile companii.

Ascultându-l pe Rockefeiler şi examinându-i produsul, un alt personaj devine şi el legendar. Henry Ford pune în funcţiune, cincisprezece ani mai târziu, motorul cu ardere internă al primelor automobile.

Condiţiile de exploatare sistematică a petrolului şi de mecanizare a societăţii industriale erau întrunite., Astfel, aventura modernă – pe cale de a se încheia – o datorăm lui Drake, Rockefeiler şi Ford.

Petrolul, exploatat fără măsură, a devenit indispensabil pentru atâtea lucruri din viaţa de zi cu zi, încât ideea de a te lipsi de el pare inacceptabilă, ba chiar irealizabilă.

Acesta este, fără îndoială, motivul pentru care, în cursul anilor ’70—80, în ciuda evidentei crize şi a necesităţii iâaperioase de a frâna urgent şi puternic consumul de petrol, ansamblul ţărilor industriale nu

au făcut, practic, nimic.

Factura petrolieră a Statelor Unite, care importă în prezent circa 50% din consumul lor de petrol, a crescut de la 42 de miliarde de dolari, în urmă cu numai doi ani, la 80 de miliarde – jumătate din bugetul militar american.

Iar dacă America depinde de petrolul importat în proporţie de 45%, în schimb Europa şi Japonia depind în proporţie de 80%.

Timp de mai mulţi ani, în condiţiile agravării crizei, două ţări au reuşit, totuşi, să menţină un comerţ exterior excedentar: Germania federală şi Japonia. Industriile lor au atins performanţe fantastice şi au făcut miracole la export. *Astăzi, însă, a sosit şi pentru ele scandenţa*.

De la începutul anului 1980, aceste două puteri industriale au, la rândul lor, un mare deficit. Nu mai există nicio excepţie.

Foarte puternică bancă centrală a Germaniei federale, Bundesbank, pe care se bazează nu numai cea mai solidă monedă – alături de francul elveţian –, ci ansamblul sistemului monetar european, a fost

nevoită, la rândul ei, să facă chetă în Golful Arabic. În primăvara anului 1980, ministrul de finanţe vest-german a luat şi el drumul Riadului pentru a încheia un acord cu banca centrală a Arabiei Saudite şi a plasa, sub formă de bonuri, miliarde de mărci vest-germane pe lângă saudiţi. Acest eveniment a marcat penetraţia puterii petroliere până în inima citadelei industriale şi financiare a Occidentului.

Preşedintele băncii centrale a Germaniei federale a anunţat că acordul încheiat cu Riadul nu constituia decât o primă etapă, deoarece evalua deficitul ţării sale pentru anul în curs la cel puţin 20 de miliarde de mărci vest-germarie, respectiv dublul deficitului din anul precedent, şi nu putea face previziuni pentru anul viitor. Totul va depinde de acoi durile de durată mai lungă susceptibile a fi încheiate cu noul centru de putere financiară: O.P.E.C.-ul, Golful.

La celălalt capăt al globului, Japonia reuşea fantastice performanţe industriale şi ştiinţifice, care plasau şase grupuri japoneze în fruntea societăţilor mondiale.

În pofida acestui miracol, ale cărui secrete le

vom descoperi în paginile următoare1, Japonia încheia şi ea anul cu un mare deficit faţă de O.P.E.C. şi angaja o alianţă financiară pentru a-şi stabiliza moneda.

Evident, aceste eforturi disperate nu au nicio şansă să se soldeze cu o soluţie coerentă. Se fac „cârpeli". Fiecare pentru sine. Dar îngrijorarea ţărilor numite industriale este atât de mare, încât conducătorii lor n-au putut să găsească deocamdată timpul – cu excepţia unor sesiuni diplomatice organizate în pripă şi botezate, pentru a salva aparenţele, „la nivel înalt" – *să lucreze în paralel* cu „Comitetul pentru strategia economică, pe termen lung" al O.P.E.C.-ului pentru a răspunde la întrebările legitime formulate la Taif, pentru a căuta o nouă dinamică creatoare, în loc să se mulţumească să trimită în Golf ministru după ministru că să cerşească câte o garanţie de aprovizionare şi să încheie niscai contracte de prestigiu.

Consecinţele acestor improvizaţii nu încetează să deterioreze profund structura socială din democraţiile industriale. Pentru prima oară după anii '30, neputinţa. şi confuzia în faţa şomajului, inflaţiei,

falimentului depunerilor la casele de economii, deficitelor publice, închiderii pieţelor, îngrijorării tinerilor, fără a mai vorbi de pericolul unui nou război pe care armele moderne îl fac greu de imaginat, totul lasă loc temerii că nu cumva desfăşurarea evenimentelor să împingă din nou statele, ca acum o jumătate de secol, spre regimuri autoritare – ordinea cu orice preţ.

1 Vezi partea a III-a.

O consecinţă directă a rănilor profunde pe care societatea industrială le lasă să sângereze în coastele sale se şi manifestă: indiferenţa din ce în ce mai pronunţată faţă de lumea a treia pe care toţi omit s-o vadă – culmea incoerenţei!

— Oa adevărata cale spre reînnoire.

Fiindcă nu există pentru nimeni nici cea mai mică şansă de a se salva individual, O.P.E.C.-ul şi-a asumat sarcina de a reaminti că dispune de mijloacele de a face să nu fie uitată.

O explică, fără ocolişuri, secretarul său general adjunct, irakianul Fadhil Al Chalabi, care este şi director al revistei O.P.E.C.-ului:

„Trebuie să se înţeleagă bine că nu există niciun. substitui al petrolului O.P.E.C.-ului, *cel puţin pentru următorii zece ani*. Or, până în douăzeci de ani, acest petrol va începe să se epuizeze. În fiecare an consumăm mai i-mult petrol decât descoperim. Creşterea pre ţului nu a fost ifâncă destul de rapidă pentru a frâna în suficientă măsură consumul. Nu putem continua în ritmul actual decât cu riscuri intolerabile. Cu atât mai mult cu cât America extrage din ce în ce mai puţin petrol din propriile sale zăcăminte, iar Uniunea Sovietică, până în prezent exportatoare, va interveni, fără îndoială, pe piaţă cu aurul său ca mijloc de plată pentru două sau trei milioane de barili pe zi. Ne rămâne foarte puţin timp pentru a transforma radical modurile de producţie şi de consum şi, în consecinţă, împărţirea sarcinilor cu lumea a treia. Fiecare semestru care trece fără un dialog serios este dramatic”.

Rămâi pe gânduri când descoperi că, de multă vreme, oameni competenţi au făcut totul pentru a atrage atenţia asupra a ceea ce riscă să se producă.

Încă în 1950, „comisia Paley”, condusă de

energicul fondator al CBS *, a fost însărcinată, la cererea preşedintelui Truman, să studieze eventualitatea „unei dependenţe externe a Statelor Unite în ce priveşte materiile prime strategice”.

Formată din cei mai buni experţi şi savanţi, comisia şi-a înaintat raportul anul următor. Concluzia: până în douăzeci de ani (1970), America îşi va pierde independenţa energetică, va fi nevoită să-şi caute, zilnic, petrolul în Orientul Mijlociu…

1 „Columbia Broadcasting Sistem” – una din cele trei reţele de televiziune din Statele Unite.

— *Nota tra A.*

Aceasta s-a întâmplat acum treizeci de ani. Făcut public, raportul Paley nu a avut nici cel mai slab ecou.

Zece ani mai târziu, profesorul King Hubbert, geolog specialist al companiei Shell, iniţia, împreună cu câţiva colegi, un studiu amănunţit asupra ritmului descoperirilor de zăcăminte petrolifere în America de Nord.

Când l-a terminat, a fost. invitat, la începutul anilor ’60, să ia cuvântul în faţa Institutului american al petrolului, în cadrul unei reuniuni private la care

asistau factorii de răspundere guvernamentali şi industriali din domeniul petrolului. Concluzia lui: „Înainte de 1970, producţia de petrol pe continentul nord-american va începe să scadă, iar dependenţa externă va creşte continuu”.

Raportul Rubbert n-a avut o audienţă mai mare decât cel al comisiei Paley, cu zece ani mai înainte.

Vin anii „70. Toate profeţiile care la acea vreme păruseră fanteziste sau apocaliptice devin subit realiste. Şi încă nu s-a schimbat nimic.

Scrisoare către O.P.E.C.

Astfel, puterea petrolului, datorită efectului conjugat al dezvoltării sale şi al lipsei noastre de prevedere, a devenit copleşitoare. Ea a sporit, acum când i s-a adăugat o *putere financiară* fără egal, pe măsură ce câteva ţări din O.P.E.C. acumulează în rezervele lor suma deficitelor tuturor celorlalte ţări ale lumii. Ceea ce îi permite să deţină controlul nu numai asupra energiei, dar şi asupra investiţiilor *K*

În sfârşit, puterea petrolului îşi găseşte explicaţia în faptul că marea, eterna soluţie aparţine de acum trecutului: împotriva terenurilor petrolifere nu se

poate recurge la „opţiunea militară”.

1 În 1P80: între 120 şi 150 de miliarde de dolari. Până în 19S5: între 500 şi 800 de miliarde de dolari. Adică între 2000 şi 3 – 300 de miliarde de franci. Pentru comparaţie, menţionăm că, într-o ţară că Franţa, anual, totalul investiţiilor publice şi private este de 400 de miliarde de franci. Capacitatea de investiţii a O.P.E.C.-ului pentru viitorii ani decisivi este echivalentă cu de zece ori totalul investiţiilor unei ţări dezvoltate de prim rang. Dincolo de petrol, în aceasta constă elementul revoluţionar al noii situaţii.

Îndelungata slăbiciune a Americii faţă de un Iran violent ostil a aruncat, de altfel, o lumină dintre cele mai crude asupra acestei noi realităţi: armele sunt neputincioase într-o lume economică pe cât de interdependenţă pe atât de fragilă Treptat, O.P.E.C.

— UI a devenit conştient de această nouă dimensiune a forţei sale, fără să vadă de altfel că i s-ar opune o voinţă organizată de împotrivire sau propuneri serioase.

În perspectivă istorică, opinia mondială consideră că declanşarea „crizei petroliere” datează

din perioada embargoului instituit după războiul din octombrie 1973 din Orientul Mijlociu. Ne reamintim că, în urma embargoului, preţul barilului a crescut brusc de patru ori. Şi, totuşi, este una din aprecierile acceptate cele mai false ale istoriei moderne.

Deciziile O.P.E.C.-ului de a mări sistematic preţurile au început înainte şi au continuat după embargoul a fost doar un episod care, fără îndoială, a accentuat puternic o tendinţă deja ireversibilă şi înscrisă în fapte.

Adevărata, ruptură cu vechea ordine, care durase ceva mai mult de o jumătate de secol, a avut loc doi ani mai devreme, în momentul lungii înfruntări organizate metodic, la cererea marilor companii şi a guvernelor lor, cu O.P.E.C-ul. Organizaţia era pregătită pentru această înfruntare după ce regele Arabiei Saudite se înarmase cu toate posibilităţile de acţiune furnizate de revoluţionarii libieni.

Patronii marilor companii s-au întrunit în biroul avocatului american John J. McCloy, din Wall Street, pentru a pregăti, sub conducerea lui avizată, discuţia generală cu interlocutorul pe care, până atunci, se

mulţumiseră doar să-l dispreţuiască sau să-l ignore. Dar timpurile se schimbaseră.

1 Om al legii (în engleză în original).

— *Nota trai*.

McCloy, fost proconsul american în Germania ocupată la sfârşitul războiului, este unul dintre acei foarte influenţi „lawyer" – i, care operează în permanenţă la frontiera dintre puterea politică şi marile societăţi, veghind asupra eficacităţii convergenţei lor. Printre ei, Clark Clif-ford, fost asistent al preşedintelui Truman, interlocutorul lui John Kennedy după alegerea acestuia, cu care a negociat între patru ochi desemnarea principalilor miniştri; George Ball, prieten intim al lui Jean Monnet şi al lui Adlai Stevenson, care a oblăduit, în Statele Unite, Cornu unitatea europeană, rămânând îngerul păzitor al aripii de orientare mondialistă din Senat.

De la bun început, John McCloy a cerut companiilor să înceteze jocul de-a v-aţi ascunsclea cu O.P.E.C.-ul, demonstrându-le că-şi pierd energia şi timpul încercând să o distrugă. Că aceasta era o tentativă tot atât *Ûë* iluzorie ca şi invazia militară. Că,

în consecinţă, prima acţiune de bun simţ, în încercarea de a obţine nişte rezultate durabile, era în primul rând de a recunoaşte O.P.E.C.-ul pentru a putea fixa, treptat, regulile unui nou joc şi, de ce nu, cu timpul, ale unei colaborări rezonabile.

Le-a propus, prin urmare, să semneze, toţi împreună, o scrisoare simplă şi curtenitoare care să fie adresată pentru prima dată preşedinţiei O.P.E.C.-ului ca atare.

Această modestă propunere a declanşat consternare şi mânie. McCloy se aştepta la o asemenea reacţie. Dar forţa evidenţei şi a argumentelor sprijinite de demonstraţiile rigui oase ale expertului Departamentului de Stat, James Akins, au pus urgent capăt acestei izbucniri de amor propriu.

Atunci, într-o atmosferă de tăcere, înconjurat de douăzeci şi trei de preşedinţi – căzuţi pe gânduri – ai celor mai mari societăţi mondiale, companiile petroliere, a dictat scrisoarea. Ea începe în felul următor:

„Dorinţa noastră este de a prezenta O.P.E.C.-ului şi membrilor ei propuneri simple şi constructive… Am

ajuns la concluzia că, de acum înainte, nu vom mai putea discuta revendicările ţărilor membre ale O.P.E.C.-ului decât pe baze care să garanteze acordul simultan al tuturor statelor producătoare…”

În felul acesta, nu numai că era recunoscută O.P.E.C. dar cartelul consumatorilor dădea binecuvântarea cartelului producătorilor, unul consolidându-l pe celălalt, în vederea asigurării unor garanţii de succes dialogului care ar fi putut să se angajeze.

Din acel moment, lucrurile s-au desfăşurat destui de rapid. Întâlnirea de la McCloy avusese loc la 11 ianuarie 1971. La sfârşitul anului, totul era aproape pus la punct.

McCloy şi Akins au atras, fără dificultate, în jocul lor Casă Albă şi guvernul. Un trimis oficial, ambasadorul Jack Erwin, cumnatul patronului IBM-ului. va fi împuternicit, de preşedintele Statelor Unite pe lângă cei trei lideri ai ţărilor membre ale O.P.E.C.-ului, pe care America îi considera drept cei mai buni interlocutori ai săi: regele Arabiei Saudite, şahul Iranului, emirul Kuweitului.

„Misiunea mea, povesteşte Erwin, era pur şi simplu de a explica principalilor conducători ai ţărilor producătoare din Golf că Statele Unite resimt o profundă îngrijorare faţă de eventualitatea că producţia de petrol să fie redusă, ba chiar oprită, şi, în consecinţă, că doresc să negocieze cu ei”.

Primul şoc: nic-i unul dintre aceşti conducători, deşi se arată interesaţi şi înţelegători, nu acceptă să trateze direct cu America. De acum înainte, vor arăta ei, interlocutorul calificat să vorbească în numele şi cu sprijinul lor era O.P.E.C.-ul. America se înclină. Pentru organizaţie, era a doua izbândă în decurs de câteva săptămâni.

Pentru a se întâlni cu emisarii occidentali şi a negocia cu ei, O.P.E.C.-ul desemnă o echipă de trei oameni: Zaki Yamani (Arabia Saudită), Jamshid Amuzegar (Iran) şi Saadun Hammadi (Irak). Toţi îşi făcuseră studiile în universităţi americane. Toţi trecuseră, împreună, prin anii de neputinţă şi timiditate. Toţi asistaseră, de asemenea, la marea răsturnare a raportului de forţe.

La începutul seriei de reuniuni care se vor

desfăşura lanţ, unul dintre negociatorii americani, înainte de a angaja convorbirile, solicită o întrevedere particulară lui Yamani, „asupra unui subiect foarte grav”.

El îi dezvăluie sauditului că la Washington au parvenit informaţii potrivit cărora, în cursul ultimei reuniuni secrete a O.P.E.C.-ului, a fost discutat şi elaborat un plan pentru a institui, dacă se va simţi nevoia sau dacă evenimentele îl vor dicta, „un adevărat embargo mondial asupra petrolului”, în măsură să impună, în caz de criză, poziţiile O.P.E.C.-ului. Acest plan, adaugă diplomatul american, „ar fi primit chiar aprobarea regelui Arabiei Saudite şi a şahului Iranului”. Ceea ce i se pare, de altfel, îndoielnic.

Dimpotrivă, replică Yamani, este exact. Pentru a evita orice neînţelegere şi orice risc de a pierde controlul, îi cere să ia foarte în serios acest plan, aprobat într-adevăr.

Uluit, trimisul american întreabă: „Vă daţi oare seama cu adevărat cât de mult ar pierde O.P.E.C.-ul, ca prestigiu şi putere, tocmai acum, când a primit

consacrarea internaţională, de pe urma unui nou embai go, care ar lua o întorsătură bruscă, aşa cum s-a întâmplat ultima oară, în 1967?”

Yamani îi răspunde la fel de calm: „Nu cred că dumneavoastră înşivă vă daţi seama de ceea ce a devenit O.P.E.C.-ul, de modul în care se prezintă problemele în faţa tuturor membrilor săi, foarte diferiţi, uneori chiar pe poziţii opuse în chestiuni politice, dar de acum înainte solidari în problema petrolului. Nu vă mai amăgiţi. Ar fi un lux propriu altei epoci”.

În acelaşi moment, şahul, protejatul prin excelenţă al Statelor Unite, ţine o conferinţă de presă la Teheran pentru a înlătura orice idee de diviziune sau de presiune îndreptată împotriva O.P.E.C.-ului: „Atitudinea marilor companii care continuă să se cramponeze de enormele lor privilegii este un exemplu tipic de ceea ce a devenit imperialismul economic.

Ele trebuie să ştie că este condamnat, aşa cum a fost colonialismul. Le-o spun aici. În Iran: condiţiile de care s-au bucurat şi de care s-au folosit, acum

douăzeci de ani, împotriva lui Mossadek, nu mai există. De data aceasta, nimeni, în Iran, nu se va mai cuibări sub pătură, nimeni nu se va mai zăvorî în casă”.

O ultimă tentativă şi o ultimă speranţă: guvernul american convoacă la Paris o reuniune extraordinară a ţărilor dezvoltate (O.C.D.E.) pentru a cunoaşte starea de spirit a aliaţilor săi. Situaţia s-a lămurit rapid: atât Europa cât şi Japonia nu s-au arătat deloc dispuse, o vor declara deschis, să-şi asume nici cel mai mic risc de conflict pentru a se opune unei majorări a preţului petrolului, considerată de acum ca inevitabilă. Trebuia, pur şi simplu, să se ajungă la o înţelegere.

Totul fusese spus. La Teheran, în cursul unei reuniuni generale, Yamani, împreună cu echipa de negociatori a O.P.E.C.-ului, a obţinut, fără criză, o revizuire generală a contractelor marilor companii. Este acordul istoric numit „de la Teheran”.

Cererile ţărilor producătoare privind preţul afişat şi repartiţia redevenţelor erau toate acceptate şi toate puteau fi reînnoite.

John McCloy scrie o scrisoare către Casa Albă

pentru a justifica această importantă reglementare.

„Deşi preţul acestei reglementări este extrem de ridicat, se poate aprecia că am obţinut cel mai bun rezultat posibil graţie poziţiei comune a companiilor care ar trebui să permită, acum, o rezistenţă mai eficientă în faţa unor noi şi eventuale ameninţări colective din partea O.P.E.C.-ului”.

Acest limbaj diplomatic abia dacă disimula două fapte de primă importanţă.

Semnarea acordurilor de la Teheran, în februarie 1971; costa marile companii şi pe consumatori, pentru viitorii trei ani în care se angajaseră, o sumă evaluată la 45 de miliarde de dolari.

Îndeosebi, ea marca, oficial, o schimbare de epocă. Părăsind ultima şedinţă, ministrul irakian al petrolului, Să adun Hammadi îi spune lui Yamani: „Ei bine, acum toată lumea ştie că nu companiile, ci ţările producătoare sunt stăpânii petrolului”.

Preţui barilului nu crescuse decât cu 50% – de la 1, 80 la 2, 60 dolari –, dar nu aceasta era adevărata dimensiune a evenimentului, căci acest preţ se va dubla ulterior, apoi se va dubla din nou şi nimic nu-l va

mai putea opri. Controlul deciziilor îşi schimbase efectiv stăpânul. Iar preţul nu era totul. Esenţa lucrurilor, „împărţirea rentei", pentru a folosi termenii de specialitate, se angajase ea însăşi într-un proces ireversibil.

La începutul anilor '50, în epoca lui Mossadek, venitul fiecărui baril de petrol extras era repartizat în proporţie de 70% companiilor şi 30% statelor producătoare. În 1960, odată cu crearea O.P.E.C.-ului şi fără ca preţurile să se clintească, partajarea rentei se face în felul următor: 50% pentru companii, 50% pentru state.

În 1970 şi 1971, după lovitura libiană, preluarea de către O.P.E.C. a sarcinii negocierilor şi acordul care tocmai fusese semnat la Teheran, va fi: 30% pentru companii şi 70% pentru state.

Un an mai târziu, procesul avea să se încheie – chiar înainte de faimosul „şoc" al embargoului – de vreme ce partajarea era fixată, o dată pentru totdeauna, la 95% pentru state... şi 5% pentru companii.

Acestora nu le mai rămânea, deci. decât salariul

pentru munca lor. Nu era o revoluţie lipsită de importanţă.

Revoluţie pe care O.P.E.C.-ul va dori s-o extindă la celelalte ţări din lumea a treia pentru exploatarea şi plata materiilor lor prime. Acelaşi obiectiv: 95%) ţărilor proprietare, 5% societăţilor industriale când este nevoit; de ele pentru a efectua munca.

Ceea ce a apărut, în mai puţin de zece ani, drept o răsturnare a ordinii mondiale şi începutul sfârşitului... prospe*m* măţii Occidentului" n-a fost decât o modestă prefaţă la transformările care se vor succeda pentru a ajunge la o împărţire radicală a puterii. Împărţire pe care Manifestul pregătit la Taif îl anunţă pentru anii '80.

Occidentul nu răspunde la ruptura istorică care s-a produs nici printr-o zvâcnire, nici printr-un elan de solidaritate, nici printr-o strategie coerentă.

Ci printr-o dezbatere, fără sfârşit, între experţi în economie şi în politică. Dezbatere, o dată în plus, de natură teologică, dezbatere bizantină ca cele care au făcut întotdeauna deliciile societăţilor anemiate. Evitând să formulezi problemele reale şi spinoase,

eviţi şi răspunsul la ele.

Astfel înfloreşte o întreagă şcoală, unul dintre liderii ei bucurându-se de o autoritate deosebită: profesorul Adelman de la MIT (Massachusetts Institute of Technology), expert mondial în materie pe petrol. El înmulţeşte numărul conferinţelor, articolelor (unul din texte apărând în celebra revistă „Foreign Affairs") şi cărţilor (una din ele, „Lumea şi piaţa petrolului" fiind publicată de John Hopkins University).

Profesorul Adelman rezumă astfel doctrina sa: „Există, în realitate, un exces de petrol pe pieţele mondiale. Dacă ţările consumatoare ştiu să se înţeleagă şi iau măsurile elementare care le stau la dispoziţie pot să întoarcă situaţia dacă vor. Ele pot şi trebuie să zdrobească O.P.E.C.-ul.

Căci existenţa O.P.E.C.-ului, monopolul ei de fapt asupra energiei, este o ameninţare inacceptabilă şi gravă. Putem să acţionăm repede, deoarece O.P.E.C.-ul este fragil şi artificial. Trebuie să acţionăm repede, altfel enormele venituri financiare pe care şi le va asigura O.P.E.C.-ul, pe lângă petrol, îi vor da o

redutabilă capacitate de a ameninţa şi de a rezista. Atunci vom vedea multiplicându-se, într-o atmosferă de dezordine, greşelile de manevră ale ţărilor consumatoare şi instaurându-se, între ele, o rivalitate diabolică pentru a se aproviziona cu petrol, în curând la orice preţ. Acest cere vicios ar deveni fatal. Dar încă nu este inevitabil”.

Dintr-un alt loc al globului, cel mai cunoscut analist 5 n problemele petrolului, Walter J. Levy, care se bucură de autoritate în paginile; celor mai prestigioase reviste economice de limbă engleză, susţine aceeaşi opinie:

„Statele Unite şi Occidentul nu pot şi nu trebuie în niciun caz să tolereze ca vitala lor aprovizionare cu petrol să înceapă să depindă de o mână de ţări din Orientul Mijlociu, extrem de instabile şi imprevizibile. Altfel, întreaga securitate, însăşi libertatea politică a democraţiilor industriale ar fi condamnate”.

Aceste voci au efect. Ele întâlnesc un instinct, profund. Ele îndreptăţesc speranţa că „criza” va fi provizorie, că ordinea lucrurilor se va restabili aşa cum un fluviu reintră în matca lui; ele invită societăţile

de consum să se pregătească pentru încercări de forţă mai degrabă decât pentru sacrificii sau schimbări de mod de viaţă. Pe scurt, plac. Şi fac şcoală.

Afirmaţiile lor sunt preluate la tribună democraţiilor industriale de miniştri prea fericiţi să dea de înţeles că furtuna va fi trecătoare, că mâine totul va fi bine.

Ele modelează întreaga politică de tergiversare, de pasivitate care va antrena Occidentul până la limita extremă a iluziilor posibile.

Vocea sirenelor, întâlnind înclinaţia firească a guvernanţilor de a alege calea cea mai uşoară, *va irosi şapte ani plini*, în cursul cărora au fost pierdute ocaziile de a acţiona. Viitorul ne va spune care a fost preţul acestei irosiri.

Dar clarviziunea unor spirite în Occident nu este, totuşi, anihilată. Alţi oameni, mult mai puţin ascultaţi, au luciditatea şi curajul de a arăta, primii, calea de urmat.

Trebuie amintite crearea, în aceeaşi perioadă, a „Clubului de la Roma” şi acţiunea vizionarului italian care a stat la originea întemeierii lui: Aurelio Peccei.

Clubul de la Roma publică, după un an de lucru, un fel de manifest, puternic sprijinit de studiile pe bază de model informatic ale lui Meadows, MIT-ului şi câtorva echipe internaţionale. În 1970, acest text va face scandal. El se intitulează: „Limitele creşterii!”

Demonstraţia este copleşitoare: resursele naturale ale planetei nu sunt inepuizabile, pentru fiecare dintre ele se poate stabili timpul pe care-l mai avem de a dispune de el; accelerarea dezvoltării occidentale din ultimii treizeci de ani are un ritm atât de frenetic, încât iroseşte toate rezervele noastre – multe dintre ele neputând fi reînnoite –, se desfăşoară cu o asemenea viteză încât, dacă orientarea nu va fi rapid schimbată, această maşinărie se va opri brusc în următorii douăzeci-treizeci de ani, poate chiar mai înainte, în mijlocul unor catastrofe naturale, economice, sociale şi rasiale imprevizibile.

În primele sale rapoarte, Clubul de la Roma declară că rezervele mondiale de petrol, în ritmul actual şi la preţul actual al extracţiei şi consumului, se vor epuiza în jurul anului 2000. Durata de viaţă a petrolului, pe care se sprijină acum întreaga societate

industrială, nu este mai mare de treizeci de ani. În cazul acesta, trebuie să se recurgă la alte energii, la un alt aparataj industrial, la un alt ciclu de dezvoltare, la alte moduri de producţie şi de consum, până în cincisprezece ani (adică până în 1985). Pest –, această dată, va fi prea târziu, căci, fiind vorba de sisteme iţit de complexe, de la decizii până la transpunerea lor în viaţă trebuie să treacă între opt şi cincisprezece ani – adeseori mai mult. Trebuie deci să alegem. Fie să schimbăm mersul lucrurilor, prinţ r-un efort voluntar şi coordonat, până nu este prea târziu. Este posibil, trebuie s-o ştim. Fie să ne împăcăm cu ideea haosului, a războiului – să demisionăm.

Oamenii de ştiinţă şi specialiştii în materie de previziuni care împărtăşesc opiniile Clubului de la Roma, în curând mai general admise, vor duce până la capăt logica raţionamentului lor. Pe care îl formulează astfel:

„Dacă O.P.E.C.-ul n-ar fi existat, ar fi trebuit inventat. Este o binecuvântare. Fără profundele tulburări politice din lumea petrolului, s-ar fi continuat, aşa cum s-a întâmplat de la începutul

secolului, irosirea până la capăt a petrolului la preţul de doi dolari barilul – până la catastrofă. Datorită acţiunii, desigur la început interesată, a militanţilor naţionalişti şi a O.P.E.C.-ului, se va ajunge rapid la preţuri în sfârşit rezonabile, indispensabile frânării şi apoi schimbării economiei, preţuri care nu trebuie să fie inferioare celui al «energiilor de substituţie» şi curând celui al exploatării energiei solare, adică 60 de dolari barilul”.

Ceea ce se regăseşte în previziunea făcută. În cursul anului 1980, de şeicul Yamani şi de O.P.E.C.: „Până în 1985, preţul petrolului se va dubla din nou”.

Dar la începutul deceniului al şaptelea, în pofida loviturii libiene, în pofida acţiunii O.P.E.C.-ului, în pofida acordurilor de la Teheran, nu s-a pornit la drum. Puterea de frânare, capacitatea de recuperare a societăţilor multinaţionale şi a marilor companii occidentale acţionează încă într-o asemenea măsură, încât preţul petrolului va stagna, chiar va scădea sub efectul inflaţiei. Spre marea satisfacţie a profeţilor euforiei. Spre disperarea spiritelor clarvăzătoare.

Factorii de răspundere ai O.P.E.C.-ului. care sunt

încă departe, o ştiu şi ei, de a fi stăpâni pe situaţie, înţeleg că va trebui întreprinsă o altă acţiune, de altă natură.

Asupra acestei acţiuni se vor consulta, pe rând, cu regele Feisal al Arabiei Saudite.

În prezent şi el convins de necesitatea ei. Va întreprinde această acţiune în cel mai mare secret, hotărât d* data aceasta să nu mai ţină seama de nicio alianţă, de rrici o legătură cu un trecut care s-a dovedit atât de înşelătoj. Va juca tare de tot. Pe când embargoul?

Combinaţia lui Feisal

Multă vreme, regele Arabiei Saudite nu se va destăinui nimănui, cu excepţia lui Yamani (care trebuie să-jure că păstrează secretul) pe care se bizuie că-l va ajuta să stăpânească imensa afacere. A acceptat să-şi ia un angajament până atunci de neconceput pentru el, pe care l-a refuzat mereu, ştiindu-i încărcătura de violenţă, greu de controlat, şi probabilele reacţii în lanţ: va accepta un embargo asupra petrolului împotriva ansamblului ţărilor industriale.

Acţiunea se desfăşoară în mai multe direcţii.

Cairo, căci acolo se pregătesc condiţiile unui şoc militar. Şoc limitat, menit să provoace ralierea occidentală împotriva arabilor, în jurul Israelului, în dificultate pe teren. Şi atunci, la solidaritatea solicitată imediat de Egipt. Arabia Saudită va răspunde de data aceasta în mod automat, permiţând astfel să se deschidă „abcesele" pentru a fi operate la cald.

Washington, căci regele nu vrea să provoace iremediabilul pentru viitorul ce trebuie totuşi asigurat, riscând să facă din America (ca japonezii la Pearl Harbour) un adversar rănit şi ireductibil. Trebuie, deci, în ceea ce-i priveşte, să încerce un ultim şi ferm avertisment, în numele foarte vechii lor prietenii. Îşi vor aminti de aceasta, după declanşarea acţiunii. Şi poate că avertismentul, chiar dacă Feisal, după atâtea decepţii, nu mai crede în acest" lucru, va fi auzit la timp pentru a se evita ceea ce este mai rău.

Preşedintele egiptean, Anwar El Sadat, care a venit să-i expună regelui pregătirile sale de război, se reîntoarce de la Riad copleşit: Arabia Saudită va

finanţa eforturile sale. Îndeosebi, Arabia Saudită îi promite, dacă războiul este destul de serios conceput pentru a asigura mai multe zile de succes, că embargoul general – cel la care Sadat nu mai îndrăznea să spere – va interveni neîntârziat pentru a face să cedeze Occidentul, a opri luptele, a deschide un nou viitor.

Şeicul Yamani pleacă la Washington, însoţit ele secretarul său de stat. fiul lui Feisal. Îi aşteaptă o surpriză, sau mai degrabă un subiect de stupefacţie: Watergate.

Nu realizaseră, din Riad, cât de tare progresase scandalul, paralizând Casa Albă, izolând pe preşedinte, răvăşind America.

Întreaga pătură politică americană, guvernul, administraţia nu au în cap decât o problemă: Watergate şi, fapt fără precedent în istoria bicentenară a Statelor Unite, primele sugestii de destituire a preşedintelui în funcţiune. Procesul parlamentar, judiciar, democratic, care va duce, în câteva luni, la demisia efectivă a lui Nixon, s-a pus în mişcare.

Yamani este primit cu amabilitate, dar nimeni nu-l ascultă.

În disperare de cauză, dă un interviu la doi ziarişti de la „Washington Post”, David Ottaway şi Ronald Koven. Din ordinul regelui, interviul nu poate fi foarte explicit, totuşi, cuvântul care contează, cuvântul tabu – „embargo” – este pronunţat, pentru cazul în care, precizează Yamani în termeni aleşi cu grijă, America nu-şi va revizui ansamblul politicii sale în funcţie de obiectivele noii forţe arabe.

Această declaraţie nu a avut decât două consecinţe. Iar Feisal, la Riad, se va amărî şi mai mult de atâta indiferenţă.

Din tot guvernul de la Washington, un singur funcţionar înţelege mesajul. El redactează un memoriu pe care-l transmite preşedintelui. Este vorba, din nou, de James Akins, care s-a ţinut, zilnic, la curent cu informaţiile provenind de pe frontul petrolului. În nota lui, el pune în gardă Casa Albă şi Departamentul de Stat, adică pe Henry Kissinger, împotriva „ameninţării reale, formulate pentru prima dată, cu un embargo petrolier care va fi condus de

însăşi Arabia Saudită, dacă Statele Unite nu angajează, în lunile imediat următoare, o negociere în Orientul Mijlociu, începând cu petrolul. Negociere urgentă, în realitate inevitabilă, care deja a întârziat prea mult pentru stabilitatea economiei mondiale, profund ameninţată acum”.

Nixon nu va citi memoriul lui Akins. Kissinger, care are o cu totul altă părere asupra imensei probleme, îl clasează.

Cealaltă consecinţă, ironie a istoriei, este dispariţia a doua paragrafe din textul „mesajului către Congres”, pregătit de Casă Albă asupra politicii energetice de ansamblu a Statelor Unite. Acest mesaj privind un subiect major urmăreşte să distragă atenţia opiniei publice de la Watergate. Cele două paragrafe eliminate făceau aluzie la „riscul pe care îl reprezenta deja şi putea să-l reprezinte şi mai mult pe viitor dependenţa cresc încă a Statelor Unite faţă de petrolul din Orientul Mijlociu”.

Aluzia la un „embargo” din interviul acordat de Yamani stârnise teama că nu cumva Arabia Saudită să considere acest pasaj din mesajul prezidenţial drept

un prim efect de intimidare. Nici n-ar putea fi vorba de aşa ceva. Una este că societăţile petroliere să negocieze afacerile lor pentru a evita degradarea situaţiei. Dar ce om de stat ar admite ca guvernul Statelor Unite să considere, vreun moment, că prima putere militară a lumii, asigurată fiind de altfel cu imense rezerve de petrol pe propriul teritoriu, ar putea să-şi modifice politica sub ameninţarea unuia dintre clienţii săi arabi?

Feisal, care urmăreşte pregătirile lui Anwar El Sadat, ştie că Washingtonului nu-i stă capul aici şi nu va înţelege decât sub imperiul unui eveniment violent; şi el trebuie, acum, să organizeze împreună cu O.P.E.C.-ul, cu cea mai mare discreţie, modul în care se va desfăşura importantă afacere, pentru a-şi atinge obiectivele, dacă se declanşează atacul prevăzut: fără încleştări excesive pe câmpul de luptă; fără excepţii, de data aceasta, la embargoul petrolier şi crearea, în cadrul O.P.E.C.-ului, a unui comitet permanent pentru a dirija toate fazele acestuia, până ce Occidentul capitulează pe frontul petrolier, acceptă naţionalizarea generală a instalaţiilor şi a producţiei, renunţă Ui

Orile discuţii asupra preţurilor care, de acum înainte, trebuie să ţină de „strictă suveranitate” a ţărilor O.P.E.C.

ului, şi admite să pregătească „revizuirea ordinii economice mondiale”.

Sadat va ataca, în cele din urmă, sâmbătă, 6 octombrie. O.P.E.C.-ul se va reuni la Viena, în şedinţă plenară, luni 3 octombrie. Imediat după aceea, O.P.A.E.C.-ul, organizaţie strict arabă, controlată de Yamani, se va întruni în Kuweit.

Un singur om, care a reunit informaţiile cele mai complete asupra a ceea ce avea să se producă, înţelesese: este Henry Kissinger, secretarul de stat american care, în furtuna Watergate-ului, conduce acum politica externă americană.

Dar Kissinger nu se va clinti şi nu va preveni pe nimeni. Are propria sa idee asupra manierei de a se folos; de dramă. Singură dramă, consideră el, poate să-i dea puterea de a acţiona. Îşi va urmări deci planul lui. Foarte diferit de părerile regelui Arabiei Saudite.

Decizia strategică a fost luată la Washington de seci i – tarul de stat Henry Kissinger: nicio mişcare.

Perii”, nimic în lume nu trebuie „reeditat 1967” prin angajare;, vreunei acţiuni preventive israeliene.

Să-ţi asumi riscul „geopolitic” – potrivit expresie i preferate a secretarului de stat – lovind primul în arabi; era încă acceptabil la acea vreme. Occidentul era pe atune… aproape invulnerabil la ameninţarea petrolieră. Acum *nu* mai este…

Kissinger apreciază că poziţia Israelului, pe teren, rămâne solidă şi că statul israelian poate, deci, să-şi premiiw să aştepte primul atac, ceea ce nu mai este deloc căzui pentru ansamblul lumii occidentale.

Este informat de acordul dintre Feisal şi Sadat. Nu ia deloc în considerare ameninţarea cu embargoul. Desfăşurarea şi consecinţele lui, apreciază el, ar putea fi stăpânite – cu condiţia ca Israelul să nu ia iniţiativa deschid» – rii focului.

În schimb, dacă un-atac preventiv al Israelului antrenează o înfrângere militară arabă, întreg Orientul Mijloci; poate fi prins în viitoare, poate să se producă o react.: violentă şi pasională din partea Arabiei Saudite şi a aliaţilor săi din O.P.E.C. Şi-atunci, Kissinger n-ar mai răspunde de controlul

evenimentelor. De aceea, în mod de liberat şi ferm, a respins această eventualitate.

Este calculat planul de atac egiptean de-a lungul la naiului Suez. Ca şi invazia simultană a armatelor siriene pe înălţimile Golan.

Câteva zile după declanşarea ostilităţilor, în timp ce Nixon continua – să-şi studieze „înregistrările" împreună cu avocaţii săi, Kissinger, întrebat de ziarişti, va afirma, fără să clintească:

„În săptămâna care a precedat sâmbăta ostilităţilor, cerusem, întrei rânduri, serviciilor noastre de informaţii, ca şi serviciilor israeliene, o evaluare a situaţiei. Împreună au fost de acord că declanşarea unui război era atât de puţin probabilă, încât au estimat această posibilitate la zero".

Zero? Sâmbătă, G octombrie, la 8 dimineaţa, primul ministru al Israelului, Golda Meir, se întâlneşte la ora stabilită cu ministrul apărării, generalul Dayan, şi cu şeful serviciilor de informaţii, Zeira. Ei ştiu. acum. că războiul va izbucni în aceeaşi seară. Şi cunosc, de asemenea, poziţia lui Kissinger. Israelul nu trebuie să facă nicio mişcare.

În timpul nopţii, şeful statului major, generalul Ela-zar, i-a ceijut lui Dayan autorizaţia de a declanşa o operaţiune preventivă „ca ultima dată”...

Moshe Dayan, fără a înfrunta privirea camaradului său, răspunde simplu: „Nu. N-ar fi inteligent din partea noastră”.

Nu a acceptat întrebările acestuia.

Sâmbătă dimineaţa, când mai este încă timp, acelaşi Elazar, care a estimat deja ora la care va avea loc atacul, dă năvală, la rându-i, în biroul primului ministru, i se adresează direct şi. cu lacrimi în ochi, cere permisiunea de a o lua înaintea arabilor.

„De ce, dar de ce, trebuie să aşteptăm să fim atacaţi din moment ce ştim? De ce să nu mizăm pe singura noastră superioritate, ofensiva aeriană, ca în 1967? Care este diferenţa?

Golda Meir îl priveşte drept în faţă:

„Care este diferenţa? Eu sunt motivul diferenţei. Multă vreme am crezut că era limpede pentru toată lumea, că toată lumea a înţeles ceea ce s-a petrecut în 1967: eram încercuiţi, ameninţaţi, ne-am încercat singura şansă de supravieţuire atacând primii

aerodromurile. Dar ne-am înşelat... Toată lumea ne-a reproşat acest «război de şase zile». Şi izolarea Israelului, atât de îngrozitoare de atunci încoace, n-a încetat să se agraveze. Ce am obţinut de pe urma faptelor noastre de arme? Ţine seama de situaţia noastră. De data asta, trebuie ca totul să fie clar pentru toată lumea. Îţi înţeleg perfect punctul de vedere. Ai dreptul să primeşti un răspuns sincer: răspunsul este nu".

Generalul Dayan va completa mai târziu:

„Declanşând un atac, am fi distrus, şi fusesem preveniţi de acest lucru, ceea ce era esenţial în relaţiile noastre cu Statele Unite. Şi. atunci?"

Iar generalul Rabin, succesorul lui Dayan la conducerea statului major, fost ambasador la Washington, spune: „Dacă Israelul ar fi declanşat ostilităţile, Americanu ne-ar mai fi acordat sprijinul său. Noi ştiam acest lucru".

La 10 dimineaţa, ambasadorul Statelor Unite solicită o audienţă pentru a-i transmite un ultim mesaj lui Golda Meir. Prin care confirmă. Tactica elaborată de Kissinger şi pe baza căreia acesta a obţinut, în

schimbul sprijinului său ulterior, acordul tacit al factorilor de răspundere israelieni, rămâne neschimbată: să se aştepte.

În cursul dimineţii, singură în biroul ei, în care a interzis să se între, o femeie de şaptezeci şi cinci de ani trebuie acum să decidă, cu mâna pe inimă: va putea ea oare să menţină, până la sfârşitul acestei sâmbete a Sabbat-ului, liniştea, să păstreze ţara sa, poporul său, armata sa, în imobilitate, până la ora când frontierele vor fi trecute? Sau, aşa cum va povesti mai târziu, reflectând pentru o ultimă dată, trebuie să-şi asume riscul de a pune singurul ei aliat, America, în faţa unui fapt împlinit?

Ea s-a învăţat să cântărească ceea ce Kissinger, de atâtea ori în cursul acestor ultime săptămâni, îi adusese la cunoştinţă: lupta, confruntarea, soarta Orientului Mijlociu nu mai sunt probleme de raport de forţe militare, de e>cupare de teritorii. Petrolul, O.P.E.C.-ul, embargoul – iată ce se află în joc. Acesta este noul teren pe care – trebuie să se ştie – se poate pierde totul, sau limita pagubele. Altceva nu mai contează. Altceva nu mai trebuie să conteze. Soarta

Israelului este legată de soarta lumii.

În 1973, pentru prima dată sub conducerea Arabiei Saudite, O.P.E.C.-ul are mijloacele de a impune şi de a face să se respecte embargoul. America ai putea „să reziste” mult timp. Are o producţie proprie şi rezerve. Dar pentru câtă vreme?

Pentru Europa şi Japonia, nu este vorba nici măcar de o chestiune de timp. În faţa unui veritabil embargo, ele vor ceda imediat. Nu dispun de niciun mijloc de ari suporta. Nici de a-l mai ocoli. Astfel, ceea ce se află în joc este explozia Occidentului.

Kissinger crede că are o şansă de a înlătura inevitabilul embargo, chiar după ce a fost declanşat, câştigând timp, creând din nou o formă de solidaritate, exercitânn contrapresiuni asupra Golfului. El întrevede un *modus vivendi*, dar cu o condiţie: ca agresiunea să nu-i poată fi imputată în niciun caz Israelului.

A împărtăşit acest lucru, cu toată încrederea, guvernanţilor israelieni, deşi ştia ce sacrificiu cere. Nu a exercitat şantajul. Ar fi eşuat. A dezvăluit celălalt aspect al lucrurilor: America nu depinde de petrolul

arab (în această toamnă a anului 1973) decât pentru 10% din aprovizionările sale. Dar Europa depinde de el în proporţie de 75%, şi Japonia de 80%. Cei doi stâlpi ai dispozitivului american, dinspre Atlantic şi dinspre Pacific, au devenit mai mult decât fragili: minaţi. Şi America nu poate să conceapă destrămarea alianţelor sale. Ar fi un adevărat dezastru.

Este necesar, deci, să se acţioneze în consecinţă, conchide Kissinger. Pe frontul local, armata israeliană va trebui să accepte şocul iniţial şi apoi să se redreseze. Pe frontul mondial, cel al energiei. America nu poate decât să-l lase pe Feisal să-şi declanşeze embargoul. El vrea, în acest fel, să-şi asigure conducerea O.P.E.C.-ului. Statele Unite, care nu sunt ameninţate de a duce lipsă de petrol, se vor prezenta atunci ca protectoare ale aliaţilor lor şi vor negocia cu Arabia Saudită interesele întregului Occident.

Kissinger se simte cu atât mai sigur de manevra să şi de un deznodământ favorabil, cu cât păstrează în rezervă, pentru înfruntarea ulterioară cu regele Arabiei Saudite, un atu esenţial pregătit de mult timp: Iranul şahului.

Duminică, 7 octombrie, delegaţii O.P.E.C.-ului sosesc, pe rând, la Viena pentru reuniunea prevăzută de mai bine de o lună.

Trebuie să se întâlnească aici cu reprezentanţii marilor companii pe care îi anunţaseră, înainte de a se fi auzit cel mai mic zvon de război, că la această dată va interveni o *dublare* a preţului petrolului. Cel puţin.

Şeicul Yamani a prezentat într-un scurt memorandum motivele acestei decizii: numai ritmul inflaţiei din ţările industriale, în 1970 şi în 1973, a anulat wate avantajele financiare pe care O.P.E.C.-ul le obţinuse pentru petroM său; ceea ce nu poate continua. Pe de altă parte, în ciuda noilor preţuri, piaţa este atât de tensionată de accelerarea consumului, încât primele „preţuri spot” – adică cele stabilite liber, în afara contractelor pe termen, potrivit legii cererii şi ofertei, în câteva puncte centrale ca Rotterdam – depăşiseră deja, la sfârşitul lunii septembrie, 5 dolari barilul. În timp ce preţul oficial rămânea fixat la 2, 5 dolari.

Reuniunea de la Viena începe. Este prezidată, concomitent, de miniştrii din cele două ţări

producătoare cele mai influente: sauditul Yamani şi iranianul Amuzegar.

Este o abilitate destinată să arate companiilor, încă de la începutul marii bătălii, că solidaritatea O.P.E.C.-ului se extinde dincolo de cercul strict arab, că în problema preţului America nu mai putea să conteze, cel puţin în momentul acela, pe şah.

Primul ia cuvântul iranianul Amuzegar. Nu spune mei un cuvânt despre informaţiile referitoare la războiul care face ravagii. Vorbeşte despre petrol şi, de la început, arată că nu se poate pune problema vreunei înţelegeri asupra unei cifre sub 6 dolari. Sunt indicaţiile personale ale şahului.

Seara, el mărturiseşte observatorului britanic, Anthony Sampson: „De câteva luni deja, ne săturasem de maşinaţiunile lor, de felul cum ne şicanau pentru fiecare bănuţ. Şi-apoi, ne dădeam bine seama că societăţile se aflau într-o situaţie precară, chiar dacă nu o recunoşteau. În fond. ele începeau să se îngrozească la ideea că, indiferent de preţul plătit, nu ar mai putea fi alimentate destul pentru a-şi aproviziona clienţii. Nu mai dispuneau de o capacitate

prea mare de rezistenţă”.

După Amuzegar, şeicul Yamani confirmă decizia O.P.E.C.-ului. Şase dolari. Emoţia este mare. Nicio companie nu e pregătită să accepte o asemenea creştere.

Yamani va spune: „Intenţia lor era de a începe, ca de obicei, târguielile pornind de la 40 sau 45 de cenţi în speranţa că vor ajunge la un compromis de aproximativ un dolar. *Au comis o eroare îngrozitoare*”.

Reprezentanţii occidentali ai companiilor cer, într-adevăr, suspendarea şedinţei pentru a putea telefona la New York şi la Londra. Apoi, doi dintre ei, delegaţi de ceilalţi, americanul George Piercy, de la Esso, şi francezul André

Bénard, de la Shell, îşi exprimă dorinţa de a se întâlni eu Yamani, singur, la hotelul Intercontinental., îi arată că, dacă li se acordă un răgaz de cincisprezece zile, speră să ajungă la o oarecare apropiere a punctelor de vedere. Sauditul are instrucţiuni precise de la Feisal. Ştie care va fi urmarea. Curmă repede conversaţia, refuzând orice amânare, „care ar fi complet inutilă”. Le sugerează interlocutorilor săi „că

ar fi în interesul lor să se arate mai comprehensivi” imediat, înainte de încheierea reuniunii de la Viena. Nu merge mai departe pentru moment. Şi dialogulse întrerupe.

Când reprezentanţii companiilor vor reveni în sala de conferinţe, nu vor mai găsi pe nimeni.

Şeicul Yamani şi ceilalţi miniştri din Golf au luat avionul pentru a se reîntâlni în Kuweit în cadrul O.P.A.E.C.-ului.

Ruptura deci s-a produs. Ultima. Nu se va mai dialoga niciodată cu companiile. De acum înainte, interlocutorii producătorilor de petrol vor fi statele.

Doar „Financial Times” din Londra consacră evenimentului, care va zdruncină din temelii economia mondială, câteva rânduri în pagina 13. Trimişii speciali ai presei mondiale nu se află nici la Viena, nici în Kuweit. Toţi urmăresc peripeţiile bătăliei militare la faţa locului, ca pe vremea când armatele hotărau viitorul.

În marea sală a hotelului Sheraton, în centrul Kuweit City-ului, dotată cu cea mai recentă instalaţie acustică de traducere simultană, O.P.A.E.C-ul ţine

reuniunea cea mai importantă din existenţa lui.

Miniştrii Arabiei Saudite şi Kuweitului au deschis şedinţa prin formularea cererii de a institui imediat un embargo. Discuţia este înfierbântată. Mulţi delegaţi au fost luaţi prin surprindere. Ei încearcă să evalueze amploarea urmărilor pe care le va provoca decizia capitală ce li se cere, în definitiv, s-o ratifice. Se manifestă unele ezitări, în acel moment, potrivit înţelegerii dintre Feisal şi Sadat, se anunţă sosirea noului ministru al petrolului din Egipt, Mohammed Hillal, al cărui avion tocmai aterizase venind de la Cairo.

Hillal este unul din apropiaţii preşedintelui egiptean care i-a asigurat realizarea unei cariere rapide de îndată ce a revenit din Statele Unite cu diploma sa de inginer chimist. Are şi un mare talent oratoric. Este însărcinat cu un mesaj personal din partea lui Sadat, reclamând cea mai

Completă solidaritate arabă şi, în consecinţă, instituirea embargoului chiar în aceeaşi dupî-amiază – în numele celor care cad în fiecare oră, în lupte ucigătoare de-a lungul unui front care continuă să se

întindă.

Hillal, condus de la aeroport în puternica maşină americană a colegului său kuweitian precedată de escorta oficială, străbate largile bulevarde ale oraşului modern, curat, înveselite de culorile pastel ale castelelor de apă cu turn dublu. În mai puţin de zece minute ajunge în faţa intrării hotelului Sheraton, traversează cele două saloane, în stil identic cu cel al marilor hoteluri din Houston sau din Dallas, care duc la sala de conferinţe.

La invitaţia lui Yamani, toţi colegii lui îl primesc în picioare.

Sauditul pune imediat la vot, în prezenţa lui Hillal. foarte emoţionat, care n-a avut timp să pronunţe decât câteva cuvinte – şi nici nu era nevoie de mai mult –, moţiunea prin care se propune şefilor statelor O.P.A.E.C.

— U-lui să decidă embargoul asupra petrolului arab. Nu au loc nici deliberări, nici abţineri. Decizia este adoptată. Fiecare se înapoiază în capitala lui.

Irakul anunţă, odată cu restricţiile asupra livrărilor, naţionalizarea completă a instalaţiilor

companiilor Esso şi Mobil Oii de pe terenul petrolifer irakian de la Basara. Arabia Saudită, Kuweitul, emiratele din Golf proclamă, împreună, reducerea imediată a producţiei lor şi oprirea progresivă a expedierilor spre porturile Europei, Americii şi Japoniei.

La Washington, sub preşedinţia lui Nixon, care şi-a părăsit pentru moment buncărul unde trăieşte începuturile calvarului Watergate-ului, Consiliul naţional al securităţii ţine o reuniune de criză unde se decide declanşarea, pentru prima dată de la criza din Cuba (1962), unei alerte nucleare generale; şi, simultan, pregătirea unui mesaj prezidenţial către naţiune privind măsurile de restricţie pentru a face faţă embargoului.

A doua zi, epuizat, de nerecunoscut, Nixon reapare, d. după o lungă absenţă, pe ecranele televiziunii. Toată ţara priveşte la acest personaj ieşit din istorie care vorbeşte despre problemele naţiunii în plină dramă mondială, ai cărei şoc fiecare l-a resimţit, fără a-i fi apreciat cu adevărat însemnătatea.

„Statele Unite ale Americii”, începe Nixon

poticnindu-se la cuvintele dintr-untext pe care-l citeşte fiindcă nu reuşeşte să facă eforturi de memorie, „Statele Unite vor trebui să înfrunte cele mai severe restricţii de energie pe care le-au cunoscut vreodată, chiar în timpul războiului mondial”.

El schiţează o serie de măsuri pe care le va supune imediat Congresului: limitarea vitezei pe şosele la 80 km pe oră, reducerea încălzirii în toate imobilele, pregătirea unui plan de raţionalizare a păcurii etc.

În sala de deliberări a celui „mai important parlament din lume”, potrivit expresiei consacrate, unul din membrii cei mai ascultaţi din Senatul Statelor Unite, senatorul William Fulbright, preşedintele Comisiei pentru afacerile externe, cere, primul, cuvântul.

Cunoscut pentru moderaţia sa şi spiritul său larg, pentru sprijinul acordat marilor cauze internaţionale, pentru înfiinţarea celebrelor şi eficientelor „burse Fulbright”, care au selecţionat tinerele inteligenţe de pe toate continentele pentru universităţile americane de-a lungul celor treizeci de ani de după război, el se

exprimă astăzi cu un glas înăbuşit, în termeni neobişnuiţi: „Mă simt dator, dragii mei colegi, să vă dezvălui, fără ocolişuri, esenţa opiniei mele. Producătorii arabi de petrol nu dispun decât de forţe militare neînsemnate în lumea de azi. Sunt ca nişte gazele neputincioase într-o junglă cu fiare puternice. Ca prieteni, trebuie să le reamintim acest lucru”.

Şi-ar asuma riscuri teribile dacă vor ajunge să ameninţe cu adevărat echilibrul economic şi social al marilor puteri industriale, al nostru îndeosebi. Să-şi dea seama, înainte de a fi prea târziu pentru ei, ce lovitură riscă să primească atunci”.

Tonul, termenii folosiţi de Fulbright au o greutate cu atât mai mare cu cât el n-a încetat niciodată să critice puternic folosirea forţei militare tot timpul războiului din Vietnam, sub Johnson că şi sub Nixon. A publicat, în urmă cu mai puţin de doi ani, o carte clar şi convingător intitulată: „Aroganţa forţei”, pentru a denunţa iluzia potrivit căreia America poate pretinde să domine lumea, să reglementeze prin intervenţiile sale problemele din toate regiunile, să-şi asume răspunderea de a impune o ordine internaţională.

„Atâta îngâmfare şi aroganţă, scrie el, nu pot să ducă decât la cele mai mari decepţii şi la catastrofe”. Tentaţia de a folosi forţa împotriva O.P.E.C.-ului şi embargoului este mare. În anii următori, recurgerea la forţă, pe care el o evocă chiar din prima zi, va reveni constant şi în cursul dezbaterilor. Nu va conteni să fie obiectul unor pregătiri…

De cealaltă parte a Atlanticului, prestigiosul organ al presei britanice, „The economist” din Londra, publică un editorial important în deschiderea unui număr special „Este absurd să-ţi imaginezi că America de nord, Europa occidentală şi Japonia, care reprezintă peste 80% din forţa industrială a lumii, vor accepta să vadă întreruptă dezvoltarea lor economică de către câţiva potentaţi arabi car. –, toţi laolaltă, reprezintă sub 1% din populaţia globului”.

Cu toate acestea „absurditatea” îşi croieşte rapid drum în spiritele factorilor de răspundere din Europa şi Japonia sunt cuprinşi de panică.

Guvernul japonez reacţionează primul. El anunţă „o primă reducere imediată cu 10%za aprovizionărilor eu pe trol a următoarelor industrii: a automobilului,

oţelului, aparatelor electrice, aluminiului, cimentului, pneurilor, te săturilor sintetice, hârtiei şi petrochimiei”. Este, de fapt, o raţionalizare.

În Consiliul de miniştri, premierul dezvăluie că, dacă embargoul se va prelungi mai mult de câteva săptămâni, industria japoneză îşi va înceta activitatea.

Şi în Germania federală reacţia este rapidă. Chiar din ultimul weekend al lunii, faimoasa reţea autorutieni. atât de densă* şi atât de activă, din întreaga Germanie federală este pustie: interdicţie de circulaţie.

La 15 noiembrie, şefii de stat şi de guvern ai celor „nouă” din Comunitatea europeană – se întrunesc la Copenhaga în sesiune extraordinară.

Experţii lor prezintă un bilanţ privind „agravarea inflaţiei, deficitului şi şomajului previzibilă în urma embargoului”…

Pentru ansamblul Comunităţii este avansată cifra *de*4.000.000 de şomeri încă din anul viitor.

În mai puţin de două ore, cei „nouă” cad de acord asupra unei declaraţii de „identitate europeană” în problemele Orientului Mijlociu. Şi cer un dialog

direct între Europa. şi ţările arabe.

Trei zile mai târziu, tot la Copenhaga, miniştrii. europeni ai afacerilor externe primesc pe emisarii ţărilor arabe care aşteptau această invitaţie.

Şedinţa este prezidată de primul ministru danez Joer gensen. El îi conduce pe trimişii ţărilor petrolului în cea mai mare sală a Parlamentului danez şi îşi începe discursul cerându-şi scuze „că este atât de frig în această sală care, ca de altfel întreaga clădire, nu mai este încălzită, din motivele cunoscute de fiecare”.

Delegaţia arabă, ieşind din şedinţă, ţine o conferinţă de presă Purtătorul ei de cuvânt este ministrul algerian Bouteflika. Care se declară satisfăcut:

„Contactele dintre Europa şi noi nu vor mai înceta, pot să vă asigur. Această întâlnire a fost un foarte bun început a ceea ce poate fi numit o intensificare a relaţiilor dintre Europa şi ţările arabe”.

Intensificare – pentru europeni este lucrul cel mai puţin important. Ei vor să se pună capăt embargoului cât mai curând. Văd cum le scad rezervele, cum cresc preţurile, cum se restrânge rapid

producţia ţărilor exportatoare. Sunt gata să se supună. Dar să li se spună ce li se cere... în schimbul petrolului. Ce anume?

Înainte de a părăsi teritoriul celor... nouă" pentru a se reîntâlni, la Viena, cu colegii lor din O.P.E.C. emisarii arabi primesc vizita preşedintelui în exerciţiu al Consiliului Comunităţii europene. Vine să le vorbească, afirmă el „ea de la om la om şi cu toată prietenia". Mesajul lui este următorul: „Nu vedeţi că noi nu putem face nimic în Orientul Mijlociu? Voi, America o vizaţi cu embargoul. Dar America nu este deloc atinsă, în schimb loviţi în Europa. Spuneţi-ne, ce urmăriţi".

Evident, nu mai e vorba de paradă. Dar există aici mult adevăr. Este un strigăt venit din inimă.

Miniştrii arabi, impresionaţi să-i vadă, dintr-odată, pe interlocutorii lor modeşti, slabi, prevenitori, dar şi neputincioşi şi dezorientaţi, vor raporta colegilor lor, la Viena, rezultatele acestui „turneu european".

La încheierea reuniunii miniştrilor petrolului, secretarul general al O. PA „E.C.-ului face cunoscut că

organizaţia „a decis să recompenseze Comunitatea europeană pentru atitudinea ei şi să facă un gest”.

Acest gest nu este prea generos. Totuşi, este un prim pas: întrucât mecanismul pus în mişcare de embargo constă în diminuarea, în mod automat, cu 5% pe lună a livrărilor ţărilor O.P.E.C.-ului, se anunţă „că, în luna decembrie, această agravare nu va privi ţările Comunităţii europene”. Cu excepţia Olandei, care s-a răzvrătit.

Europa nu se mai împotriveşte. Lucrurile se desfăşoară conform prevederilor. Dai: Japonia?

— Dintre toţi, Japonia e cea mai frământată. A accepta să cedeze, la rândul ei, sub presiunea O.P.E.C.-ului, înseamnă a-şi asuma, pentru prima dată în treizeci de ani, riscul, care a părut întotdeauna de neimaginat, unei rupturi cu America, de care Japonia e legată ca stridia de scoică. Dar a respinge apelurile arabilor înseamnă a provoca dezastrul: fără aprovizionare regulată, zilnică, prin giganticele tancuri petroliere care traversează jumătate din glob, de la strâmtoarea Ormuz până în portul Yokohama, marea insulă îşi întrerupe activitatea şi se prăbuşeşte.

Primul ministru japonez trimite la regele Arabiei Saudite şi la emirul Kuweitului un emisar care-i cunoaşte bine: misteriosul şi abilul preşedinte al singurei societăţi petroliere japoneze, „Arabian Oii”, Mizuno.

Veşnic tăcut, călătorind permanent între Tokio şi Golf. primit fără înştiinţare prealabilă la fiecare din întoarcerile sale în Japonia de stăpânii ţării – venerabilul Toshiwo Doko, preşedintele organizaţiei generale a patronatului, Keidanren, şi primul ministru –, Mizuno revine de data aceasta de la Riad şi din Kuweit cu un mesaj pe care-l înmânează neîntârziat celor doi interlocutori ai săi: Japoniei i se va tăia orice aprovizionare cu petrol dacă nu se declară, şi ea, solidară cu arabii – în cursul săptămânii. Înainte de viitoarea reuniune a O.P.E.C.-ului.

Pentru a fi sigur că a fost înţeles, regele Feisal cere, în acelaşi timp, şeicului Yamani, reîntors de la Viena, să facă public un mesaj special către Japonia.

N-au mai rămas decât trei zile până la reuniunea O.P.E.C.-ului. La 21 noiembrie, şeicul Yamani declară: „Japonia trebuie să-şi definească politica. Dacă vrea şi

ea, ca majoritatea ţărilor Comunităţii europene, să fie scutită pe luna decembrie de o nouă reducere a furnizărilor în petrol, trebuie să facă public un gest în urma căruia să poată fi considerată drept prietenă a cauzei arabe şi să se declare hotărâtă să o susţină”.

Ziariştii îl întreabă pe saudit dacă este vorba de o „exigenţă”. Yamani răspunde: „Va fi suficientă o declaraţie”.

Este, într-adevăr, suficientă. Şi, în ajunul reuniunii O.P.E.C.-ului, un nou prim-ministru japonez declară în parlament că ţara sa este gata să se întâlnească cu arabii „pentru a sprijini politica lor la O.N.U., pentru a acorda o asistenţă specială palestinienilor, pentru o cooperare economică şi tehnică directă cu ansamblul ţărilor în curs de dezvoltare din lumea arabă”.

Primele obiective sunt atinse: Europa a capitulat, Japonia de asemenea.

Este ceea ce aştepta Feisal în palatul säh\Dar şi Henry Kissinger la Casa Albă.

Terenul fiind liber, secretarul de stat american, stăpân pe politica şi deciziile sale, va intra în scenă. El

se prezintă de acum înainte drept singurul interlocutor care nu este „constrâns” şi care poate să se adreseze fără rezerve suveranului din faţa lui: regele Arabiei Saudite.

Jocul lui Kissinger

De mai multe luni de zile, Henry Kissinger nu a părăsit deloc Washingtonul.

Îşi pune în alertă avionul personal „Air Force II”. şi-i cere lui Feisal să-l primească în audienţă, la Riad. Începe o altă perioadă.

America, singura putere industrială încă intactă, singura putere militară, intră în ciudatul meleu. Împrejurările sunt cele pe care Kissinger le-a întrevăzut de îndată ce a citit cuvântul „embargo” în interviul acordat de Yamani lui „Washington Post”, în urmă cu câteva luni. Este pregătit pentru confruntare.

Feisal l-a trimis pe Yamani la Washington ca să se adreseze public întregii Americi, de la „Naţional Press Club”, unde este întâmpinat de o mulţime de reprezentanţi ai presei, cum n-a mai atras niciodată după război vreun om de stat străin.

În faţa unei păduri de camere de luat vederi şi de

microfoane, el declară:

„Schimbările care au intervenit, începând cu petrolul, vor avea consecinţe în toate domeniile: în industrie, economie, finanţe şi politică. Ele nu vor conteni să aibă şi-an. viitor…

Aceste schimbări sunt fundamentale. Noua situaţie din lume, aşa cum va apărea ea curând după această tranziţie rapidă, nu va semăna deloc cu precedenta. Raportul de forţe din lume s-a" schimbat radical.

Puterea de decizie în problemele energiei, care a aparţinut atât de multă vreme companiilor occidentale, se află acum în întregime în mâinile ţărilor producătoare.

În afară de petrol, transferul puterii financiare va începe să-şi schimbe sensul. Până astăzi el se desfăşura în sens unic: spre ţările industriale. De acum înainte, vom asista la o răsturnare radicală pentru toate ţările implicate".

El încheie: „Echuibrul puterilor în lume nu va mai fi niciodată ce a fost".

Kissinger este informat de această declaraţie

înainte de a se întâlni cu Feisal. Nu este deloc impresionat. Preţul petrolului, transferurile financiare sunt departe de a-l obseda. Are o cu totul altă idee: cu cine să asigure „paza militară” a Golfului, împotriva oricărei tentative de pe netraţie. Pentru el acesta este adevăratul şi singurul pericol. Cel de care se ocupă.

În consecinţă, are de examinat o serie de probleme cu regele. A prevăzut, pentru zilele următoare, mai multe întrevederi cu şahul Iranului.

De acum înainte, în următorii şase ani, întreaga politică a Statelor Unite se va construi în cursul călătoriilor rm> nistrului american între Riad şi Teheran. Ea nu se va mai schimba – până la epuizare.

Kissinger a reţinut secretul lui Metternich. Mentorul şi inspiratorul său inventase o diplomaţie singulară încredinţa un adevăr ţarului Rusiei, un altul regelui Prusiei şi un altul suveranului Franţei, ştiind că fiecare îl va păstra pentru sine şi că vor trebui să treacă ani înainte ca aceştia să le compare. Până atunci…

Kissinger reia formula: un adevăr pentru. Sadat, în Egipt, im altul pentru Assad, în Siria, şi un altul

pentru Feisal, în Arabia Saudită – şi sincerele lui confidenţe pentru şahul Iranului. Încredinţat, şi el, că aceştia nu au deloc încredere unii în alţii – pentru a-şi schimba între ei secretele – şi că va rămâne stăpân pe joc cât timp va fi necesar.

Lucrurile s-au desfăşurat în felul acesta „câteva luni. Dacă se întâmpla ca factorii de răspundere din Golf să-şi facă unele confidenţe, ei trăgeau doar concluzia că celălalt a înţeles greşit ceea ce-i declarase Kissinger.

Dar, după două sau trei turnee de felul acesta, numărul indiscreţiilor în legătură cu întrevederile lui Kissinger a sfârşit prin a semăna o oarecare neîncredere.

De altfel, secretarul de stat nu ascundea deloc esenţialul: el nu căuta un acord asupra unei politici petroliere capabile să stabilizeze raporturile economice, fixând o creştere continuă a preţului petrolului potrivit unor reguli convenite, evitând crizele şi permiţând reluarea unui oarecare dinamism economic. Nu aceasta era problema lui. El o altă obsesie: ca Iranul să devină o fortăreaţa militară

destul de puternică pentru a apăra ansamblul terenurilor petrolifere şi artera vitală: jstrâmtoarea Ormuz.

— Tşa cum, credea el, numai armata iraniană putea s-o facă.

Încă din anii ’71 şi ’72, Kissinger îl întâlnise, în mai multe rânduri, pe şah şi se angajase faţă de el: Iranul va tvea acces la toate armele moderne pe care şahul va conferă necesar să le solicite arsenalului american pe măitiră ce-şi va organiza armata, flota şi aviaţia.

Şahul Iranului îl înţelegea perfect pe Kissinger. Veniturile sale petroliere umflându-se an de an, el nu mai punea imite poftei sale pentru armele cele mai sofisticate, al căror preţ nici nu-l mai calcula.

Afacerea sfârşise chiar prin a ridica o problemă îngrijorătoare: Iranul nu mai dispunea de mijloacele necesare pentru a plăti un armament atât de costisitor.

Şahul cerea mereu tot mai mult armament. Pentagonul primise ordinul să-i furnizeze ceea ce solicită. Dar el nu mai era în măsură să achite factura.

Consecinţele embargoului şi tensiunea de pe piaţa petrolului oferă soluţia pentru această problemă iritantă: iste suficient să se accelereze ridicarea preţului barilului. Şahul îşi va redresa astfel finanţele şi va putea să-şi continue comenzile. Cei doi oameni cad de acord asupra acestui lucru.

America, promite Kissinger, nu va protesta dacă şahul va cere o nouă majorare a preţului şi apoi încă una. La sfârşitul anului 1974. jumătate din vânzările de arme ale Statelor Unite se fac către o singură naţiune: Iranu.

Celălalt stâlp pe care conta Kissmuer să se sprijine în Orientul Mijlociu era, evident, Arabia Saudită. Nu pe plan militar – această ţară nu dispune de mijloacele necesare –, ci pe plan financiar şi energetic, unde este singurul aliat la înălţimea situaţiei.

De aceea, s-a impus trimiterea ia Taif a ministrului de finanţe al Statelor Unite pentru a solicita sprijinul regulat al saudiţilor faţă de dolar. Şi de attmci, în fiecare lună, banca centrală a regatului, SAMA (Saudi Arabian Mone tary Agency) a cumpărat

discret o cantitate considerabilă de bonuri de stat americane.

În cursul unei noi întrevederi cu Kissinger, regele Feisal îi arată că intenţiona să sprijine pe mai departe dolarul – de altfel singură monedă de rezervă, pentru moment, a tuturor ţărilor din Golf –, dar că nu va reuşi acest lucru dacă „şocurile” vor continua să se repete pe piaţa petrolului. În consecinţă, îi cere insistent lui Kissinger să facă presiuni asupra şahului pentru ca acesta să înceteze de a mai acţiona, prin intervenţii brutale, asupra evoluţiei preţurilor.

James Akins, numit ambasador la Riad, nota: „Saudiţii erau foarte neliniştiţi. Emisarii regelui veneau mereu la mine pentru a mi se destăinui: Kissinger trebuie neapărat să facă presiuni asupra şahului dacă vrem să evităm crize economice şi tensiuni sociale dezastruoase, provocate de preţurile «sălbatice» ale petrolului. Cum de nu reuşeşte el să facă acest lucru?”

În toamna anului 1974, vizitează din nou palatul regal spre a-l ţine la curent pe Feisal cu „progresele făcute de diplomaţia americană pentru o reglementare

paşnică în Orientul Mijlociu”. Cere în schimb regelui să binevoiască să opereze unilateral o reducere a preţului petrolului saudit, cu debit considerabil, astfel încât să stabilizeze ansamblul pieţei şi să evite profunda îngrijorare provocată de preţuri, ale căror consecinţe începeau să devină catastrofale.

La bordul lui „Air Force II” care a decolat din Riad, Kissinger se adresează celor câţiva ziarişti care-l însoţesc:

I-am găsit pe saudiţi foarte înţelegători. Ei împărtăşesc analiza noastră privind necesitatea de a stabiliza preţul petrolului prin creşteri progresive şi moderate. Sperăm din toată inima că ceilalţi producători vor urma exemplul regatului”.

Două săptămâni mai târziu, Kissinger revine în Iran. Se întâlneşte cu şahul în palatul lui de vară, de la Sada-bad. Au o întrevedere de o zi. Discută despre problemele militare ale regiunii şi despre noile echipamente destinate armatei iraniene. Niciun cuvânt despre petrol. Când şahul arată, în trecere, că în lunile următoare va avea nevoie de venituri petroliere mai substanţiale – Kissinger aprobă.

Peste puţin timp. consilierii lui Feisal primesc o dare de seamă asupra acestei întrevederi – din partea şahului însuşi.

Suveranului Arabiei Saudite îi vine greu să creadă. Dar nu este prima dată când îi parvine o asemenea informaţie, începe să-şi pună serioase întrebări asupra politicii americane, asupra ambiţiilor şahului, asupra echilibrului de forţe economice şi militare în Orientul Mijlociu, asupra stabilităţii însăşi a regiunii şi asupra viitorului ei.

Or, el intenţionează să rămână stăpân pe joc. Înţelege că se joacă o partidă fără el. Şi în termeni pe care nu-i aprobă deloc: Golful Arabic nu este făcut pentru înfruntări militare.

La începutul anului 1975, Kissinger socoteşte de cuviinţă să acorde, un interviu în care îşi precizează opinia „strategică” privind Golful:

„Nu mi-am imaginât niciodată că am putea folosi forţa noastră militară pentru a interveni în problema preţurilor petrolului. Dar una este ca America să-şi facă simţită forţa pentru a influenţa preţurile, ceea ce exclud; şi alta este să ştim că am putea interveni dacă

lumea industrială riscă într-adevăr să fie privată de energie. Iată care este cadrul acţiunii noastre în raporturile cu aliaţii noştri”.

O lună mai târziu, când Kissinger soseşte la Riad, preţul petrolului a crescut” pentru a patra oară consecutiv în mai puţin de şase luni. Abia dacă acordă atenţie acestui fapt. Are alte probleme. Regele îi cere lui Yamani să se ducă în întâmpinarea secretarului de stat la aeroport pentru a încerca să afle mai multe despre esenţa opiniei acestuia, al cărei obiectiv final nu reuşeşte să-l descifreze, nici măcar coerenţa.

Yamani îl conduce pe Kissinger la palatul regal. Îi însoţeşte ambasadorul Akins.

Suveranul, care nu mai are nicio îndoială asupra jocului dublu al lui Kissinger cu şahul, cere ca America să ia public poziţie împotriva „politicii petroliere” a şahului care dislocă întreaga unitate a O.P.E.C.-ului şi ameninţă stabilitatea politică a ansamblului regiunii.

Anthony Sampson asistă la debutul întrevederii, asupra căreia publică această relatare: „Urmăream întâlnirea dintre cei doi în spaţiosul birou al regelui, la

Riad. Feisal, cu faţa lui fascinantă, cu ridurile amare ale gurii sale şi fixitatea extraordinară a privirii, n-a făcut nici cel mai mic gest pentru a-şi saluta oaspetele (Kissinger), care se îndrepta spre el surâzând. I-a împărtăşit cu răceală decepţia sa şi ceea ce el considera drept eşecul diplomaţiei sale" întrevederea a continuat fără martori. Akins va completa informaţia, arătând că regele confirmase faptul că Arabia Saudită era hotărâtă să rămână moderată în ce priveşte majorarea preţului petrolului, conştientă de riscurile unei politici „sălbatice", dar hotărâtă. de asemenea, să se folosească de arma embargoului – care îşi arătase efectele – dacă America şi Occidentul nu se vor ocupa, cu mai multă eficacitate, de reglementarea problemelor Orientului Mijlociu.

Peste trei zile, Kissinger se întâlnea cu şahul, de dafu aceasta în Elveţia. Şahul îşi făcuse studiile la cele mai bune şcoli din Geneva şi Zürich. Iubea Elveţia şi îi plăcea să schieze. Cumpărase o cabană luxoasă la Saint-Morilz unde petrecea lungi şi frecvente vacanţe. Veni la întâlnire cu elicopterul, bronzat şi surâzător, după trei săptămâni de munte.

Întrevederea cu Kissinger a fost intimă şi plină de încredere. Participă la ea ambasadorul american în Iran. Richard Helms, fost director al CIA. Va confirma public acest lucru: „Problema preţului petrolului nu a fost niciodată pomenită de cei doi. În această chestiune, Kissinger îl lăsa pe şah să decidă ceea ce credea el de cuviinţă”.

După un timp, şeicul Yamani scrie o scrisoare oficială şi personală ministrului de finanţe de la Washington:

„Doresc să vă aduc la cunoştinţă că nu suntem singurii care tragem, de pe urma evoluţiei evenimentelor, o concluzie pe care nu o prevăzusem: politica americană nu pare deloc orientată spre moderaţie în problema majorării preţurilor petrolului.

Ba printre noi există unii care cred că pot dovedi că, din raţiuni politice care, în parte, ne scapă, politica americană îi susţine în toate ocaziile pe cei ce reclamă accelerarea majorării preţurilor.

Declaraţiile publice ale guvernului american făcute în sens contrar nu ne mai conving. Am putea fi aduşi în şiuiaţia de a trage consecinţele”.

Între timp, Nixon fusese înlocuit la Casa Albă de Gerald Ford, care, mai mult decât predecesorul său, lăsa mână liberă lui Kissinger în tot ceea ce privea Orientul Mijlociu, petrolul, armata şahului, jocul cu Arabia Saudită.

m

La sfârşitul epocii Kissinger, care durase opt ani, această Considerabilă maşinaţie alterase profund relaţiile Occiden –tului cu Golful Arabic şi pecetluise soarta Iranului. Haos [politic, haos financiar, haos social: Statele Unite – şi punea întreagă – continuă să plătească pentru acest lucru.

Iluzia industrială

„Să distrugem O.P.E.C.-ul”… „Să ţinem piept Moscovei”… De-a lungul întregului deceniu al şaptelea, opinia BBblică neliniştită, descumpănită, nervoasă a fost hrănită Itru aceste sloganuri, menite să o facă să nu-şi piardă răbdarea.

Vremea iluziilor se încheie, s-a încheiat.

Întrucât imaginaţia, voinţa, curajul necesare pentru a rferansforma la timp structurile de producţie, modurile de [consum au lipsit, consecinţele crizei

petroliere afectează. În prezent, cadrul social al fiecărei democraţii indus-ftriale.

Cufundându-se în inerţie, Statele Unite au neglijat toate avertismentele O.P.E.C.-ului şi profundă schimbare survenită în situaţia energetică, toate posibilităţile de dialog Nord-Sud, unde ar fi fost sesizate strigătele de alarmă, toate consecinţele sociale ale revoluţiei tehnologice care se pregătea. Ca şi cum contau pe rezervele lor şi, în ultimă instanţă, pe puterea lor militară pentru a fi atinse cele din urmă. Astfel, această vastă ţară parcă s-a imobilizat.

După cel de-al treilea şoc petrolier şi prăbuşirea Iranului, economiştii americani şi funcţionarii din administraţia de la Washington constatau, în 1979:

1. Că producţia americană de petrol a scăzut, în cursul deceniului, cu 3 până la 4” O *în fiecare an*: în timp ce consumul continua să crească.

2. Că America, încă independentă în 1970 în materie de energie, importă acum, zilnic, *jumătate* din consumul său de petrol, din care două treimi din Orientul Mijlociu.

3. Că ansamblul rezervelor petroliere ale Statelor

Unite, potrivit ultimei estimări publicate de „US Geological Survey”, se ridică la 28 de miliarde de barili – adică, în total, 9 ani de consum în ritmul actual.

Au fost imediat amintite „energiile de substituţie”. Ele vor exista. Dar cu două condiţii, binecunoscute acum. Ca preţul barilului de petrol să justifice darea lor în exploatare şi ca timpul necesar între hotărârea de a le pune în aplicare şi anariţia lor pe piaţă să fie serios-calculat. C< preţ? Ce răstimp?

— Experţii sunt unanimi în aprecieri şi nu există nicio marjă de discuţie: dat fiind preţul de cost al energiile de substituţie, pentru că ele să fie astăzi „rentabile”, barilul de petrol ar trebui să coste cel puţin 50 de dolari. Ceea ce înseamnă că acest preţ să se dubleze din nou.

Răstimpul necesar pentru producerea unui volum substanţial de „energie sintetică” este de zece până la cincisprezece ani. Specialiştii americani consideră că, în 199.”; Statele Unite vor putea să înlocuiască petrolul importai – zilnic, 2.000.000 de barili – cu petrol sintetic (la un consum global actual de

20.000.000 pe zi), cu condiţia de lansa de pe acum acest program.

E sigur că, în zece – cincisprezece ani, o parte din petrol va putea fi înlocuită cu alte surse de energie (energie nucleară, cărbune lichefiat, petrol sintetic şi, mai ales, energic solară etc.). Dar nu e mai puţin sigur că astăzi, şi în tot deceniul al optulea, petrolul rămâne fără un înlocuitor serios. Şi mai precis: petrolul din Orientul Mijlociu.

În cursul unui colocviu, desfăşurat la Viena, şi fără a fi contrazis de niciunul dintre participanţii politici sau industriaşii occidentali, economistul egiptean Charles Issawi şi-a încheiat astfel expunerea:

„Suntem nevoiţi să constatăm că un fapt că, cel puţin pentru următorii zece ani, nu va exista niciun înlocuitor serios pentru petrolul importat din Orientul Mijlociu. Lumea trebuie să se adapteze la acest fapt. Nu trebuie să fie niciun vis pentru unii, niciun coşmar pentru ceilalţi – este un fapt”.

Cum să te adaptezi? în primul rând. prin măsuri de conservare a energiei: găsirea unui model social, a unui model de creare de activităţi şi locuri de muncă,

a unui mod de viaţă care să absoarbă mai puţină energie, mai puţin petrol. Aceasta mai înainte de toate.

Vicepreşedintele Băncii Chase, însărcinat cu problemele energetice, John Winger, lămureşte această chesthmf centrală: „De-a lungul anilor de expansiune, toţi am înlocuit din ce în ce mai mult utilajele bazate pe folosirea felinii de lucru (prea scumpă) cu utilaje bazate pe folosirea pnergiei (ieftină). Acum, când energia se apropie de valoarea ei, nu există altă opţiune durabilă decât să consu[înăm mult mai puţină energie. Preţul ce trebuie plătit, cel puţin în anii de tranziţie spre «societatea viitorului» care [se pregăteşte, este simplu, dar greu: scăderea generală a nivelului de trai”.

Obiectivul nu este… creşterea zero”, cu toate consecin-rţele sociale pe care le antrenează, începând cu şomajul; ci, cât mai curând posibil: *creşterea energetică zero*.

Fundaţia Ford a publicat cel mai complet studiu asupra perspectivelor de transformare industrială şi socială care ar permite să se tindă, aşa cum şi trebuie,

spre această creştere energetică moderată, apoi stabilă. Studiul arată:

„Creşterea de ieri a sfârşit prin a fi considerată că oferă soluţii pentru toate problemele economice şi sociale, în mare parte era adevărat. Dar ea avea o scadenţă. Nimeni nu dorea însă nici să se ştie, nici să se prevadă acest lucru. Până în ziua. recentă, când creşterea însăşi a devenit o problemă… Astăzi, căutăm calea care să ne permită să găsim din nou o creştere rezonabilă, fără să mărim consumul nostru de energie. Concluzia cercetărilor noastre este că se poate tinde spre acest lucru. Dar nu înainte de 1985”.

Pentru a ajunge la acest nou stadiu, ne vor fi necesare nu numai instrumentele tehnologiei moderne, ci va trebui să transformăm modurile de viaţă. Dovadă, exemplară, este, chiar de astăzi, drama automobilului în toate ţările industriale. Socotită cea dintâi dintre industriile modelului social de ieri, şi în primul rând în Statele Unite, am văzut cum apariţia petrolului i-a deschis calea şi în ce ritm fantastic s-a dezvoltat ea.

Astăzi, există *362.000.000 de vehicide*, care

circulă zilnic în lume. Şi *100.000 de vehicule* care ies, în fiecare zi, de pe benzile de montaj pentru noii proprietari.

80% din automobilele din lume sunt în posesia a 10% din populaţia globului. 40% se află în America, 30% în Europa, 18% în celelalte ţări industriale. Ceea ce a mai rămas (aproximativ a zecea parte) este răspândit în rândul celor trei miliarde de locuitori ai lumii a treia.

Dacă Uniunea Sovietică a rezistat crizei petroliere ceva mai multă vreme decât Occidentul, aceasta s-a datorat faptului că, la 250.000.000 de locuitori, ea posedă. În total, 3.000.000 de maşini. America, la 230.000.000 de locuitori numără 115.000.000.

Între 1950 şi 1970, toate ţările Europei occidentale s-au angajat, unele după altele, pe calea americană. Din fericire, pentru ele, cu o anumită întârziere şi cu maşini având un consum mai mic.

Dar la urma urmei, deosebirea în ceea ce priveşte esenţialul nu este de prea mare amploare. Industria automobilului, împreună cu

subcontractarea, folosea, la începutul deceniului al optulea, aproape 20% din populaţia activă a Statelor Unite. Pentru ţările Europei cifra este de aproximativ 15%. Cifră enormă în ambele cazuri. O masă de bărbaţi şi femei depinzând de automobil, pe care primele semne de declin ale vechii ordini i-au lovit din plin. Începând cu al „treilea şoc" petrolier, cel din 1979. industria automobilului n-a mai putut evita prăbuşirea.

În Statele Unite, Chrysler, al treilea mare producător de automobile, s-a pomenit în situaţia de a fi nesolvabil încă din 1979. Şi, înainte de vara anului 1980, imensul complex industrial din nord-estul Americii, răspândit în jurul oraşului Detroit şi în statele Michigan, Ohio, Minois şi New Jersey, a fost înghiţit de vârtejul implacabil al presiunii.

Înainte ca această criză brutală să izbucnească, americanii parcurgeau cu maşinile lor 19 miliarde de kilometri pe an, consumând astfel 20% *din totalul producţiei de petrol din lume – zilnic*.

Industria automobilului nu numai că face să trăiască industriile oţelului, pneumatică, a sticlei, a

aluminiului etc.; dar 85% din salariaţii americani merg la lucru sau acasă, dimineaţa şi seara, cu maşina.

Alături de maşină: camionul. El a devorat toate celelalte mijloace de transportare a mărfurilor de orice fel. Din totalul mărfurilor transportate pe o rază de 150 de kilometri în jurul oraşelor din Statele Unite, 88% sunt expediate cu camionul – şi numai 7% cu trenul.

Detroit, capitala acestui uriaş* imperiu, a devenit în timpul războiului mondial „arsenalul democraţiei”. Fabricând, zi şi noapte, jeepurile, camioanele, tancurile, motoarele de avioane şi de nave ale victoriei.

Detroit şi statele ce-l înconjoară trec astăzi prin cea mai dureroasă criză din istoria lor. Anul 1980 a marcat, cu adevărat, începutul dramei: cu 30% mai puţine maşini fabricate în raport cu anul precedent. Scăderea cererii, creşterea importului de maşini mici japoneze, prevăzute cu control electronic – şi la jumătate de preţ Pruneie victime au fost, evident, muncitorii de la benzile de automobile. Din 800.000 de muncitori membri ai sindicatului muncitorilor din

industria automobilului (celebra UAW), o *treime* au devenit şomeri în toamna anului 1980. Şi aceasta nu este decât o parte din bilanţul crizei industriale generale, automobilul fiind, pentru moment, centrul ei cel mai vizibil.

Căci, explică secretarul de la „Industrial Union Section", care-i grupează pe subcontractanţi: „la fiecare muncitor pus pe liber de la benzile de automobile trebuie să socotim ceZ *puţin doi muncitori* de la întreprinderile de subcontrac-tare şi furnizoare care-şi pierd locul de muncă". Adică 750.000. de noi şomeri în zona sinistrată a Detroitului.

Pe marele bulevard Jefferson, în fiecare seară, în clipa când principala uzină Chrysler îşi închide porţile, muncitorii ei se întreabă dacă nu este pentru ultima oară.

La mijlocul anului, după ce toate băncile au refuzat creditele de trezorerie, conducătorii de la Chrysler, între care preşedintele Lee Iaccoca – inventatorul faimoasei mărci „Mustang" în anii '60 – şi-au îndreptat privirile spre ultimul lor creditor posibil: statul. Eveniment fără precedent pentru

industria Statelor Unite. Şi cu atât mai marcant cu cât ceilalţi doi giganţi Ford şi General Motors, fără a fi în situaţia limită în care se află Chrysler, anunţau scăderi considerabile ale vânzării şi începeau, la rândul lor, să închidă o serie de uzine. Deficitul firmei Chrysler se ridica, în 1980, la 1, 2 miliarde de dolari. După lungi şi dificile dezbateri în Congres, guvernul american a obţinut pentru firmă un împrumut public fără precedent, de un miliard şi jumătate de dolari. Dar după aceea? Şi de cât va fi nevoie mâine pentru noile investiţii ale firmei Ford (vom vedea de ce sume este vorba) şi ale firmei General Motors?...

Preşedintele sindicatului muncitorilor1 din industria automobilului, Douglas Fraser, este invitat să intre în consiliul de administraţie al firmei Chrysler.

Lee Iaccoca trage până la capăt învăţămintele, pe care le consideră ireversibile, de pe urma evenimentelor. El declară:

1 Media de consum a maşinilor americane era de 17 litri iii 100 km. Încă din 1975, Congresul a publicat o lege vizând o normă de consum de 8, 5 litri pentru anul 1985. Ceea ce nu se poate întâmpla decât după

reînnoirea uzinelor.

„Nu mai sunt deloc sigur că, în Statele Unite, industria privată ar mai avea vreun viitor în domeniul automobilului. Am studiat cazul Japoniei şi constat că metamorfoza industriei ei, în domeniul nostru, s-a datorat unei planificări generale între stat şi industriaşi. Nu mai este vorba de e iniţiativa privată» pe care am trăit-o întotdeauna şi care a fost dogma noastră. Este vorba de altceva. Va trebui să învăţăm şi noi acest lucru”.

Adevărata problemă nu este, deci, atât criza actuală, cât condiţiile viitorului: în America şi în Europa, industrii) automobilului nu va putea renaşte decât după ce-şi va fi reînnoit în întregime utilajele. Pe calea electronizării sistematice, pe care s-au angajat, de mai mulţi ani, japonezii., ceea ce presupune un timp îndelungat şi investiţii de zeci de miliarde de dolari. Nicio întreprindere, în America sau în Europa, nu dispune de asemenea capitaluri. Să vedem ordinele de mărime.

Camera sindicală a industriei americane a automobilului calculează că, pentru a-i moderniza pe

primii trei producători ai Statelor Unite la nivelul japonez, ar trebui angajate, de acum până în 1985, 75 de miliarde de dolari (35 pentru General Motors, 30 pentru Ford, 10 pentru Chrysler) – adică dublul întregului program Apollo de cucerire spaţială din toţi anii ’60. Acesta este preţul redresării posibile. Cine va furniza asemenea sume?

La mijlocul anului 1980, chiar cel mai puternic gigant american, prestigioasă General Motors, ieri prima din lume, începe, la rândul ei, să închidă uzine şi să afişeze cele dintâi deficite ale sale. Consecinţele sociale şi umane asupra unor oraşe întregi sunt dramatice.

La Anderson, în Indiana, un exemplu printre altele. General Motors a făcut să crească nivelul şomajului, în timpul anului, la 17, 5%. Robert Hooker, lucrător în industria automobilului, consilier municipal al oraşului Anderson, concediat ca şi ceilalţi, povesteşte: „Am fost director de personal al uzinei din 1965 până în 1978. Fiecare muncitor pe care l-am angajat eu personal în toată această perioadă este acum concediat. Şocul a fost atât de neaşteptat în

acest oraş, încât a semănat disperarea şi deprimarea în căminele celor 71.000 de locuritori din Anderson”.

În acelaşi moment, la Deaborn, în Michigan, la cartierul general al firmei Ford, consiliul de administraţie al *céle* forei firme anunţa, pentru prima oară în treizeci şi cinci de feni, un deficit global al activităţilor sale pentru anul în Fcurs. După primele evaluări: 1, 8 miliarde de dolari.

Viitorul firmei Ford nu este cu nimic mai sigur. Căci pe piaţa americană, partea care revenea firmei a scăzut, în 1979, la 21%. Apoi, în anul următor, la 18%, adică la [nivelul la care coborâse Chrysler când a început prăbuşirea sa. De îndată ce aceste cifre au fost cunoscute, înainte de [Venirea verii, Ford a hotărât să închidă imediat trei noi; uzine, între care uzina sa mamut de la Mahwas, în New Jersey – ceea ce ridică acum la 12% din efective reducerile operate de Ford în şase luni. Şi urmarea se anunţă de la sine, dat fiind că, în vară, vânzările scăzuseră cu 31% n raport cu anul precedent.

În faţa acestui fenomen atât de brutal şi atât de pround, întreaga opinie publică americană se

întreabă. Cum s-a putut întâmpla acest lucru, fără a fi fost prevăzut? Cum se face că, de acum înainte, fabricanţii japonezi vând, ei singuri, mai multe maşini pe teritoriul american decât: toate uzinele Ford la un loc?

Au început, atunci, să fie pomenite, cam târziu, programele de modernizare prin automatizare, microelectronică, controlul consumului, noile metale uşoare, dimensiunea modelelor, carburanţi mai puţin puternici etc. Tot ceea ce s-ar obţine cu cei 75 de miliarde de dolari, epuizând în acest caz toate disponibilităţile financiare de care au nevoie atâiea sectoare.

Deoarece modernizarea, reutilarea riscă să dea prea târziu răspuns la problemă.

Aşa cum este fabricată ea astăzi în Statele Unite şi în Europa, maşina individuală este condamnată la o moarte apropiată, datorită preţului ei de cost şi preţului energiei.

Aşa cum poate fi concepută ea însă, cu utilaje total diferite, mai reuşeşte să se adapteze la nevoile de astăzi. Dar care vor fi nevoile de mâine?

Maşina individuală, simbol al societăţii industriale, folosită ca mijloc de transport cotidian între domiciliu şi locul de muncă, va mai avea vreo raţiune de a exista în societatea pe care va trebui s-o pregătim acum, cea a informatizării?

Industria automobilului din ţările dezvoltate nu va mai folosi, fără îndoială, nicio treime din mâna de lucru pe care o foloseşte astăzi. Şi cât va folosi siderurgia care, din *xiză* în criză, nu încetează să-şi reducă efectivele? Dar petrochimia? Dar metalurgia? Această evoluţie, în ciuda evidentei sale gravităţi, este inevitabilă. Trebuie să fi înţeles aceasta pentru a pretinde că eşti stăpân pe viitor.

Şi nimeni nu îndrăzneşte să privească în faţă ceea ce presupune acest lucru: să accepţi să dispară locuri de muncă pentru a fi capabil să le creezi din nou, în cadrul unor noi activităţi; să asiguri această importantă tranziţie prin *toate* eforturile economice şi sociale necesare – o altă politică, o *altă societate*.

Modernizarea utilajelor înseamnă înlocuirea forţei fizice a omului cu maşini, în toate industriile manufactu nere. Înseamnă schimbarea specificului

modurilor de producţie şi al *muncii*. Schimbare capitală, schimbare revoluţionară şi fecundă, deja în curs de realizare în Japonia, unde societatea industrială clasică cedează locul societăţii informatizate. Locurile de muncă industriale sunt înlocuite cu locuri de muncă create de această societate a inteligenţei, pentru care nu numai că oamenii nu sunt prea numeroşi, dar, după cum vom vedea, sunt de pe acum insuficienţi!

Fiindcă i-a fost frică de valul de schimbări care începe prin a distruge, lumea industrială a şi pierdut un timp preţios, aproape zece ani. Nu mai rămân tot atâţia pentru a realiza transformarea. Ea începe cu transformarea spiritelor.

Tocmai prin aceasta apelul de la Taif – care te poate lăsa sceptic, pe care unii încearcă să-l facă uitat, să-l şteargă cu gumă, în faţa grijilor în lanţ provocate de crizele ce vin una după alta – formulează adevăratele întrebări. Iar apelul trebuie să ajute la găsirea răspunsurilor, pe care înşişi autorii lui le ignorau încă.

Frământări în Golf

La Taif, în seara celei de-a doua zile de lucru, minişirii O.P.E.C.-ului, care vor încheia dezbaterile în ziua următoare, ştiu că au căzut de acord asupra a ceea ce reprezintă esenţialul din proiectul lor: redistribuirea mondială a veniturilor şi, mai ales, a capacităţilor de producţie şi de dezvoltare. Acesta va fi „adevăratul preţ al petrolului”.

Se vor întâlni din nou la Alger, în timpul verii, apoi la Viena, în toamnă, şi vor continua tot aşa. N-au de ales. Trebuie să fie pregătiţi pentru a se înţelege cu lumea a întreia, pentru a face faţă Nordului industrial, pentru „a schimba radical ordinea economică”. Aceasta este misiunea dificilă, încă destul de incertă, pe care şi-a asumat-o O.P.E.C.-ul. De ea depinde, fără îndoială, supravieţuirea. Ca şi ordinea mondială.

În această ambiţie a O.P.E.C.-ului spre o politică mondială, după douăzeci de ani consacraţi exclusiv problemei preluării controlului asupra petrolului şi asupra veniturilor lui, Comitetul Yamani a obţinut unanimitatea. În politica referitoare la preţul barilului, tensiunile prevăzute persistă şi nu se vor aplana uşor. Trei ţări – cele numite „revoluţionare”, prin opoziţie

cu cele moderate – doresc să-şi păstreze deplină libertate de acţiune şi să nu se lege de nicio formulă de indexare chiar în constantă creştere. Sunt, din motive diferite, două ţări arabe: Libia şi Algeria, cărora li s-a alăturat Iranul.

Dar nici şeicul Yamani, nici preşedintele în exerciţiu al O.P.E.C.-ului nu văd în aceasta un motiv de neînţelegere. Fără îndoială, preţurile nu vor fi unificate până în toamnă, dar ele vor varia în interiorul unei foarfeci având un punct minim şi un punct maxim, iar indexarea va fi acceptată la punctul mediu al acestei foarfeci (în toamna anului 1930, între 30 şi 32 de dolari). Fluctuaţia cererii şi controlul producţiei vor face restul pentru a stabiliza preţul de ansamblu al petrolului, preţ în creştere permanentă, dar previzibilă.

Această divergenţă nu este singură, în seara zilei de joi, care trebuie încă delimitată sau estompată. Şedinţa de după-amiază se prelungeşte, discuţia continuă în legătură cu redactarea unui important paragraf pe care şeicul Yamani a ţinut să-l introducă. El propune o *metodă pregătitoare* în vederea unei

viitoare întâlniri, chiar dacă este încă îndepărtată, cu ţările industrializate. Asupra acestui punct s-a manifestat o opoziţie mai serioasă: cele trei „revoluţionare” nu mai sunt singure. Găsesc câţiva aliaţi pentru a cere ca „Manifestul” să se ocupe *doar* de descrierea căilor de i-ealizare a uniunii dintre O.P.E.C. şi lumea a treia şi să lase ţărilor dezvoltate („care, în definitiv, sunt adevăraţii reclamanţi”, spune însuşi Calderón-Berti) iniţiativa de a propune un dialog când vor fi pregătite, după atâtea eşecuri şi refuzuri. Nu este rolul O.P.E.C.-ului – în niciun caz în nu în 1980 – de a intra, primul, în angrenajul faimosului „dialog”, devenit sinonimul atâtor iluzii încât cuvântul nu mai este rostit decât din vârful buzelor.

Cu aceste probleme delicate şi complexe în minte, cu sentimentul că turnura pe care o vor lua evenimentele, în fiecare din ţările lumii, va fi, fără îndoială – ani de zile de acum înainte –, strâns legată de cele 40 de pagini ale Manifestului de la Taif şi de „ordinea internaţională” pe care el o schiţează, miniştrii întrerup şedinţa. Când soarele coboară în

spatele munţilor înalţi, mai mulţi dintre ei îşi manifestă dorinţa de a pleca în pelerinaj la Meca.

Puţin înainte de ora 8 seara, cortegiul de maşini se urneşte din loc şi se îndreaptă spre autostrada Djeddah pentru a coborî încet o serpentină cu viraje strânse: cei 35 de km care despart Taif-ul de capitala religioasă a Islamului.

În josul trecătorilor muntoase, când ajunge în împrejurimile văii care duce la Marea Roşie, autostrada cu trei Denzi se bifurcă. De o parte, pe o întinsă porţiune orizontală a şoselei, la înălţime, vizibilă de departe, se află o inscripţie în caractere arabe: „Pentru musulmani, Meca”. De cealaltă parte, spre stânga, o altă tăbliţă indicatoare: „Pentru traficul general, Djeddah”.

Pe pământul oraşului Meca, şi chiar în împrejurimile lui, nu trebuie să calce, şi nu a călcat niciodată, nimeni în afară de credincioşii lui Mahomed. Lumea din afară nu cunoaşte faimoasa siluetă a Moscheii Sfinte şi înaltul ei tabernacol negru decât din fotografii.

În seara aceasta, însă, Meca nu este numai locul

unui pelerinaj ritual. Este şi o amintire vie în mintea factorilor de răspundere ai O.P.E.C.-ului care pătrund în oraş. Insurecţia din toamnă trecută, al cărei teatru a fost Sfânta Moschee, a zguduit tot Orientul Mijlociu şi fiecare continuă să reflecteze la ea pentru a desprinde concluziile necesare.

Într-o dimineaţă foarte friguroasă din luna noiembrie 1979, la primele licăriri ale revărsatului de zori, maiestuosul naos al Marii Moschei de la Meca e deja plin de mulţimea de pelerini. Mult peste 10.000.

Deodată, se stârneşte un vacarm de nedescris şi 500 de oameni înarmaţi cu grenade şi mitraliere încadrează legendarul monument negru, pătrund prin toate uşile, se adresează prin difuzoare mulţimii de pelerini, chemând la calm. Vreo treizeci dintre ei se năpustesc spre înaltele mi öarete exterioare, care domină întreaga piaţă ce incon

Joară incinta Moscheii.

Conducătorul lor îşi alege un loc de unde poate îi văzut şi auzit de toţi pelerinii. I se dă un difuzor şi se prezintă. Şocul e şi mai puternic decât însuşi asaltul: este un saudit pur sânge, şi chiar unul din membrii

cunoscuţi – în special de autorităţile religioase care-l protejează – ai primului trib din regat, care sprijină tronul şi pe descendenţii lui Ibn Seud: tribul Oteiba. Numele lui, pe care-l strigă cu mândrie, ştiind efectul ce-l va produce: Juyayman Al Oteibi.

Îi informează pe credincioşi că legiunea ce-l înconjoară cuprinde – alături de voluntari veniţi din Yemen, Kuweit şi Egipt pentru a munci şi a milita în regat – camarazi aparţinând ilustrei „Gărzi Albe" a familiei regale.

Anunţă că unul din tovarăşii săi, de asemenea bine cunoscut de tinerii militanţi islamici, Mohamed Al Quahtani, a fost desemnat de profet să „salveze regatul de corupţie prin reînvierea Islamului".

Al Oteibi şi Al Quahtani – sunt nume foarte cunoscute de serviciile de securitate ale Arabiei Saudite şi de toţi membrii guvernului: arestaţi de câteva ori în ultimii doi ani pentru activităţile lor politice, ei au fost eliberaţi de fiecare dată la cererea stăruitoare – care a stârnit îngrijorarea guvernanţilor – a imensei majorităţi a clerului musulman, paznicii credinţei în Arabia Saudită.

În timp ce insurgenţii îşi asigură controlul asupra Moscheii, apoi asupra oraşului Meca, primele informaţii, fragmentare, indescifrabile la început, sosesc în următoarea jumătate de oră în biroul prinţului Turki Al Feisal, fiul regelui Feisal asasinat şi fratele ministrului afacerilor externe.

Lui Turki, fiul lui Feisal, i-a fost încredinţat controlul asupra tuturor serviciilor de informaţii ale Arabiei Saudite. Om discret, religios, de mare cultură, Turki Feisal lucrează zece ore pe zi într-un loc straniu şi retras.

În timp ce toţi miniştrii au la dispoziţie câte un mare minister în capitala străbătută de artere moderne, clădirea în care lucrează Turki Feisal este atât de ferită şi de discretă, încât niciun şofer de taxi nu ştie să te conducă acolo. N-are adresă. Când fixează o întâlnire, trimite după vizitator una din maşinile sale.

Cât priveşte clădirea, pare o cazarmă de provincie lipsită de importanţă, care dă într-o străduţă mică de tot.

Aici lucrează, fără a fi deranjat, Turki Feisal. În

afară de vastă încăpere goală, decorată doar cu o fotografie mare a tatălui său şi cu un drapef verde cu săbii încrucişate, mai are alături o cameră mică, unde citeşte când nu este absorbit de comunicări şi rapoarte.

De-ndată ce vizitatorul se aşază, împreună cu el, în jurul măsuţei joase din faţa biroului, această atmosferă rece se destramă: Turki Feisal ştie să se apropie de oameni.

Se exprimă direct, simplu şi clar. Se interesează de toate. Evident, este foarte bine informat şi se informează continuu, creând sentimentul că, pentru el, Arabia Saudită ar fi paznica unei lumi.

Întreţine relaţii apropiate cu fiecare din principalii membri ai guvernului, dar el nu părăseşte niciodată regatul, în timp ce miniştrii călătoresc pe toate continentele, discutând sute de probleme în care Arabia Saudită ocupă, de acum înainte, un loc major, Turki, într-un fel, are grijă de cămin. Nu e o sarcină dintre cele mai simple…

În ziua insurecţiei, telefonul de urgenţă sună, dimineaţa, la 6, 30, în biroul lui Turki Feisal. Îl

cheamă imediat la telefon pe prinţul moştenitor Fahd, apoi se întâlneşte cu el în palatul principal. Împreună, cei doi oameni vor conduce, oră de oră, operaţiunile. Încep prin a rupe Arabia Saudită de restul lumii. Toate comunicaţiile telefonice sunt întrerupte în ambele sensuri şi aeroporturile închise oricărui trafic. Apoi liniile telex sunt deconectate prin sistemul central. Înainte de 8, 30 dimineaţa, zbârnâitul continuu al mesajelor între Arabia Saudită şi restul lumii este curând înlocuit de o linişte deplină ce răspândeşte. În toate capitalele, o spaimă pe care n-o poate uita nimeni... La atât de scurt timp – abia câteva luni – după dezintegrarea puterii şahului în Iran şi instalarea ayatolahului Khomeini la Teheran... Să fie acum rândul Arabiei Saudite?

Pieţele financiare suspendă cotările. Guvernele, de la un fus orar la altul, sunt puse în stare de alertă. Arabia Saudită rămâne tăcută.

Timp de zece ore.

— Care par nesfârşite, nimeni nu va afla nimic. Acolo, în inima Orientului Mijlociu, poate că întreaga economie mondială este pe cale de a fi răsturnată.

A doua zi, se strecoară câteva informaţii, deloc liniştitoare –, „Insurecţie armată la Meca”.

Niciodată, de la întemeierea regatului de către Iba Seud, nu s-a produs un asemenea eveniment. Niciodată, de asemenea, el n-ar fi putut să cutremure planeta ca în această toamnă a lui 1979, când. şocul iranian încă nu încetase să-şi propage undele.

Politica Statelor Unite în problema petrolului. şi faţă de ţările islamice s-a prăbuşit la Teheran. Bazele – ceea ce a mai rămas din ele – ale unei ordini economice strâns legate de evoluţia situaţiei din regiunea Golfului, nou centru *al* lumii, sunt oare pe cale de a fi distruse la Meca?

După două săptămâni, mică armată de insurgenţi, formată din 500 de oameni, puternic echipată, va fi în cele din urmă nimicită de forţele de securitate de la Riad. Sarcina lor a fost dificilă.

La începutul lunii decembrie, totul s-a terminat, anunţă ministrul de interne. Comentează numărul ridicat de victime, arătând că, „în primele zile ale incidentului criminal, grupul de bandiţi care a desfăşurat operaţiunea n-a ezitat să tragă cu toate

armele şi în toate direcţiile, rănind şi omorând un mare număr de bărbaţi şi femei aflaţi în interiorul Templului sacru şi în piaţa ce-l înconjoară”.

Dar adevărata, marea victimă a „incidentului criminal” (singura formulă care va fi admisă şi tipărită de presă) este securitatea, stabilitatea pentru care regatul Arabiei Saudite era vestit: tuturor le este acum frică. Se mai poate conta, şi pentru cât timp, pe Arabia. Saudită?

Acest mare semn de întrebare se pune de fapt, după cum vom vedea, în termeni întrucâtva diferiţi; dar care nu sunt, cu toate acestea, liniştitori.

„Cât de fragil e toiul” – va spune ministrul iranian, care ştie despre ce vorbeşte –, iar responsabilitatea, sarcina O.P.E.C.-ului creează în acest moment un sentiment de copleşitoare răspundere. Căci, deşi calmul şi ordinea publică au revenit în Arabia Saudită, lovitura de forţ? care s-a produs în inima Islamului şi a regatului nu este un episod care poate fi uitat şi care să nu aibă rădăcini.

Dimpotrivă, el este unul din semnele uriaşelor dificultăţi întâmpinate de toate regimurile din ţările

O.P. EC. – u-Jui. Din exterior, se consideră că problemele lor sunt, în mod miraculos, reglementate cu ajutorul veniturilor rezultate din petrol.

Fireşte, ar fi de dorit pentru ei, şi pentru întreaga activitate a planetei – care continuă să solicite, zilnic, aproape

* r03

treizeci de milioane de barili de petrol din puţurile Orientului Mijlociu – că lucrurile să stea aşa; că Golful să nu aibă probleme. Realitatea este însă cu totul alta.

Conducătorii ţărilor petroliere reacţionează cu nervozitate, uneori cu furie, când interlocutorii lor occidentali afişează un legitim scepticism în legătură cu „pretinsă alianţă dintre O.P.E.C. şi lumea a treia”, în care nu văd decât un mijloc de propagandă, o faţadă, o manevră abilă, un mod de a-şi linişti conştiinţa.

Văd de toate, în afară de acest adevăr simplu şi grav: ţările petrolului rămân *ţări subdezvoltate*, cu toate slăbiciunile economice, sociale, umane şi politice pe care le presupune această stare de

„subdezvoltare”, în faţa amplorii colosalului transfer de bogăţie care le vine în fiecare zi din lumea întreagă şi pe care nimic nu le-a pregătit să le convertească în mod rezonabil, eficace, în dezvoltare creatoare.

Dezvoltare – iată cuvântul-cheie. Timp de opt ani, de la primul. şoc petrolier din 1970 şi până în preajma căderii şahului, cea mai mare parte a ţărilor din Golf n-au ştiut, practic, să facă nimic altceva decât să acumuleze veniturile în băncile şi în seifurile Occidentului – unde s-au risipit. Este ceea ce a fost numit, pudic, „reciclarea”. Astfel încât, în 1978, putea fi schiţată o triplă constatare. Surplusurile financiare, ale O.P.A.E.C.-ului în special, se topiseră ca urmare a inflaţiei; preţul real al petrolului exportat *scăzuse* în valoare sub efectul devalorizării regulate a dolarului: în schimb, preţurile produselor industriale şi alimentare, importate în proporţie de 90% de fiecare din aceste ţări, sfârşiseră, dată fiind Creşterea lor continuă, prin a reduce marja de acţiune a diverselor guverne din ţările petrolului. Acest petrol care, se estimează acum, se va epuiza în cel mult treizeci de ani. Situaţie foarte încordată pentru cei care au

devenit, totuşi, „stăpânii financiari ai lumii”.

Politica ţărilor petrolului trebuie deci să se modifice. Şi tocmai pentru a face coerente aceste modificări şi a viza perspectiva, s-a pus în lucru şi s-a impus „Manifestul de la Taif”. O.P.E.C.-ul nu are nicio libertate de manevră.

Algerianul Bedjaui, fost ambasador la Paris, astăzi reprezentantul ţării sale la Naţiunile Unite, exprimă acest lucru în felul următor: „Statele noastre sunt în criză de timp. Ele riscă să nu mai dispună decât de două, poate trei decenii derizorii de existenţă – *dacă, semănând petrol, nu culeg dezvoltare*”.

La treizeci de ani distanţă, el se face astfel ecoul avertismentului profetic al bătrânului Mossadek care, în noiembrie 1950, anunţa: „Datoria noastră în ceea ce priveşte petrolul ne este dictată de viitoarele generaţii. Trebuie să extragem numai cât avem nevoie pentru a ne organiza dezvoltarea şi să lăsăm restul petrolului în pământul nostru. El aparţine generaţiilor de mâine”.

Doi oameni, foarte diferiţi de Mossadek, şi foarte departe unul de altul, au ajuns, în anii din urmă, la o

concluzie asemănătoare: ministrul algerian Belkassem Nabi şi fostul ministru de finanţe al Germaniei federale, profesorul Karl Schiller.

Înainte de reuniunea de la Taif, în timp ce lua masa la soare pe terasa clădirii unde se află birourile lui ce domină rada Algerului, Nabi discuta despre acest lucru cu doi dintre colaboratorii săi, conducători ai societăţii So-natrach (Societatea naţională algeriană de petrol şi gaze) şi cu doi prieteni veniţi din Franţa.

Cuvintele lui dobândeau o greutate cu atât mai mare – în special în ochii francezilor care cunoscuseră personal activitatea febrilă a portului pe vremea războiului colonial încă atât de apropiat – cu cât rada Algerului era acum complet lipsită de animaţienu circula niciun vas. Schimburile Algeriei cu străinătatea se fac în ritm lent.

În contrast cu îngrijorările pe care le exprimă, Nabi dă dovadă de calm şi modestie. Acest om din popor, pe care tehnocraţii parizieni îl tratează cu o oarecare condescendenţă, este un militant devotat şi competent. Impune prin bunul său simţ-şi printr-o

profundă cunoaştere a numeroaselor dosare pe care trebuie să le rezolve.

Nabi explică: „Populaţia a crescut de la 10.000.000 la 20.000.000.; de la sfârşitul războiului, în 1962… Avem un tineret numeros care reclamă în acelaşi timp locuinţă, educaţie, pregătire, muncă, meserii de viitor. Apoi, şi este un fapt, Algeria nu mai are rezerve de petrol decât pentru cincisprezece ani. Problema care trebuie rezolvată este deci uriaşă. Folosirea acestui răgaz atât de scurt şi puţinul petrol ce a mai rămas de vânzare pentru a face din imensa Algérie, căreia războiul de independenţă şi exodul colonilor i-au. smuls totul, o ţară industrială dezvoltată care să poată să trăiască şi, curând, să poată să facă să trăiască 30.000.000 de bărbaţi şi femei din rezultatele propriei sale activităţi”.

La Taif, Nabi a vorbit, deci, în mod firesc, în numele lumii a treia: căci, dacă face cineva parte din lumea a treia, acesta e tocmai el. Plimbându-te, împreună cu el, prin cartierele mărginaşe ale Algerului, printre nesfârşitele coloane de copii care se îndreaptă spre şcoală sau spre stadion, te afli în inima

lumii a treia, o lume care abia începe să se organizeze şi care rămâne încă foarte săracă, copleşită de mulţimea locuitorilor ei.

El a fost, deci, un avocat înfocat al „planului pe termen lung” al O.P.E.C.-ului menit să oblige naţiunile industriale să plătească petrolul numumai cu mijloace financiare, ci şi cu „transferuri de tehnologii”, fără limite şi fără măsuri de protecţie, pentru a accelera capacitatea creatoare a lumii a treia.

În sfârşit, el a jucat rolul de intermediar permanent şi firesc între cele mai bogate şi conservatoare ţări din Golf (Arabia Saudită, Kuweitul) şi cele mai populate sau cele mai revoluţionare (Iranul, Libia).

În dimineaţa ultimei zile, a doua zi după pelerinajul de la Meca, în vila lui Nabi a venit şeicul Yamani la un mic dejun de lucru. L-a însoţit la aeroport pe Calderón-Berti şi pregăteşte acum cu Nabi, care va prelua, luna viitoare, preşedinţia O.P.E.C.-ului, conferinţele din vară şi toamnă, examinând încă o dată fiecare punct delicat al Raportului pe termen lung.

Yamani vede multe avantaje în faptul că Nabi a fost desemnat acum ca preşedinte: cu Algeria la proră, mai degrabă decât cu Arabia Saudită, mai greu se va putea pretinde că apartenenţa O.P.E.C.-ului la lumea a treia este doar un vicleşug tactic.

Nabi însuşi, priit îmbrăcămintea sa, prin alura sa prin felul cum se prezintă cele două valize care-l aşteaptă, «olo în anticameră, prin evidenta sa atitudine familiară f: 3 c’f colaboratori, este foarte diferit de prinţii şi emirii din G. Militant, între alţii, al partidului poporului, n-a căutat niciodată să se distingă, nici să profite de vreunul din avantajele conferite de funcţia sa. Se înţelege uşor cu Yamani; se completează unul pe altul şi se consultă adeseori în

Nabi n-a vrut încă să-şi dea acordul la „formula dt. dexare” (asupra ratei inflaţiei, asupra unui coş de mom care să înlocuiască dolarul şi asupra creşterii anuale a ţărilor ind-Mstriale) elaborată de Comitetul Yamani. N-a vrv;

să se disocieze de Iran şi de Libia. Şi ar dori să rămână complet liber, ca şi aceste ţări, să-şi vândă petrolul cât mai scump posibil, ori de câte ori se va-

prezenta prilejul de a mări preţurile, fără a fi legat de o formulă, chiar îndrăzneaţă, care să ceară „previzibilitatea”. Vede sosind atât de rapid sfârşitul rezervelor sale.

Dar şi-a dat acordul asupra celorlalte probleme, asupra esenţialului din Raport: noua repartiţie a resurselor şi a capacităţilor de producţie între cele două lumi, din Nord şi din Sud, luarea în considerare a ansamblului revendicărilor lumii a treia, egalizarea mijloacelor de dezvoltare în cel mai scurt timp – în schimbul investirii veniturilor de pe urma petrolului.

Yamani contează pe el pentru a-l ajuta să facă în aşa fel încât diferenţa dintre preţuri să se reducă în proporţii acceptabile, apoi pentru a contribui la adoptarea obiectivelor O.P.E.C.-ului. El mizează, de asemenea, pe forţele pieţei care vor determina-o anumită moderaţie, din cauza recesiunii care se propagă, lună de lună, în ţările industrializate.

Cealaltă personalitate, celebră în Europa şi de acum înainte în Golf, este germanul Karl Schiller.

Schiller este, după Ludwig Erhard, omul „miracolului economic” al Germaniei federale. Timp

de şapte ani, ca ministru al finanţelor şi al economiei alături de Willy Brandt, căruia i-a fost adjunct la primăria Berlinului acum douăzeci de ani, el a contribuit mai mult ca oricare altul la dezvoltarea puterii industriale şi a coeziunii sociale a modernei Germanii social-démocrate.

După ce a părăsit guvernul ca urmare a unui dezacord privind politica monetară, el a redevenit profesor de economie şi s-a retras, împreună cu soţia sa, Sylvia, într-o casă modestă de la periferia Hamburgului.

Acolo, la Jestelburg, au venit să-l caute – atunci când tensiunile economice şi sociale au început, acum câţiva arii, să ameninţe echilibrele ancestrale din ţările petroliere şi, în primul rând, din preţioasa Arabie Saudită – şi să-l roage să devină consilier al principalelor guverne din Golf.

Om din Nord, cu ochi luminoşi într-o faţă senină, cu gesturi domoale, de o sobrietate şi precizie binecunoscute de toţi miniştrii de finanţe din lume, profesorul Karl Schiller a ezitat îndelung înainte de a accepta o misiune atât de neaşteptată şi de a se

cufunda în vacarmul şi căldura toridă din Golful Arabic.

Dar el, inventatorul, în 1970, al „cursurilor valutare flotante” care au înlocuit sistemul monetar postbelic, cunoaşte ca nimeni altul fragilitatea a ceea ce a mai rămas din ordinea monetară şi industrială. Nu poate refuza concursul ce i se solicită pentru administrarea imperiului O.P.E.C.-ului. Şi apoi, el, ca social-democrat, consideră că trebuie să se treacă la investirea unei părţi din fabuloasele venituxi petroliere în folosul popoarelor acestor ţări. S-a întârziat şi aşa prea mult. Schiller a ajuns deci la Riad.

A trăit, astfel, luni de zile într-o cameră a hotelului Intercontinental. În fiecare dimineaţă, venea să-l ia o maşină, de la Ministerul de Finanţe sau de la Ministerul Planului. Le aducea la cunoştinţă colegilor săi din guvernul saudit rezultatele lucrărilor sale din seara precedentă.

Puterea de muncă, integritatea şi dezinteresul acestui apostol al economiei moderne, ca şi farmecul său au făcut din principalii tehnocraţi la putere în Riad prietenii lui. Abah Al Khail, ministrul de finanţe,

Hisham Nazer, ministrul planului, Ghasi Al Gosaibi. ministrul industriei, sunt pentru el mai mult decât colegi şi a rămas în relaţii apropiate cu ei, după încheierea misiunii sale.

Schiller i-a sfătuit să procedeze progresiv pe calea industrializării, „începând mai ales cu infrastructurile, pentru a nu-şi asuma riscurile şahului”... Aceasta se întâmpla cu trei ani înainte de căderea imperiului în Iran.

Schiller tremura la ideea că rarele porturi ale Arabiei Saudite ar putea fi repede sugrumate şi rarele sale oraşe copleşite de nenumăratele şi sălbaticele proiecte pe care industriaşii, veniţi în fuga mare din toate părţile, le propuneau, zihiic, Riadului. A contribuit la adoptarea unei atitudini de moderaţie. Cel puţin atât cât a putut. Căci presiunea tuturor comercianţilor din lume, susţinuţi de guvernele lor, a depăşit capacitatea lui de rezistenţă şi pe aceea a colegilor săi saudiţi.

Astfel, Karl Schiller a văzut apărând uriaşe complexe industriale pe ţărmurile deşertului, la est spre Golf, la vest spre Marea Roşie, în jurul a două

mici sate, astăzi foarte cunoscute: Jubail şi Yanbu.

Jubail, la Golful Arabic, număra, în 1978, chiar sub 3.000 de locuitori şi se îndeletnicea mai ales cu pescuitul şi cu un oarecare comerţ. La sfârşitul anului 1980, va deveni un oraş industrial acoperit de şantiere, populat de 50.000 de locuitori. Va atinge 200.000 înainte de 1987, şi 300.000 în următorii douăzeci de ani. Locuinţe, uzine, drumuri, căi ferate, poduri de îmbarcare, utilaje – totul, într-adevăr totul, trebuie să sosească din exterior, apoi să răsară din nisip.

La fel, la Yanbu, de partea cealaltă a peninsulei, unde, doar în urmă cu doi ani, locuiau mai puţin de 2000 de pescari şi căutători de perle, lucrează astăzi 20.000 de muncitori. Şi se prevăd, în mai puţin de trei ani, 100.000 de locuitori, în această a doua metropolă industrială a Arabiei Saudite.

La Jubail şi Yanbu, care vor fi legate între ele prin două mari conducte de petrol şi gaze. se află în construcţie cinci uriaşe complexe petrochimice, între care cel mai mare din lume; ca şi cinci rafinării de petrol, două oţelării moderne, trei uzine de

îngrăşăminte etc.

În vecinătatea celor două imense şantiere, se înşiră tabere militare, sunt aliniate mii de corturi, unde se adăpostesc muncitorii străini care au trebuit adunaţi în masă pentru a realiza uriaşa sarcină doar în trei ani, aşa cura a hotărât guvernul de la Riad. Dintre ei, au câştigat sud-coreenii, împreună cu inginerii japonezi; dar ei sunt înconjuraţi de palestinieni, malieni, egipteni, sudanezi şi de muncitorii de alte naţionalităţi pe care constructorii au putut să-i găsească pentru a grăbi lucrările.

Şeicul. Hisham Nazer, ministrul planului, foarte nerăbdător să ajungă la o diversificare, spune cu calm: „Oamenii ne cred pe noi, cei din Arabia Saudită, bogaţi. Dar nu suntem bogaţi cu adevărat. Vindem un petrol care nu se va reînnoi. Şi ce ne va rămâne? Singura bogăţie este capacitatea de a crea. Avem, deci, nevoie de toate industriile. Trebuie să ne dezvoltăm. Şi trebuie s-o facem înainte ca «puterea petrolieră» – să-şi fi pierdut... puterea. Foarte repede”.

Când Karl Schiller şi-a încheiat misiunea – pentru

a merge să şi-o continue în Kuweit – în Arabia Saudită inflaţia atinsese deja un nivel insuportabil şi cu consecinţe sociale îngrijorătoare. Între timp, ea a scăzut puţin. Dar este în joc dezvoltarea „industrială” a Arabiei Saudite. Amintirea a ceea ce s-a întâmplat la Meca nu este pe cale de a se şterge. Raţiunea majoră a tuturor dificultăţilor întâmpinate şi a nerăbdării conducătorilor O.P.E.C.-ului de a elabora un acord fundamental privind transferul de tehnologie din partea Occidentului este cauza însăşi a subdezvoltării: *subeducaţia*.

Şeicu] Hisham Nazer şi profesorul Schiller s-au exprimat în aceiaşi termeni după întocmirea unui nou bilanţ al problemelor Arabiei Saudite.

La începutul anului 1980, într-o conferinţă rostii La Universitatea din Riad, Nazer conchidea: „Planurile saudite vor trebui curând să reducă din proiectele şi cheltuielile referitoare la uzinele şi suprastructurile de comunicaţie sau de urbanizare, pentru a orienta priorităţile noastre *spre formarea şi pregătirea oamenilor*. Următorul nostru «plan de dezvoltare» va fi centrat pe punerea în valoare, pentru

ţara noastră, a capitalului uman – cel de care ducem lipsă în primul rând”.

Universitatea din Riad nu este deocamdată decât o clădire modestă, dar toţi constructorii din lume îşi dispută de patru ani contractul în valoare de mai multe miliarde de dolari, care urmăreşte să facă din ea prima şi cea mai mare universitate din lumea arabă. Ca şi cum clădirea ar fi problema. Dar care sunt programele?

În aceeaşi perioadă, în cursul unui seminar reunit la Zürich, consacrat problemelor Golfului şi legăturii lor cu cele ale ţărilor industriale, Karl Schiller spunea:

„Dezvoltarea în ţările arabe producătoare de petro) ilustrează faptul că un proces precipitat de creştere a bogăţiilor permite, fără îndoială, înfăptuirea, mai repede decât s-a prevăzut, a numeroase proiecte, în schimb acest proces generează simultan *mari dezechilibre şi mari tensiuni* De aici, variaţii în comportamentele oamenilor care reclamă adaptări politice.

Pentru a atinge obiectivele unei economii

dezvoltate, saudiţii vor trebui să înveţe că nu este suficient să supravegheze administratori şi tehnicieni străini; ci că vor trebui să le ia locul. O mână de lucru locală care n-ar fi formată, în cele din urmă, decât din comercianţi, bancheri, proprietari de niagazine, nu va fi suficientă. Nu vor fi suficienţi nici şefii de întreprindere, fără îndoială foarte căutaţi. Vor trebui să fie capabili» să dispună de «subofiţeri ai industriei care să-şi asume funcţiile vitale de directori de uzine, de maiştri, de şefi de ateliere etc. Este necesar, deci, un efort uriaş, adaptat cu grijă, de educare şi de formare”.

Această nouă idee prinde viaţă în Golf. Kuweitianul AH Khalifa Al Sabah o lărgeşte şi o precizează: „Atâta timp cât nu vor fi propuse adevărate debuşeuri creatoare pe termen lung pentru veniturile noastre petroliere, va trebui să frânăm produţia. Altfel, ipotecăm tot viitorul”.

Şi Kuweitul a început să-şi reducă producţia, în doi ani, de la 2 700.000 la 1 400.000 de barili pe zi.

Şeicul Ali consideră că şi aşa este prea mult. Dacă nu se conturează un răspuns concret la

întrebările ridicate la Taif, intenţionează să ceară o nouă scădere a producţiei din Kuweit şi din ansamblul O.P.E.C.-ului. El precizează:

Valoarea petrolului pe care-l lăsăm în pământ, pe care refuzăm să-l extragem, va creşte continuu. În timp ce valoarea plasamentelor noastre externe în sistemul occidental, dată fiind inflaţia, scade, în fiecare an, de la 2 la 5%.

La ora actuală nu avem nicio propunere serioasă de investiţii care să ne permită să plasăm veniturile noastre într-un mod creator... Iar preluarea de către Statele Unite a tuturor bunurilor iraniene plasate în băncile americane nu este, fără îndoială, de natură să ne îndemne să producem mai mult petrol decât am avea noi nevoie. Pentru moment, singurul răspuns economic raţional este să reducem producţia!”

Nu, nu este singurul, şi nici cel mai bun. Dar cine a stat de vorbă cu el, cu ei, despre ceea ce va transforma datele: revoluţia tehnologică?

Apare o altă ameninţare. Nevoile de petrol ale ţărilor membre ale O.P.E.C.-ului, destinate să hrănească chiar dezvoltarea ţărilor producătoare, vor

creşte considerabil şi trebuie prevăzută încă de pe acum această parte a pieţei. De-a lungul deceniului al şaptelea, consumul de petrol al înseşi ţărilor petroliere a crescut, într-adevăr, de la 700.000 la 3 510.000 de barili pe zi, în 1980.

Previziunile actuale arată că această creştere se va accelera şi că, înainte de sfârşitul anului 1980, consumul în cadrul O.P.E.C.

— ului ar putea atinge 10.000.000 de barili pe *zi* – adică mai mult decât întreaga producţie a Arabiei Saudite.

„Iată călcâiul lui Ahile al O.P.E.C.-ului: propriile sale nevoi şi scăderea progresivă a capacităţii sale de a exporta”, constată şeicul Ali.

În faţa uriaşului număr de probleme noi şi diverse în rapidă evoluţie, guvernelor din Golful Arabie le este adeseori foarte greu să păstreze controlul asupra politicii şi dezvoltării lor. Este vorba de un fenomen istoric care nu are niciun precedent.

La Universitatea din Exeter, directorul „Centrului de studii asupra Golfului Arabic”, profesorul Tim Niblock, face analiza acestui fenomen:

„Ne aflăm în faţa unui uragan economic, financiar, social şi uman unic în istoria omenirii. Ceea ce se petrece în momentul acesta în Golf n-a avut niciodată vreun echivalent nicăieri. Majoritatea guvernelor ţărilor membra ale O.P.E.C.-ului riscă permanent să piardă pur şi simplu controlul evenimentelor”.

Ele ştiu acest lucru. Ceea ce le face mult mai modeste decât ne închipuim, în ciuda uriaşei puteri de care dispun, dar a cărei fragilitate o cunosc. Foarte, nerăbdătoare să se ajungă în sfârşit la schimburi serioase de vederi asupra „dezvoltării” reale şi rapide a lumii a treia – suportând aceleaşi handicapuri, ele nu pot uita nicio clipă că fac parte, integral, din rândul celor „subdezvoltaţi”.

Cum să transformi petrolul în dezvoltare – aceasta este, de acum înainte, întrebarea. Dacă nu i se dă răspuns, lumea va trece prin şocuri teribile pe care Robert McNa-mara le va anunţa.

Aceasta este, de asemenea, interpelarea foarte serioasă lansată de documentul de la Taif în preajma celei de-a douăzecea aniversări a Organizaţiei şi care

exprimă, orice s-ar întâmpla, misiunea sa principală. Nu există niciun dubiu: timpul e prea drămuit.

Ori societatea industrială încetează să fie preocupată doar de propriile răni – fără îndoială reale şi foarte dureroase, dar evident mult mai puţin sângeroase şi mai puţin profunde decât cele ale Africii, Asiei şi Americii de Sud, ale numerosului tineret lipsit de educaţie din înseşi ţările petrolului – pentru a se ridica la înălţimea împrejurărilor şi a formula adevărate răspunsuri, răspunsuri novatoare.

Ori dacă nu, pedeapsa Istoriei, de-a lungul anilor următori, riscă să fie foarte severă.

Apelul de la Taif apare, în Occident, ca nerealist, periculos – şi-atunci este ignorat. Dar el este şi altceva. Pentru miliardele de oameni din lumea a treia, acest popor al pământului, a cănii soartă şi a cărui istorie le vom scruta, el este apelul împrejurărilor. El ar putea deveni, dacă Occidentul dă dovadă de inteligenţă – şi vom vedea că va da – şansa ce nu trebuie pierdută.

A doua zi după lunga reuniune de la Taif asupra proiectului cu care vrea să-şi încununeze opera

închinată generaţiilor viitoare, înainte de a se reîntoarce la practica

PARTEA A DOUA Poporul pământului

Cuprul lui Kanada

Guvernatorul juca golf pe gazon. Optsprezece găuri, o distanţă bună. Lunga plajă verde, răcoroasă pentru ochi în căldura de la Lusaka, îi înconjoară reşedinţa, o frumoasă clădire în stil victorian. Când a câştigat alegerile şi Marea Britanie şi-a strâns catrafusele, Kenneth Kaunda s-a instalat aici, fără să schimbe nimic. Azi, pe peluză zburdă doar păuni.

„Simpaticul uriaş negru" al Africii, cum este denumit „KK" – apelativul familiar pe care i-l dă populaţia – conduce Zambia de peste cincisprezece ani. O ţară renumită pentru calmul său, ca şi pentru cel al preşedintelui ei.

Nu există copii cu burţi umflate, nu există cerşetori în zdrenţe. Şi nici încăierări la lungile cozi, unde oamenii speră să cumpere puţin lapte praf – importat din Elveţia –, câteva bucăţi de zahăr, câteva grame de cafea. Săpun şi ulei nu se mai găsesc decât

la bursa neagră în Zambia, nu există decât cupru.

În reşedinţa lui Kaunda, scrumier3 Ïe de pe mese sunt din cupru, placajul de pe mese este din cupru, bazinul interior de unde ţâşneşte o arteziană este din cupru, efigiile liniştitului preşedinte, agăţate de perete, sunt din cupru. Zambia este al patrulea producător mondial de cupru, după America, Uniunea Sovietică şi Chile.

Kenneth Kaunda, care a fost învăţător, muncitor, fermier, care a fost închis când s-a găsit asupra lui literatura interzisă şi exilat înainte de a prelua conducerea mişcării de independenţă şi de a triumfa, a visat multă vreme la acest morman de aur roşu… Cuprul va aduce devizele necesare pentru cumpărarea de utilaje, pentru crearea de industrii locale, pentru importul de alimente pe care pământul arămiu nu le produce. Ţara ar putea să se dezvolte încet, armonios. N-ar exista nici totalitarism, nici capitalism sălbatic.

Dar preţul cuprului continuă să fie fixat la 10.000 de km de Lusaka. La bursa de la Londra. Acolo, London Metal Exchange, controlând 10% din piaţă, controlează de fapt preţul metalului roşu. Un zvon, un

eveniment, o informaţie adevărată sau falsă: oamenii gesticulează în incinta bursei şi cursurile cresc. Sau scad.

Cursul cuprului a scăzut. Din 1977, este sub preţul de producţie. Şi atunci, ce e de făcut? Să se reducă producţia… „Am încercat, spune cu glas scăzut «simpaticul uriaş», surâzând larg sub coama-i albă. La 9 ianuarie 1973. Fără rezultat. Ce putere să ai când stocurile mondiale ajung la peste un milion de tone?” Şi îşi face vânt cu batista împăturită.

„Până-n prezent, industria lumii ne-a exploatat, folosind cât de cât forme legale. Acum, suntem furaţi pe faţă. E un jaf permanent al resurselor noastre la care ni se cere să asistăm cu mâinile încrucişate… în aşteptarea bacşişului!”

Şi brusc, spune patetic: „Dacă nu sunt luate măsuri, vom pieri! Simţim o nevoie disperată să importăm produse, maşini, piese separate…”

Or, exporturile Zambiei sunt reprezentate în proporţie de 90% de cupru… Şi.

— Atunci, din lipsă de devize, micile întreprinderi îşi închid porţile. Singurul producător de pneuri din

ţară, Dttnlop Zambia Ltd., a dispărut. Nefiind în stare să plătească materialul cumpărat, furnizorii săi străini i-au refuzat orice nou credit.

Cele două cotidiene de limbă engleză, întocmite după modelul ziarului „Times” din Londra, au anunţat că vor dispărea. Zambia nu mai poate importa produsele chimice şi plăcile necesare tipăririi lor.

Pământul furnizează porumbul, aliment de bază al populaţiei. Dar pentru ca toată lumea să-l poată cumpăra, trebuie subvenţionat. Cu ce? De trei ani, cuprul n-a mai adus niciun beneficiu.

La ce preţ e vândut? 190 de tone de minereu pentru un jeep, în 1960, 350 de tone pentru un jeep, în 1970 – „termenii de schimb” nu au încetat să se degradeze. Sunt fixaţi de marile companii.

„Ca să ai burta plin? trebuie să jefuieşti în lumea întreagă. Şi să eviţi, aştiel, revoluţia”, spunea Cecil Rhodes, faimosul colonizator al sudului Africii, faimosul fondator al Rhodesiei. Astăzi, jefuind în lumea întreagă, fecundezi revoluţiile.

În această Africă ticsită de bogăţii unde, după instaurarea independenţei – cucerită sau smulsă prin

sânge –, ţările îşi schimbă numele ca pentru a renaşte neîntinate dintr-un trecut detestat, acela de teritoriu colonizat, Kenneth Kaunda lasă încă impresia de „moderat”. Dar în jurul lui e agitaţie mare: Angola, la Vest, Mozambicul, la Est, Zairul, la Nord, Zimbabwe, la Sud, Namibia, la Sud-Vest.

Africa australă, Africa ecuatorială, pântecele pământului cu măruntaiele sale de crom (90% din rezervele mondiale, de care depinde întreaga industrie aeronautică), de mangan (de care depinde producţia de oţel şi de aliaje de aluminiu), de bauxită şi de platină, de cobalt, de uraniu.

A venit din Statele Unite un tânăr emisar, pentru a arăta interesul pe care-l poartă ţara sa Zambiei: Andrew Young, steaua neagră a Americii la Naţiunile Unite, unde i s-a acordat şi titlul de ambasador.

„Nu suntem îngrijoraţi de prezenţa sovietică în ţările voastre. Veţi descoperi că ei nu pot să facă nimic pentru voi. Numai noi putem să vă ajutăm, furnizându-vă bunurile şi produsele de care aveţi nevoie”, arăta Young.

În cadrul unei conferinţe de presă, un ziarist

zambian l-a întrerupt sec: „Tot ce spuneţi, domnule Young, sunt doar vorbe. Cine sprijină companiile Anglo-American, de Beers, Rio Tinto, toate societăţile miniere care ne fură şi ne ruinează? U.R. S.S.-ul sau Occidentul”?

Acest dialog brutal ascunde treizeci de ani de ocazii pierdute, de întâlniri ratate, de iluzii întreţinute, de orbire perseverentă. Treizeci de ani de istorie care va părea de neînţeles copiilor noştri, secolului următor. Occidentul, atât de sigur că înţelege pe deplin lumea şi că-şi cunoaşte interesele, cum de n-a prevăzut nimic din ceea ce avea să urmeze?

Căci, a avut loc Conferinţa de la Bandung… Bandung. mai îndepărtat, mai exotic chiar decât Taif – care avea să fie rodul lui.

Oamenii de la Bandung

Conferinţa de la Bandung se deschide la 19 iulie 1955, în momentul când Albert Einstein nu mai luptă cu moartea. Geniul german, devenit cetăţean american, nu mai suportă această lume în care ştiinţa înfloritoare este confiscată de cele două superputeri pentru arsenalele lor. Se crede răspunzător de acest

lucru. Avusese încredere în inteligenţa omului; şi-a pierdut-o.

În ziua aceea, în frumoasa staţiune balneară în stil decorativ, construită în Indonezia de olandezi, în mijlocul plantaţiilor de ceai, la 200 de km de Djakarta, şi-au dat întâlnire liderii a 29 de naţiuni, reprezentând un miliard şi jumătate de fiinţe omeneşti.

Iniţiativa a avut-o Ahmed Sukarno, noul preşedinte al Indoneziei. În 1949, el a smuls independenţa pentru cele trei mii de insule din care este formată ţara lui.

Între 1945 şi 1955, India, Pakistanul, Filipinele, Ceylonul, Birmania, Laosul, Cambodgia, Vietnamul, Singa-pore, Indonezia au devenit naţiuni suverane, emancipate de sub tutela colonială olandeză, britanică, franceză. Mao Zedong conduce China. De acum înainte, Asia va aparţine asiaticilor.

Dar cea mai mare parte a Africii este încă subjugată.

Sukarno proclamă: „Nicio naţiune nu va fi fericită atâta timp cât vor exista naţiuni colonizate”. Procesul a fost declanşat şi nu se va mai opri.

El a dat naştere proiectului unei conferinţe, „unde naţiunile Asiei şi Africii îşi vor confrunta ideile comune şi vor elabora o politică comună”. Iată, deci. conferinţa de la Bandung.

Mai întâi o acţiune romantică unde participanţii îşi împărtăşesc părerile cu sentimentul că se află în ajunui unei nopii de 4 august la scară planetară.

„Deposedaţii, umiliţii, dispreţuiţii, insultaţii, oprimaţi rasei umane”, va spune scriitorul american negru Richard Wright, prezent la Conferinţă, îşi anunţă intrarea pe scena internaţională.

În acel moment, ei sunt pecetluiţi de sângele şi orgoliul uluitoarei victorii de la Dien Bien Fu, care a marcat lumea a treia: acolo, într-o bătălie purtată cu armele lor, aibii au fost înfrânţi. Deci, pot fi înfrânţi.

Acolo, în această căldare, pe care a ales-o în mod deliberat pentru a atrage inamicul şi a putea, în sfârşit, angaja o luptă adevărată între două armate aşezate faţă-n faţă, în afara junglei şi a mlaştinilor, armata franceză cu ceh. 17 batalioane, 22.000 de tone de material, cu artileria sa grea, cu tancurile sale, cu 173 de avioane de luptă, cu 71 cât avioane de

transport, a pierdut totul în ziua de 7 mai 1954

Prevăzuse totul pentru a câştiga această bătălie hotărîtoare. Totul. Cu excepţia artileriei generalului Giap, *mâna* dreaptă a lui Ho Şi Min. Cu excepţia faptului că această artilerie, nebănuită, va atinge Dien Bien Fu şi, aflată în subteran, va rămâne invulnerabilă pentru aviaţia asupra căreia francezii deţin monopolul.

Un şef de stat major occidental nu putea concepe că un omuleţ galben, care n-a urmat Saint-Cyr, în Franţa, nici Sandhurst, în Anglia, nici West Point, în S.U.A., poate să fie un geniu militar superior. Că cele 12 batalioane ale sale, cele 28 de tunuri ale sale, cele 16 ţevi de mortiere ale sale, vor ajunge, târându-se, la Dien Bien Fu, trase de-y lungul a 450 de km prin tunele de junglă. Că, odată ajunse acolo, piesele vor rămâne îngropate, fără a mai putea fi atinse de aviaţie, în alte tunele săpate în masivul calcaros. De aici, într-o dimineaţă, în zori, focul va ţâşni ca o lovitură de trăsnet. Timp de două săptămâni, nimeni nu-l va putea opri.

Un şef de stat major occidental nu putea concepe

că aprovizionarea corpului de luptă vietnamez va fi asigurată, de 50.000 de culi transportând fiecare 350 de kg de ore; – pe biciclete provenite din întreprinderile manufacturiere de la Saint-Étienne sau de la uzinele Peugeot.

Dien Bien Fu a fost groaznicul salariu al dispreţului.

— Muncitori asiatici.

— *Nota* trad.

Războiul a fest declanşat în timp ce Franţa şi Republica Vietnam, condusă de Ho Şi Min, purtau, liber, nego ei ieri asupra viitorului. Trupele franceze şi vietnamez –, fraternizau la Hanoi.

Dar, pentru înaltul comisar francez care comandă în li> dochina, amiralul d'Argenlieu, Ho Şi Min întruchipează comunismul asiatic, faţă de care trebuie să-ţi manifest forţa.

Şi o manifestă cu prima ocazie. Deschide focul cu tunurile marinei sale asupra portului Haiphong, unde au izbucnii incidente. Giap va răspunde, arătându-şi forţa sa. Primu' război din Inclochina, care începe astfel, va dura nouă au. Înainte de a antrena cel de-al

doilea război, dus de dat: aceasta între Giap şi americani, care va dura încă zece ani…

Început în 1945 sub forma unei „expediţii de pedepsire” devenită o lungă agonie – aşa cum vor fi toate expediţiile ce vor urma – pentru marile divizii.

Dacă a fost întrerupt în iulie 1954 de pacea negociau la Geneva, aceasta se datorează faptului că doi oameni, în Occident, au presimţit care va fi viitorul: cel al lumii a treia.

Un francez: Pierre Mendès France care, singur, timp de opt ani a denunţat acest război şi „răul ce-l făcea Franţei”. În momentul în care soarta armelor a devenit funestă, ţara uluită s-a întors spre el: trebuie oprit masacru.1 şi semnată pacea. Prim-ministru, el şi-a acordat, public, o lună, treizeci de zile, pentru a realiza acest lucru. Daci? nu reuşeşte, va demisiona. Prin această intervenţie politică, fără tocmeli şi negocieri, Franţa, înfrântă din pune de vedere militar, răstoarnă situaţia, îl pune în încurcături pe învingător: treizeci de zile pentru a accepta. El câştigă la momentul stabilit. O mare lecţie… care nu va fi reţinută

Un american: preşedintele Eisenhower. Când au intrat în biroul lui de la Casa Albă, în toiul bătăliei de la Dien Bien Fu, miniştrii afacerilor externe şi apărării ai Statelor Unite şi Franţei, reuniţi, care aprobaseră deja împreur-a principiul unei intervenţii a forţelor aeriene americane pentru „a salva" Dien Bien Fu, lui Eisenhower nu i-a trebuit niciun sfert de oră ca să răspundă: „Sunteţi nebuni Nici vorbă de aşa ceva!"

Statele Unite erau atunci, sub imboldul lui Roosevelt şi conform „Cartei Atlanticului" semnate în cursul războiului, campionii independenţei popoarelor, pe care, în alte timpuri ele însele le-au smuls propriilor lor colonizatori. Şi vor rămâne astfel, până când succesorul lui Eisen ho wer la Casa Albă. John F. Kennedy, va face ţara să se clatine: întâi prin încercarea de invadare a Cubei, apoi prin începutul expediţiei în Vietnam…

Războiul franco-indochinez n-a servit drept lecţie nimănui. Nici chiar. Franţei. Când se deschide Conferinţa de la Bandung, la mai puţin de un an de zile după pacea de la Geneva, armata franceză e pusă din nou la treabă: de data aceasta trebuie „pacificată"

Algeria, unde, trei luni după armistiţiul de la Geneva, un necunoscut, Ahmed Ben Bella, a declanşat la rândul lui, împreună cu opt camarazi, insurecţia.

Fost subofiţer în corpul expediţionar francez din Inclo-china. primind chiar medalia militară, el a învăţat şi a reţinut lecţia. Cea care s-a răspândit în toată lumea a treia ca o dâră. de foc: colonizatorul poate fi înfrânt, indiferent de ce arme dispune. Singura problemă este pregătirea forţelor, organizarea lor, stabilirea datei intrării în acţiune.

Întâmplare simbolică, la Bandung vor sosi împreună trei oameni care întruchipează emanciparea lumii a treia şi care aproape că nu se cunosc.

Nasser, colonelul egiptean care l-a alungat pe Neghib, protejatul englezilor după răsturnarea regelui Faruk, n-are deloc încredere în companiile aeriene occidentale: guvernele englez şi american au ameninţat că-l vor împiedica să asiste la conferinţă. Aşa că, pentru a ajunge de la Cairo la Bandung, a închiriat un avion de la Air India. Face o escală la New Delhi ca să-l ia pe Nehru.

Totul îi separă pe cei doi oameni: rasa, religia,

originea socială, stilul, apartenenţa la două mari culturi – deşi amândoi vorbesc engleza la perfecţie – care se află în fiecare, ca nisipul pe fundul mării.

Nasser, în uniformă, sumbru, înflăcărat, cu alura să cam greoaie, este fiul unui factor poştal. A făcut carieră în armată. A luat conducerea revoltei coloneilor pentru a împlini resurecţia ţării sale anesteziată de trei sferturi de secol de ocupaţie, apoi de protectorat britanic.

E stăpânit de o idee grandioasă pe care o descrie: „A uni patru sute de milioane de musulmani, iată un rol uriaş care aşteaptă un actor calificat. Trecutul ne desemnează pe noi şi numai pe noi pentru a juca acest rol… *Iar petrolul va fi paloşul lumii*”.

Dar, pentru moment, petrolul este controlat, şi va fi încă ani de zile, de marile companii în jurul Golfului Arabic.

Ce vrea Nasser pentru Egipt în viitorul apropiat, acum, când este conducătorul tării? Tractoare, mijloace tehnice. Politica sa: un reformism activ, în cadrul unei”. democraţii sănătoase”.

Aspru. şi solitar, virtuos, religios, el vrea să

imprime ţării sale o cale justiţialistă. productivistă, care să ducă ia o dezvoltare situată între capitalismul colonial şi comunism.

Despre Nehru, indian din castele superioare, se spune că este „ultimul gentleman de la Oxford”. În realitate, ca şi Churchill, la Harrow, a gustat subtilităţile crichetului şi ale declinărilor în latină, iar la Cambridge a căpătat pasiune pentru ştiinţe. La Oxford şi-a făcut studiile în drept – înainte de a se reîntoarce în India şi de a sluji cu ardoare geniul lui Gandhi, non violentul.

Devenit Pandit Nehru, el este plăpând, în vârstă deja de şaizeci şi cinci de ani, stăpân pe sine, agnostic, rafinat, întotdeauna cu un trandafir proaspăt prins la a treia butonieră a tunicii sale. La el acasă, atmosfera orientală este aproape imperceptibilă, îngropată sub educaţia britanică. Ah, ce i-ar fi îndrăgit pe englezi dacă ei ar fi părăsit India în secolul al XIX-lea! Dacă n-ar fi mers până acolo, încât să taie un deget tinerelor fete din ţara lui pentru că ele să nu mai poată ţese; ţesutul trebuia să fie rezervat întreprinderilor manufacturiere din Insula imperială,

de la Manchester.

Istoria acestei mutilări „protecţioniste”, Yashpal Ka-poor, asistentul personal al Indirei Gandhi, fiica lui Nehru, continua s-o povestească, cincizeci de ani mai târziu, în serile triumfale ale campaniei electorale din 19C0.

Fiindcă o ştia de la propria-i mamă.

Tatăl lui Nehru, mare avocat, era conducătorul unei mişcări naţionaliste. Nehru i-a succedat la conducerea acestei mişcări. Motiv pentru care a stat nouă ani în închisoare.

Când viceregele britanic al Indiilor a anunţat, în 1939, intrarea Indiei în războiul mondial, împreună cu întregul imperiu britanic, fără să se fi gândit să consulte pe conducătorii ţării, Nehru a exclamat: „Insultă demnă de dispreţ!”

În momentul când trupele hitleriste ale lui Rommel îl respingeau pe Montgomery şi armata sa în Africa, când ultima garnizoană britanică se preda invadatorului japonez la Singapore, Nehru striga: *Quit Indi*a*l*, alături de Mahatma Gandhi, în atmosfera sufocantă dintr-o sală und; avea loc un miting, la

Bombay. Ascetul cu capul ras tocmai lansase cuvântul său de ordine: „Nesupunere totală dacă Marea Britanie nu părăseşte imediat ţara”. Era în august 1942. Adolf Hitler era mai aproape de victorie ca niciodată. Aceasta, era însă o problemă a albilor.

Nehru este din nou arestat împreună cu fiica sa Indira, care nu-l părăseşte niciun moment, în timp ce poporul indian răspunde cu declanşarea insurecţiei, devastând, în cele patru colţuri ale imensei ţări, gările, clădirile poştei, şcolile, percepţiile financiare, sabotând căile ferate, macazurile, podurile, cablurile telefonice.

Două mii de morţi. O sută de mii de arestaţi. În şase. săptămâni răscoala era înfrântă şi India mobilizată pentru apărarea ţării împotriva japonezilor, sub conducerea guvernului colonial. Toată viaţa, Nehru a luptat pentru independenţa Indiei. La încheierea celor trei secole de dominaţie engleză, odată cu sfârşitul războiului şi al imperiilor, sub impulsul american, el, acum prim-ministru, o inventat, împreună cu liderul laburist Stafford Cripps şi cu remarcabilul proconsul britanic, lordul Louis Mount –

batten, ingenioasa formulă, potrivit căreia regele Regatului Unit, la vremea aceea George al VI-lea, devenea „cond 11 cătorul Corn monwealth-ului”.

În tunică de mătase, e ca o lamă de oţel. Mergând ia Bandung, el crede într-o nouă eră, în colaborarea dintre Occident şi lumea a treia, a cărei „sărăcie lucie aduce un prejudiciu intolerabil demnităţii şi decenţei umane”.

Profundă sărăcie a imensei Indii, unde mai întâlneşti. toate semnele diferitelor secole. Ţărani gălbejiţi care se reîntorc seara acasă în carele lor trase de bivoli, sate din preistorie presărate cu temple roz, întinderi nesfâr. site unde locuitorii încă nu ştiu cum se sapă un puţ, unde se moare de sete deşi se stă pe pânze de ape, pământ antic unde teramentele se clădesc cu mâna, unde te încălzeşti cu balegă uscată, unde uneori e atât de frig, unde coexistă Konakrak. divină, şi Calcutta, cu mirosul ei dezgustător, de pe acum „oraşul cel mai populat din lume”. India, spune Nehru, despre care „continuăm să vorbim ca despre o regină din Rāmāyana. În timp ce ea este o sărăntoacă, aşa cum sunt femeile sale pe care le vezi la marginea

drumului”.

1 P (irî. siti India (în engleză în original).

— *Nota irud*.

Dar cu mijloacele tehnice ale Occidentului, foametea jarc însoţeşte fiecare perioadă de secetă, când copiii râcâie-n zadar pământul crăpat în speranţa de a găsi o rădăcina *îi* se culcă. În cele din urmă, pentru a muri, foametea va fi nvinsă. Ca şi malnutriţia cronică. Da, Nehru crede în acest lucru.

El crede în înţelepciunea lumii dezvoltate. Atâtea fir* 1 leagă de ea. Între Nasser şi Nehru legătura care s-a creat este făcută din ceea ce-i uneşte: aparţin lumii a reia care, în mod spontan, are încredere în ceea ce este denumit încă geniul Occidentului.

Când aparatul companiei Air India se opreşte pentru o escală tehnică pe aeroportul de la Rangun, în Birmania, tfehru şi Nasser zăresc prin hublou un om zvelt, suplu, în tunică gri, care se îndreaptă spre ei pe pistă. Surâde cu ochii lui pătrunzători.

Este Zhou Enlai, primul ministru al Chinei populare. Şi el în drum spre Bandung s-a oprit pentru o vizită în Birmania. Acolo a aflat despre trecerea

celorlalţi doi conducători. Şi-a amânat plecarea ca să-i întâlnească.

„Mai e nevoie să vă prezint unul altuia?”, spuse Nehru.

E foarte cald, aşa că au rămas multă vreme în picioare, bând lapte rece de cocos, în timp ce erau stropiţi cu zbai-gan, apă parfumată folosită la sărbătorile birmaneze. După puţinii martori ai acestei scene, Zhou Enlai şi Nasser se scrutau cu interes.

Nehru îl întreabă pe Nasser dacă doreşte să aibă o întrevedere imediată cu primul ministru chinez. Da. Întrevederea are loc, acolo, pe micul aeroport. Ea va fi lungă. Şi va avea mare importanţă.

Nasser e obsedat de „comploturile Occidentului”. Se teme să nu fie atacat. Vrea arme ca să se apere. Parisul i le-a refuzat, Washingtonul a pus. condiţia prealabilă a adeziunii la un pact militar. „Nu ştiu, spune Nasser, dacă U.R.S.S. ar fi dispusă să ne vândă armamente”. Primul în – nostru chinez redactează pe loc un raport asupra convorbirii.

În text, sunt trei puncte scrise la cald:

„Apreciez că Nasser crede cu tărie în *politica de*

nealiniere ca strategie pe termen lung... Dacă dezacordul lui cu Occidentul ar fi doar o tactică, n-ar fi ajuns la paroxismul actual... Nasser m-a întrebat dacă Uniunea Sovietică şi lagărul socialist ar putea să-i furnizeze un ajutor pe care nu-l mai poate obţine din partea Statelor Unite şi din partea Occidentului. După părerea mea, este imposibil ca lagărul socialist să se limiteze la rolul de spectator".

A doua zi, el aterizează în sfârşit la Bandung. Ziariştii asediază avionul. Unul dintre ei îl interpelează pe Nehru:

„Occidentul a exploatat popoarele voastre timp de secole şi reuniunea de la Bandung îl umple de frică. Unii occidentali se întreabă dacă nu este vorba de un rasism inversat, Ce părere aveţi?" „Da, răspunde Nehru, Occidentul crede ceea ce spuneţi. Şi e posibil ca această aprehensiune să se realizeze. La popoarele noastre există un sentiment rasial şi, dacă Occidentul va continua să le oprime, el va provoca atunci, în rândul lor, un rasism înverşunat".

Primul ministru indian pare decis să se rezume la aceasta şi îşi croieşte drum spre maşina oficială. Dar.

Întorcându-se spre grupul de ziarişti, lansează, cu voce mai puternică, o concluzie:

„Fac parte dintre cei ce ar dori să evite ireparabilul. Trebuie să se înţeleagă că Bandung este *ultimul apel al ţărilor sărace către conştiinţa morală a Occidentului*”.

La şedinţa de deschidere, Sukarno, îmbrăcat în uniformă albă de ofiţer, cu chipiu de catifea neagră, pronunţă un discurs de 90 de minute care va fascina asistenţa.

„Suntem, de acum înainte, stăpâni la noi acasă. Nu mai suntem nevoiţi să mergem pe alt continent ca să ne întrunim. Naţiuni şi state s-au trezit dintr-un somn de câteva secole. Nu mai suntem nici unealta altora, nici instrumentul unor forţe străine.

Popoarele pasive au dispărut, aparenta linişte a cedat locul luptei şi adevăratei voinţe de acţiune”.

Sukarno se dezlănţuie, îşi punctează fraza bătând cu degetul în pupitru, lovind cu pumnul:

„Trăim încă într-o lume a spaimei! Spaima de viitor, spaima de ideologii, spaima de bombă cu hidrogen, spaima de a rămâne săraci. Dacă există

lucruri care ne despart în mod artificial – modul de viaţă, rasa, specificul naţional, culoarea pielii –, ce reprezintă aceste deosebiri în raport cu aversiunea noastră comună faţă de rasism şi cu ura faţă de colonialism?”

Îndelungi aplauze subliniază aceste cuvinte. După ce se restabileşte calmul, preşedintele şedinţei citeşte telegramele de salut şi de urări primite de Conferinţă. Sunt puţin numeroase şi provin din republicile musulmane, din Uniunea Sovietică, din Coreea de Nord, din R.D.G. Niciun mesaj din partea Occidentului.

Secretarul de stat american, John Foster Dulles, a calificat reuniunea de la Bandung drept „pseudoconferinţă” şi a ordonat ca niciun observator american să nu asiste la ea.

Aceeaşi ostilitate în Marea Britanie, din partea guvernului Anthony Eden, care a luat puterea din mâna laburiştilor. Franţa, abia ieşită din războiul din Indochina, s-a lansat în „pacificarea” Algeriei. În Germania federală, în Italia, indiferenţă totală.

Zhou Enlai, aplaudând „curajul tuturor celor ce

refuză să adere la blocuri”, numeroşi la Bandung, va formula o propunere. Politica mondială putea, în momentul acela, să fie transformată pentru următorii douăzeci de ani.

El anunţă: „Suntem gata să negociem cu Statele Unite”. Şi propune „o declaraţie de pace în şapte puncte, care să aprobe principiile coexistenţei paşnice, egalităţii rasiale şi dreptului popoarelor de a dispune de propria lor soartă”.

După nici două ore, guvernul american îşi face cunoscut răspunsul. Îl expune ostentativ pe culoarele Conferinţei: nu.

Secretarul de stat Foster Dulles, care a refuzat să meargă la Geneva cu prilejul semnării armistiţiului indo-chinez, pentru a nu fi nevoit să-i strângă mâna lui Zhou Enlai, nu vrea să vadă în orice propunere a „chinezilor roşii” decât o înşelăciune.

Occidentul a ratat întâlnirea cu lumea a treia. Bandung ocupă, ce-i drept, prima pagină a presei mondiale, dar, după ce trece primul sentiment de nelinişte, analiştii se mulţumesc să sublinieze remarcabila „slăbiciune” a participanţilor. Cele

douăzeci şi nouă de state, care au pretenţia să vorbească în numele a doua treimi din omenire, de-abia produc 8% din venitul mondial.

Bandung este „un spectacol pus în scenă de locuitorii zonei foametei pentru a-şi ascunde sărăcia”. Bandung este uitat. Ca şi Dien Bien Fu.

Această întâlnire ratată va genera atâtea tragedii, încât este greu de evaluat amploarea acestei înfrângeri suferite de inteligenţa occidentală.

Nasser va declanşa războiul. Îl va pierde. Dar petrolul, aşa cum a prezis el, va prelua ştafeta.

Nehru, fidel lui Gandhi, nu doreşte vărsări de sânge, dar va lăsa moştenire fiicei sale – pe care a educat-o pentru a conduce – un noian de decepţii şi neîncrederea faţă de tot ceea ce poate rezulta din „ordinea economică occidentală – Bogată în oameni înzestraţi, deschisă spre libertate, mâine poate centrul lumii cu cei peste un miliard de locuitori ai săi. India nu va uita această amărăciune.

Testamentul lui Fanon

„Fiindcă vreţi independenţa, luaţi-o. Şi crăpaţi…” Lucid, Franz Fanon, profetul decolonizării, inspirat de

drama algeriană, anunţă astfel, în 1900, politică ce riscă să urmeze. Şi care a urmat faţă de lumea a treia. Titlul rechizitorului său: „Osândiţii pământului”.

„Lumea a treia, trei sferturi din omenire”, „spune economistul şi umanistul Maurice Guernier; peste 3 miliarde de fiinţe omeneşti, din care un sfert, la ora actuală, nu are cu ce se hrăni.

În 1979, proclamat anul copilului, a fost anul copilului mort. *Douăsprezece milioane* de copii sub cinci ani au pierit de foame. Cei. care au supravieţuit sunt, în cea mai mare parte, iremediabil atinşi de tulburări de vedere şi auz, de afecţiuni ale sistemului nervos, din cauza lipsei de proteine animale. Lipsă care afectează 80% din copiii planetei.

500.000.000 de asiatici, 140.000.000 de africani, 90.000.000 de latino-americani şi locuitori ai Caraibelor nu au acces la apă potabilă.

Două treimi din omenire sunt expuse în permanenţă la toate bolile vehiculate de apa alterată şi de murdării. Numai *bilharzioza*, *care provoacă orbirea*, *afectează 250.000.000 de fiinţe omeneşti*.

Ceaiul, agreabila ceaşcă de ceai pe care o bei cu

atâta plăcere la 5 după-masă, este din ceai din Sri Lanka, fostul Ceylon, al doilea exportator după India. Dar în Sri Lanka, 30% din bolnavii spitalizaţi şi 40% din cazurile ambulatorii sunt tratate că boli transmise de apă.

În India, ca şi în Perú, în majoritatea satelor se bea apă murdară, purtătoare de viruşi cu atât mai activi cu cât atacă organisme subalimentate, vulnerabile.

Se bea, e adevărat, şi Coca Cola contrafăcută. Dar trebuie să ai mijloacele de a o cumpăra. Eficacitatea legendară a serviciilor de distribuire ale firmei americane: toate satele sunt scăldate în Coca Cola. Când guvernul indian a naţionalizat 60°din capitalul companiilor străine, cerând să fie divulgat secretul faimoasei băuturi, firma americană a refuzat şi s-a retras. De atunci o societate indiană fabrică, distribuie şi vinde Campa-Cola. produsă după metode verificate, având acelaşi gust ca băutura pe care populaţia s-a obişnuit s-o consume.

Apă potabilă este un lux rezervat ţărilor bogate.

Patru sute de milioane de fiinţe omeneşti trăiesc

în bidonviluri… Toate aceste cifre, când este vorba de bărbaţi, femei, copii, te introduc într-un sistem mistificator. În acel vocabular unde, de la miliarde treci la „mase” subabmentate, la „hoarde care mişună”, la „mulţimi” care se revarsă…

Un bărbat, o femeie, un copil din lumea a treia – totuşi, fiecare reprezintă o persoană.

R. Linhart, în *Zahărul şi foametea*, îl chestionează pe muncitorul agricol care, la 4 dimineaţa, urcă într-un camion acoperit cu prelată, ce-l va duce la plantaţia de trestie de zahăr unde munceşte. Pleacă din piaţa principală a orăşelului Princess Serrane, la est de Recife, în Brazilia.

— Care e salariul minim?

— Nimeni nu ştie.

— Cât reuşiţi să scoateţi zilnic?

— E imposibil să câştigăm mai mult de 50 de cruzeiros pe zi (7 franci) pe o quadra1.

— Şi când se termină recoltatul trestiei de zahăr, ce faceţi?

— Nu facem nimic. N-avem ce face… Când e de lucru la zahăr (opt luni, din septembrie până în mai),

vin şi ne iau camioanele, dar după aia, nimic… Aproape tot timpul ne e foame.

— Câţi plecaţi în fiecare zi?

1 Măsură de lungime, folosită în America de Sud, care *vepni* zintă între; 100 şi 190 de metri.

— *Nota trad*.

— Ştiu eu, vreo opt mii. Lângă el, un copil.

— Câţi ani are?

— Cincisprezece. Pare de doisprezece.

— De când lucrează?

— De trei ani. Sunt mulţi copii mici care nu-şi pot ridica unealta şi pe care tatăl lor îi obligă să muncească.

— Ce mâncaţi?

— Făină.

— Dar carne?

Tăcere prelungită. Apoi, cu o voce mai scăzută:

— Dacă vorbim de carne, ajungem la închisoare. Localurile „Sindicatului muncitorilor agricoli, descrise de Linhart, sunt modeste. Mai multe încăperi, aproape goale, care se înşiră una după alta; în fund, o sală mare de şedinţe. Pe culoar, aşteaptă un om. Poartă

pălăria de păi a tăietorilor de trestie de zahăr. Are un aer blând, un zâmbet trist. Explică de ce se află acolo. Ieri, fiul lui, de o lună şi şase zile, a murit. Ar vrea un sicriu. Cotizează la sindicat: sindicatul poate oare să-i plătească un sicriu pentru e opilaş?

— Copilul era „doentino”, cam bolnav. Avea diaree. Sâmbătă, l-am dus la spital; l-au ţinut o zi, apoi mi l-au dat înapoi… Ieri, m-am dus la lucru. Când m-am întors, copilul murise.

— Câţi copii aveţi?

— Şase copii în viaţă, şase au murit. Oamenii din jur aprobă, cu voce joasă. Da, aşa e, un copil din doi.

Glasul dogit al unui bătrân negru rupe tăcerea:

— Aici, problema e foametea. Mă culc adesea nemâncat. Câştig 52 de cruzeiros pe zi (7, 50 franci). Nevastă-mea mă întreabă mereu ce-o să fac ca să le dau de mâncare celor opt copii ai noştri. Câteodată, n-avem decât un peşte mic pentru toţi opt.

Dă din cap.

— Mi-e foame că iapă-n călduri. Aici, poporul suferă prea tare. Cum pot trăi zece suflete cu 52 de cruzeiros pe zi.

Acest bătrân negru, descris de Linhart, este o persoană. Are un nume. Şi e convins că are un suflet.

Acest cadavru, acoperit cu pânză de iută, purtat pe umeri de patru oameni prin mahalalele de la Patna, la 500 de km de New Delhi, în statul Bihar, avea un nume. Era un adolescent. Capul i se bălăbănea în ritmul celor ce-l purtau. Nimeni nu se uita la el.

Mici diguri de pământ separă câmpiile pustii, aride.

— Ia uitaţi-vă!

Ţăranul zgârie pământul cam 5 – 6 centimetri. Aceeaşi crustă uscată ca la suprafaţă. Nerăbdător, se apucă deodată să sape mai adânc, ajunge până la circa 50 de centimetri. Pământul, lovit tare, continuă să ofere acelaşi aspect de carapace întărită. Acest om de patruzeci şi cinci de ani, muncit din greu, este căpetenia satului. Un sat cu 40 de familii. În piaţa centrală, mai multe femei stau în jurul unei fete tinere care hohoteşte deznădăjduită.

I-a murit copilul azi dimineaţă. Avea un an. Foametea.

— Câţi copii, în medie?

— Şase, şapte copii. Dar dacă seceta şi foametea durează mai mult, pier doi, trei, poate patru.

Omul a apreciat cu calm.

— Acum, în fiecare familie se face o alegere. Cum nu mai există mâncare. părinţii hotărăsc să rezerve puţinul pe care-l au de mâncare pentru unul sau doi dintre copiii lor. Cei care au o şansă de supravieţuire.

— Şi ceilalţi?

— Caută pe câmp. scormonesc pământul după câteva boabe, rădăcini, sau nu mănâncă deloc. Moartea vine repede.

Colin Clark, economist australian, afirma că este suficient „să fie cultivate pământurile lumii a treia după metodele intensive ale agriculturii olandeze pentru a face să dispară problema alimentară”. Dar lumea a treia, în mare parte tropicală sau paratropicală, nu este Olanda.

Transformat în teren de experimentări, pământul lumii a treia s-a răzbunat. Pactul milenar cu natura a fost rupt şi această ruptură a antrenat degradarea fertilităţii solului» despăduriri, schimbări negative de climă.

De fiecare dată când este cultivat un teren la tropice, în afara celor circă. 5% pământ irigat, el îşi pierde o parte din slaba lui fertilitate, se degradează, spălat de ploi. sau cărat de ape. Se erodează.

Despădurirea savanei şi a întinsei păduri era practicată odinioară de populaţie în ritm lent, pentru a face loc culturilor.

Acum, în marea pădure sunt distruse anual unsprezece milioane de hectare. Cea din Coasta de Fildeş a fost redusă la jumătate în decurs de douăzeci de ani.

În Asia, în Africa, în America Latină se formează astfel deşerturi şi sunt provocate inundaţii când colinele despici urile nu mai opresc apele ploilor.

Peste tot în lumea a treia, regiuni întregi pustiite de ape sau neirigate devin zone ale morţii, părăsite de ţăranii fără pământ care iau cu asalt, zilnic, porţile metropolelor. Djakarta, Lagos, Calcutta, Cairo, Ciudad de México, Dacca – aceste oraşe enorme, monstruoase se umflă cu toţi şomerii satelor rămase pustii.

Dintre toate iluziile şi erorile „dezvoltării”, aceasta este cea mai gravă, cea mai greu de îndreptat.

„Dacă într-o zi sunteţi nevoit să stabiliţi un diagnostic al gradului de dezvoltare al unei ţări neindustrializate, spunea Josué de Castro, care tocmai crease la Paris Centrul internaţional pentru dezvoltare, luaţi-vă libertatea de a „pune întrebări în legătură cu regimul alimentar al primului ministru sau al şefului statului... Dacă meniul este alcătuit după următorul model: caviar Malossol, fost Melba, supă pasată Victor Hugo, file Wellington şi dacă felurile de mâncare specifice ţării respective nu apar decât ca un divertisment –, atunci cutremuraţi-vă.

— Să vă fie teamă că nu cumva ţara să fie antrenată pe o cale de dezvoltare care nu favorizează nici resursele locale, nici nevoile principale ale populaţiei; căci. de la masa preşedintelui la cea a servitorilor, de la masa lor la cea a familiei lor şi a prietenilor, tendinţa va fi de a umbla după un regim alimentar «nobil». La piaţă, fiecare va dori să facă, cel puţin din când în când, că servitorul preşedintelui. În felul acesta, vom. ajunge într-o zi să ne înghesuim în faţa brutăriilor pentru o bucată de pâine de grâu...

Dacă, dimpotrivă, la masa preşedintelui, chiar

atunci când primeşte personalităţi străine, se mănâncă ignam1 în locul cartofilor, e pus la loc de cinste porumbul, meiul, maniocul, atunci, da, resursele locale sunt fără-ndoială valorificate şi ţăranul are o oarecare şansă de a participa la o dezvoltare care îl priveşte cu adevărat”.

Să dai prioritate absolută agriculturii locale, în loc s-o maltratezi sau s-o sacrifici pentru a produce produse de export şi a construi zgârie-nori este – lucru ştiut astăzi – singura cale. Nu numai pentru a lupta împotriva flagelului foametei, ci şi împotriva flagelului oraşului. A oraşului gigant, monstruos, supraaglomerat, care va devora totul dacă oamenii nu vor reuşi să-l domine.

1 Plantă exotică cu tuberculi comestibili.

— *Nota* trad.

Oraşele se umflă continuu. Ciudad de México: 9.000.000 de locuitori. Calcutta: 9.000.000. Cairo: 8.500.000. Djakarta: 6.000.000.

„În loc de a construi, cu mari cheltuieli, locuinţe şi autostrăzi care servesc în principal interesele celor mai favorizate categorii sociale, ar trebui elaborată,

pentru aceste oraşe, o politică de investiţii în măsură să încurajeze dezvoltarea cu cheltuieli mici a acelor transporturi, locuinţe, reţele de asanare şi diverse servicii care să răspundă nevoilor majorităţii citadinilor, inclusiv ale celor mai săraci”, informa Banca mondială.

Evident. Dar, până când se va realiza acest frumos program, iată cum trăieşte o familie într-unul din cele mai mari bidonviluri ale Asiei de Sud-Est: Tondo, care se înşiră de-a lungul golfului oraşului Manila, capitala Republicii Filipine.

Familie privilegiată: el a ajuns la statutul, invidiat, de muncitor calificat. Ea este angajată la aceeaşi uzină de fabricare a pneurilor. Câştigă împreună 26 de pesos pe zi, adică 18 franci. Şi au zece copii. Stau înghesuiţi într-o singură odaie pe care o plătesc cu aproape 4 pesos pe zi. La care se adaugă, zilnic, 4 pesos pentru transport. Rămân 18 pesos.

Potrivit estimărilor oficiale, costul zilnic al produselor de bază necesare unei familii de 6 persoane, în Manila şi localităţile înconjurătoare, se ridică la minimum 43 de pesos.

Şi atunci? Această familie nu se hrăneşte. Subzistă. De la 6 dimineaţa se formează cozi în faţa oamenilor care aduc în cartier singura apă potabilă. Care trebuie cumpărată. 25 de cenţi bidonul de 2 litri. Familie privilegiată: bea apă potabilă.

Cairo – „pământ roşu din Libia, pământ galben din Arabia, pământ negru din Deltă” – este pe cale de a deveni un oraş de cerşetori. Conceput pentru 2.000.000 de locuitori, el adăposteşte astăzi aproape 9.000.000…

De la vechiul Cairo, conglomerat de cocioabe, de biserici şi de morminte, la Heliopolis, cartier ce se vrea prezidenţial, capitala egipteană prezintă imaginea unei lumi în derivă. Străzi desfundate, gropi uriaşe de şantiere părăsite, conducte de canalizare sparte, deoarece n-au fost schimbate de peste şaizeci de ani, folosirea telefonului aproape imposibilă de la un cartier, la altul, deoarece firele a numeroase circuite au fost roase de şobolani; totul oferă spectacolul unei profunde degradări.

Oraşul, care se-ntinde ca o lepră, i-a înghiţit pe felahii ce” e trăiesc la periferie, astăzi fără pământ şi

muncind pentru un salariu de 3 franci pe zi în aerul impregnat de sulful uzinelor de la Heluan. Copiii lor sunt folosiţi de la vârsta de şase ani nouă ore pe zi în fabricile de cărămidă învecinate.

Membrii unei administraţii supraîncărcate şi prost plătite se revarsă încă de la prânz pe străzile capitalei egiptene, agăţându-se ca ciorchinele de vagoanele ruginite de pe liniile de la periferie, victime ale frecventelor ciocniri sau deraieri, întâmplări ce nu ocupă mai mult de trei-patru rânduri în paginile ziarelor, oricare ar fi numărul victimelor.

În spitalele arhipline, pansamentele murdare sunt aruncate pe fereastră, iar brancardierii azvhie, unele peste altele, cadavrele în beciuri, unde aerul uscat le mumifică.

Imobile întregi, vetuste sau construite prea neglijent, se prăbuşesc într-un vacarm îngrozitor, omorând locatarii, blocând străzile. Şi aici, aceeaşi indiferenţă laconică în publicarea bilanţurilor. Ca şi cum această lume din Cairo, plină de căldură omenească, s-a familiarizat de mult cu prezenţa constantă a morţii în asemenea măsură încât a luat cil

asalt un imens cimitir pe care l-a transformat în cartier de magherniţe, unde copiii se joacă printre morminte. Familiile s-au instalat în mausolée, unii pleacă dimineaţa cu căruţe hodorogite să strângă, în schimbul a doi-trei piaştri, gunoaiele de la domicilii, într-o capitală care nu are servicii de salubritate.

Pe Park Street, artera comercială a oraşului Calcutta, e miezul nopţii. În mijlocul străzii pustii, vreo şaizeci de oameni tăcuţi trag nişte enorme ţevi de metal, aşezate pe un suport, destinate unui şantier. Îi încadrează patru maiştri, care Urlă la ei, dându-le ordine; trupurile descărnate se încordează, feţele se crispează de efort. Speranţa de viaţă: 30 de ani.

Lucrează în întuneric. De mai multe zile, centralele termice care alimentează oraşul sunt în pană şi curentul este raţionalizat. Trei ore pe zi.

Primul semn al müsonului, o ploaie violentă mătură trotuarele acoperite de gunoaie unde dorm, înfăşuraţi în pături, mii de oameni fără adăpost.

Unii trăiesc aşa de ani de zile. Majoritatea sunt ţărani Bău muncitori agricoli alungaţi de secetă de pe ogoare. Şi atunci, au venit la Calcutta, cei *nouă*

milioane de locuitori ai Calcuttei – 30.000 pe km², un osuar, un depozit de murdărie umană, un oraş în agonie – în speranţa că vor găsi aici de lucru. Calcutta rămâne cel mai mare centru industrial pentru prelucrarea iutei şi grupează o treime din totalul industriei indiene constructoare de maşini.

În faţa violenţei aversei de ploaie, un tânăr cuplu întins pe trotuar încearcă să se adăpostească sub arcada unei uşi. Tânăra femeie caută să-şi apere copilaşul. Mai speră că va supravieţui.

Cu câteva zile mai înainte, pe la orele 5 dimineaţa, o femeie, purtând şi ea un copilaş, s-a culcat pe şinele tramvaiului din Lower Circular Road. Ca să termine odată. Şi mama şi copilul au fost decapitaţi.

Un adăpost, la Calcutta, este un lux. Pentru a-ţi plăti un loc într-un „slum", trebuie să munceşti. Un „slum" este un ansamblu de „bustees". Un... bustee" este un grup de opt până la zece cocioabe, construite din pământ uscat, din bambus sau chiar din pânză de iută. Mai multe mii de slum"-uri acoperă oraşul, care nu are niciun canal de scurgere.

În locuinţele familiilor bogate din Calcutta, apa de la robinete – care curge o jumătate de oră pe zi – este distribuită după ce a fost tratată. Dar singura staţie de epurare din oraş este veche de peste un secol.

Slum”-urile de cocioabe din pământ bătătorit ce s-au format sub podul de la Howra – singurul care leagă cele două maluri ale oraşului – înoată în excremente. Altele sunt aşezate lângă un rezervor de apă pestilenţială care e folosită pentru toate nevoile casnice. Acolo trăiesc în cea mai mare parte zilerii, folosiţi în manufacturile de iută pentru 6 până la 7 rupii pe zi.

Cum să-ţi plăteşti chiria? Există cămătarul. El împrumută cu o dobândă de 12% pe lună. Acum câteva luni, Mukarjee s-a împrumutat pentru a plăti farmacistul. E măcinat de tuberculoză. N-a putut să restituie banii.

Cu numai zece zile în urmă. Mukarjee, chircit lângă rigolă, îşi spăla cele câteva boabe de orez care-i compun hrana. Organismul său slăbit a cedat. Hemoragie. Camarazii lui au reuşit să cheme o

ambulanţă care l-a dus până la intrarea spitalului unde au refuzat să-l primească, aşa cum se întâmplă cu toţi cei ce nu beneficiază de o favoare sau de relaţii.

Cules de organizaţia maicilor din Ordinul Carităţii, fondai în urmă cu peste patruzeci de ani la Calcutta de maică Tereza, călugăriţă albaneză care a primit, în 1979, Premiul Nobel pentru pace, Mukarjee a fost instalat în „home for dying destituie”. O sală mare în inima Calcuttei unde se încearcă, după cum arată maica Tereza, „să li se acorde o ultimă afecţiune şi mângâiere celor ce au fost întotdeauna lipsiţi de ele”. Înconjurat de vreo şaizeci de alţi oameni care zac în paturi, condamnaţi şi ei de foamete şi privaţiuni, lui Mukarjee i s-a făcut perfuzie. Fiecare mişcare respiratorie îi smulge un geamăt. I-a mai rămas de trăit o săptămână.

Mukarjee era o persoană. Şi era convins că are un suflet.

Să ameliorezi situaţia la Calcutta? „Absolut inutil”, răspunde primul ministru al statului Bengal, Joysi Basu. El adaugă:

„Dacă nu se face nimic în zonele săteşti, ţăranii vor continua să-şi părăsească satele. Populaţia oraşelor va continua să se umfle. Puţinul care s-ar face ar fi de-n-dată anulat”.

Nu se poate face nimic, chiar nimic?

Frumos, elegant, amabil, rafinat în costumul său alb de mătase, schiţează un soi de zâmbet:

„Dispunem de mijloace financiare foarte limitate şi trebuie să dăm prioritate dezvoltării rurale. Puţinii bani. ce ne rămân, îi folosim pentru a-i ajuta pe cei din cocioabe. Acolo locuieşte cea mai mare parte din alegătorii noştri”.

Statul Bengal, a cărui capitală regională este Calcutta, are o conducere comunistă. La ultimele alegeri, partidul a obţinut 236 de locuri din 294. Când primul ministru Basu circulă prin cartierele de maghernițe, este contemplat cu respect.

Nehru îi spunea lui Tito.

„Pentru mine, la ora actuală, diviziunea principală în lume nu este între statele comuniste şi anticomuniste; ci între naţiunile dotate cu o economie industrială puternic dezvoltată şi naţiunile

subdezvoltate care se zbat să supravieţuiască”.

Iar Franz Fanon scria în 1960:

„Trebuie să le spunem şi să le explicăm ţărilor capitaliste că problema fundamentală a epocii contemporane

1 Căminul pentru nevoiaşii muribunzi (în engleză în original).

— *Nota* trad.

nu este războiul dintre regimul socialist şi ele. Trebuie să se pună capăt acestui «război rece», care nu duce nicăieri, să se oprească nuclearizarea lumii, să se investească generos şi să fie ajutate din punct de vedere tehnic regiunile subdezvoltate. *Soarta omenirii depinde de răspunsul ce va fi dat acestei chestiuni*”.

Aşadar, spirite lucide au văzut, voci puternice au profetizat, din vreme, în ce termeni se va pune problema secolului. Nu în realitatea militară Est-Vest, care n-a încetat să obsedeze şi să sterilizeze forţele creatoare de viaţă şi de progres, ci la frontiera dintre Nord şi Sud. Nu au fost înţelese.

Orb şi surd la tot ce se întâmplă în afara orbitei lui, universul industrial a rămas înţepenit în acel

adevărat război civil, cel care nu încetează să fie pregătit între Est şi Vest.

Astăzi, când apare la orizont imprevizibila alianţă dintre O.P.E.C. şi lumea a treia, se manifestă aceeaşi neîncredere. Pentru a se linişti în faţa propriei frici, se afişează dispreţul: „Ei" nu se vor înţelege... Arabii au rămas ei vreodată uniţi pentru mult timp? Dar organizaţia s-a constituit şi totul s-a schimbat.

Acum se spune: petrolul – este un caz special.

Special? înainte de petrol a existat, în lumea industrială, o altă materie primă, chiar mult mai. preţioasă. Omul. Pentru industrie: „mâna de lucru". Vreme îndelungată a fost supusă, şi ea, „legii pieţei". Industria avea nevoie de mână de lucru şi făcea angajări. Cu un salariu de subzistenţă. Dacă piaţa se reducea sau se schimba, industria făcea concedieri.

Când a început lupta – lungă şi uneori sângeroasă – a celor care avuseseră ideea de a crea un „cartel" al mâinii de lucru, el a fost numit „sindicalism". A prins forţă, şi stăpânii economiei, ca şi economiştii, au anunţat, atunci, sfârşitul lumii. În fapt, era începutul expansiunii ei.

Materia primă umană a încetat să mai fie total supusă legii pieţei. Fluctuaţia ei, preţul ei, protejarea ei au făcut, succesiv, obiectul unor contracte, pe măsură ce se dezvolta industria. Chiar astăzi, cele câteva democraţii industriale care au respectat contractul, care n-au încercat să profite de „criză” pentru a înfrânge sindicalismul, sunt cele care au rămas eficace.

„Cartelul” mâinii de lucru a fost, deci, primul, născut şi el din revoltă. Reputat şi el ca „nerealist”.

Sprijinit de cartelul petrolului, cel al materiilor prime se află, deci, în faţa noastră.

În ce măsură ţările dezvoltate vor depinde de el, poate fiecare să-şi dea seama din lucrurile cotidiene, cele mai banale ale vieţii. Să vedem.

Un raport secret Ja Bonn

Fără îndoială, ne putem lipsi de cafea.

Probabil că substitutele pe bază de orz. Ovăz sau ara-hide, pe care firmele alimentare le pun la punct, vor alcătui, mâine, micul nostru dejun.

Micul dejun însoţit, poate, de pâine prăjită pe grătarul de azbest – *importat* – îl serviţi înainte sau

după ce vă faceţi toaleta? în faţa unei oglinzi din argint sau aluminiu – *importate*. Cu un aparat de ras electric prevăzut cu baterii de litiu – *importat* – şi cu fir de cupru – *importat* – sau cu un aparat de ras obişnuit, ale cărui lame sunt făcute dintr-un aliaj fin de oţel, tungsten şi vanadiu – *importate*. Sau aranjându-vă pieptănătura cu un foehn din oţel – *importat* – în timp ce ascultaţi ştirile la un tranzistor, ale cărui baterii sunt din litiu – *importat*.

Ieşiţi din casă, îmbrăcat în haine de lână sau bumbac – *importate* – după ce aţi redus sistemul de încălzire, ale cărui ţevi din cupru – *importul* – alimentează radiatoare din nichel sau crom – i? nporff/fe.

Plouă. Jgheabul de la streaşină din zinc – *importat* – curge şiroaie. Luaţi metroul? Maşina?

Maşina. Demarează greu. Are ceva la baterie: litiu, mangan şi plumb – *importate* –, încercuite de discuri din antimoniu – *importai*.

Maşina tuşeşte şi demarează. Datorită catalizatorului de la ţeava de eşapament cu site din platină – *importată* –, gazele pe care le emană au

devenit mai puţin poluante. Dar doi conducători auto neglijenţi au înghesuit-o între maşinile lor atât de tare încât trebuie să faci câteva manevre, lovind de mai multe ori barele de protecţie din crom – *importat* –, până reuşeşti să degajezi produsul de 300 de tone de minereu de fier brut – *importat* (adică volumul necesar pentru vehicule), zgâriind vopseaua pe bază de plumb – *importat* – de pe aripa dreaptă.

Mai bine aţi fi luat loc într-un vagon de metrou sau într-un autobuz, şi unul şi altul din aluminiu – *importat*.

Iată-vă, în sfârşit, în ascensor, ignifugat cu antimoniu – *importat* –, care vă duce la etajul unde se află biroul în care lucraţi.

Telefonul (receptor cu lame de aluminiu – importat –, cabluri de cupru – *importat*) funcţionează, dar cerul e noros şi nu vedeţi să scrieţi. Aprindeţi becul, al cărui filament e din tungsten – *importat* – sau tuburile de neon, compuse din magneziu, Silicat de cadmiu, mercur de zinc – *importate*.

Clapele maşinii de scris şi caracterele literelor sunt din oţel – *importat*.

Hârtiile sunt gata pentru a fi semnale cu stiloul cu peniţă de aur – *importat* – şi cu pompă de cauciuc – *importat*; sau mai degrabă cu un banal pix cu pastă, a cărui bilă este din tungsten sau vanadiu – *importate*…

Acest dinte care vă doare, trebuie, în cele din urmă, să-l trataţi. Dentistul vă va pune o plombă din aur şi mercur – *importate*. Este ceea ce se numeşte un amalgam.

Fiindcă sunteţi un bărbat grijuliu, sau o femeie grăbită, vă opriţi, în drum spre casă, la o băcănie unde cumpăraţi sardele, ton sau orice altă cutie de conserve făcută din crom şi cositor – *importate*. Două treimi din aceste importuri, în Europa, sunt folosite pentru producţia cutiilor de conserve. Suc de fructe? Nu, nu din cutie. Aţi citit undeva că aceste cutii de conserve placate cu cadmiu – *importat* – ar fi cancerigene. Într-un ziar a cărui hârtie este din *import*.

În plină înghesuială, vă gândiţi că mai bine aţi fi folosit bicicleta decât să consumaţi benzină – se fac astăzi biciclete atât de frumoase din titan – *importat*.

Vă duceţi să vă ridicaţi fotografiile date. la

developat şi cumpăraţi peliculă din argint – *importat*.

În timp ce se pregăteşte mâncarea într-o cratiţă de aluminiu – *importat* – pui un disc la un picup Hi-fi, al cărui platan este din oţel, bronz şi aluminiu – *impwlate* – şi al cărui ac este din safir sau diamant şi lui t – *importate*.

La ora când se transmit ştirile, te uiţi la ecranul televizorului, fabricat din sulfură de zinc şi de cadmiu – *importate*.

Afli că o platformă de foraj din Marea Nordului, făcută din niobiu – *importat* – s-a răsturnat omorând câteva zeci de tehnicieni, care au fost înghiţiţi de valuri.

Toate aceste materii prime sunt prezente în fiecare moment, în fiecare obiect al vieţii cotidiene. Cum să ştie locuitorii ţărilor bogate ceea ce guvernele lor abia încep să descopere: că locurile lor de muncă, nivelul lor de trai, esenţialul industriei lor, şi chiar securitatea lor, depind, dincolo de necesitatea evidentă, obsedantă, a petrolului, de aceste materii prime?

Acum doi ani, cancelarul Schmidt a cerut să fie

întocmit un raport privind consecinţele asupra economici vest-germane ale eventualei penurii a cinci materii prime. Concluziile lui au fost de asemenea natură, încât guvernul a interzis publicarea lui.

Acest raport cifrează la mai multe *milioane* pierderile bruşte de locuri de muncă în industriile siderurgică, a automobilului, aeronautică şi navală clacă Germania federală ar fi privată de *cinci minereuri*, doar de cinci, pe care le importă din Africa australă.

Este vorba de *crom*, de neînlocuit în producţia de oţeluri speciale; de *molibden*, pentru fabricarea aliajelor refractare folosite în construcţia reactoarelor pentru avioane; de *vanadiu*, esenţial pentru îmbrăcarea barelor de combustibili nucleari; de *azbest*, material izolant pentru navele spaţiale, dar şi pentru saboţii de frâne, husele de baterii, conductele de petrol; şi de *mangan*, folosit în metalurgie pentru toate aliajele de aluminiu.

Acelaşi raport estimează că o reducere cu 30% a importurilor de *crom*., timp de un an, ar provoca, prin paralizarea activităţilor care-l consumă, o scădere de

25% a PNB.

Ca urmare a acestui raport, guvernul federal a hotărât, în iunie 1979, că trebuiau făcute stocuri de un an din materiile citate. Stocuri constituite de sectorul privat, cu ajutorul fondurilor publice. Bundesbank a acceptat să se angajeze cu 1, 5 miliarde de dolari în această operaţiune de asigurare a vieţii.

Stoparea furnizării de *mangan* de către una din cele cinci ţări producătoare – Gabonul, Africa de Sud, Australia, India, Brazilia – ar crea „tulburări majore pentru economia occidentală”, indică un alt raport comandat de guvernul britanic la cererea ministrului industriei.

Universul industrial este pe cale de a descoperi că supravieţuirea sa depinde de lumea a treia, tot atât cât depinde supravieţuirea lumii a treia de el. Această lume a treia care i-a furnizat mijloacele materiale pentru propria lui expansiune fără precedent în al treilea sfert al secolului, expansiune ale cărei rezultate n-a ştiut să le împartă. În timp ce nivelul său de trai se dubla, iar venitul său mediu pe locuitor creştea cu 100%, cel al lumii a treia sporea cu 3 dolari

pe an şi pe locuitor. Trei dolari, adică 12 franci pe an.

Întâlnirea de la Brioni

Decolonizarea, apusul imperiilor nu au sărăcit Europa”. Dimpotrivă, au îmbogăţit-o.

„Când auzim un şef de stat european declarând cu mâna pe inimă că trebuie să se vină în ajutorul sărmanelor popoare subdezvoltate, nu ne cutremurăm de recunoştinţă, scria Franz Fanon. Ne spunem: este o despăgubire. dreaptă ce ni se cuvine”.

Dar n-a existat nicio despăgubire. Fanon adăuga că, dacă „din lipsă de înţelepciune”, ţările colonizatoare nu o vor face, „dialectica implacabilă a propriului lor sistem va lua asupra să misiunea de a le asfixia”. Ceea ce s-a şi întâmplat.

Cum de nu s-a înţeles acest lucru înainte?

Acum însă trebuie – în cazul în care nu suntem complet inapţi de a sesiza şansa, ultima de data aceasta, dar reală, care se va prezenta – să ajungem la o înţelegere cu „ceilalţi”.

Au existat, în fiecare epocă, şi există şi astăzi, lideri autentici în lumea a treia. Occidentul nu a ştiut niciodată să vadă în ei egalii lor, adeseori spirite

superioare – demne de a fi recunoscute ca atare. Ci mereu şi întotdeauna nişte „coate goale” aroganţi, care trebuie înlăturaţi.

Aşa va fi şi la un an după Bandung.

Cum află că tranzacţia a reuşit, secretarul de staf Foster Dulles îl trimite pe adjunctul său direct, Kermit Roosevelt, la Cairo, cu un mesaj pentru Nasser. Dacă Egiptul îşi menţine tranzacţia, Statele Unite vor aplica, in re –, plică, următoarele măsuri: întreruperea ajutorului tehnic şi economic, ruperea relaţiilor diplomatice, interceptarea, eventuală, în largul mării a navelor ce transportă armelei Or, la vremea aceea, marele proiect al lui Nasser, principala sa ambiţie nu este războiul, ci dimpotrivă: construirea celui mai mare obiectiv economic din Orientul Mijlociu – barajul de la Assuan. Este vorba de devierea apelor Nilului. Costul 500.000.000 de dolari.

Statele Unite anunţaseră că vor pune, fără condiţii, la dispoziţia Egiptului 54.000.000 de dolari pentru începerea primei faze a lucrărilor. Londra vă adăuga 16.000.000 Preşedintele Băncii mondiale propune, la rândul lui, un împrumut de 200.000.000

de dolari, cu o dobândă de 3, 5%, rambursabil în douăzeci de ani.

Tito. Nehru şi Nasser petrec câteva zile împreună, în vara aceea, pe insula Brioni, una din reşedinţele lui Tito. Este pentru prima oară că se întâlnesc toţi trei. Barajul de la Assuan se află în centrul discuţiilor lor asupra viitorului şi asupra dezvoltării.

Nehru soseşte ultimul. Intrigat de grupul de ziarişti pe care-l vede pe aeroportul local din Pola, lansează: „Nu-l decât o întâlnire prietenească, nu o conferinţă”.

Tito izbucneşte în râs: „De ce încercaţi să minimalizaţi importanţa reuniunii noastre?”

Dar Nehru nu se simte la largul lui. „Vorbesc despre noi ca şi cum am vrea să formăm un nou bloc. În timp ce misiunea noastră comună este tocmai de a fi împotriva blocurilor!”

Nasser pare îngrijorat în legătură cu barajul de la Assuan. „Eu, spune Tito, trebuie să rezolv şapte probleme: am un stat care foloseşte două alfabete, latin şi cirilic; în care se vorbesc trëi limbi: sârbo-

croata, slovena, ma – cedoneana; în care se practică patru religii: islamismul, creştinismul ortodox, catolicismul şi iudaismul; care grupează oameni de cinci naţionalităţi: sloveni, croaţi, sârbi. muntenegreni şi macedoneni, formând şase republici. Şi avem şapte vecini”.

Conversaţia, între ei, se-nfiripă uşor; constată că, deşi veniţi din trei lumi diferite, au aceeaşi viziune asupra viitorului şi întâmpină aceleaşi dificultăţi pe calea spre viitor.

Blocaj Est-Vest: trebuie slăbită încordarea. Să nu fii înrolat, să nu fii „aliniat”. Atitudine de ignorare şi dispreţ a lumii industrializate „faţă de masele subdezvoltate: trebuie dărâmat acest zid.

Lucrul pe care lumea îl va descoperi în 1980 sub şocul crizei mondiale – şi nu înainte – constituie pentru ei o obsesie; ca urmare a propriei lor reflecţii, încă de acum douăzeci de ani. E o lecţie ce trebuie luată în seamă…

Tito le citeşte lui Nehru şi lui Nasser mesajele de felicitare pe care le-a primit din toate colţurile lumii în legătură cu întâlnirea lor. Flutură unul din ele:

„Ăsta mi-a fost trimis de cineva care doreşte să ia parte la discuţia noastră. Nu vă spun numele, vreau să văd cum va reacţiona Nasser”.

Îi întinde mesajul; semnatarul lui îi cere mareşalului Tito să servească drept mediator în conflictul israeliano-arab. Se arată dispus să vină cu avionul la Brioni şi să se alăture grupului nealiniaţilor. Este primul ministru al Israelului, David Ben Gurion.

Nasser: „Ia te uită, hotărât lucru, reuniunea noastră nu-i o reuniune oarecare…”

Ben Gurion şi prietenii săi laburişti israélien! pe atunci la putere, doreau sincer, din tot sufletul să nu joace rolul de pioni în confruntarea Est-Vest, să-şi dezvolte ţara în mijlocul arabilor şi împreună cu ei. O să vedem cine i-a abătut de la această misiune pentru a-i antrena în război.

Lui Tito îi place să-şi ducă prietenii la Vangă. 6 mică insulă situată chiar în spatele vilei sale, pe care a populat-o cu animale, cu păsări şi unde le-a dat drumul maimuţelor primite în dar de la Nehru. Aici se află şi pivniţele sale. Amator de vinuri fine, le oferă cu plăcere oaspeţilor, în timp ce discuţiile continuă în

jurul mesei din cramă.

Tito este foarte bine informat despre tot ce se întâmplă. Nehru şi Nasser apreciază modul cum îşi adună şi analizează informaţiile.

Tito va întreţine tot timpul un sistem de informaţii despre Vatican, legătură politică şi diplomatică pe care o considera importantă pentru obţinerea de relaţii din sursă directă asupra Occidentului.

La sfârşitul întâlnirii de la Brioni, cei trei conducători ajung la o concluzie comună pe care o semnează toţi: conceptul schiţat la Band ung s-a desăvârşit, ei vorbesc de acum înainte de „neutralitate pozitivă”. Aceasta este, şi

Ui va rămâne, politica lor. În fapt, ea înseamnă: *dezvoltare înainte de toate*.

În timp ce Nasser îşi ia rămas bun de la Tito, ambasadorul Egiptului la Washington este convocat de Foster Dulles.

„Domnule ambasador, declară secretarul de stat, n-o să vă ajutăm în ce priveşte barajul şi vom publica o declaraţie pentru a aduce la cunoştinţă acest lucru”.

Îi citeşte diplomatului, neprevenit, uluit, o declaraţie care a fost transmisă presei: ajutorul american nu va fi acordat, deoarece „economia egipteană nu este în măsură să suporte un asemenea proiect”.

Şi încheie: „Credem că oricine va construi acest baraj îşi va atrage ura poporului egiptean, căci oasemenea povară va fi copleşitoare pentru el... Mai ales când se asociază cu cumpărarea de arme!”

Nasser se află împreună cu Nehru în avionul care-l duce de la Brioni la Cairo, unde Nehru intenţionează să rămână câteva zile.

Ofiţerul de legătură îşi face apariţia din cabina echipajului cu un mesaj transmis prin radio. Este declaraţia lui Foster Dulles. Nasser o citeşte. Apoi, cerându-i scuze lui Nehru, fără să-i citească ce conţine mesajul, se ridică pentru a i-l arăta lui Heikal, care îl însoţeşte: „Nu este o simplă retragere. Este un atac la adresa regimului. Poporul egiptean este întărâtat să-l răstoarne”.

Se aşază deoparte şi rămâne tăcut un sfert de oră.

Apoi se ridică şi se apropie de Nehru, ca să-l informeze. Nehru citeşte cu atenţie: „Aroganţi mai sunt oamenii ăştia!” spune el.

Nu mai discută, pentru moment. Prima lovitură dată acţiunii lor necesită o atentă reflecţie. E în joc soarta „tuturor ţărilor proletare”.

Aproape de miezul nopţii, avionul aterizează pe aeroportul din Cairo. Tot corpul diplomatic, inclusiv ambasadorul Statelor Unite, a venit să-l întâmpine pe Rais1. Nasser salută, nu spune nimic şi se-ndreaptă spre domiciliu, la volanul maşinii sale.

1 Preşedinte (în arabă).

— *Nota* trad.

A doua zi, Nehru îşi scurtează vizita şi pleacă mai departe. Între 10 şi 11 dimineaţa, Nasser îşi redactează replica: va naţionaliza Canalul Suez. Adaugă că va folosi veniturile canalului pentru construirea barajului de la Assuan; Egiptul nu va datora nimănui nimic.

Înainte de a-şi face publică hotărârea, se informează: care este situaţia exactă a forţelor britanice în Cipru, Malta, Libia şi Atena? Dacă aceste

forţe sunt destul de numeroase şi pregătite, britanicii vor încerca o intervenţie militară imediată, apreciază el.

A doua zi, a aflat destule lucruri pentru a fi convins că englezii nu dispun, în zonă, de suficiente forţe armate pentru a invada Egiptul, că vor avea nevoie de două luni pentru a le aduna.

„O lună, nu-mi trebuie mai mult”, conchide Nasser.

Colaboratorii lui sunt îngrijoraţi de eventualitatea unei intervenţii militare franceze. „Nu, spune el, au destule de făcut în Algeria. Dacă englezilor le trebuie două luni, francezii au nevoie de cel puţin tot atâta timp”.

Prevăzuse să pronunţe, a doua zi, un discurs la Alexandria pentru a comemora plecarea regelui Faruk din Egipt. Nu anulează ceremonia. Dar va rosti un discurs cu totul diferit.

Însărcinează un comando să plece la Ismailia şi să-i asculte discursul la radio. Când va pronunţa numele lui „Ferdinand de Lesseps”, constructorul francez al canalului, comandoul va şti că trebuie să

treacă la acţiune.

În faţa unei uriaşe mulţimi de 250.000 de oameni masaţi în piaţa Eliberării din Alexandria, Nasser ia cuvântul.

Pentru prima oară, acest om bănuitor, timid, găseşte tonul potrivit. Deşi stăpânit de mânie, a descoperit cum să vorbească mulţimii.

O linişteşte, o face să râdă, povestind despre răfuielile lui cu diplomaţii americani, cu „acest domn care-mi reaminteşte, spune el, de Ferdinand de Lesseps”. Semnalul este dat. Ştie că acţiunea a început.

Reia: „Chiar în clipa în care vă vorbesc, ziarul oficial publică legea naţionalizării Companiei Suezului…”. Şi lansează: „Canalul va plăti barajul! Astăzi, în numele poporului, preiau canalul! Chiar în seara asta, canalul nostru va fi egiptean, condus de egipteni!”

Îl întâmpină un delir de entuziasm, de aclamaţii, de bucurie. Pentru Nasser este o consacrare. În ochii poporului, canalul este supremul simbol al dominaţiei coloniale. Mii de egipteni au murit săpându-l.

Compania Suezului a rămas, după independenţă, un stat în stat, care avea chiar un steag propriu.

Comandoul care, la numele lui Lesseps, a declanşat operaţiunea a pus stăpânire pe instalaţii, în timp ce, ia Cairo, poliţia ocupa birourile Companiei Suezului.

Complot la Paris

Ceea ce începe atunci, după naţionalizarea Canalului Suez, este una din ultimele expediţii militare ale Occidentului împotriva popoarelor lumii a treia, în încercarea de a-şi păstra poziţiile prin forţă. Ea se va încheia cu un fiasco.

Ultima va fi cea a Statelor Unite în Vietnam, căreiva eşua la rândul ei, cu aceleaşi consecinţe. Acesta va fi sfârşitul unei lungi epoci de dominaţie, de ignoranţă şi de iluzii.

Nasser avea dreptul să considere faimosul canal drept proprietate egipteană. De altfel, el va despăgubi foarte convenabil Compania Canalului care. cu această avere, va ridica un imperiu bancar înfloritor. În ce priveşte canalul – marea operă a lui Lesseps – blocat, el va obliga la construirea de tancuri petroliere

uriaşe de 300.000 şt 500.000 de tone, necesare pentru transportul ţiţeiului pe oceane. Când canalul va fi redeschis traficului, se va dovedi prea îngust pentru aceste vase-gigant.

Dar Nasser, pentru viitorul imediat, a evaluat prost riscurile militare. În special a apreciat greşit pasiunea, furia pe care le-a dezlănţuit – la Londra, ca şi la Paris.

Doi oameni de stat, Churchill la Londra, Mendès France la Paris, au fost înlocuiţi la conducerea guvernelor lor cu oameni de bună credinţă, dar fără viziune mondială. Sunt politicieni naţionalişti, care merg timid pe urmele marilor lor predecesori. Răniţi în amorul propriu, ei vor comite ireparabilul.

Anthony Eden consideră că, „odată cu Canalul Suez, însuşi imperiul britanic" – drapelul său, prezenţa sa în lume, viitorul său pe mări, prestigiul său – se află în joc. Trebuie încercat totul, pentru a lua înapoi canalul de la acest bandit de Nasser".

I Guy Moliei, preşedintele Consiliului de Miniştri al Hanţei, şeful partidului socialist, este angajat în lupta cu Mborul algerian răsculat împotriva

colonialismului fran Hiz care durează de peste un secol. Nimeni, în rândul clajgei conducătoare, nu a luat în serios această revoltă, la începuturile ei. În noiembrie 1954.

«Lună de lună. În ciuda trimiterii de trupe tot mai numeroase şi. În cele din urmă, a întregului tineret aflat sub arme ca să „păstreze Algeria pentru Franţa”, revoltă s-a întins. Chiar în capitală – Alger – atentatele se înmulţesc. Şi în celelalte două oraşe principale, Oran în Vest. spre Maroc, Constantine în Est. spre Tunisia şi Libia, începe să domnească teroarea. La sate. În djebel – un şi spre Sahara, circulaţia este interzisă după apusul soarelui.

Guy Mollet nu are să le propună nicio politică algerienilor, dar refuză să-i „recunoască” pe liderii revoltei: „Nu discutăm cu ucigaşi – Algeria este Franţa”. „Temându-se să nu fie considerat destul de „patriot”, se crede un conducător de oşti. Nu se discută. Se loveşte.

Curând, armata franceză în Algeria numără un milion fi de oameni. Dar cu cât este mai numeroasă, cu atât populaţia algeriană îi protejează, îi încurajează

pe răsculaţi: îi se alătură.

Şi cu cât este mai numeroasă, cu atât luptătorii algerieni, ca şi vietnamezii mai târziu. se înarmează direct, ijfurând fiecare puşcă, fiecare mitralieră de la corpul expediţionar. Guvernul socialist începe să fie profund îngrijorat.

În aceste condiţii se produce apropierea de celălalt guvern umilit, cel de la Londra, după pierderea Canalului. Suez.

Anthony Eden, conservator, nu vrea. nici el, să fie considerat mai puţin preocupat decât iluştrii săi predecesori de: „Înăreţia Imperiului. Canalul este tot ce a mai rămas din acest Imperiu.

Eden şi Mollet se întâlnesc în secret şi hotărăsc să întreprindă o acţiune de pedepsire împotriva lui Nasser.

Mollet crede că „rebeliunea algeriană” se va stinge dacă nu mai este susţinută din afară, adică de Egipt. E mulţumit constatând la Eden aceeaşi atitudine hotărâtă. Rămân

Munte (în arabă).

— *Nota traci*.

de găsit mijloacele pentru obţinerea victoriei pe teren. Căci nu le au. Mijloacele militare reunite ale Angliei şi Franţei pot asigura atacurile aeriene şi blocada navală împotriva acţiunii Egiptene de apărare, mult inferioară. Dar ce trupe terestre ar putea invada o ţară atât de întinsă şi atât de populată ca Egiptul?

Din această lacună în dispozitivul european împotriva primei puteri arabe a epocii va izvorî ideea cea mai funestă, cea mai nesăbuită, care nu va mai înceta să declanşeze consecinţe în lanţ: trimiterea la asalt a armatei Israelului.

Trebuie să evaluăm exact ceea ce reprezintă această hotărâre pentru momentul în care este evocată, în 1956.

Niciodată, de la hotărârea creării Israelului în 1947, de către imensa majoritate a statelor membre ale O.N.U., niciodată, mica dar moderna armată israeliană, făurită metodic de Ben Gurion şi de primul său adjunct, Shimon Peres, n-a ieşit în afara frontierelor ţării. Este o armată exclusiv defensivă, flexibilă, motorizată pentru a apăra frontiere extrem

de vulnerabile, dar Israelul n-a prevăzut niciodată că ea va reprezenta un instrument de cucerire.

Israelienii sunt în întregime ocupaţi să transforme deşertul ce le-a fost atribuit într-o ţară care să-i poată hrăni şi care apoi să se modernizeze pentru a produce. Îşi consacră toate forţele acestui scop. Şi reuşesc. În condiţii de securitate.

E momentul în care şeful guvernului, Ben Gurion, este convocat, în mare secret – lângă Paris, într-un hangar căruia i s-a schimbat destinaţia – de către Guy Mollet şi Anthony Eden.

I se propune un târg: dacă armata Israelului se alătură coaliţiei franco-britanice şi declanşează atacul asupra Canalului Suez, ea va fi protejată de aviaţia celor două ţări, sprijinită de paraşutiştii lor. Şi astfel, Ben Gurion va „scăpa de singurul lider politic arab care reprezintă un pericol pentru Israel”, spune Eden. Va putea, de asemenea, să-şi extindă foarte mult teritoriul pe pământ egiptean, în deşertul Sinai, din care „egiptenii incapabili n-au ştiut să facă nimic”, adaugă Guy Mollet.

Liderul israelian este deopotrivă uluit şi încurcat.

Nu-şi imagina Europa într-o asemenea stare de panică şi agresivitate împotriva Egiptului. Credea că cele două

Bbste imperii au întors definitiv pagina militarismului colonial”.

În sfârşit, nu are posibilitatea să reflecteze asupra consecinţelor ulterioare, pentru pacea Israelului, ale unui act de agresiune în sânul unei asemenea coaliţii.

Îi întreabă, totuşi, pe interlocutorii săi. care va fi atitudinea Americii. Eden şi Mollet îi garantează că, de la dezacordul public dintre Dulles şi Nasser, America nu aşteaptă decât căderea liderului arab. După părerea lor, nu există niciun dubiu: dacă operaţiunea este declanşată, America nu va reacţiona. De altfel, este o afacere de cel mult câteva zile. Egiptul se va prăbuşi.

Acordul se realizează astfel într-o serie de neînţelegeri şi într-un climat pasional. Reîntors la Tel-Aviv, lui Ben Gurion îi va fi greu să explice guvernului său tot ceea ce a auzit. Dar, ceea ce va reţine, în mod clar, este voinţa Occidentului de a scăpa cu orice preţ

de Nasser.

Pentru Israel, nu este oare ocazia unică şi, ca să spunem aşa, obligatorie de a face un serviciu protectorilor şi aliaţilor săi şi de a-şi întări, în acest fel, securitatea?...

Operaţiunea e declanşată. Aviaţia britanică bombardează, paraşutiştii francezi sar, diviziile israeliene năvă-esc asupra canalului. Apărarea egipteană este străpunsă. Dar dacă Nasser s-a înşelat în evaluarea raportului de Eorţe pe teren, liderii – englez şi francez – s-au înşelat mult mai grav asupra raportului de forţe din lume.

În mai puţin de două zile, Washingtonul va opri lotul.

Un ultimatum al preşedintelui Eisenhower este transmis, prin şeful lui de stat major, Londrei şi Parisului: râncezii şi englezii au la dispoziţie douăzeci şi patru de ore pentru a declara încetarea focului şi apoi pentru a începe retragerea din Egipt.

Şi cum orele trec, Eisenhower foloseşte de data aceasta elefonul pentru a se adresa direct premierului britanic: „Anthony, ce v-a apucat? Sunteţi nebun?

Vreau să opriţi imediat această aventură absurdă. Dacă nu, armata americană va veni în ajutorul lui Nasser. Vă rog să-l înştiin-aţi şi pe colegul dumneavoastră de la Paris. Guvernului sraelian îi vom comunica noi înşine acest lucru”.

A doua zi, totul ia sfârşit. Nasser este salvat din ordinul american.

Lumea întreagă contemplă spectacolul acestor două carte vechi şi glorioase puteri europene, Anglia şi Franţa, cuprinse de furie naţionalistă, aproape rasistă, apoi îngenuncheate, în câteva ore, de protectorul lor american. Îngrozitor moment pentru Europa.

Dramă istorică pentru Israel, antrenat într-o aventură militară care-i transformă fizionomia, situaţia şi viitorul în cadrul universului arab.

Mollet şi Eden i-au dat micii naţiuni ebraice una din loviturile cele mai nefaste: ei au creat imaginea unei „baze militare avansate” a Occidentului imperialist în inima Orientului Mijlociu.

Anglia a pierdut ultimele sale poziţii în lumea arabă şi în împărăţia petrolului în favoarea Americii,

peste măsură de satisfăcută de intervenţia pacificatoare a lui Eisenhower, de parcă ar fi fost o reînviere a epocii rooseveltiene.

Franţa se află pe calea lentă, dar inexorabilă, a înfrângerii în întreaga Africă de Nord. Aventura militară algeriană va antrena căderea republicii parlamentare la Paris, sub ameninţarea. generalilor corpului expediţionar, şi reîntoarcerea generalului de Gaulle, care şi-a părăsit satul din Colombey, unde trăieşte de doisprezece ani, tăcut şi uitat, pentru a prelua din nou puterea în republica aflată în agonie.

Nasser, salvat de inconştienţa europeană, joacă atunci o carte mare: îşi permite, mulţumindu-i pe de o parte lui Eisenhower, să se întoarcă spre U.R.S.S. pentru a relansa, împreună cu ea, marele proiect al barajului de la Assuan.

Hruşciov îl va inaugura opt ani mai târziu. U.R.S.S. a furnizat inginerii şi banii.

În sfârşit. experienţa Suezului i-a adus lui Nasser o imensă popularitate, al cărei ecou a răsunat în toată lumea arabă. Majoritatea liderilor naţionalişti egipteni nu au crezut, potrivit propriilor lor termeni, „nici în

arabi, nici în lumea arabă – şi au oscilat între o politică egipteană dusă din Egipt şi o politică panarabă. Lovitura Suezului a schimbat totul.

Suezul a făcut din Raisul egiptean heraldul maselor arabe, care au ca element comun, dincolo de limbă, „umilinţa trăită de popoarele colonizate ce s-au călit în acelaşi creuzet al nedreptăţilor”.

Lumea arabă, care a pus stăpânire pe el tot atât cât a pus el stăpânire pe lumea arabă, va sta la baza strategiei Raisidui. Dinastică sau revoluţionară, măcinată de riva-H & ţi şi tulburări, lumea arabă, până atunci teren de mă-Îivră al imperiilor străine, intră pe scena mondială. Pe cai e nu o va mai părăsi.

f Lupta pentru petrol este pe punctul de a începe. Di «ctorul... Centrului arab de studii în problemele petrolu-Hî”, sirianul Nicolas Sarkis, militant al lumii arabe, pont ea te în 1980:

I „în satul meu natal, în Siria, locuiam la câţiva metri. Se conducta companiei Irak Petroleum. Copil fiind, vedeam făceastă bogăţie ţâşnind din pământ pentru a se furişa în conductele ce o transportau spre porturile de unde era exportată, în timp ce acasă şi la

şcoală tremuram de frig. Frig pe care îl şi mi şi acum în oase.

Mama se sculă în zori ca să răzuiască pojghiţa de gheaţă strânsă în timpul nopţii în faţa uşii şi pe scară şi ia să încălzească puţin casă, înainte de scularea noastră, cu lemne când aveam cu ce să le cumpărăm. Petrolul nu era pentru noi”.

Nicolas Sarkis a jucat un rol-cheie în naţionalizările făcute de Irak, Algeria, Libia în cursul anilor ’70. Este Sânul din oamenii marcaţi de frustrări şi umilinţe, oameni care au apărut în ţările arabe, mai duri şi mai intransigenţi decât conducătorii care, uneori, i-au înlăturat sau *s-au* exilat, aşa cum s-a întâmplat cu Tariki, sauditul. care „Ş întemeiat O.P.E.C.-ul, înainte de a fi înlocuit, la ordinul regelui Feisal, cu un strateg mai răbdător.

Sarkis, cufundat în amintirile sale – fiasco european la Suez şi eroare mărginită a preşedintelui companiei Esso.

— În sala consiliului său de administraţie, care au favorizat. ascensiunea puterii arabe şi a puterii petroliere în centrat lumii a treia – continuă:

„Companiile întreţineau o adevărată teroare intelectuală în legătură cu petrolul. La primele cinci congrese arabe ale petrolului, desfăşurate la Cairo, Beirut şi Alexandria, între 1959 şi 1965, cvasitotalitatea comunicărilor ferait prezentate de companiile concesionare şi nu aveau jă & lt scop decât să demonstreze că arabii ar avea tot inte Éresul să nu se amestece în activitatea petrolieră. Compaghiile împingeau zelul lor până acolo încât judecau în locul arabilor: Coranul şi Evanghelia erau invocate de comfepanii pentru a justifica ceea ce ele numeau «caracterul sacru» al contractelor de concesionare. Societatea Aramco-a recurs chiar la serviciile unui jurist arab pentru a demonstra că modificarea acestor contracte ar fi contrară «cuvântului dat», potrivit Islamului. Puţinii delegaţi arabi care îndrăzneau să ridice glasul pentru a protesta şi a „sugera dezvoltarea industriei locale de rafinare sau modificarea fiscalităţii erau atacaţi violent, umiliţi şi ridiculizaţi de reprezentanţii companiilor”. Această farsă marca începutul sfârşitului.

India este pedepsită tJmiliţi: este cuvântul cel

mai potrivit.

„Cu secolele noastre de civilizaţie, cu ceea ce am dat noi rasei umane, tot ce am obţinut din partea Occidentului a fost că ne-a umilit”, le spune Zhou Enlai lui Nasser şi lui Nehru, pe care-i vede pentru ultima oară.

După ce şi-a petrecut după-masa vizitând fabulosul muzeu din Cairo, seara, pe terasa casei lui Nasser, Zhou Enlai, aprinzând ţigară de la ţigară, stă la taifas, în iarna lui 1969, cu prietenii săi despre civilizaţiile asiatice, despre viitorul lor.

Vocii sale pline de amărăciune, fapt neobişnuit la acest om necomunicativ, îi răspunde că un ecou vocea obosită a liderului indian:

„Prima bombă nucleară a explodat pe pământ asiatic. Primul om care a murit de pe urma efectelor unei experienţe cu bombă termonucleară cu hidrogen era un asiatic. M-am întrebat, adesea, clacă ar fi îndrăznit să folosească aceste metode împotriva albilor?”

Nehru mai are de trăit trei ani, dar fizic este deja epuizat şi nu mai încearcă s-o ascundă. Suferă

împreună cu poporul său, ca şi el. Mizeria fizică şi suferinţa morală fac corp comun. Pentru India, pentru el.

„Nealinierea” l-a determinat să refuze aderarea la alianţele militare. Este suspectat. Ţările occidentale membre ale consorţiului de ajutorare a Indiei îl vor „pedepsi”.

În primăvara anului 1962, reprezentanţii lor reuniţi Ia. Paris hotărăsc să reducă sumele alocate pentru cel de-al III-lea Plan de dezvoltare a Indiei. s**4”.

äw Guvernul american, în ceea ce-l priveşte, pune şi el condiţii: o apropiere indo-pakistaneză, singurul mijloc, în ochii lui, de a crea o organizaţie militară a peninsulei.

Pakistanul era, în acea vreme, o ţară născută din dezmembrarea Indiei când aceasta şi-a dobândit in*dependenţa şi* compusă în mod ciudat din două zone situate de o parte fi de alta a Indiei, una la Vest (actualul Pakistan), cealaltă la Est (actualul Bangladesh).

Nehru solicită ajutor din partea Statelor Unite.

Ajutor refuzat de Departamentul de Stat ca să-l pedepsească pentru veleităţile sale de independenţă.

„Kennedy poate ar fi schimbat orientarea politică", spune chester Bowles, fost ambasador în India, „dar a fost îngropat în aceeaşi zi în care urma să aibă loc un consiliu asupra acestui subiect. Am fi avut o şansă de a ne apropia de India; am scăpat-o. Statele Unite nu au avut nicio Ipolitică faţă de lumea a treia, în special în Asia. Numai p serie de reacţii la crize".

O tânără femeie îşi trăieşte orele de spaimă şi de decepţie lângă Nehru: fiica sa, Indira. Nu le va uita niciodată.

Criza care izbucneşte în 1965 este războiul indo-pakis-tanez. Nehru a dispărut, dezamăgit, distrus „ca şi cum piar fi rupt oasele în Himalaya".

„Gandhi mă alesese ca să făuresc India secolului al XX-lea. Am eşuat", spunea el înainte de a muri.

Sovieticii îşi oferă bunele oficii în conflictul dintre indieni şi pakistanezi, care se întâlnesc la Taşkent şi semnează armistiţiul. Câteva oré mai târziu, discretul succesor al lui Nehru, L-ai Balladur

Chastrin, moare în urma unei crize cardiace.

Americanii au hotărât să pedepsească India şi să suspende orice ajutor economic. În momentul celei mai mari secete a secolului.

Şi astfel, în perioada cea mai sumbră a istoriei ţării sale, Indira Gandhi devine prim-ministru şi asistă la ceea ce va numi „abandonul american şi cinismul care a dus la o asemenea hotărâre”. Dacă ar fi fost vorba, într-adevăr, de cinism… America însă nu e cinică. Ca şi aliaţii săi europeni, ea nu reuşeşte să priceapă că duşmanul, într-o lume a foametei, nu este comunismul – este foametea.

Nicăieri că în India, creditul Occidentului nu era mai mare, la începutul epocii lui Nehru.

Ca toţi indienii din castele superioare, Indira Gan a primit, şi ea, o educaţie europeană; dar nu manifi nici fată de Europa, nici faţă de Occident, acel ataşam cvasicarnal, care a fost propriu tatălui ei.

Hărţuielile la frontiere se înmulţesc, Indira Gan face un turneu prin capitalele occidentale… nu obţine i măcar promisiunea unui ajutor pur umanitar. Numa, recomandare: să găsească o soluţie paşnică „pentru

apăra statu-quo. ul în Asia meridională”.

Această soluţie paşnică nu face obiectul nici unei iniţiative din partea puterilor occidentale: Indiei nu i se acordă niciun ajutor economic.

În aceste condiţii, Indira Gandhi va recurge la arme pentru a lua Bengalul. Ea scapă, astfel, de povara refugiaţilor.

În încercarea de a face presiuni asupra Indiei, Statele Unite trimit o parte din flota lor, între care portavionul „Enterprise –, în Golful Bengal. Paisprezece zile mai târziu, trupele indiene intră în Dacca, unde armata pakistaneză capitulează. India şi U.R.S.S. semnează un pact „de prietenie şi asistenţă” pe o perioadă de douăzeci de ani.

Occidentalii ar trebui să-şi amintească. Înainte de a-şi spunë şi de a proclama că aceşti sărmani din lumea a treia sunt foarte iresponsabili, că, într-adevăr, nu este rezonabil să adaugi la sărăcia lor ororile războiului, ale loviturilor de stat… Să-şi amintească pur şi simplu de propria istorie, cea a fiecărei ţări din Europa, şi de istoria lor comună, care a făcut din pământul lor cel mai însângerat pământ din lume pe

metru pătrat.

Strigătul lui McNaniara

Ziaristului american Walter Lippman, Hruşciov îi va împărtăşi. Într-o formulă simplă, ceea ce crede el despre nealiniaţi… „Nu există neutri, nu se poate şi nu trebuie să existe”.

Zece ani mai târziu, „neutrii” vor fi. totuşi, în număr de optzeci la cea de-a treia Conferinţă la nivel înalt a ţărilor nealiniate, desfăşurată în 1970 în capitala Zambiei, Lusaka. Dar cei care vor pronunţa discursuri de o viru fentă extraordinară nu mai sunt oamenii de odinioară. Liderii care fascinează acum masele se numesc Boumedienne, Gaddafi. Fidel Castro.

Un senator american, puţin cunoscut deocamdată, descrie în termeni aspri procesul: „Am refuzat să ajutăm Cuba să-şi satisfacă nevoia disperată de progres economic; am folosit influenta guvernului nostru pentru a sluji interesele. şi a face să crească profilurile societăţilor americane private care dominau economia insulei; purtătorii de cuvânt ai guvernului l-au salutat, public, pe Batistă ca pe un

aliat loial şi un prieten bun, în momentul în care Batista masacra mii de oameni, distrugea ultimele vestigii ale libertăţii şi fura sute de milioane de dolari poporului cubanez. Deci, propria noastră politică, şi nu cea a lui Castro. l-a impms. prima, pe vechiul nostru vecin să se ridice împotriva noastră”.

Acest senator se numea John Kennedy.

Cel de-al doilea... deceniu al dezvoltării” ’1 se încheie: lumea a treia continuă să reprezinte sub 10% din producţia mondială.

Între 1960 şi 1970 a avut loc, totuşi, n nouă întâlnire între Occident şi lumea a treia: prima Conferinţă pentru dezvoltate convocată de O.N.U. În 1964. Acolo, de la cea mai săracă dintre ţările africane până la ţările semiindustrializate din America Latină, de la Volta Superioară până la Mexic, nealiniaţii au făcut front comun pentru a cere că raportul de schimb în comerţul internaţional să fie stabilit pe o bază mai echitabilă. Este prima oară când se manifestă înfruntarea Nord-Sud. Prima oară când este enunţată revendicarea unei „noi ordini a lumii”. Care, de acum înainte, se va face mereu auzită.

Occidentul răspunde printr-un refuz. Iar preţurile lor cresc în ritmul inflaţiei; niciodată, însă, preţurile furnizorilor. Astfel, în 1960 Malaysia putea cumpăra un jeep cu patru tone de cauciuc: în 1970 va avea nevoie de zece.

În 1954. Ţările producătoare de cafea trebuiau să ofere 14 saci pentru un jeep: opt ani mai târziu. 32 de saci. Aceasta este. şi va fi încă multă vreme, „ordinea lumii" ... Până când? Ţările sărace se epuizează lot l'urnizând materii prime pentru a cumpăra, *la preţuri din ce în ce mai ridicate*, produsele prelucrate, şi chiar produse alimentare, de bază, a căror cultivare este înlocuită la ele acasă cu e că de produse exportabile.

În unele zone din Java, populaţia este virtual forţată să dea prioritate muncii pe plantaţiile de cafea sau de cauciuc, în dauna satisfacerii propriilor nevoi alimentare.

În Senegal, plantaţiile de arahide, consumate în străinătate, au fost extinse. Imediat, producţia de legume uscate şi de sorg i, consumate de localnici, a scăzut mult sub necesităţile ţării.

În Jamaica, în decurs de doisprezece ani

suprafeţele plantate cu trestie de zahăr, banane, lămâi, toate destinate exportului, au crescut cu 50 şi, respectiv, 30 şi 100%. În acelaşi timp, recolta de cereale a scăzut de la 19 la 4 kg pe locuitor.

Când Salvador Allende, ales în fruntea statului Chile, a naţionalizat companiile nord-americane de cupru şi a decis să limiteze indemnizaţia lor, el şi-a justificat atitudinea invocând beneficiile transferate de aceste companii: ele atingeau, uneori, 40% din cifra de afaceri.

Intervine eşecul celei de-a treia sesiuni a O.N.U. asupra dezvoltării, de la Santiago de Chile, în 1972. Atunci va răsuna de pe toate continentele apelul la revoltă împotriva imperialismului economic, lansat de şefii de stat de toate originile şi de toate opiniile. Leopold Senghor, poetul care conduce destinele Senegalului, exclamă: „Niciodată nu vom denunţa destul condiţiile artificiale ale preţurilor mondiale care nu ţin seama de justa remunerare a producătorului!”

Un occidental lansează un strigăt de alarmă. Este Robert McNamara, devenit preşedintele Băncii

mondiale, după ce fusese, la Pentagon, stăpânul celei mai puternice maşini de război a lumii, timp de opt ani.

Războiul din Vietnam l-a marcat profund. S-a înşelat, şi o ştie. Nu mai era cel ce răspundea unui francez, venit să-l pună în gardă, chiar la începutul angajării americane, împotriva repetării erorilor comise de Franţa în Indo-chini: „Da, dar noi avem elicoptere…”

1 Plantă furajeră anuală din familia gramineelor, rezistentă la secetă, originară din Africa şi din India.

— *Nota* trad.

Minte remarcabilă, muncitor, metodic, stăpân pe sine, McNamara a ştiut să comande maşinile, calculatoarele, sistemele cele mai moderne şi mai complexe. Absorbit de sarcina sa, a uitat fără îndoială că există maşini superioare tuturor celorlalte: oamenii, graţie minţii lor, curajului lor.

Natura umană s-a răzbunat. McNamara, conducător militar fără voia lui, a pierdut totul. A devenit un fel de apostol, căci ştie de unde s-a întors.

McNamara lansează un avertisment solemn,

redactat cu grijă în 1972, şi care va rămâne imprimat pe această mare pagină a istoriei:

„Există o schismă economică Nord-Sud. Acest clivaj constituie o falie seismică largă în scoarţa sociologică a planetei. Ea poate produce, ea va produce zguduituri şi cutremure teribile. Dacă naţiunile bogate nu fac mai mult pentru a astupa această falie dintre prea prosperă jumătate de Nord a planetei şi înfometata emisferă de Sud, nimeni nu se va bucura, în cele din urmă, de securitate, oricât de importante ar fi stocurile de armament”.

Presimţind că viitoarea revoluţie tehnologică va aduce, zece ani mai târziu, soluţia posibilă a problemelor, el declară în acelaşi timp la Copenhaga: „Nu există niciun obstacol material în calea soluţionării raţionale, cumpătate şi progresive a problemelor dezvoltării. Obstacolele se află doar în mintea oamenilor”.

Iar Claude Julien, citându-l într-un „amplu articol pe care i l-a consacrat în ziarul „Le Monde”, în toamna lui 1980, pune întrebarea care, prin destinul acestui om, se adresează Occidentului acestui secol: „Va

spune el oare într-o zi ce a stat în calea unei asemenea inteligenţe şi obstinaţii?”

Conferinţele pe tema „dezvoltării” se succed unele după altele. Din ce în ce mai sterile, cu oameni dezamăgiţi sau resemnaţi.

Problemele sunt sesizate sau prevăzute. Dar nu se manifestă niciun elan. Nicio voinţă.

Lumea a treia nu-şi mai face iluzii. Se cufundă în amărăciune.

Marea viziune, inteligentă, purtătoare de viitor a „nealinierii”, cea a conducătorilor istorici ai lumii a treia, rămâne justă şi adevărată. Dar ea nu a dispus încă de mijloacele de a „decola”. A epuizat doar oamenii.

Mai târziu, noi puteri, cu noi mijloace, vor lua locul primilor vizionari ai lumii a treia. Vor putea, vor şti ele să-şi unească forţele, independent de superputeri? La începutul deceniului al optulea, un curent novator va încerca să îmbine eforturile Europei, O.P.E.C.-ului şi Japoniei pentru realizarea „marelui proiect” de a integra, în sfârşit, lumea a treia în ciclul mondial. Vom vedea în ce condiţii.

Înainte însă, mai trebuie să amintim. În cadrul procesului de involuţie, un stadiu şi să-l evaluăm. El ne aduce clarificări asupra zilei de mâine.

La Nairobi, în Kenya, inima Africii, la mijlocul deceniului al şaptelea, se mai ivea u şansă, cu prilejul conferinţei asupra comerţului mondial.

Occidentalii vor face oare un gest. vor pronunţa cuvintele pe care le aşteaptă cei 120 de delegaţi ai lumii a treia, veniţi din nou la această întâlnire cu… bogaţii”?

Nu.

Preocupaţi de conjunctura mondială, de tensiunea militară, de dislocarea economică ce nu le permit, spun ei, să-şi ia angajamente, occidentalii se crispează.

Importanta delegaţie americană, condusă de ministrul Eliot Richardson, îngrămădeşte: fără să discute, refuz dupî. refuz, chiar fată de revendicările cele mai neînsemnate.

Dezamăgit, delegatul unei ţâri africane spune cu glas scăzut: „Americanii sunt pe cale să înlocuiască politica tunului cu diplomaţia aroganţei”.

Dar nu e vorba numai de americani. Pu. şi pe banca acuzaţilor, japonezii manevrează cu prudentă şi se degajează.

Toţi delegaţii urmăresc cu sentimente amestecate uimitoarea muncă de autodistrugere la care se dedau Statele Unite.

Căci este culmea ironiei să vezi cum singura putere occidentală care nu a „colonizat” niciodată reuşeşte să concentreze asupra ei toate ranchiunele. În timp ce ea singură furnizează 30 până la 40” „din creditele acordate de Banca mondială.

Ferdinand Marcos, preşedintele filipinez, unul din cei mai siguri aliaţi ai Washingtonului, conchide, la încheierea acestei etapei: „Ei bine, cred că, de acum înainte, lumea a treia nu mai are de ales decât între război şi moarte”.

Martorii rămân stupefiaţi. Dacă, în momentul plecării din Kenya, Marcos se dezice astfel de orice obligaţie de a sta rezervat, înseamnă că este în culmea exasperării… Lumea bogată face prea puţin… şi este prea târziu”.

Pentru liderii care, ca şi el, au mizat pe

reformismul luminat al Occidentului industrializat decepţia este acum totală. S-a întreţinut despre această cu Jomo Kenyatta. la ferma unde îi place lui să se retragă, în faţa peisajului grandios al muntelui Kenya. Vechiul conducător i-a mărturisit:

„Până acum, consideram orice experienţă africană pe calea spre socialism drept un impas. Mă întreb tot mai mult dacă nu noi, cu calea pe care am ales-o, suntem cei ce mergem pe un drum greşit”.

Nu. Pronosticul lui Franz Fanon s-a verificat, şi aici, odată în plus:

„Unele ţări subdezvoltate depun un efort colosal în direcţia socialismului. Bărbaţi şi femei, tineri şi bătrâni, plini de entuziasm, se angajează într-o muncă grea şi se proclamă sclavi ai naţiunii. Dăruirea de sine. dispreţul faţă de orice preocupare care? nu este colectivă instaurează o morală naţională care reconfortează omul, îi redă încrederea în soartă omenirii. Credem, totuşi, că un asemenea efort nu este suficient... Este nevoie de altceva decât de investiţie umană. Este nevoie de capitaluri, de tehnicieni, de ingineri, de mecanici etc. Efortul colosal

la care sunt chemate popoarele de către conducătorii lor nu va da rezultatele scontate”. i

Calea industrializării accelerate a fost oare mai fecundă? Exemplul Braziliei, această ţară mare, cu un viitor mare, dar mereu amânat, poate să ne dea un răspuns.

Cometa braziliană

Brazilia este că pana pe care economiştii o purtau la pălărie când afirmau că o industrializare înfăptuită după modelul ţărilor dezvoltate ar permite ţărilor sărace să ajungă, etapă cu etapă, la acelaşi nivel de dezvoltare ca ţările bogate.

Cea mai mare ţară tropicală, care ocupă, singură, jumătate din continentul sud-american, a intrat, într-adevăr, în grupul ţărilor numite „noile ţări industrializate”.

1 Spania, Portugalia, Grecia, Turcia, Iugoslavia în Europa. Brazilia, Argentina, Mexic, Venezuela, Chile, în America Latină. Coreea de Sud, Taiwan, Hong Kong, Singapore în Extremul Orient

Dacă se împarte produsul naţional al Braziliei la numărul locuitorilor săi, se obţine cifra, ridicată

pentru lumea a treia, de 1 140 de dolari pe locuitor şi pe an pentru 1976 (10.000 de dolari în Suedia; 100 până la 130 în ţările cele mai sărace din lumea a treia).

Dar există două Brazilii. Inegalităţile dintre ele, strigătoare la cer, s-au agravat şi dezvoltarea a făcut şi mai insuportabilă soarta celor mai săraci.

În Nord-Est, unde trăieşte o treime din populaţia Braziliei, o familie în care toţi membrii câştigau împreună, în urmă cu cincisprezece ani, 500 de cruzeiros pe săptămână – circa 70 de franci – câştigă astăzi cel mult 300.

Pentru a mări suprafaţa destinată trestiei de zahăr, care începe să înlocuiască, odată prelucrată, benzina din automobile, guvernul a abandonat aproape toate proiectele pentru cultivarea produselor alimentare. Marii proprietari au confiscat pământurile ţăranilor, care obţineau de pe micile lor ogoare mijloacele de subzistenţă.

Întreaga hrană este importată dintr-o altă parte a ţării, în special din Bahia, iar preţul transportului apasă, evident, asupra celui al produselor. Astfel, din

cauza industrializării. Brazilia este nevoită să importe, în fiecare an, grâu în valoare de un miliard de dolari, necesar pentru a hrăni populaţia. Cea a oraşelor.

La sate, bărbaţi, femei, copii, chinuiţi de foame nu mai pot să-şi procure nici măcar fasole, care constituie alimentul lor de bază. Producţia ei a scăzut pentru a face loc producţiei de soia – care trebuie exportată în ţările bogate unde este folosită pentru hrana vitelor.

„Dezvoltaţi? Ce înseamnă dezvoltaţi?”, exclamă Dom Helder Cămara, minuscul şi viguros episcop din Recife, în permanentă mişcare, înotând în sutana lui neagră, cu ochi ageri, cu gesturi vii.

„Singura noastră şansă este să nu imităm modelele ţărilor zise dezvoltate. Să ajungi să constitui un mic grup din ce în ce mai bogat, în timp ce majoritatea omenirii trăieşte în condiţii inumane? Nu e o problemă de rasă sau de curaj al muncitorilor. Ştim să muncim, ştim şi noi să ne folosim inteligenţa… Asta contează. Dar ce mai aşteptăm?”

Brazilia este „inteligentă”, într-adevăr. Ea ştie să muncească. Materialul de război pe care-l fabrică şi-a

făcut deja intrarea pe piaţa armelor. Iar un produs al industriei sale aeronautice, aparatul Xingu, va înlocui în curând, în

Franţa, vechile DC 3 ale armatei, care servesc la antrens>mentul piloţilor de pe avioanele de transport. În schimbul acestui produs bun – deşi amploarea pieţelor nu poate fi comparată –, Brazilia va cumpăra 30 de avioane Mirage fi din Franţa.

Până la mijlocul anului 1980... decolarea" acestei vedete a ţărilor în curs de dezvoltare, în jurul căreia s-au făcut atâtea speculaţii – şi de pe urma căreia s-a câştigat atâta –, decolare realizată cu preţul infinitei sărăcii a ţăranilor, înlăturării sângeroase a opozanţilor şi scăderii efective a nivelului de trai a 70.000.000 de brazilieni din 130.000.000, a meritat toate indulgenţele. Şi toate creditele.

Astăzi, situaţia ţării apare atât de compromisă, încât crahul bancar, întâmpinat cu teamă pretutindeni, în Brazilia este aşteptat cu cea mai mare nelinişte.

Patru din cele mai mari bănci americane au împrumutat, fiecare, Braziliei, fonduri echivalând cu totalitatea capitalului lor. Şi alte bănci străine,

entuziasmate de acest remarcabil dinamism, s-au angajat puternic.

Or, Brazilia are acum datorii de 57 de miliarde de dolari. Sumă colosală care o obligă să dea creditorilor săi 13 miliarde de dolari pe an! Noile sale cereri de împrumut sunt inacceptabile. Ele nu servesc decât la plata dobânzilor la împrumuturile contractate anterior. Devenită brusc „nesănătoasă" pentru capitalurile străine, Brazilia, încolţită, nu mai are decât o armă: şantajul. Şantajul cu explozia care ar arunca regimul într-un „naţionalism popular" ai cărui conducători ar fi gata să declare pur şi simplu anulate datoriile ţării. Anulare, care, potrivit expresiei pudice a publicaţiei britanice „The economist", ar avea „un efect cel puţin interesant asupra sistemului bancar occidental".

Datoria globală a lumii a treia atinsese, în 1980, suma ameţitoare de 350 de miliarde de dolari. Până în 1974, ţările debitoare şi-au plătit regulat, cu foarte rare excepţii, dobânzile la împrumuturi. Acum nu mai este cazul.

În afară de petrol, creşterea preţului produselor

importate, alimentare sau manufacturate (40% în zece ani), a reuşit să biruie echilibrul lor fragil, deja foarte relativ.

Cazul Braziliei, prin amploarea datoriilor contractate, ca şi prin caracterul frenetic al cursei industrializării: – costisitoare în petrol – clarifică acest proces speculativ.

Chiar dacă intră în categoria ţărilor semiindustriali-2 ate, cu venit intermediar sau scăzut, situaţia tuturor de bitorilor lumii a treia justifică acest comentariu al comisiei Brandt.

„Datorită creşterii rapide a deficitelor comerciale şi situaţiei deja foarte vulnerabile a băncilor, trebuie să se înţeleagă că sistemul bancar internaţional, care a jucat un rol crucial îndreptând surplusurile O.P.E.C-ului spre ţările deficitare, nu va mai putea să joace acest rol.

Întreaga structură internaţională a creditului, a sistemului bancar mondial depinde astăzi de cea mai mică întrerupere în fluxul capitalurilor, întrerupere ce poate fi provocată de o cerere mai mare de credite în Nord, de o ţară debitoare considerată mai puţin

demnă de credii. de un accident…”

În ce domeniu trebuie să-şi reducă statul cheltuie-lue?” Interogaţi în cadrul unui sondaj făcut de revistă… Stern”, 68 1 „din cetăţenii Germaniei federale au răspuns: „În domeniul ajutorului pentru dezvoltarea lumii a treia”.

„Trebuie oare să furnizăm lumii a treia un ajutor excepţional de 80.000.000 de dolari?”

Consultaţi prin referendum, în iunie 1979, 56 n/o din elveţieni au răspuns: „Nu”.

Reacţii asemănătoare se înregistrează în toate celelalte ţări dezvoltate.

Oamenii din ţările occidentale au sentimentul că alimentează un sac fără fund, că asistă la o imensă confuzie, că întreţin indolenţa şi corupţia câtorva şefi de stat, mai mult sau mai puţin sângeroşi, ale căror deliruri ocupă mai mult loc în mass-media decât realizările parţiale, rezultatele modeste, progresele, relative obţinute de conducători mai puţin gălăgioşi. Pentru că pronosticurile acelor economişti sau agronomi, care credeau. În urmă cu treizeci de ani, că lumea a treia va sări peste secole, nu s-au realizat, ei

nu mai concep că situaţia ar putea să devină şi mai grea.

Pentru că ajutorul se cifrează la miliarde de dolari, ei nu concep că acesta este nu numai insuficient, ci chiar neînsemnat în comparaţie cu bogăţia Occidentului şi cu ascensiunea sa din cei treizeci de ani de expansiune.

Alţii consideră intolerabil din punct de vedere moral ca două treimi din omenire să sufere de malnutriţie, ca în fiecare an muioane de copii să moară de foame în timp ce unii agricultori aruncă în drum surplusurile lor nevândute, iar europenii se plâng de excedente de unt sau de lapte. Şi îşi acuza guvernele respective de neputinţă sau incoerenţă.

Iar cei mai numeroşi, care, dând dovadă de mai multă indiferenţă, ar dori ca ţara lor să se detaşeze de lumea a treia ca de un vapor ce se scufundă şi care-şi spun uneori: „La urma urmelor, dacă vor să moară stând pe cafeaua lor, pe cacaua lor, pe bananele lor, n-au decât să şi le păstreze. Ne putem lipsi de ele” – cum de nu ştiu. ceea ce guvernele lor încep abia să bănuiască: dependenţa absolută a universului

industrial faţă de lumea a treia? De altfel sursa celei mai mari frici a conducătorilor Occidentului nu se află oare acolo unde se găsesc principalele zăcăminte?

Zairul cu orice preţ

În ziua în care ia sfârşit colonialismul în fostul Congo belgian, Patrice Lumumba. conducătorul Congoului independent, exclamă râzând: „Primul ministru belgian ar fi putut fi negrul meu!”

Terminase tocmai de citit, de la tribună, un discurs scris pentru el de premierul belgian Gaston Eyskens. Patrice Lumumba a acceptat să-l rostească pentru a repara jignirea ce i-o adusese, în cursul dimineţii, regelui Baudouin.

Acesta venise să asiste la festivităţile prilejuite de dobândirea Independenţei. Nici nu şi-a terminat bine discursul că Lumumba a şi sărit la tribună şi a strigat:

„Niciun congolez demn de acest nume nu va putea uita că independenţa a fost cucerită prin luptă; o luptă de zi cu zi, înverşunată şi idealistă, în care nu ne-am cruţat nici forţele, nici privaţiunile, nici sângele”.

Uluiţi, africanii aplaudă frenetic. Regele este foarte palid, belgienii sunt consternaţi. Patrice Lumumba continuă, ridicându-şi vocea fremătătoare:

„Am cunoscut munca istovitoare la care eram obligaţi, în schimbul unor salarii ce nu ne permiteau să mâncăm pe săturate, nici să locuim omeneşte, nici să ne creştem copiii că pe nişte fiinţe dragi. Am cunoscut ironiile, insultele, loviturile pe care trebuia să le îndurăm dimineaţa, la prânz şi seara – pentru că eram negri!

Îm cunoscut suferinţele cumplite ale celor trimişi în surghiun pentru opiniile sau credinţele lor religioase; exilaţi în propria lor patrie, soarta le era cu adevărat mai grea decât însăşi moartea. Existau în oraşe case minunate pentru albi şi colibe din paie gata să.se prăvălească pentru negri. Un negru nu era admis nici în sălile de cinematograf, nici în restaurantele, nici în magazinele zise europene. Un negru călătorea chiar în cocă şalupelor, la picioarele albului instalat în cabina lui de lux. Cine va uita execuţiile în care au pierit atâţia fraţi de-ai noştri şi temniţele unde au fost aruncaţi cei ce nu voiau să se

supună unui regim de nedreptate, opresiune şi exploatare? Cine va uita vreodată?”...

Tăcere, apoi ovaţii nesfârşite., Acest minut de adevăr, spun congolezii, reprezintă pentru noi răsplata celor optzeci de ani de dominaţie”. Trăiesc un vis extraordinar. Pentru a se trezi în plină tragedie.

A doua zi, generalul Janssens, comandantul şef al forţei publice (menţinut de Lumumba în fruntea armatei), reuneşte pe responsabilii africani şi scrie, pe tablă neagră, această formulă lapidară: „După independenţă = înainte de independenţă”.

Şi adaugă pentru cei ce, eventual, nu l-au înţeles: „Primul care nu va merge pe drumul drept, o s-o păţească”. Cel ce a păţit-o a fost, însă, el.

Patru zile mai târziu, revoltele izbucnesc, armata se-n-dreaptă spre capitală, militarii îi masacrează pe europeni, asediază sediile misiunilor.

Are loc atunci secesiunea provinciei Katanga. Secesiune proclamată de un comerciant local, manevrat de coloni şi despre care se va auzi vorbindu-se: Moise Chombe.

Principalul oraş al provinciei Katanga este situat

la două mii de kilometri de capitală, unde se află Lumumba.

Până la dobândirea independenţei aici se găsea adevărata putere financiară a ţării, societatea „Union minière du Haut Katanga”, care se transformase în societate belgiană şi îşi transferase sediul la Bruxelles.

Pe atunci, societatea „Union minière” producea 70%. din cuprul mondial, 60% din cobaltul, 16% din germaniul (indispensabil tranzistorilor), din cositorul, din manganul, din zincul, din cadmiul de pe pieţele lumii. Interesele belgienilor sunt concentrate în Katanga. Iar Belgia îl susţine pe Moise Chombe, „Domnul cont în bancă”. În Katanga domneşte ordinea sub protecţia baionetelor belgiene.

1 Soldaţii valoni. şi flămânzi vor fi repede înlocuiţi de primii „jandarmi katanghezi”, comandaţi de doi ofiţeri francezi care au lăsat nu puţine amintiri în Algeria: coloneii Faulques şi Trinquier.

În restul ţării domneşte anarhia. Violenta cuprinde întregul Congo. Trimis ca mediator, americanul negru Ralph Bunche, secretar general

adjunct al Naţiunilor Unite, se reîntoarce de acolo profund tulburat şi spune: „Dumnezeule, văzând Congo, am văzut crimele imperialismului”.

Cealaltă provincie minieră, Kassai. bogată în diamante, proclamă la rândul ei secesiunea. Patrice Lumumba nu mai deţine nimic. Congo se prăbvfeşeşte în haos.

Naţiunile Unite, care au condamnat intervenţia trupelor belgiene, îşi trimit „căştile albastre”, care reuşesc să restabilească o oarecare ordine. În sânul armatei congoleze reapare un embrion de disciplină, sub comanda unui fost sergent contabil, Joseph Désiré Mobutu.

Mobutu a fost un elev strălucit al misionarilor, care l-au învăţat limba franceză şi fotbalul, dar n-au reuşit să-l convingă să devină preot. A preferat să fie soldat.

Îşi alege ca adjunct pe fostul său comandant, un belgian, colonelul Marlière, care va rămâne ani de zile principalul său consilier, alături de generalul marocan Kettani, fost elev la Saint-Cyr.

Mobutu, împreună cu armata, hotărăşte să-l

„neutralizeze” pe Lumumba şi să „apeleze la specialişti străini pentru a salva ţara de haos”.

După o tentativă de evadare, Lumumba este prins şi închis în regiunea Congo-ului Inferior. Este predat katan-ghezilor în chip de cadou de reconciliere. La sosirea lui pe aeroportul din Elizabethville, Lumumba este asasinat de oamenii lui Chombe. Corpul său nu va fi găsit niciodată.

Mobutu începe să reorganizeze şi devine, potrivit propriei sale expresii, „soacra guvernului”. Nu se ia nicio hotărâre fără acordul lui. Om forte al ţării, el reuşeşte să-i înlăture pe rivalii săi şi ajunge la putere.

Între timp, altcineva este pe cale de a reorganiza, la rândul lui, forţele care l-au urmat pe Lumumba. Este Che Guevara.

Petrece câteva zile, în mod clandestin, în Congo. Ap «l soseşte, tot în mod clandestin, la Cairo, ca să se întâlnească, pentru o ultimă oară, cu Nasser. În seara aceea, răsucind frunze de tutun din care-şi face lungi ţigări de foi, Che Guevara îi vorbeşte despre călătoria sa, despre concepţiile sale:

„Pentru a sluji revoluţia mondială, cred că

trebuie să acţionăm în primul rând în Africa, unde situaţia a devenit propice pentru acest lucru. Congo este un punct cald şi cred că putem să lovim pe imperialişti în Katanga, în însuşi centrul intereselor lor”.

Nasser are multă afecţiune pentru Guevara. Dar a şi învăţat să viseze mai puţin. Nu împărtăşeşte iluzia plină de lirism pe care o evoca André Malraux în „Speranţa”, când se referea la agonia republicanilor.

Gânditor. Nasser se uită la prietenul său „Mă surprindeţi. Ce vi s-a întâmplat în Cuba? N-aş vrea să mă amestec, dar dacă vreţi să deveniţi un nou Tarzan, un alb venit printre negri pentru a-i îndruma şi a-i proteja… este imposibil!”

Guevara râde. Dar în ochii lui Nasser el apare ca un om aflat în culmea disperării şi a deziluziilor. „Che” pleacă să lupte în gherilă congoleză.

A plecat singur, la bordul unui avion de pe liniile aeriene regulate, sub o identitate falsă, câi trăsăturile abia schimbate de un machiaj discret, în mână cu o servietă plină de cărţi şi de inhalatoare cu care-şi trata un astm tenace. În timpul escalelor, şi-a omorât

timpul jucând singur interminabile partide de şah.

Trei luni mai târziu. i s-au alăturat în Congo două sute de soldaţi. „Che” şi-a asumat misiunea de a pregăti luptători de gherilă împotriva trupelor lui Moise Chombe.

Înlăturat de Mobutu, Moise Chombe reuşeşte să fugă. Vad-i răpit... în aer”, avionul său fiind deturnat spre Alger, unde; va. şi muri, în închisorile lui Boumedienne. Scăpaţi de Chombe. congolezii îi cer lui Guevara să se retragă pentru a înlesni încheierea armistiţiului. „Che” pleacă tot atât de discret precum a venit.

Devenit şef de stat, Mobutu procedează la o naţionalizare. Societatea „Union minière” se transformă în geCAMINES. al cărei capital aparţine în proporţie de 100% «Uliului, care încredinţează imediat administrarea ei, pe timp de douăzeci şi cinci de ani, societăţii belgiene denumite „Générale des minerais”. Astfel, totul se aranjează.

Apoi, Mobutu lansează doctrina „autenticităţii”: afri-Leanizează numele europene. Congo devine Zair; Katanga este botezată Shabah, numele oraşului

Lèopoidvil e se transformă în Kinshasa, Elizabethvilie în Lumumbastu. Pe Mobutu nu-l mai cheamă Joseph Désiré, nume ce i-au fost date de misionari, ci Şese Seko N'Ghendu Wa Za Bangu în iunie 1977, are loc invazia. Două mii de oameni trec frontieră şi pătrund în Shabah/Katanga. La ora 3 diraincata atacă oraşul minier Kolweizi, apoi încearcă să neutralizeze capitala statului.

Această regiune îndepărtată, situată la 1 800 de kilometri de capitală, este locul visat pentru o operaţiune de destabilizare. Bântuita dintotdeauna de tendinţe secesioniste, dispreţuită de puterea centrală care n-a făcut niciodată efortul de a construi o adevărată reţea rutieră pentru a o scoate din izolare şi a o lega de restul ţării, provincia Shabah/Katanga – calificată în secolul trecut drept un „scandal geologic" – este, alături de Namibia, cel mai bogat teritoriu minier din lume.

Uraniul din Shabah contribuie din plin la dezvoltarea industriilor nucleare europene şi americane. El a permis fabricarea bombei de la Hiroshima. Cobaltul său este exportat în proporţie de

47% spre Statele Unite şi este indispensabil Franţei.

Regimul generalului Mobutu va avea nevoie de 48 de ore pentru a lua cunoştinţă de atac şi a-i replica. Iar cancelariile de trei zile pentru a-l anunţa guvernelor lor.

O săptămână mai târziu, poate fi evaluată amploarea dezastrului: mine pustiite, instalaţii distruse, personalul specializat repatriat. Extracţia nu va putea fi reluată decât peste câteva luni, iar bursa de metale din Londra, unde cursurile cuprului lâncezesc, înregistrează creşteri cu tendinţe apreciabile, în timp ce cobaltul devine un produs practic de negăsit, al cărui preţ va spori de 8 ori pe piaţa „spot”.

Gloria armelor

Lumea a treia a fost cuprinsă de bulimia armelor.

Uriaşa maşină devoratoare s-a pus în mişcare. Nimic nu-i mai rezistă. Odată cu creşterea regulată a preţului petrolului – care trebuie plătit în devize, devize ce trebuie câştigate, la rândul lor, exportând – vânzarea mereu mai mare, cucerirea de pieţe, desfacerea unor arme scumpe, a tot mai multor arme,

devine o activitate obsedantă – principala activitate.

90% din vânzările de arme franceze şi britanice sunt destinate lumii a treia. În decurs de zece ani, creşterea vânzărilor de arme ale Franţei a fost de două ori mai rapidă decât cea a ansamblului celorlalte exporturi ale sale.

În 1978, situaţia comerţului internaţional cu arme era următoarea:

	Miliarde de dolari	Procente
s.u. A:	12	48
U.R.S.S.	7	26, 9
Franţa	3	11, 2
Italia	1, 2	3.9
Marea Britanie	1	3, 7

1 Se dispută clienţii, se fură contractele, se plătesc intermediari, se întreţin reţele de agenţi din ce în ce mai numeroşi şi mai puternici în toate ţările.

Culmea iraţionalului pare evident atinsă atunci când Occidentul vinde aceste arme ţărilor sărace, deja supraîndatorate, înfometate, care bagă în aceste achiziţii resursele lor atât de slabe.

Cu preţul unui tanc (400.000 de dolari) pot fi construite silozuri moderne în care să fie stocate 100.000 de tone de orez, salvând astfel, anual, peste 4.000 de tone. Cu o jumătate de kilogram de orez poate fi hrănită o persoană pe zi.

Preţul unui avion de luptă este egal cu costul a 40.000 de farmacii săteşti.

Dar dacă iraţionalul este de partea cumpărătorilor, beneficiile sunt de partea vânzătorilor.

Occidentul furnizează la cerere mitraliere, avioane, tancuri. Şi reuşeşte astfel ca propriul său sistem militar să fie plătit de alţii, deoarece, „nu numai că posibilităţile globale ale industriei de armament din Europa depăşesc simţitor potenţialul pieţei europene, dar însăşi supravieţuirea acestei industrii nu mai este asigurată de piaţa europeană, la nivelul actual al mijloacelor bugetare... Europa trebuie, deci, să-şi caute debuşeuri externe pentru

capacităţile sale de armament, adică să exporte...", explica foarte sincer, la colocviul din 1979 asupra industriei europene de armament, inginerul-şef Cauchie.

În afară de beneficiile directe, costul echipamentelor naţiunii exportatoare se reduce astfel ca urmare a fabricării de serii mai lungi.

Se estimează că pre (ul de cost al unui tanc AM-X30 a putut fi astfel scăzut cu 6% sub efectul unei singure comenzi străine.

Fără exporturi, se apreciază, de exemplu, că bugetul militar francez (82 de miliarde de franci în 1930) ar trebui să fie mărit cu aproape 20 de miliarde de franci.

Mai modestă, industria de armament vest-germană foloseşte deja 200.000 de oameni. Exporturile sale sunt şi ele modeste (2.4 miliarde de franci în 1978), întrucât legea continuă să-i interzică vânzarea de arme în afara ţărilor Alianţei atlantice.

Germania federală nu duce lipsă de clienţi potenţiali care râvnesc la materialul ei: proiectilul teleghidat Roland, faimosul tanc Leopard, tunurile,

obuzele, radarele, vehiculele blindate. Astfel încât, cu prilejul unei şedinţe de lucru care a reunit pe cancelarul Schmidt şi pe ofiţerii statului major, a fost ridicată problema: „Severele limitări care ne sunt impuse n-ar putea fi reduse, deoarece Germania federală pierde în acest mod şansele sale de a exporta pe pieţele pe care alţii se grăbesc să le invadeze?”

„Lucrul este posibil, a răspuns cancelarul. S-a şi produs de altfel”.

Acest pasaj a fost şters de pe înregistrarea dezbaterilor şedinţei. Pentru moment, limitările impuse de lege rămân în vigoare. Dar Israelul şi India manifestă un viu interes faţă de submarinele construite la Eimden şi la Kiel; Africa de Sud faţă de culegătoarele de mine ale R.F.G.

Treizeci şi două de ţări din lumea a treia consacră cheltuielilor lor militare peste 3% din PNB, mai mult decât Europa. În 19G0, nu existau decât treisprezece asemenea ţări.

Egiptul deţine recordul poverii militare. În 1974: 40% din PNB. Şi astăzi el alocă pentru înarmări de patru ori mai mulţi bani decât pentru toate celelalte

forme de investiţii luate la un loc.

După acordul de la Camp David, programul de înarmare egiptean este asigurat de Statele Unite, ceea ce va permite Egiptului să se echipeze cu 40 de avioane de vânătoare FI 6 şi cu 250 de tancuri M60. Urmează să fie creată o industrie locală care va asigura montajul pe bandă al bombardierelor de vânătoare de tipul F5 şi de elicoptere Bell.

Argentina. Indonezia, Pakistanul, Chile, cele două Corei, /ilipinele. Taiwanul, Vietnamul, Columbia; Thailanda, India, Brazilia produc acum avioane de război.

Brazilia. şi-a făcut intrarea în clubul negustorilor de arme cu un tanc de 15 tone, Cascavel, care şi-a şi găsit cumpărători în Libia. Irak. Qatar. Iar societatea braziliană de construcţii aeronautice Neiva a livrat şase avioane de antrenament Universal statului chilian.

Malaysia este interesată de avionul de vânătoare supersonic indian Kiran.

Cea mai mare parte din aceste ţări şi-a cucerit independenţa cu armele. Deţinerea unor instrumente

de război rămâne simbolul unei noi demnităţi, unei noi afirmări de sine faţă de lume. Nu trece o zi fără ca în Occident să nu se ridice o voce care să nu asocieze... independenţa" ţării şi „securitatea" ei de stocurile sale de arme. În numele cărui fapt s-ar putea cere conducătorilor din lumea a treia să renunţe, ei, ei primii, la înarmare? Dimpotrivă, ei sunt încurajaţi: căci este comerţul cel mai profitabil, este un comerţ nelimitat.

Dar decalajul între modul cum se militarizează lumea a treia şi nivelul său de dezvoltare transformă această militarizare într-un adevărat instrument de autodistrugere. Căci armata se organizează în jurul unui sistem de armamente complexe şi sofisticate ca tancul, nava, avionul de luptă care sunt permanent modificate, îmbunătăţite, înlocuite-cu noi generaţii.

Cumpărate în exterior sau fabricate la faţa locului, aceste arme, prin capitalul financiar şi uman pe care-l mobilizează, secătuiesc ţara aflată în curs de dezvoltare ce se înarmează.

Armamentul modern operează o dublă puncţie. El drenează în acelaşi timp investiţiile ca şi tehnicienii

cu un înalt nivel de pregătire şi mâna de lucru calificată ale ţării.

De exemplu în India, a treia putere industrială a lumii a treia, economia naţională este handicapată de inexistenţa unor reţele telefonice. În schimb, industria militară *d\s*-pune de sisteme private de comunicaţie şi transport.

Evocând posibilitatea de a proceda la o nouă explozie nucleară dacă „interesul naţional o va cere”, Indira Gandhi declara în 1980:

„Trebuie să fim capabili să stăpânim tehnologiile cele mai avansate. Ţara noastră nu trebuie să fie luată prin surprindere”.

Dar imediat. Îşi punea întrebarea: „Intrând în acest fel în cursa înarmărilor. India îşi va salva oare interesele sau şi le va compromite?”

Răspunsul i-a fost dat, ei şi lumii, de evenimentul cel mai marcant al acestor ultimi ani: autodistrugerea Iranului imperial – eveniment care va rămâne pilduitor.

Sub regimul şahului, creşterea bugetului militar a fost vertiginoasă: 241.000.000 de dolari în 1904; 4

miliarde în 1974: 10 miliarde în 1977!

Şi pentru ce?

„Sper. Îi spunea şahul lui Anthony Sampson. că prietenii noştri din Europa şi America vor înţelege că nu există nicio diferenţă între Iran şi Franţa, Marea Britanie sau Germania federală. De ce se consideră normal că Franţa să cheltuiască atâţia bani pentru armata sa, iar ţara mea nu? Forţa de care dispunem noi astăzi în Golful Persic este de douăzeci de ori superioară celei de care au dispus vreodată aici englezii”.

În 197 Î5. armata iraniană este de două ori mai numeroasă decât armata britanică. Este echipată cu aproape 3.000 de tancuri (Franţa are 1.000). Marina să dispune de cea mai mare flotă de overeraft – un clin lume. În 1980/1981 urmau să fie livrate patru distrugătoare, comandate în Statele Unite, menite să se desfăşoare în Oceanul Indian. Aviaţia să – a patra din lume – este formată din 14.000 de oameni. 900 de elicoptere şi înghite, ea singură, suma de 12 miliarde de dolari, la sfârşitul anului 1.970.

Delirul şahului se manifestă în special în

domeniul aviaţiei. El. ingiualege echipamentele, cere material din ce în ce mai sofisticat. La sfârşitul anului 1978 urmau să-i fie livrate 290 de bombardiere Phantom, 33 de avioane uşoare de interceptare F5.80 supersonice F14 – cel mai scump avion din lume şi 160 Fi li.

Când materialul de-abia achiziţionat se demodează ca urmare a progreselor tehnicii. Iranul îl revinde Pakistanului pentru a-l înlocui cu un material şi mai modern.

Şahul a hotărât că va reuşi, cu ajutorul... consilierilor" / şi clienţilor săi din industriile americane, să deţină cele mai noi realizări ale producţiei de armament, înainte chiar ca armata Statelor Unite să fie dotată cu ele. Şi reuşeşte.

1 Vase pe pernă de aer (în ensle/. u, în original).

— *Nota* trad.

Nixon şi Kissinger deciseseră că trebuia... acordat şahului tot ceea ce ar fi cerut". Am văzut cum a condus Kissinger această politică, atunci când pofta mereu mai mare a şahului, „jandarmul Golfului", cerea tot mai multe venituri de pe urma petrolului.

Dar ce reprezintă o armată care nu are baze, infrastructuri, specialişti? Şahul a lansat deci programe de creare a unor infrastructuri militare gigantice. Şapte baze principale pentru aviaţie. Şase baze în Golf pentru marină, o construcţie grandioasă în Oceanul Indian.

Iranul a ajuns astfel să consacre armatei sale, în cadrul planului cincinal 1973 – 1978, tot atât cât întregii dezvoltări economice a ţării şi de două ori mai mult decât dezvoltării sociale. O mare parte din sumele prevăzute pentru dezvoltarea provinciilor de frontieră, în special sudul, sunt în realitate cheltuieli militare neafişate.

Echipamentele ultraperfecţionate cer un personal foarte calificat, cu un înalt nivel de cunoştinţe tehnice. Pentru un avion de vânătoare supersonic este nevoie de doi sau trei piloţi, iar la sol de o sută de oameni, din care jumătate tehnicieni foarte calificaţi. Pregătirea unui pilot durează doi-trei ani după ce acesta şi-a luat brevetul.

O naţiune ca Iranul, unde jumătate din cele 35.000.000 de locuitori trăieşte în zone rurale de o

extremă sărăcie, nu poate să improvizeze batalioane de tineri piloţi, de navigatori, ele tehnicieni.

Instructorii americani însărcinaţi cu pregătirea elevilor de la Şcoala de aviaţie din Isfahan au fost nevoiţi să protesteze împotriva presiunilor ce se exercitau asupra lor pentru acordarea de brevete unor oameni insuficient pregătiţi. Deşi deosebit de favorizată, aviaţia ducea deja lipsă de 7.000 de tehnicieni calificaţi.

O problemă crucială pentru întreaga economie iraniană, inclusiv pentru industria petrolieră, şi mai grav lipsită de această mână de lucru cu înaltă calificare absorbită de prestigiul şi soldele din armată.

Formidabilă prelevare financiară şi umană. Şi mai insuportabilă într-o ţară a sărăciei, caracterizată prin îmbogăţirea negustorilor, prin luxul insolent al câtorva persoane – 45 de familii controlau Sâ11!) din marile întreprinderi –, prin corupţia care a molipsit toate rotiţele societăţii. Pentru toate contractele, funcţionarii şi intermediarii încasează comisioane.

Când militarizarea ţarii era la începuturile ei, senatorul Fulbright, reîntors din Iran, declara, în

1967, la Washington:

„Am fost în Iran, am văzut o ţară pustiită şi săracă. Bogaţii nu sunt decât o mână de oameni, dar majoritatea poate să facă revoluţie. Cred că le facem un mare deser-viciu vânzându-le arme”.

La întoarcerea dintr-o călătorie de studii în Orientul Mijlociu, senatorul Kennedy scrie, la rândul lui, câţiva ani mai târziu:

„Teheranul a trecut la convertirea potenţialului său economic în putere militară, nu numai în Golf, dar şi dincolo de el... Conducătorii iranieni consideră ţara lor drept parte integrantă a Golfului şi a Asiei occidentale, având interese şi ambiţii care se întind până în Oceanul Indian”.1 Şi se declară convins de necesitatea convertirii complete a politicii americane în Golf, sprijinită pe supraînarmarea şahului.

Ambasadorul Statelor Unite în Iran, Richard Helms, este nelinişti de prezenţa americană crescândă provocată de vânzările de arme sofisticate. Nu numai că acestea antrenează, la rândul lor, din cauza lipsei de personal iranian, prezenţa unor specialişti, tehnicieni, instructori americani (1.500 în

1976), dar, în plus, la Teheran se află 3.000 de reprezentanţi ai fabricanţilor de arme şi ai societăţilor de prestare de servicii.

Numai societatea Grumman Aerospace Co., care fabrica aparatul FI 4 – cel mai bun avion de interceptare din lume –, întreprindere pe care şahul a propus pur şi simplu s-o răscumpere când aceasta a cunoscut dificultăţi financiare, a trimis în Iran 800 de reprezentanţi şi salariaţi împreună cu familiile lor.

Interesantă, dacă se poate spune aşa, nu este explozia finală pe care o cunoaştem. Nu faptul că poporul iranian – exasperat, vitregit, hărţuit, într-o ţară unde s-a trecut la dezvoltare prin metode care au ruinat agricultura locală tradiţională, din care trăiau trei sferturi din populaţie aruncată spre bidonvilurile Teheranului insolent, chemat la rebeliune împotriva Occidentului corupător s-a revoltat în cele din urmă.

Interesant este faptul că această armată grandioasă, un adevărat cancer care a măcinat forţele ţării, n-a folosit niciodată, dar niciodată, la nimic. N-a folosit nici şahului, nici Americii. A subminat doar, apoi a distrus regimul stăpânului Iranului. A făcut

doar, în cele din urmă, în dezirabilă orice prezenţă americană în celelalte ţări din Gol lui Arabic.

Demonstraţie care pare-se că nu a fost înţeleasă, dacă avem în vedere bonurile de comenzi ale industriilor occidentale de armament.

Discursul Nordului

Universul industrial s-a dezvoltat în principal în cursul ultimilor treizeci de ani; a căror istorie am parcurs-o până acum.

S-a dezvoltat exploatând sistematic resursele lumii a treia – Sudul – şi vânzându-şi produsele pe propriile pieţe, singurele aflate în expansiune, cele din Nord.

Acestei epoci i-a venit scadenţa. A ajuns la ea în mod brutal, fiindcă această scadenţă n-a fost nici prevăzută, nici pregătită. De aici, tulburările, dramele, crizele.

Pentru a plăti nu numai petrolul, ci şi materiile prime indispensabile pentru industriile lor, ţările dezvoltate trebuie să exporte din ce în ce mai mult. Dar unde să exporte, când ele sunt suprasaturate?

Japonia duce împotriva Americii şi a Europei,

care duc între ele şi amândouă împotriva Japoniei, un război economic feroce pentru a exporta unii la alţii.

De fiecare dată când cel mai bine utilat, cel mai abil, cel mai ingenios câştigă o piaţă, aceasta se întâmplă în dauna exporturilor celuilalt. Deci, suprimând locurile de muncă ale celuilalt.

Schimburile între ţările industriale nu mai pot ajuta propria lor expansiune. Toate, împreună, se află pe calea regresiunii economice.

Sumar prezentată, aceasta este situaţia. Un impas istoric. Şi acum?

Regresiunea ar putea seduce. Unii visează la societăţi bucolice… Nu mai încape nicio îndoială că se impune un nou mod de viaţă pentru universul industrial. Dar – „regresiunea” înseamnă desfiinţarea unor spitale, şcoli, a asistenţei sociale, a locurilor de muncă cele mai calificate şi cele mai bine retribuite… În fapt, regresiunea înseamnă reîntoarcerea la o stare de subdezvoltare.

Dacă nu vrei să alegi această cale, sau să te laşi să aluneci pe ea, trebuie să inventezi un alt ciclu de dezvoltare.

Această dezvoltare este legată de dezvoltarea lumii a treia şi nu se va face decât împreună cu ea. Nu există altă „nouă frontieră” în lume.

Eşecurile succesive ale dialogului Nord-Sud au dat naştere, şi de o parte şi de alta, la tentaţii sinucigaşe.

În Nord – cea a proteeţionismului.

Ţările din Sud, se spune, invadează pieţele cu produsele lor manufacturate realizate la preţuri scăzute, cele ale mâinii loi de lucru, şi pun astfel industriile occidentale în dificultate, lată războiul economic. Să închidem frontierele.

Teză alimentată de extinderea şi groaza şomajului. Dar care este dezminţită de „cifre.

Importurile provenind din lumea a treia – limitate, în realitate, la paisprezece produse – au dus, în Franţa, la dispariţia, în decurs de şase ani, a mai puţin de 25.000 de locuri de muncă, în principal din industria textilă şi a îmbrăcămintei, în aceeaşi perioadă, exporturile spre lumea a treia au creat 100.000 de locuri de muncă. Îndeosebi în domeniul construcţiilor de maşini, al sectoarelor electrice şi

electronice.

De fiecare dată când o tară din Sud se dezvoltă, devine creatoare, produce, ea cumpătă mai mult şi creează *mai multe locuri de muncă în Nord decât desfiinţează*. Fără excepţie.

Iluzia şi pericolul unui neoprotecţionism sunt denunţate de toţi oamenii competenţi.

Roy Jenkins, l'ost preşedinte al Comisiei economice europene de la Bruxelles: „Redresarea economiilor noastre nu poate fi disociată de dezvoltarea celor mai sărace ţări şi de creşterea cererii mondiale".

Biroul Internaţional al Muncii de la Geneva: „În actuala stare de alarmă şi de confuzie din Nord; interdependenţa dintre Nord şi „Sud riscă să fie neglijată. Şi aceasta ar fi în dauna noastră".

O.E.C.D... în lâlfiO: „Nimic n-ar fi mai periculos decât să uităm ce uriaşă piaţă potenţială reprezintă, pentru produsele industriale, nevoile insuficient satisfăcute ale unei enorme fracţiuni a omenirii. Ţările dezvoltate şi lumea a treia nu trebuie să-şi împartă o cerere globală dată. Ele trebuie să construiască o

industrie la noua scară a miliardelor de oameni”.

În Sud, tentaţia de „a rupe” este de asemenea mare.

Când Occidentul vorbeşte de interdependenţă, sunt ştiute modul în care o practică el, bazele pe care o stabileşte când rămâne stăpân pe joc. Numeroşi reprezentanţi ai lumii a treia şi-au pierdut astfel încrederea în instaurarea unei noi ordini economice şi pledează pentru o politică de autonomie colectivă. Adică, pentru ruperea legăturilor cu ţările din Nord în domeniul investiţiilor directe, al comerţului internaţional şi al materiilor prime.

În discursul Nordului, Sudul vede dorinţa de a dezbina ţările subindustrializate… O mişcare venind din străfundurile lumii a treia îndeamnă spre dezvoltarea dialogului Nord-Sud, înscriindu-se în această strategie a „autonomiei colective” unde domină ideea de „a te bizui pe propriile forţe”, scrie Pierre Drouin în momentul deschiderii sesiunii Naţiunilor Unite consacrate dezvoltării, în vara anului 1980.

Abandonarea iluziei, dăunătoare, că lumea a

treia poate copia modelul de dezvoltare a Occidentului din ultimele două secole, model respins de numeroase forţe din lumea a treia, nu înseamnă abandonarea dezvoltării.

Istoria ultimilor treizeci de ani arată că pot şi trebuie trasate alte căi; că trebuie inventate alte metode, că trebuie puse în mişcare alte forţe.

Chiar în momentul în care o criză fundamentală face lumea să tremure, apar noi mijloace, economice şi umane, închinate unui viitor comun.

PARTEA A TREIA

O resursă nelimitată

Trimisul lui Doko la Paris

Luna iulie nu mai fusese, la Paris, atât de rece de aproape o jumătate de secol. Dar când îşi face din nou apariţia lumina caldă a lunii august, capitala zace toropită în ceea ce se mai numeşte încă, în Franţa, „vacanţa mare”: malurile Senei sunt redate celor ce se plimbă de-a lungul lor, pieţele spaţioase se înşiră de la Étoile până la Carrousel, în armonioasa lor perspectivă, timpul parcă s-a oprit deasupra oraşului. În vreme ce în lume ameninţările se adună…

Nu spaimă din august 1914, nici cea din august 1939 plutesc în aer, ci conştiinţa unei profunde răsturnări, de o altă natură, care se şi face simţită. „Stagiunea ’80” va fi cea mai neliniştitoare din perioada de după război.

Puţini dintre factorii de răspundere sunt cu gândul „la vacanţă”, şi mai puţin decât oricare altul stăpânul puterii economice japoneze, patronul „Keidanren” J-ului, Toshiwo Doko, în vârstă de 84 de ani.

Trimisul lui special soseşte la Paris aducând un „memoriu” de 280 de pagini, intitulat „Revoluţia ştiinţifică şi societatea informaţiei”. Realizat sub autoritatea şi conducerea lui Doko, redactat în cinci săptămâni de-şase echipe

1 Keidanren – Federaţia naţională a industriilor japoneze. Doko este în prezent preşedinte de onoare, alături de succesorul său, Yoshirō Inayama.

paralele, acest document este înmânat micului „Grup de la Paris”. Întrunind oameni care caută metodic, împreună, calea spre un nou avânt, indispensabil pentru această lume paralizată de frică.

Purtătorul lui este unul din cei mai apropiaţi colaboratori ai patriarhului Doko: preşedintele Institutului de Cercetări Mitsubishi. Masaki Nakajima.

„Memoriul Mitsubishi” trebuie să contribuie la acţiunea pornită pentru a preîntâmpina dezagregarea unor interdependenţe economice care răspândesc neputinţa şi defetismul. El cuprinde toate datele tehnologice de ultimă oră necesare muncii pe care o desfăşoară grupul în vederea elaborării unor propuneri.

Punerea lui în aplicare a fost hotărâtă a doua zi după reuniunea de la Taif, în urma unui schimb de vederi simplu şi deschis.

Raportul referitor la strategia pe termen lung al conducătorilor O.P.E.C.-ului, acel „Manifest de la Taif”, ridică probleme, fundamentale, enumera exigenţe. Nu pretinde că oferă răspunsurile. Pentru a le afla vor mai fi iarăşi necesare proiecte de conferinţe, negocieri între delegaţii, întruniri ale unor comisii: tot ceea ce n-a dus, aşa cum am văzut, etapă cu etapă, decât la eşecuri şi la crize? De data aceasta, nu.

Această voinţă presantă şi hotărâtă de a acţiona

înainte de a fi prea târziu a provocat imediat, în iunie, un schimb de vederi aprofundat, o duminică întreagă, între şeicul Ali, din Kuweit, şi singurul om politic occidental care a urmărit, la Taif, discuţia finală despre problema lumii a treia.

Esenţa raportului de la Taif este ceea ce Comitetul Yamani a numit „transferurile de tehnologie" spre toate ţările subdezvoltate, între care şi cele ale O.P.E.C.-ului, în schimbul aprovizionării cu petrol – în vederea, dacă este posibil şi mai ales, a unei orientări eficace a investiţiilor.

Francheţea liderului kuweitian e cea care a declanşat reacţia în lanţ care a urinat şi care se desfăşoară de atunci la Paris. Când interlocutorul său francez l-a întrebat *r*. „Ştiţi exact ce tehnologii vrea raportul să transfere, care sunt priorităţile, prin ce mijloace?", tânărul ministru, doctor în matematici, a răspuns cu simplitate: „Nu".

Atunci a început munca în comun. Şi a continuat f ară-ncetare... Reuniunile s-au succedat: mai întâi la Paris, apoi la Zürich, la Hamburg, la Tokio, la Riad, în Kuweitl. Sub presiunea evenimentelor, principalii

animatori ai acestui Grup de la Paris au urmat exemplul lui Doko: nicio în de vacanţă. A fost un neîntrerupt du-te-vino pentru ca, înainte de sosirea toamnei, problema crucială, cea a răspândirii cunoştinţelor creatoare, a faimosului... Transfer de tehnologie", ultima resursă, să fie lămurită, iar căile pentru înfăptuirea ei trasate.

Dacă fondatorul şi personajul numărul unu al Institutului Nlitsubitshi Research, Nakajima, ajunge la Pârâş la data stabilită cu treabă făcută, aceasta se datorează faptului că, nicio clipă, începând din acea zi de iunie, Doko n-a slăbit presiunea. Mesajele lui, apelurile lui telefonice, telexurile lui s-au înmulţit săptămână de săptămână strî-bătând continentele. În timpul celor şase zile pe care Nakajima le va petrece la Paris, apoi în Golful Arabic, potrivit succesiunii prevăzute a şedinţelor de lucru, el va telefona cu regularitate la Tokio pentru a obţine în fiecare etapă a discuţiei, acordul lui Doko.

La 11 august, când se va reîntoarce, apoi din nou la 10 septembrie, Doko îl va asculta în compania celor ce participă la toate hotărârile economice importante

ale Japoniei, care nu sunt luate decât după ce a fost obţinut acest „consens”. Vor fi convocaţi membrii Keidanren-ului, care îi grupează pe toţi marii conducători ai întreprinderilor industriale şi bancare, al căror suflet este Doko; cei din MIŢI (Ministerul Comerţului Internaţional şi al Industriei), al cărui puternic aparat birocratic organizează, de treizeci de ani, planificarea „în stil japonez”; şi principalii economişti în probleme internaţionale care, la Tokio, sâni consilierii oficiali ai guvernului: Okita şi Ushiba.

Nu-i vorbă, nici mai mult, nici mai puţin, decât de a elabora un plan global pentru a răspunde, împreună cu O.P.E.C.-ul şi printr-un efort convergent, la interpelarea lumii a treia care, clătinându-se, ar putea târî în dezastru o întreagă planetă înnebunită.

1 Vezi anexa de la sfârşitul volumului *despre* activităţile „Gropului de la Paris” în 1979 şi U» 80.

Ceea ce stă la baza autorităţii unice a lui Toshiwo Doko este o concepţie de ansamblu despre lume pe care el o traduce în fapt. Forţa creatoare a acestui personaj, care s-a pus din nou pe treabă pentru a schimba curba destinului, este impresionantă.

Dacă e ascultat cu atâta atenţie, aceasta se datorează faptului că, în treizeci şi cinci de ani, n-a pierdut niciuna din bătăliile pe care le-a dat şi că Japonia „lui” poate să afişeze astăzi un bilanţ recunoscut: acela de a fi prima putere tehnologică din lume.

Doko ştie că există armele necesare pentru a accepta”, fără şovăire, sfidarea imensă, presantă, aproape sălbatică, pe care ambiţia O.P.E.C.-ului o lansează lumii industriale: a dezvolta universul, sau a pieri cu toţii împreună!

Bondoc, lat în spate, cu un cap pătrăţos, cu gestuai încete, cu o privire care se fixează întotdeauna cu precizie, Doko seamănă cu un judocan. În preajma verii, atunci când ansamblul factorilor de răspundere din MIŢI sunt pe cale de a-şi întocmi documentul final intitulat „Care va fi politica industrială în anii ’80?”, el le-a declarat:

„După zece ani de criză petrolieră, totul mi se pare clar în privinţa căii de urmat: trebuie să fim pionierii unei promovări tehnologice care să cuprindă lumea întreagă. Nu numai prin forţa ştiinţifică a

Japoniei, a celor trei sute de mii de cercetători ai noştri, care reclamă noi câmpuri de acţiune; *ci în simbioză organică cu celelalte naţiuni avansate, fără excepţie*.

Trebuie să echipăm capacităţile lumii, dincolo de toate frontierele. Mijloacele ne stau la îndemână. E vorba numai să le punem în aplicare. Obiectivul, pentru noi toţi, este simplu: să creăm, să difuzăm, să organizăm puterea tehnologică în stare să scoată lumea din impas".

Oamenii în faţa cărora Doko ţine acest discurs au cucerit deja, în mai puţin de douăzeci de ani, prin aplicarea metodică a descoperirilor ştiinţifice şi a inovaţiilor, primul loc în domeniile construcţiilor navale, camerelor de luat vederi, motocicletelor, oţelului, petrochimiei, ceasurilor, televiziunii, magnetoscoapelor, automobilelor, electronicii; iar acum ei atacă, în paralel, aplicaţiile industriale ale ingineriei genetice şi ultimul domeniu rezervat Statelor Unite: aeronautica.

Nikon, Cannon, Honda. Seiko, Mitsubitshi, Sony, Toyota, Hitachi, Matsushita, Toshiba, Fujitsu s-au

situat, una după alta, pe primele locuri în domeniile lor de activitate.

Dar Doko, strategul victoriilor lor, a intuit: trebuie să-şi schimbe orientarea. Giganţii industriei japoneze nu pot să se mai concentreze orbeşte asupra continuării expansiunii lor şi a cuceririi de pieţe. Trebuie „să se integreze în lume”. Acum e momentul. Revoluţia ştiinţifică le oferă ocazia şi le-o impune.

El ştie. şi ştiu şi ei, că, întrucât energia de bază, petrolul, a încetat să mai fie ieftin şi durabil, tot ceea ce au construit *trebuie să fie reconstruit*, pornindu-se de la o altă materie primă: informaţia, comunicarea, gândirea. Ei ştiu, de asemenea, că, de data aceasta, cu preţul unor drame şi eşecuri, trebuie să împartă cu ceilalţi, *cu toţi ceilalţi*.

Doko este pregătit. Japonia o presimte. Europa şi America tremură puţin. Dar nu mai există opţiune. Somaţiei O.P.E.C.-ului – nimeni nu uită că membrii săi deţin, pentru mai mulţi ani, ani cruciali, cheia energiei şi cea a investiţiei – nu i se poate face faţă decât printr-un răspuns tehnologic mondializat. Criza trebuie obligată să dea naştere şansei.

— Cu toată viteza spre crearea de locuri de muncă în niciun moment ascensiunea sistematică a puterii japoneze n-a avut vreo taină pentru Doko.

Inginer format la Institutul de Tehnologie din Tokio, apoi specializat în Elveţia pe şantierele de turbine de la Brovvn-Boveri, Doko preia, în 1950, răspunderea pentru sectorul naval al uneia din societăţile japoneze care renasc după înfrângerea din care Japonia de-abia a ieşit: societatea Ishikawajima-Harima.

Brazilia, în dorinţa de a deveni o putere exportatoare, hotărăşte să-şi alcătuiască o flotă comercială modernă. Doko obţine contractul pentru construirea a două mari nave rapide. În patru ani, ele vor fi livrate.

Atunci are loc un incident, pe care inginerul nu-l prevăzuse şi care avea să-i decidă cariera. Piloţii brazilieni ai uneia din cele două nave-gigant livrate de Ishikawajima comit o greşeală de navigaţie la ieşirea dio. port şi sunt cât pe-aci să zdrobească nava de chei. Dar cel care se sfărâmă e cheiul. Cargoul japonez – se alege doar cu câteva zgârieturi. Chiar de-a doua zi

poate porni în larg.

Începe ascensiunea construcţiilor navale japoneze. Comenzile abundă. În zece ani, Japonia, în frunte cu Ishi kawànmî, va pătrunde atât de puternic în acest domeniu, încât, în lume, opt nave din zece vor proveni de acum înainte din şantierele japoneze.

Cât priveşte Brazilia, ea va merge drept la ţintă: îi cere lui Doko şi întreprinderii lui să creeze o industrie navală în Brazilia.

Aşa s-a născut „Ishikawajima de Brasil”, asociind capitaluri şi ingineri brazilieni şi japonezi, reunind, încă din 1958. trei mii cinci sute de stagiari brazilieni în jurul celor mai buni tehnicieni veniţi de la Yokohama pentru a-i pregăti. Astăzi este prima societate de construcţii navale din America de Sud.

Guvernul de la Singapore. Observând aventura braziliană şi reuşita ei rapidă, doreşte să încheie acelaşi contract. Doko ia hotărârea: „Îmi asum răspunderea”. În 1963, „Jurang Shipyard” devine şantierul cel mai modern din Asia de Sud-Est. cu o productivitate superioară şi cu un preţ inferior înseşi şantierelor japoneze cărora le smulge în curând

comenzile.

Dar Doko e acum în altă parte *1* construieşte în Amazonia o uzină de aluminiu care devine prima rivală a giganţilor din America ele Nord. Ascensiunea continuă. Iar Doko începe să întruchipeze însăşi aventura japoneză.

Intervievat de presă în timpul unei şederi în New York. el declară, la sfârşitul anilor ’60:

„Noi n-avem nici resm\se naturale, nici putere militară. N-avem decât o singură resursă: capacitatea de invenţie a creierelor noastre. Ea este nelimitată. Şi trebuie să ne-o manifestăm. Trebuie să educăm, să specializăm, să echipăm. Această putere a minţii, prin forţa lucrurilor, va deveni într-un viitor apropiat bunul comun cel mai preţios, cel mai creator al întregii omeniri”.

Doko avea deja presentimentul că mondializarea s-ar impune. Avea un avans de exact douăzeci de ani.

Logic prin viziunea sa de viitor, prin încrederea în invenţia ştiinţifică. Doko părăseşte Ishikawajima şi acest sector care s-a banalizat pentru una din industriile noi care vor ridica Japonia la apogeul ei:

electronica.

Este angajat de consiliul de administraţie al societăţii Toshiba (care rivalizează cu Hitachi, Matsushita şi Sony) şi devine preşedintele ei. Va face din Toshiba, cu calculatoarele sale, cu Iran/istorii săi, cu circuitele sale integrate, cu sistemele sale de comunicaţie, o întreprindere mondială.

După care, în mod firesc, i se oferă postul suprem: conducerea Keidanren-ului, a însuşi angrenajului economic japonez şi a strategiei lui.

Deşi se află în fruntea armatei industriale şi ştiinţifice a Japoniei, Doko rămâne, pentru public, un om discret, cu p existenţă aproape secretă. Numele şi succesele lui sunt fcunoscute. Dar nu se ştie aproape nimic despre viaţa sa particulară. Până în acea zi din anul 1976 când poliţia face o descindere la domiciliul lui.

Din ordinul guvernului, este dusă, de o săptămână, o anchetă susţinută pentru a-i depista pe cei care, în admijustraţie sau în afaceri, ar putea fi amestecaţi într-unul din acele scandaluri financiare ce izbucnesc, la intervale Bregulate, ca urmare a strânsei

întrepătrunderi dintre societăţile multinaţionale, dintre regimurile fiscale internaţionalizate, dintre reţelele comerciale ale marilor industrii de armament etc.

În cursul anchetei legate de acest scandal, cineva a sugerat că Doko ar putea să fie şi el amestecat. Poliţia din ŞTokio îşi trimite deci inspectorii în cartierul mărginaş al [Capitalei unde îşi are locuinţa preşedintele Keidanren-ului.

La adresa indicată, şeful brigăzii poliţieneşti nu găseşte; decât un mic pavilion, a cărui poartă de lemn dă spre stradă. În zadar caută intrarea de acces în reşedinţa familiei Doko pe care crede că o ghiceşte, ascunsă după o perdea de copaci. Sună la poarta pavilionului. Iese o femeie în vârstă, într-o rochie de casă. E ora 7 dimineaţa.

Inspectorul îi cere să aibă amabilitatea de a-i arăta drumul care duce spre, vila preşedintelui Doko”.

Nu există nicio vilă Doko, răspunde femeia. Eu sunt; doamna Doko. Aici locuim”.

Poate, doamna Doko, să-l roage pe soţul ei să vină?

„Oh, răspunde ea, a plecat de mult! Ia trenul de 6, 30 dimineaţa ca să se ducă la birou. N-aţi putea să reveniţi mâine? înainte de 6, puteţi să fiţi sigur c-o să-l găsiţi”.

Doko împlinise optzeci de ani şi era de doi ani preşedintele Keidanren-ului. Raportul brigăzii poliţieneşti a pus capăt „anchetei în legătură cu cazul Doko”, anchetă care era cât pe-aci să cadă în ridicol. Şi a făcut curând înconjurul oraşului Tokio. Reluat de presă, el a difuzat formidabila imagine a acestui om tăcut, modest şi auster, în culmea putorii. Japonia l-a luat drept model, l-a adoptat. Doko devenea o legendă, un simbol: un fel de nou împărat al erei calculatoarelor… şi al economiilor de energie.

Rapiditatea cu care s-a dezvoltat forţa industrială japoneză, calitatea ei tehnologică, ce au impresionat încă înainte de 1970, s-au accentuat sub impactul fiecăruia din „şocurile petroliere”: din 1970, din 1973 şi din 1979. Nu e japonez care să nu le cunoască. Sunt denumite *shokus*, iar datele lor s-au întipărit în memoria naţiunii.

Fiecare *sholm* a însemnat o lovitură, o stagnare

imediată a creşterii consumului şi a puterii de cumpărare, cu atât mai brutală cu cât guvernul, MIŢI şi Keidanren-ul, care lucrează în simbioză, o voiau eficace şi scurtă. Şi fiecare a provocat o nouă accelerare a raţionalizării, a inovaţiei, a productivităţii, a competitivităţii, cu mutaţiile umane şi sociale pe care le presupun. Astfel încât, din fiecare *shoku*, Japonia a ieşit, cel puţin până în prezent, cu şi mai multe performanţe, cu şi mai multe cuceriri. Nivelul de trai şi volumul consumului au fost adeseori sacrificate în favoarea investiţiilor; iar consecinţele sociale subestimate; dar efortul era vital, şi nimic nu trebuia să-l împiedice.

În 1980, trebuie trase concluziile. E treaba pe care responsabilii MIŢI şi Keidanren-ului i-au încredinţat-o „Grupului celor şaizeci", creat de-ei sub numele de „Grupul de studiere a dezvoltării tehnologice". Acesta şi-a înaintat raportul în primăvară. Concluziile sale sunt revoluţionare;

1. Între 1960 şi 1980, Japonia a ajuns să preia conducerea în majoritatea sectoarelor „tradiţionale" (construcţii navale, aparate foto, motociclete, oţel,

televizoare, apara-ţaj electric, electronică de mare consum, automobile). Toate acestea trebuie apărate şi stăpânite în continuare, dar nu va mai fi de ajuns pentru a asigura ritmul de expansiune impus de criza energetică şi nici pentru a compensa transferurile mondiale de activităţi pe care ea le anunţă.

2. Cea mai mare parte a succeselor japoneze, dacă nu toate, au fost obţinute prin aplicarea intensivă de „tehnologii importate", în principal din Statele Unite, dar şi din Europa. Acest rezervor s-a epuizat pe măsură ce Japonia a preluat conducerea în domeniile citate. Viitorul nu poate fi asigurat decât pe baza unor noi tehnologii în sectoarele unde inovaţia va putea să înmulţească rapid aplicaţiile industriale – şi *noile locuri de muncă*.

1.

S. Astfel, în anii '80, totul se va bizui pe exploatarea sistematică, generalizată, a unei noi surse de energie care va transforma toate industriile actuale şi va pune temelia industriilor viitorului: informatica sau, mai simplu, *informaţia* şi *prelucrarea ei*.

Cu alte cuvinte, calculatoarele, semiconductorii.

microprocesoarele, roboţii industriali, transmisia prin fibre optice, bioindustria şi aplicaţiile ei (chimie, agricultură, energie), noile tehnologii aplicate unor programe accelerate în două domenii fundamentale, *cel al educaţiei şi cel al medicinei*; în sfârşit, branşarea microprocesorului la reţelele moderne de telecomunicaţie pentru automatizarea muncii la distanţă. (Microprocesorul este un calculator complet, programabil, gravat pe un „chip", jeton de un milimetru pătrat de siliciu. Acesta este elementul cel mai răspândit în natură: aliat cu oxigenul, el alcătuieşte banalul nisip al plajelor, al deşerturilor, al fundurilor de ocean, al scoarţei terestre.)

4. Nicio ţară industrială dezvoltată nu va supravieţui prefacerilor mondiale decât clacă creează, pornind de la această revoluţie, *locurile de muncă ale viitorului*. Reeducarea ce trebuie efectuată constă în a ieşi din domeniul, acum depăşit, al competiţiei pur comerciale, urmărind cucerirea de pieţe, care durează de treizeci de ani şi care s-a încheiat, pentru a intra într-o altă competiţie, bazată pe *pregătirea oamenilor*, antrenarea creierelor, capacitatea creatoare, în

sfârşit, integrarea acestui domeniu nou în ansamblul mondial.

5. Această nouă etapă a dezvoltării constituie un „salt calitativ” în raport cu tot ceea ce a precedat-o: automatizarea, cu ajutorul microprocesorului, a tuturor muncilor care nu depind de funcţionarea ac aivă sau afectivă a unui creier omenesc; şi punerea în funcţiune a acestor capacităţi – atât de mult exploatate sub valoarea lor în ţările industriale şi complet nefolosite în lumea a treia.

Salt calitativ pentru a răspunde nevoilor, informaticii (la uzină, la birou, acasă), care va înlocui treptat totul, dar a cărei dezvoltare va necesita, în schimb, *milioane şi milioane de fiinţe omeneşti*. Astfel, acest sistem va iriga întreaga societate, dându-le oamenilor sarcini care, de la cea mai simplă la cea mai ştiinţifică, nu fac apel decât la facultăţile mentale cu o tendinţă sporită spre individualizare.

1 Bucăţică, ciob, fisă (în engleză în original).

— ÎVola trad.

tniini-a descentralizată care va recăpăta formele artizanat ului.

În sfârşit. salt calitativ, prin logică economică a informatizării, spre *necesară integrare mondială*: şi. În consecinţă, generalizarea, „globalizarea” sistemelor de pregătire şi educaţie, în vederea unei repartizări egalitare a sarcinilor.

Acest ultim punct, cel mai nou. este şi cel mai puţi) discutabil. Japonia a şi fost determinată să creeze institut de pregătire pentru vecinii săi din Sud-Estul Asiei: Sir gapore. Hong Kong. Corcea de Süd, Formosa. Ap< Indonezia. Filipinele şi. În sfârşit. din iniţiativa lt Doko şi Inayama. China. Ca un corolar, aceasta atrag după sine necesitatea de a planifica promoţii întregi de teh nicieni şi de ingineri japonezi, de a le pregăti cariera j: celelalte continente.

Anunţarea unui plan general de... reprofilareoamhilor chemai să înlocuiască ceea ce, la începutul acest revoluţii industriale, în anii „70, era denumit., delocaliz; rea*” industriilor. O nouă aventură umană, fără graniţi

De acum înainte, aceste rapoarte constituie, împreunî-carta Japoniei mondializale. ale cărei industrii sunt renovate, toate, pentru a fi în întregime

reconstruite pe baza *microprocesoarelor*, celulele nervoase ale oricărei industrii de viitor, şi pe sistemul de programe, făcut din materie cenuşie, al cărui apetit de „instrucţiuni" programate, de aptitudini umane, este nesăţios.

Nu-i vorba aici de o „sfidare japoneză". În anii '60 şi '70 a avut loc o... sfidare americană". Era cea a inteligenţei „managementului", a celei mai bune organizări posibile a echipelor în vederea inovaţiei. Mai multe ţări din Europa, precum şi Japonia, au învăţat parţial său complet lecţia dată de americani şi au ajuns la acelaşi nivel de eficienţă, în timp ce America, din diferite motive, legate de politica sa militară şi monetară, a văzut vitalitatea ei secătuind. Aşa că în 1980 n-a mai existat o „sfidare americană!" Dacă nu există „sfidare care să poată fi numită japoneză, aceasta se datoare. ştie faptului că e vorba de o altă epocă, de un alt univers. Revoluţia tehnologică ce a început şi societatea informatizată pe care o generează nu pot fi apanajul nici unei ţări. Spaţiul lor vital este cel al lumii întregi.

1 Denumirea portuiihoză a insulei chineze T;

iivan.

— *Nota* trad.

Japonia, ca naţiune, poate suscita admiraţie sau critier dar ea constituie o entitate culturală aparte; nu vrea şi nici n-ar putea să reprezinte un model. Problema care se ridică apare pe coastele. Japoniei şi pe malurile Golfului Arabic. Însă le depăşeşte: este o sfidare umană extinsă la întreaga planetă. Răspunsul la această sfidare, de o infinită diversitate, ca şi culturile şi. la urma urmelor, ca şi personalitatea fiecărei fiinţe – este însăşi natura sa.

Formula doctorului Uenohara. director al secţiei de cercetări ta Societatea Nippon Electric, prima din Japonia în materie de telecomunicaţii şi telematică. formulă repetată în concluzia… memoriului Mitsubishi”, descrie poate cel mai bine viitorul:

„În domeniul considerabil al tuturor activităţilor industriale care vor fi informatizate fără nicio excepţie, în acest domeniu al programării care va trebui să hrănească microprocesoarele şi roboţii, chiar dacă am angaja cele; cinci miliarde de locuitori ai planetei, tot ar mai exista] lipsă de personal”. Vom

vedea mai departe de ce şi cum îşi vor dovedi temeinicia aceste cuvinte.

Oamenii de ştiinţă, industriaşii, cadrele universitare, fie ei americani, francezi, germani sau suedezi, care au asimilat ceea ce reprezintă revoluţia microprocesoarelor, confirmă această profeţie. Este realitatea de mâine, universul în care pătrundem, cel mai adeseori, vai! fără a avea cunoştinţe sau, ceea ce este mai grav, cu spaimă. Cei care ştiu n-au avut grijă să şi explice.

Acest viitor este învăluit în norii grei ai crizei profunde din 15) 80. Dar depinde de noi să-l făurim în cursul anilor următori. De altfel, dovada o avem: el a şi căpătat contur. În primul rând. În industria japoneză* *care se transformă fără îi da naştere şoanajului, Regulă absolută, regulă pentru t*o (\.

Dacă acest fenomen, complet nou, s-a produs mai întâi în Japonia, aceasta se datorează faptului că sub presiunea brutală a... şocurilor petroliere" succesive, această ţară a păşit cel mai repede şi cel mai departe pe (alea noii societati „a informaţiei" çàre va deveni neîndoios. În afară de cazul când ar interveni o

catastrofă, cea a lumii întregi.

Cum. de ce au precipitat evenimentele Japonia, cea dintâi, spre acest loc de întâlnire universal? Faptul merită să fie amintit şi înţeles, înainte de a examina ceea ce re prezintă exact această revoluţie a activităţilor umane spre o societate a folosirii depline – adevărata folosire – a forţei de muncă, cea a facultăţilor fiecărui om, pornind de la microprocesor şi informatizare.

Codul purpuriu

Printr-o serie destul de neobişnuită de accidente istorice, Japonia anului 1980, superputere tehnologică, ajunsă prima la noua frontieră a inteligenţei, această insulă compactă, izolată, fără resurse, la capătul Orientului, la 12.000 de km de Europa, la 9.000 de km de America, această misterioasă Japonie modernă, se pomeneşte a fi, în mod paradoxal, cel mai pur produs al „geniului Occidentului”. Ea are un părinte. Acest părinte este american. Se numeşte Franklin Roosevelt. Istoria acestei creaţii merită să fie trecută în legenda secolelor.

Într-l) zi de vară, la sud de Terra Nova, într-unul din locurile cele mai grandioase şi cele mai pustii din lume, golfuleţul Placentia, doi oameni se îndreaptă unul spre altul, fiecare la bordul navei sale: Winston Churchill şi Franklin Roosevelt.

Suntem în 9 august 1941. Churchill, navigând pe cuira-satul „Princo of Wales”, este conducătorul Marii Britanii, aflată în război, singură, împotriva hitlerismului, în culmea cuceririlor şi a puterii sale, Harry Hopkins, prieten intim şi singurul confident adevărat al preşedintelui Statelor Unite, l-a vizitat de mai multe ori la Londra, în Downing Street nr. 10, pentru a reglementa raporturile delicate, dar vitale, dintre eroica şi neînarmata Anglie şi America neutră, îndepărtată, al cărei conducător vrea cu orice preţ să ajute Insulele britanice să supravieţuiască şi, odată cu ele, o lume netotalitară.

În cursul ultimei sale vizite, Hopkins i-a transmis lui Churchill un mesaj din partea lui Roosevelt în care acesta arată că „ar fi fericit să-l întâlnească undeva, între patru ochi, dacă e posibil într-un golfuleţ liniştit”.

Iată-l, aşadar, pe Roosevelt, la bordul crucişătorului;, Augusta”, care pluteşte pe mare în întâmp marea lui „Prince of Wales”.

Preşedintele american, ţintuit în scaunul său cu rotile, cu picioarele paralizate de douăzeci de ani – şi pentru totdeauna – de poliomielită, admiră personalitatea şi temperamentul lui Churchill, chiar dacă într-o serie de probleme politice, îndeosebi în privinţa posesiunilor şi coloniilor Imperiului britanic, au puncte de vedere diferite. Este nerăbdător să-l întâlnească.

Primul ministru, din curtoazie faţă de preşedintele infirm, hotărăşte că, dimineaţa şi seara, în timpul celor trei zile cât vor dura întrevederile, să urce el la bordul crucişătorului american. Numai în ultima zi Roosevelt va face drumul invers şi, printr-un sistem de lanţuri şi pârghii, de care nu se desparte ori de câte ori se deplasează pe mare, va fi urcat la bordul navei, Prince of Wales” pentru a-şi lua rămas bun de la Churchill.

Nu ştiu dacă se vor mai revedea şi când. Dar şi unul şi celălalt au o încredere instinctivă în viitor. Şi,

pentru a şi-o manifesta clar, la cererea lui Roosevelt, redactează împreună ceea ce au botezat „Carta Atlanticului”. Fiecare a păstrat o ciornă scrisă de mână de care ei se vor servi în declaraţiile pe care le vor face la întoarcerea lor, la Londra şi la Washington, dar un text oficial n-a existat niciodată.

În această declaraţie, Roosevelt, deşi nu era beligerant şi nu ştia deloc cum ar putea deveni, l-a făcut pe Churchill să accepte principiul emancipării popoarelor colonizate şi exploatate ale lumii, tot aşa cum o făcuse Lincoln, în secolul precedent, împotriva vestigiilor dominaţiei engleze în America: „Fiecare popor va avea dreptul să-şi aleagă liber propriul sistem de guvernare şi să obţină independenţa teritoriului său: *fiecare va avea, de asemenea, dreptul să acceadă, pe picior de egalitate, la sursele de materii prime şi va trebui să participe, printr-un efort colectiv, la ajutorarea ţărilor încă subdezvoltate*”.

Roosevelt punea astfel capăt, într-un mic golf îndepărtat al Atlanticului de Nord, unor secole de imperialism şi de colonialism. Abia după mult timp şi după multe peripeţii se va ajunge aici. Dar linia pe

care va merge istoria era trasată.

Roosevelt este fericit că numele cel mai celebru din lume în acea vreme, numele lui Winston Churchill, va fi legat de al lui, pentru a susţine această mare idee, această cruciadă, bătălia sa dintotdeauna. H obsedează însă o dramă. America l-a pus să jure că nu o va angaja în război» şi America nu se gândeşte să-l dezlege de acest jurământ. Dacă ar încerca, n-ar fi urmat. De altfel, potrivit termenilor constituţiei Statelor Unite, nici n-ar pute-o face. Ar fi necesar votul celor două Camere ale Congresului – pe care nu l-ar obţine.

A fost constrâns, forţat să pronunţe acest jurământ de… neutralitate" chiar în timpul recentei sale campanii prezidenţiale – a treia – la sfârşitul anului 1940. Aceasta este drama lui, şi a lumii.

Ales pentru prima oară în 1932 pentru a smulge ţara sa din falimentele şi şomajul provocate de marea depiesiune

— Aceleaşi care au semănat disperarea, apoi fascismul în Europa (care erau cât pe-aci să cuprindă şi Statele Unite) –, Roosevelt, cu îndrăzneala New

Deal-ului. a redistribuit ceea ce a mai rămas din muncă şi venituri între toate păturile populaţiei, readucând astfel la viaţă America aflată în agonie. De unde realegerea sa triumfală, în 193G. pentru un al doilea mandat.

Când acest al doilea mandat se apropie de sfârşit, nimeni nu se aşteaptă, într-adevăr. Căci ar fi un lucru fără precedent, ca Roosevelt să încerce un fel de „lovitură de stat”: să solicite un al treilea mandat. Dar pe vremea aceea nu exista nicio regulă constituţională care să interzică acest lucru. În ciuda infirmităţii lui, nu ezită să rupă cu tradiţia şi să-şi pună candidatura. Cel mai mult se teme de consecinţele războiului care a început în Europa şi care, în momentul campaniei prezidenţiale americane, a şi înregistrat victoria totală a armatelor hitleriste pe continent. Când cade Parisul, după cum o va mărturisi prietenilor săi intimi, Roosevelt ia hotărârea, pe deplin conştient şi în secret, de a-şi depune din nou candidatura.

Văzând starea de spirit a americanilor, este convins că dacă nu acţionează astfel, va fi ales *un*

preşedinte izolaţionist, şi America va asista, la depărtare şi la adăpost, la triumful dictaturilor pe celelalte continente. Acest faliment istoric, a cărui pei spectivă îl îngrozeşte, este gata

— După cum o va dovedi – să-l împiedice cu orice preţ Dar totul arată că, dacă în timpul campaniei va lăsa să se întrevadă adevărata sa convingere în legătură cu implicaţiile războiului european, va fi zdrobit cu ocazia scru ţinului. Aşa că nu va sulla o vorbă. Dar aceasta nu-i de ajuns. În condiţiile în care candidatul republican afirmă în fiecare discurs că va menţine America în afara oricărui conflict extern, i se cere lui Roosevelt să-şi exprime clar poziţia.

N-o face decât în ultimul moment, dar o face. Ştiind că minte şi sperând din tot sufletul de altfel ca evenimentele să-i dea prilejul şi mijloacele să facă contrai lui.

La Boston. Într-unul din ultimele discursuri din timpul campaniei) citeşte următorul paragraf pe care l-a redactat el însuşi: „Fiindcă am prilejul, laţi şi mame americane, să mă adresez încă odată vouă. trebuie să vă dau o asigurare… *O voi repeta încă*

odată şi încă odată: *nu-i vom trimite niciodată pe băieţii noştri să se bată în vreun război străin*".

Este ales, clar e. cea mai grea dintre alegerile lui. Deoarece, în ciuda angajamentului public şi a cuvântului dat, e bănuit că ar avea gânduri ascunse, intervenţioniste, e

În acel timp peste poporul american domnea izolaţionismul. Ţoale marile nume ale epocii se luau la întrecere în a face declaraţii categorice împotriva celei mai vagi veleităţi de amestec în treburile din Europa: Charles Lind-bergh, eroul primei traversări a Atlanticului cu avionul; Joseph Kennedy, tatăl celor patru fii care vor deveni celebri, ambasador la Londra: John Foster Dulles, viitorul secretar de stat; Henry Ford, cel mai ilustru industriaş al ţării, care a ţinut să refuze public orice contract, oricât de neînsemnat, cu Ministerul Apărării etc. \t

Roosevelt, ales datorită echivocului, se va închide într-o izolare secretă care-i transformă psihologia şi conduită. A triumfat în politică graţie sincerităţii sale faţă de poporul american. Poporul a avut întotdeauna încrei dere în el. Şi iată că, în faţa amplorii pe care o

ia drama mondială, a groazei pe care o inspiră puterea regimurilor fasciste, poporul american nu mai este, pentru Roosevelt, acel tovarăş căruia puteai, căruia trebuia să-i spui totul. Pentru a intra în acest război, pe care numai America îl poate câştiga, va trebui să umble cu şiretlicuri.

Şi o face. Cu o asemenea îndrăzneală, cu o hotărâre atât de fermă. Încât şi astăzi, după patruzeci de ani, un mister învăluie o parte din modul în care s-au înlănţuit deciziile pe care le-a luat Roosevelt, şi numai el, pentru a atrage America în război.

Aici intervine pentru prima oară soarele-răsare al Japoniei. El nu va mai ieşi din istoria noastră.

Clarvăzător, Hitler se teme de America, contrar celor declarate de el în public. Arhivele Reichului ne-au furnizat informaţii ample în această privinţă: Hitler luase hotărârea categorică de a face totul pentru a evita atragerea Americii în război.

Ştia cum va ataca Rusia lui Stalin, după ce îi va fi decapitat statul major prin viclenie şi datorită neîncrederii conducătorului sovietic; era încrezător în eficacitatea şi numărul, în continuă creştere, al

submarinelor sale, faimoasele U-Bools, pentru a sufoca în cele din urmă Insulele britanice. Putea să joace pe aceste cărţi şi putea să câştige. Cu o condiţie: America să rămână neutră.

Hitler nu se înşela. Nici Roosevelt.

Preşedintele american încearcă toate mijloacele. Hotărăşte mai întâi să livreze Angliei nave, apoi avioane de luptă. Este urmat îndeaproape de Congres. Hotărăşte curând că întreaga producţie americană de avioane de vânătoare P 40 va fi livrată Angliei, şi îi pune la dispoziţie credite pentru ca acest contract să aibă caracterul unei operaţii de export industriale, nu al unui act de beligerantă. Reuşeşte să convingă Congresul să nu uzeze de dreptul de veto, explicând public ca, cu cât ajutăm mai mult Anglia să reziste, cu atât riscăm mai puţin să vedem America antrenată în a-i da ajutor în mod direct”.

Haitele de submarine germane fac prăpăd.

Într-o zi, Roosevelt le mărturiseşte lui Hopkins şi generalului Marshall: „Dumnezeule, Atlanticul e pe cale să devină un ocean german!” Dar ce-i de făcut?

Primul sondaj al Institutului Gallup se referă la

acest punct, la care opinia publică americană este atentă: „Să se acorde sau nu o escortă de nave americane convoaielor care aprovizionează Anglia?” Răspunsul dă la iveală o atitudine de ostilitate în masă.

După câteva luni, Roosevelt, văzând pierderile care se înmulţesc în Atlantic, trece peste. Dă ordin marinei americane să escorteze convoaiele până în largul coastelor britanice, dar le interzice să tragă cele dintâi. Hitler răspunde, dând instrucţiuni echipajelor de pe submarinele sale să nu tragă decât dacă sunt atacate şi să ocolească navele americane.

Au loc două accidente. La 17 octombrie 1941, un convoi britanic este atacat de un grup de submarine hitleriste. Un vas de escortă american, distrugătorul „Kearney”, e lovit de două torpile. Unsprezece oameni sunt daţi dispăruţi. Numele lor sunt publicate în presa americană.

Roosevelt urmăreşte reacţiile opiniei publice. Ostilitatea faţă de război nu scade. Dimpotrivă.

Trei săptămâni mai târziu, în largul coastelor Islandei, un alt distrugător american, „Reuben James”,

care însoţea un convoi comercial, e scufundat de submarine. E înghiţit de ape, împreună cu o sută de oameni din echipaj, care dispar fără urmă.

Emoţia produsă în America e mare. Dar este tulbure şi ambiguă. O parte din opinia publică îi învinuieşte pe nazişti. Majoritatea îl face răspunzător pe preşedintele Statelor Unite.

Roosevelt cere Congresului să autorizeze înarmarea vaselor comerciale americane pentru a le permite, dacă sunt atacate, să se apere singure în plină mare. Dezbaterea în Cameră şi în Senat e aprigă. Preşedintele obţine la limită „ca americanii să aibă drept la ripostă”: cu o majoritate de numai optsprezece voturi în Cameră… şi treisprezece în Senat.

Roosevelt trage concluzia. Îi mărturiseşte lui Hopkins: „Pentru mine e limpede că *niciodată* – poate doar în cazul unui eveniment tragic – nu vom obţine acordul Congresului şi al ţării ca să intrăm în război împotriva Germaniei”.

Eveniment tragic? Numai o greşeală a lui Adolf Hitler l-ar putea provoca.

De trei ori, în cadrul unor întrevederi între patru ochi cu Führerul, comandantul marinei de război germane, marele amiral Roeder, îl imploră, amenințând chiar cu demisia, să tragă în navele americane care sunt pe cale să câştige, nepedepsite, bătălia pentru aprovizionarea Angliei şi să anuleze efectele blocadei. Hitler nu cedează: a spus nu.

Puţin mai târziu, Roeder întocmeşte un proces verbal solemn: „Douăzeci de acte de război comise în Atlantic de vase americane împotriva Germaniei”. Punându-l în gardă pe Führer în legătură cu aprovizionările masive care ajung în Anglia, el reclamă în concluzie dreptul de a ataca. Hitler îşi menţine refuzul. El ştie unde se află adversarul, lui: la Casa Albă. N-o să-i facă acest cadou. Roosevelt e prizonier.

Dar, între timp, la sfârşitul verii lui 1941, serviciile secte te americane au început să descifreze, Codul purpuriu” care serveşte la transmiterea mesajelor între Tokio şi bazele japoneze, aeriene şi navale, din Pacific. Roosevelt întrevede un licăr de lumină. Nu-i slăbeşte din ochi. Acolo este şansa

istorică.

Duci în Pacific

Opinia publică americană, care refuză să-şi expună fiii în Europa, nici nu se gândeşte la Pacific şi la Extremul Orient. Impresionată de puterea germană, ea ignoră această Japonie îndepărtată şi priveşte de altfel cu ochi dispreţuitori ceea ce presa prezintă drept… omuleţi galbeni, pricăjiţi, gregari şi lipsiţi de spirit de iniţiativă”.

Japonia însă este la capătul nervilor. Roosevelt şi-a înmulţit pe neobservate actele de ostilitate. A blocat activele japoneze din Statele Unite când trupele japoneze au ocupat fără luptă Indochina Obţine din partea guvernatorului Insulelor neerlandeze (Indonezia) suspendarea oricăror livrări de petrol spre Yokohama şi Nagasaki. Primul ministru japonez, prinţul Konoye, a declarat Dietei că această situaţie a devenit intolerabilă deoarece armata şi marina ţării riscă să fie curând paralizate. Roosevelt prinde curaj.

Ambasadorul Şuiţelor Unite, Grew, nu-l surprinde pe preşedinte când îi telegrafiază că raţionalizarea benzinei a intrat în vigoare în întreaga ţară şi că, nu

se găseşte niciun taxi în tot oraşul Tokio”.

Ambasadorul îi atrage curând atenţia preşedintelui asupra riscului unei crize guvernamentale la Tokio, „care ar duce la înlocuirea primului ministru Konoye. relativ moderat. şi ostil unui război, cu un om mult mai dur, de la care America s-ar putea aştepta la tot ce este mai rău”.

Tot ce este mai rău? E cel mai neînsemnat lucru… Toate sondajele arată că, dacă japonezii s-ar hotărî să atace Indonezia sau Filipinele, sau oricare alt teritoriu din Asia şi din Pacific – cu excepţia unuia singur. Opinia publică americană ar rămâne indiferentă şi tot n-ar accepta intrarea în război. Şi-atunci?

Criză guvernamentală prevăzută de ambasador se produce. Guvernul Konoye, în faţa creşterii dificultăţilor economice, este înlocuit cu „un guvern de şoimi”, după expresia folosită de Grew în telegrama sa. avându-l în frunte, în postul de prim-ministru, pe „cel mai sălbatic şoim din tot Orientul, generalul Tojo”. Cel care vrea război.

Serviciile americane descifrează codul încă din

vară. În noiembrie, ele înregistrează pregătirile de război. Dar care e obiectivul lor? Iată întrebarea. Ea nu va fi neglijată…

Doi emisari diplomatici japonezi, Nomura şi Kurusu, se află la Washington pentru a negocia ridicarea embargoului şi deblocarea sumelor din bănci. Din acel moment, toate telegramele dintre Tokio şi cei doi diplomaţi în misiune la Washington sunt transmise personal lui Roosevelt. Preşedintele nu va discuta cu nimeni despre ele. Nu există nicio urmă de vreo întrevedere cu oricine ar fi în legătură cu problema Extremului Orient.

Secretarul său de stat, Cordell Hull, continuă tratativele cu cei doi emisari japonezi fără să fi primit instrucţiuni de la preşedinte. Se conturează eventualitatea unei reacţii militare a japonezilor în Pacific. Dar unde?

Un singur obiectiv, în imensitatea oceanului, este teritoriu american: Hawaii şi baza sa de la Pearl Harbour, cartierul general al flotei din Pacific. Un singur obiectiv, dacă ar fi vizat de japonezi, ar putea declanşa războiul: Pearl Harbour.

Şeful birourilor de informaţii al marinei Statelor Unite în Pacific, Richmond Turner, transmite la Casa Albă… că Hawaii şi Pearl Harbour ar trebui considerate ca *ţinte posibile* ale primei ofensive japoneze”. Posibil nu este suficient.

Ambasadorul Grew telegrafiază, „în atenţia personală a preşedintelui, că în cercurile militare din Tokio circulă zvonuri potrivit cărora, în cazul eşecului negocierilor ce se desfăşoară la Washington cu americanii, japonezii ar putea să aţâţe la ofensivă împotriva bazei de la Pearl Harbour”.

Noiembrie: amiralul Kimmel, care comandă escadra americană instalată la Pearl Harbour, trimite un mesaj special la Washington: „Japonezii ar putea foarte bine să recurgă la un atac, prin surprindere împotriva bazei de la Pearl Harbour, chiar mai înainte ca o declaraţie de război oficială să aibă loc”. Serviciile de informaţii de la Casa Albă ştiu mai multe despre acest lucru.

— La 29 noiembrie impasul negocierilor de la Washington şi înăsprirea poziţiei americane determină secretariatul misiunii diplomatice japoneze să

telegrafieze la Tokio cu cifrul Codului purpuriu: „Spuneţi-ne când intenţionaţi să programaţi ora H ca să ştim cum să încheiem tratativele pe care le ducem”. Tăcere.

La Tokio se pare că există o ezitare în legătură cu siguranţa pe care o oferă codul său cu necesitatea de a răspunde. Serviciul de la Washington de descifrare a codului trebuie să aştepte un moment destul de lung, care pare nesfârşit. Până la urmă, de la Tokio soseşte răspunsul, transmis cifrat cuvânt cu cuvânt: „Putem să vă spunem. Ora H este fixată pentru duminică 7 decembrie, în zori… Va fi la Pearl Harbour”.

Răspunsul apare în clar pe benzile de înregistrare ale serviciului american: „Atacul de la Pearl Harbour prevăzut pentru zorii zilei de 7 decembrie”. Suntem în 29 noiembrie.

Washingtonul se mulţumeşte să asculte. La Pearl Harbour nu se va şti nimic.

Amiralul Kimmel şi-a strâns în rada portului toată flotă pentru viitoare manevre. Stau rânduite, unele lângă altele, cele opt cuirasate şi cele nouă crucişătoare cu navele lor de escortă. Toată flota din

Pacific.

Vineri 5 decembrie, d-na Roosevelt, soţia preşedintelui, îi telefonează unuia din cei mai cunoscuţi ziarişti din Statele Unite, Edward Murrow, ca să-l invite „la un dineu neoficial şi amical cu preşedintele, duminică 7, seara, la Casa Albă”.

Weekend-ul începe într-o atmosferă de linişte. Sâmbătă 6 decembrie, generalul Eisenhower a fost autorizat să plece să se odihnească în Texas, la fortul Sam Houston. Ministrul de interne, Harold Ickes, primeşte prieteni la fermă să din Maryland. Dean Acheson se duce, împreună cu familia, să aducă un omagiu corpului neînsufleţit al judecătorului Brandeis, apoi pleacă să se odihnească şi să mediteze în pădure.

Sâmbătă seară şi duminică dimineaţă preşedintele se află. În mod cu totul excepţional, în biroul lui de la primul etaj al Casei Albe.

Pe cele două aeroporturi militare de la Pearl Harbour, avioanele de luptă au fost aranjate, aripă lângă aripă, în centrul terenurilor, pentru un weekend de odihnă: piloţii sunt în permisie”.

La ora 10, 20 (ora Washingtonului), duminică 7

decembrie, cei doi diplomaţi japonezi telefonează la Departamentul de Stat cerând să fie primiţi la ora 13 de ministru, conform instrucţiunilor de la Tokio. Ministrul este absent, dar va fi căutat şi li se va da răspunsul.

Franklin Roosevelt, singur, contemplă de pe peluzele Casei Albe soarele de iarnă. Este pus la curent cu cererea de audientă formulată de japonezi; ora 13 la Washington este ora 8 dimineaţa la Pearl Harbour. Cordell Hull îl cheamă spre a-i cere instrucţiuni în legătură cu demersul de audienţă: „Nimic deosebit”.

La ora 13.20, la Washington (8, 20, în Hawaii), toate escadrilele japoneze, care au decolat de pe portavioanele sosite după ce descriseseră o largă mişcare ocolind insulă prin partea de nord-est, se năpustesc în picaj asupra flotei ancorate în port şi asupra aviaţiei aflate la sol a forţelor americane din Pacific. Totul este distrus sau ars în trei valuri succesive, mai înainte ca vreo ripostă să poată fi declanşată. Cel mai mare dezastru militar din istoria Statelor Unite n-a durat mai mult de o jumătate de

oră.

Uitându-se la telegrama militară pe care o are în faţa ochilor, Franklin Roosevelt îşi cheamă, pentru prima oară în cursul dimineţii, secretara şi îi dictează un mesaj pe care trebuie să-l transmită agenţiilor de presă.

„De la Casa Albă: atac aerian japonez asupra tuturor, instalaţiilor americane de la Pearl Harbour. Preşedintele va face o declaraţie la sfârşitul după-amiezii”.

Amiralul Nimitz, generalul Einsenhower, generalul MacArthur, toţi comandanţii militari americani vor afla ştirea la radio, în cursul după-amiezii. Se vor „înapoia la posturile lor unul după altul. Dar avioanele japoneze plecaseră de mult. Ca şi navele. De altfel nici nu mai rămase se nimic cu care să fie urmărite.

Franklin Roosevelt cheamă Londra pentru a vorbi personal cu Churchill şi a-i anunţa el însuşi ştirea. „Ne-au atacat la Pearl Harbour… De acum încolo ne aflăm împreună pe aceeaşi barcă!”

Preşedintele Statelor Unite se pune pe treabă şi

dă ordine: războiul a început în mod oficial.

Roosevelt ştie că va fi lung şi dur. Dar nu se îndoieşte de rezultat. Episodul care se desfăşurase cu puţin mai înainte fusese decisiv.

Roosevelt a făcut uz de toate resursele şi îndrăznelile artei sale politice şi de capacitatea lui de a înţelege lumea. Din clipa în care Japonia provoca războiul, acesta devenea mondial şi, dintr-odată, era câştigat.

Alte două minţi excepţionale din Occident înţeleseseră, ca şi Roosevelt, inflexibila simplitate a acestei ecuaţii: a declanşa războiul mondial, războiul total, însemna a-l câştiga. Altminteri, era pierdut.

Churchill o spusese încă din vara lui 1940: „Ne vom bate pe plajele noastre, ne vom bate pe străzile noastre, ne vom bate pe mările noastre, ne vom bate până la capătul oceanului: *până în ziua în care lumea nouă, cu toată puterea sa, va veni să ni se alăture* în această luptă pentru a salva bătrâna Europă care i-a dat naştere”. Încă de la început, i-a fost limpede că victoria va fi dobândită în ziua în care America va intra în război. Dar când şi cum?

De Gaulle, conducătorul „Franţei libere” o spusese şi el în faimosul său „Apel din 18 iunie”:

„Acest război nu se limitează la nefericitul teritoriu al ţării noastre. Acest război va fi un război mondial… Franţa, ca şi Anglia, va putea *să folosească fără limite uriaşa industrie a Statelor Unite*… Seceraţi astăzi de forţa mecanică, vom putea *învinge pe viitor printr-o jorţă mecanică superioară*”.

În duminică în care piloţii japonezi se abăteau ca fulgerul asupra portului Pearl Harbour, generalul de Gaulle tocmai făcea o lungă plimbare prin pădure, la marginea Londrei, în apropierea căsuţei pe care o mehiriase pentru weekend-uri. În tovărăşia unuia din cei mai apropiaţi colaboratori ai săi încă din primele clipe ale activităţii sale, şeful serviciilor lui de informaţii, colonelul Passy. După două ore de mers se întorc. Passy povesteşte în memoriile sale:

„Ne-am întors din lunga noastră plimbare şi ne-am aşezat fiecare pe câte un fotoliu din salon. De Gaulle răsuci butonul aparatului de radio. Câteva minute mai târziu, aflam că japonezii atacaseră flota americană de la Pearl Harbour. De Gaulle închise

aparatul. Se cufundă într-o meditaţie profundă pe care m-am ferit s-o între rup. S-a scurs un timp care mi s-a părut nesfârşit; apoi generalul spuse: «Acum războiul e definitiv câştigat!» „Da, Roosevelt a câştigat.

Japonezii, care n-au încercat niciodată o bucurie atât de mare, au pierdut. Puteau să atace oriunde – în afară de Pearl Harbour. Puteau să ia cu asalt Indonezia şi petrolul său, Filipinele, Singapore, Sud-Estul Asiei. Puteau *ş-aşi* extindă fantastic puterea, să cucerească surse de materii prime, să devină inexpugnabili. America n-ar fi mişcat un deget. Roosevelt o ştia. Ei, însă, n-o ştiau.

Erau prost informaţi şi judecaseră prost, tocmai ei, care aveau să-şi întemeieze mai târziu, la autopsia catastrofei, rolul lor dominant în universul industrial pe exercitarea inteligenţei şi pe prelucrarea informaţiei.

Dar când se spune „japonezii” referitor la acest popor în 1941, se păcătuieşte prin generalizare. În realitate, în faţa vicleniilor lui Roosevelt – ceea ce i-a determinat pe japonezi să atace singura ţintă din tot Pacificul ce avea să le fie fatală –, vina o poartă mintea

încuiată, nu a poporului japonez, care n-avea niciun cuvânt de spus, ci îndeosebi a conducătorilor săi militari. Dovada cea mai izbitoare, bogată în învăţăminte pentru viitor, o constituie lupta care s-a dat în sânul cercurilor conducătoare în lunile ce au precedat Pearl Harbour între primul ministru, generalul de infanterie Tojo, şi cel mai celebru marinar japonez, amiralul Yamamoto.

Tojo, care n-a ieşit niciodată din Japonia, vrea război, şi vrea război împotriva Americii. Numai America i se pare a fi la înălţimea puterii şi gloriei ţării lui. Săptămână de săptămână, Yamamoto denunţă „această iluzie pernicioasă”. El explică cum, de cincisprezece ani, ca marinar, apoi ca ofiţer de marină, apoi ca amiral, a făcut de mai multe ori înconjurul lumii, că America o cunoaşte de la coasta de Vest, a Pacificului, până la coasta de Est, a Atlanticului. Afirmă că întinderea, bogăţia, capacitatea Statelor Unite sunt pentru el atât de evidente, încât, dacă – Doamne fereşte – ar fi mobilizate pentru un efort de război, ar fi irezistibile. Şi că, dacă Statele Unite ar fi construise să intre în război, Japonia s-ar

îndrepta spre pieire.

Duelul dintre Yamamoto şi Tojo va rămâne un moment istoric în marea aventură japoneză. Două spirite valoroase, două temperamente neînfricate. Dar unul a integrat în judecata sa cunoaşterea lumii exterioare, celălalt este pătruns numai de realitatea japoneză. Yamamoto nu este mai „inteligent”: este mult mai „informat”.

Secretul Japoniei de după război, cheia succesului său constă în faptul că după înfrângere va apărea în toată strălucirea ei superioritatea „informatică” a lui Yamamoto. Tojo este îngropat împreună cu trecutul. Dimpotrivă, în nenumăratele articole şi lucrări ce-i sunt consacrate, Yamamoto, căruia i se aduce omagiu, împarte, împreună cu Roosevelt şi cu proconsulul lui, MacArthur, paternitatea noii Japonii.

Odată cu Pearl Harbour se anunţă şocul prodigios care, scoţând Japonia din starea sa de înstrăinare în lume, îi va hotărî scoarţa. Apoi o va atrage după sine pe cea a universului.

Capriciile sorţii

Japonia dintotdeauna, stoică şi închisă, începe duelul pe viaţă şi pe moarte cu Occidentul. Acesta este actul întâi. Nimeni nu-şi poate imagina în acest moment care va fi deznodământul, actul fulgerător care va încremeni trecutul nipon şi-i va înflăcăra viitorul.

La început, o noapte lungă. Luptele pe mare, în aer şi pe fiecare bucăţică de pământ, din fiecare arhipelag, din fiecare insulă din Pacific vor fi cumplite, înverşunate, sângeroase. Bătălia Pacificului va fi cea mai dură din toate. Japonezii dau dovadă de o putere de sacrificiu, de o nepăsare în faţa morţii, care fac din ei cei mai temuţi combatanţi. Americanii, pe care propaganda hitleristă îi descria cu complezenţă ca „ghiftuiţi, decadenţi”, primesc sfidarea şi, sub comanda generalului MacArthur, se înalţă, săptămână de săptămână, pe culmile celui mai pur eroism. Patru ani lungi aveau să se scurgă mai înainte ca vreun eveniment hotărâtor să aibă loc.

Japonezii nu cedează nicio insuliţă din acest imens ocean, fără să nu se bată până la ultimul om: nu există prizonieri. Se leagă cu toţii prin jurământ:

niciunul, cât timp e în viaţă, nu-i va lăsa pe americani să pună piciorul pe pământul patriei lor, dacă, din nenorocire, vor ajunge până acolo. Dar, pentru a lua cu asalt îndepărtatele insule ale am. peiagului nipon. Franklin Roosevelt e capabil să imagineze o altă soluţie decât masacrarea unui milion de americani.

Echipe de fizicieni nuclearişti se pun pe treabă. Nu se ridică decât o problemă: timpul. Când vor ajunge la scopul fixat?

Dacă ne gândim la numărul de persoane de diferite naţionalităţi care participau la complexa realizare a „proiectului Manhattan”, hotărât de Roosevelt în cel mai mare secret, e uluitor cum nicio clipă, nici naziştii, nici japonezii n-au ştiut nimic despre el. Numai Stalin va avea informaţii în legătură cu acest proiect. Dar le va interpreta greşit şi nu va sesiza ţelul final.

Dacă realizarea „proiectului Manhattan” urma să schimbe datele universului, mai înainte de toate el avea să transfigureze, să sublimeze, să aducă pe lume – ca într-un spasm – o Japonie a cărei religie va fi ştiinţa.

Adolf Hitler, printr-o minune datorată în esenţă obsesiei sale rasiste, n-a avut în această privinţă nicio intuiţie. Totuşi, el a fost cel dintâi care a organizat o echipă de cercetare asupra „aplicaţiilor posibile ale fizicii nucleare”, pe care a instalat-o la Berlin, într-o secţie a Ministerului Ştiinţei, pe Unter den Linden nr. 69, aproape de Cancelaria Reichului. Voia să fie ţinut la curent.

Întâmplarea face ca cea mai strălucită minte a echipei de nuclearişti de la „nr. 69” să fie aceea a unei fiziciene austriece, Lise Meitner. Ea e cea care, asistată de doi mari fizicieni, care o recunosc drept. şeful lor, Otto Hahn şi Fritz Strassman, obţine, încă din 1938, primele rezultate concludente „bombardând cu neutroni uraniul”. Aşa că ea se afla cu mult înainte pe calea spre faimoasa descoperire.

Are loc Anschluss-ul, ocuparea, într-o singură zi, a Austriei.de către diviziile naziste. Lise Meitner, ca toţi concetăţenii ei, devine, în mod automat, de naţionalitate germană – şi nu austriacă. Fiind evreică, cade sub incidenţa „legilor rasiale” ale celui de-al treilea Reich. Şi e alungată din laboratorul său.

Colegii ei sunt consternaţi. Principalii savanţi germani de la „nr. 69” cer o întrevedere colectivă cu Hitler: Lise Meitner trebuie păstrată cu orice preţ. Führerul e cuprins de una din furiile sale oarbe care-i întunecă mintea; merge până acolo încât îi tratează pe cei doi fizicieni germani din faţa lui, care se rugau de el, drept „ovrei împuţiţi albi” şi îi concediază. Împotriva lui Lise Meitner e ansat un mandat de arestare. Colegii îi organizează fuga. Părăseşte Germania pentru totdeauna. Din clipa aceasta, ca toţi marii oameni de ştiinţă evrei din Germania, ca Einstein. Lise Meitner devine apatridă.

Neclintit în credinţa sa fanatică, Hitler a jucat împotriva inteligenţei la generalul Tojo, care tot aici a pierdut.

Astfel, încă din 1939, cu doi ani şi jumătate înainte de Pearl Harbour, a început în tăcere un efort uriaş, permanent, al fizicienilor nuclearişti pentru că nu cumva cursa pentru crearea bombei să fie câştigată de Reichul naţional-socialist. Italianul Enrico Fermi, francezul Joliot-Curie, danezul Niels Bohr, ungurii Leo Szilard şi Eduard Teller (naturalizaţi

americani) ajung la aceeaşi concluzie: trebuie alertat Roosevelt. Numai el poate, dacă înţelege miză, să mobilizeze în timp util mijloacele considerabile care vor fi necesare pentru a avea o şansă de a ajunge la vreme la capăt.

Dar cum să-l întâlneşti pe Roosevelt?

Niciunul nu-l cunoaşte şi niciunul din ei n-ar fi destul de „reprezentativ" pentru a-i transmite un mesaj atât de ciudat, pentru a face să pătrundă o noutate ştiinţifică atât de complexă într-un creier politic absorbit de sarcinile cotidiene ale puterii – şi de viitoarea scadenţă electorală.

Are loc un act eroic. În inima Berlinului, în „sfânta sfintelor" de la „nr. 69", fizicianul german Flügge, un antinazist convins, se hotărăşte să publice într-o revistă ştiinţifică de specialitate ceea ce ştie deja despre „capacităţile şi posibilităţile reacţiei în lanţ care poate fi declanşată în uraniu". Revista se numeşte „Naturwissenschaften". Are un circuit destul de restrâns, se adresează specialiştilor. Dar textul lui Flügge este complet şi explicit

Şi Flügge nu se opreşte aici. Izbuteşte să trimită

câteva exemplare din revistă la Zürich, din care presa locală reproduce extrasele esenţiale. Din această clipă se declanşează totul. Nimic nu-i mai poate determina pe Fermi, Szilard, Teller să-şi schimbe hotărârea: acum ştiu unde au ajuns rivalii lor de la Berlin. Acum este în joc sfârşitul războiului în Europa şi, fără-ndoială, mult mai mult decât atât.

După tot felul de reflecţii şi conciliabule, cu colegii lor americani, ajung la concluzia că un singur om are notorietatea şi autoritatea necesare pentru a fi ascultat de preşedintele Statelor Unite: Albert Einstein. Se hotărăsc să se ducă să-l vadă. Einstein e în vacanţă, într-un sătuc din

Long Island, Peconic, cătun pierdut unde nimeni nu le poate arăta casa în care locuieşte un anume „domn Einstein”. În cele din urmă, îl găsesc la plimbare. Cu coama lui uriaşă, veşnic zbârlită, cu pipa lui şi pantalonii sucăliţi, cu aerul mereu visător, dar şi cu extremă lui gentileţe şi engleza lui stâlcită, marele om îi conduce la el acasă. Îşi pune pâslarii şi-i ascultă.

Spre marea mirare a lui Szilard, care va nota acest lucru în carnetul lui în aceeaşi seară în care a

avut loc întrevederea capitală, geniul ştiinţific al secolului, a cărui ecuaţie fundamentală a dat, cu treizeci de ani mai înainte, definiţia şi măsura energiei nucleare, le mărturiseşte că nu s-a gândit nicio clipă la posibilitatea unei reacţii explozive.

Szilard scrie textual următoarele: „Ne-a fost limpede, de la începutul acestei întrevederi, care, din fericire, se va prelungi, că posibilitatea de a declanşa o reacţie în lanţ în uraniu nu-i trecuse niciodată prin cap lui Einstein”. Szilard completează astfel extraordinara sa relatare: „Când am început să-i expun toate informaţiile pe care le aveam în legătură cu ce se întâmpla la Berlin, a înţeles riscul pe care l-ar prezenta consecinţele şi în i-a declarat că era dispus să ne ajute, dacă trebuia, sau, cum se spune, «să se bage»”.

Atunci cei trei oameni au început să caute calea ce trebuia urmată. Unul din ei i-a sugerat lui. Einstein, care nu-l întâlnise niciodată pe Roosevelt, să-i scrie reginei Belgiei, pe care, întâmplător, o cunoştea. Nu părea să fie cea mai bună idee. Lucrurile s-au oprit aici.

Peste două săptămâni, de pe lista restrânsă a celor apropiaţi lui Roosevelt, Szilard a reţinut numele bancherului Alexander Sachs. Contactat, el a acceptat să transmită o scrisoare a lui Einstein, dacă acesta binevoia să-i scrie direct preşedintelui.

Szilard se reîntoarce în micul sat din Long Island, însoţit de Teller. Einstein acceptă. Începe să dicteze scrisoarea către Franklin Roosevelt, datată 2 august 1939, în germană, ca să fie mai sigur de fiecare termen. Concluzia lui: „Reacţia nucleară în lanţ. a cărei desfăşurare am descris-o mai înainte în mod succint, ar face posibilă, dacă s-ar produce, fabricarea unui nou tip de bombă, extrem de puternică. O singură bombă de acest gen, transportată de exemplu de un vapor într-un port, ar fi de ajuns pentru a nimici întregul port, ca şi o bună parte din teritoriul învecinat”.

Tradusă în engleză de Sachs, scrisoarea îi e citită de acesta lui Roosevelt, în biroul său… la 11 octombrie în acelaşi an! Lui Roosevelt i se pare lungă şi cam neclară. Sachs intră în horă. Îl imploră pe Roosevelt să*M acorde, a doua zi dimineaţă, la micul

dejun, o nouă întrevedere: îi va explica mai pe îndelete şi în linişte conţinutul acestei scrisori şi însemnătatea ei. Instinctiv, Roosevelt acceptă.

A doua zi, Roosevelt este mai atent. Apoi, fără comentarii, îl convoacă pe ataşatul său militar personal, generalul Watson, şi-i spune: „Lucrul acesta va impune o serie de măsuri”. Îi întinde traducerea scrisorii lui Einstein, al cărei original îl păstrează. Începe operaţia secretă botezată „S-l”. Şi nu se va mai opri. Urmarea e cunoscută.

Echipă formată în jurul lui Robert Oppenheimer, „proiectul Manhattan”, instalat la Los Alamos într-o veche fermă lăsată în paragină, progresele lente făcute de savanţi spre „reacţia în lanţ” care va duce la explozia teoretică, apoi la realizarea practică; măsurile de securitate draconice, problemele de conştiinţă care i-au chinuit pe oamenii de ştiinţă rând pe rând, telegramele lui Allan Dulles, şeful serviciilor secrete americane în Europa, instalat în Elveţia, bătălia pentru a pune mâna pe apă grea (necesară reacţiei nucleare) pe care savanţii francezi au reuşit s-o scoată clandenstin etc.

Roosevelt, chiar după ce a început războiul şi trebuia să dicteze zilnic instrucţiunile sale generalului Eisenhower pe frontul din Europa şi generalului MacArthur pe cel din Pacific, a cerut să fie ţinut regulat la curent cu fiecare etapă a operaţiei.

Dacă Churchill şi de Gaulle au avut certitudinea victoriei finale încă din ziua atacului de la Pearl Harbour, aceasta s-a datorat faptului că erau, şi unul, şi celălalt, în chip firesc, obsedaţi de Hitler, pentru ei singura şi imensa primejdie. Iar puterea Americii constituia, în ochii lor, potrivit unui proces previzibil, superioritatea forţelor aliate.

Roosevelt împărtăşea această analiză asupra victoriei în Europa, dar el avea o altă obsesie: Japonia.

Acolo, era singur. Singurul care era conştient, ca marinar ce fusese, de imensitatea Oceanului Pacific. Redutabilul Pacific.

Singurul care, de asemenea, prin incontestabila previziune asupra lumii ce-l făcuse să alunge din minte orice idee despre vreo „superioritate” a rasei albe, nu subestima cu nimic ingeniozitatea, curajul, aptitudinile infinite de care erau în stare japonezii.

De unde grija atentă cu care urmăreşte lucrările echipei de fizicieni nuclearişti de la Los: Alamos.

Hazardul şi capriciile sorţii vor încurca totul până la actul final despre care nimeni nu va mai şti, atunci când va avea loc, cine l-a hotărât.

Iată că, mai înainte ca vreo experienţă, oricât de mică, susceptibilă să indice când va fi capabilă să explodeze „bomba atomică", cum începe să fie numită, şi după doi ani de muncă, doi din oamenii care au provocat hotărârea istorică a lui Roosevelt sunt cuprinşi de remuşcări, pe care vor să i le împărtăşească preşedintelui.

Mai întâi savantul Niels Bohr. De îndată ce a aflat, prin serviciile speciale trimise în Germania invadată, că Reichul n-avea niciun fel de exploziv „atomic" în arsenalul său, Niels Bohr, stupefiat şi uşurat, îi cere lui Roosevelt să abandoneze: nu trebuie să se meargă mai departe cu realizarea bombei. Ea nu mai e necesară pentru obţinerea victoriei şi înseamnă să-ţi asumi riscul, spune el, al „unei curse ulterioare a înarmărilor nucleare, care ar pregăti în mod sigur un viitor război cumplit ce ar putea să reprezinte sfârşitul

lumii”. Ordinea priorităţilor îi apare acum inversă: trebuie să se pună capăt, acestei experienţe diabolice şi să i se furnizeze lumii întregi toate datele ştiinţifice; interzicându-se, o dată pentru totdeauna, fabricarea de arme atomice.

Bohr este primit de Roosevelt la Casa Albă timp de treizeci de minute. E atât de emoţionat şi, brusc, atât de confuz, încât nu izbuteşte să explice punctul lui de vedere. Ceea ce înţelege Roosevelt din ce i se relatează îl face să nu fie de acord. Nu spune nimic şi pune capăt întrevederii.

Urmează intervenţia, mai bine gândită şi pregătită, a lui Alexander Sachs, care împărtăşeşte obsesia lui Bohr în ceea ce priveşte riscurile declanşării unei „curse a înarmărilor nucleare”. Primit de preşedinte în decembrie 1944, el procedează cu totul altfel. După o lungă conversaţie, în care cei doi oameni se înţeleg în privinţa conceptelor de după război, ca şi în problema, foarte specială, a Japoniei, el redactează un memorandum în care consemnează concluziile la care Roosevelt, spune Sachs, a ajuns împreună cu el:

„În cazul unui succes, care deocamdată nu a fost obţinu), la Los Alamos, al unei explozii atomice experimentale secrete, se va organiza o a doua, menită să se producă în mod public, *undeva în Pacijic*. Vor fi convocaţi la ea savanţi ai puterilor aliate şi neutre şi, la nevoie, emisari ai inamicului. Atunci va fi redactat în comun un raport amănunţit asupra capacităţilor şi consecinţelor acestei arme extraordinare şi va fi transmis autorităţilor japoneze; după ce demonstraţia asupra puterii armei va fi făcută, i se va cere inamicului să se predea – din moment ce va avea dovadă concretă că cealaltă opţiune înseamnă pieirea”.

Într-adevăr, Roosevelt n-a hotărât că bomba să fie lansată, o vrea numai ca să forţeze capitularea, dar, dacă e posibil, limitându-se la o demonstraţie a primejdiei. Va decide acest lucru la momentul oportun. După o întrevedere cu el, ministrul de război, Stimson, scrie următoarele rânduri care confirmă darea de seamă a lui Sachs:

„Am examinat împreună cu el cele două şcoli de gândire privind autoritatea care va fi însărcinată cu

acest proiect: să se încerce păstrarea lui în cercul închis şi secret al celor care îl administrează în prezent, sau să fie încredinţat autorităţii pe care o reprezintă comunitatea internaţională în numele libertăţii ştiinţifice. I-am spus că această problemă trebuia reglementată şi că trebuia să aibă pregătit un comunicat pe care să-l publice când va veni ziua. A fost de acord 1. Suntem în martie 1945.

La începutul lui aprilie, experienţa nu avusese încă loc la Los Alamos. Roosevelt n-a luat deocamdată nicio hotărâre. Colectivul de fizicieni nuclearişti este în plină fierbere, fiecare încearcă să afle gândul ascuns al preşedintelui. Roosevelt. În schimb, este obsedat de reflecţiile lui „asupra Pacificului, asupra Japoniei, asupra forţei nucleare, asupra imensului şantier în ruine care va trebui reconstruit”, aşa cum consemnează unul din puţinii lui interlocutori. De altfel, este şi un om epuizat.

La 12 aprilie, la ora 6 dimineaţa, venit să se odihnească în colţişorul lui preferat la Warm-Springs, în Georgia, nu mai poate să doarmă. Mintea sa puternică, care nu se sinchiseşte încă de organismul

lui slăbit, este obsedată de teribilă Japonie şi de incertitudinea legată de scadenţa nucleară. Se scoală şi cere să i se aducă ziarele şi corespondenţa…

Ziarele aduc numai veşti bune: armatele aliate nu mai întâmpină nicio rezistenţă în Europa. Corespondenţa este

2<14

destul de voluminoasă. Roosevelt îşi aruncă peste ea o privire. Pune de o parte, pe birou, două documente pe care va trebui să le studieze: o scrisoare personală a lui Einstein (a doua), însoţită de un memorandum al lui Leo Szilard. Cei doi, acum complet ostili unei explozii atomice, care ar sili întreaga omenire să-şi asume prea multe riscuri, îl imploră pe Roosevelt să suspende totul şi să difuzeze pretutindeni informaţiile ştiinţifice. Din punctul lor de vedere, bomba nu trebuie să existe, bomba nu trebuie să mai existe.

Roosevelt are de gând să citească aceste două documente în cursul după-amiezii. Dar mai întâi vrea să se destindă puţin şi cere să i se pregătească pentru masa de prânz „un grătar” în grădină, împreună cu cei

mai apropiaţi cunoscuţi. La douăsprezece şi jumătate, în aşteptarea mesei, acceptă să pozeze în continuare pentru portretul comandat de o prietenă care e acolo, în faţa lui. În timp ce pozează, visează, aprinzându-şi ţigară după ţigară. La ora 13 spune: „Încă un sfert de oră, cu asta s-a terminât”.

La ora 13, 15 îşi duce mâna stângă la frunte, ca şi cum l-ar fi pălit brusc o migrenă. După câteva minute, se prăbuşeşte. Hemoragie cerebrală. E 12 aprilie 1945.

Explozia creatoare

Tokio e-n sărbătoare. A murit Roosevelt. America e decapitată. Nimeni nu-i va veni de hac Japoniei. Omul diabolic, omul detestat, omul machiavelic care a atras, ca un magnet, puterea japoneză în singurul loc pe care ar fi trebuit să-l evite ca să cucerească, fără dificultate, întregul Pacific, demonul a pierit.

Japonia nu-şi mai simte viitorul ameninţat. America se va destinde din nou. Furtuna din Pacific se va potoli: împăratul Hiro Hito mulţumeşte cerului. Japonia, care ştie de acum încolo că nu poate câştiga războiul, îşi pregăteşte „reintrarea în normal” printr-o

pace negociată – de la egal la egal, în spiritul onoarei.

În toată Japonia nu există decât un fizician nuclearist, profesorul Yshio Nishina, care cunoaşte calculele teoretice ce ar putea duce la o „reacţie în lanţ”. N-a auzit niciodată vorbindu-se de pregătiri. Nimeni nu I-a convocat; şi nu e el omul care să ceară acest lucru: e cel dintâi pacifist al viitoarei Japonii.

La 24 aprilie, în biroul prezidenţial, Harry Truman, stând în fotoliul care a înlocuit scaunul cu rotile al marelui invalid, ascultă prima expunere a ministrului Stimson şi a generalului Groves asupra unui proiect despre care nimeni până acum nu-i suflase o vorbă: planul Manhattan.

Cei doi oameni îi explică noului preşedinte al Statelor Unite cât pot mai bine care e miza. Îi arată că prima bombă experimentală, prevăzută să explodeze în deşertul care înconjoară Los Alamos, ar trebui să fie gata în cursul lunii iulie, adică în ceva mai mult de două luni.

Truman, reamintindu-şi că fusese artilerist, pune câteva întrebări despre puterea explozivului. Stimson răspunde: „În principiu, prima bombă va trebui să

dezvolte o putere echivalentă cu *500 de tone* de exploziv convenţional TNT l. Apoi, a doua, care va trebui să fie bomba ce urmează a fi lansată, ar putea avea o capacitate de *1.000 de tone* de TNT”.

Truman este puternic impresionat de cifrele pe care le aude. Hotărăşte să-şi lase un timp de reflecţie.

Pentru moment, decide înfiinţarea unui „comitet consultativ” format din trei savanţi nuclearişti şi trei membri ai guvernului, pentru a studia toate opţiunile care-i vor fi prezentate. Va fi alcătuit, din partea guvernului, din: generalul Marshall şi miniştrii Stimson şi Byrnes; iar din partea savanţilor, din: Vannevar Bush, James Conant, Karl Compton.

Prima concluzie transmisă lui Truman este de o mare însemnătate: „Energia atomică nu poate fi privită numai din punct de vedere militar: ea trebuie văzută şi sub aspectul instaurării unei noi relaţii cu universul”.

1 Trinitrotoluen.

— *Noto* trad.

2 Observăm aici, pentru prima oai a, marja incertitudinii nu» cleare: bomba aruncată asupra

portului Hiroshima va degaja o putere explozivă de 18.000 de tone de TNT.

Cât ţine primăvara şi începutul verii, rapoartele şi întrunirile nu mai contenesc. Truman nu vrea să grăbească deloc lucrurile. Face să-i parvină guvernului japonez o notă în care se cere, cu curtoazie, dar cu fermitate, încheierea ostilităţilor şi capitularea, lăsând să planeze „o ameninţare redutabilă", a cărei natură nu o precizează.

Prim-ministru al Japoniei este acum amiralul Suzuki, mai puţin obtuz decât Tojo, dar foarte convins că americanii nu vor fi capabili să lanseze decât peste mulţi ani un atac militar direct asupra mării insule.

La 28 iulie, amiralul Suzuki lasă să-i scape în faţa ziariştilor câteva mărturisiri în legătură cu „acest soi de ultimatum al americanilor, eternul refren care trebuie tratat cu un oarecare dispreţ".

Cuvintele şefului guvernului de la Tokio sunt raportate la Washington secretarului de stat Byrnes, care le comentează în faţa preşedintelui Truman şi le declară „descu-rajante". Trebuie să se acţioneze. Truman cere ca hotărârea să mai fie amânată puţin. O

va lua la 2 august.

În noaptea de 6 august, la ora 1, 45, apoi la ora 2, 45, două escadre formate din câte trei bombardiere B 29 decolează, una după alta, fiecare de la baza sa situată la vest de insula Guam, pentru a se întâlni, după cincisprezece minute, pe verticală de la Iwo Jima, la o oră de coastele Japoniei, care nu mai fuseseră violate de şapte veacuri.

Printre cele şase bombardiere B 29 este unul, identic cu celelalte, care a fost botezat „Enola Gay”. În buncărul lui se află proiectilul botezat „Thin Man”. Prima bombă atomică.

La ora 8, 15, pe verticală zonei industriale a marelui port Hiroshima, maneta e acţionată şi proiectilul părăseşte buncărul. La ora 8, 16 are loc prima ciocnire din istorie între pământul oamenilor şi cea mai halucinantă invenţie a lor.

De atunci, indescriptibilul fenomen a fost adeseori povestit; el continuă şi astăzi să depăşească imaginaţia. Şi, încă din acea clipă, nu mai e vorba doar de supliciul bărbaţilor şi femeilor din Hiroshima – ciocnirea şochează, cu o brutalitate care depăşeşte

orice capacitate omenească de înţelegere, spiritele conducătorilor japonezi. Ei sunt „atomizaţi” mental.

Pentru a-i face să devină conştienţi de ceea ce s-a întâmplat, Casa Albă difuzează imediat un comunicat: „În dimineaţa aceasta, un avion american a lansat o bombă, una singură, asupra oraşului Hiroshima... Am pus stăpânire pe acea forţă elementară a universului fizic din care îşi trage propria putere soarele. Această putere a fost dezlănţuită împotriva celor care au pârjolit şi însângerat Extremul Orient”.

La Tokio, pe biroul generalului Kawabë. şeful statului major al armatei, mesajul telegrafia! de serviciile de informaţii se rezumă la un rând: „Oraşul Hiroshima a fost complet distrus de o singură bombă”.

Lui Kawabe nu-i vine să creadă.

Cere să i se răspundă, în schimb, unde este puternica „armată a doua” japoneză, al cărei cartier general se află chiar la Hiroshima. Este informat că, în ziua aceea, la ora 8, 15, grosul trupelor era adunat în imensa piaţă a oraşului pentru ora de cultură fizică; şi că, în trei minute, n-a mai rămas nimic din el.

Acum, faptul e admis. Fizicianul Nishima este

convocat pentru prima oară în faţa statului major reunit în plen la Ministerul de Război. El confirmă: iată ce poate să însemne efectiv o bombă atomică.

Şocul se întipăreşte în fiecare minte. Nimeni nu discută, nimeni nu comentează. S-a petrecut un eveniment oarecum supranatural, care ţine de magia neagră. Este cu neputinţă ca el să se repete. Rutina guvernamentală şi militară se desfăşoară în continuare.

Oamenii aceştia nu mai sunt însă aceiaşi decât în aparenţă. Fiecare din principalii actori care vor supravieţui o va confirma: gândirea, simpla capacitate de a lega două idei între ele, a dispărut, parcă s-a volatilizat. N-a mai rămas decât automatismul gesturilor.

Orele, zilele se scurg unele după altele. Marele imperiu nipon este ca încremenit. Capacitatea sa cerebrală a explodat odată cu Hiroshima. Această Japonie tăcută e pe cale de a fi cuprinsă de delirul nebuniei. Vântul arzător de la Hiroshima suflă în fiecare birou din Tokio.

Joi. 9 august, consiliul suprem de război,

organism care reuneşte o dată pe săptămână guvernul şi conducătorii mi-litr>. i. Îşi ţine, ca de obicei, şedinţa. În cursul discuţiei, al cărei subiect nu şi-l va mai reaminti nimeni, este adus un mesaj: „Un al doilea proiectil, asemănător cu cel care a distrus Hiroshima, a explodat la ora 11, 01 în portul Nagasaki”. Portul legendar şi aproape sacru, poartă seculară a Japoniei către lume, făcând faţă Occidentului, de cealaltă parte a Şanhaiului…

Consiliul hotărăşte să se ducă, în corp constituit, la palatul imperial ca să discute cu însuşi sufletul Japoniei, de astăzi şi dintotdeauna: împăratul.

Acesta nu părăseşte niciodată palatul. Nu ia niciodată cuvântul în public. Nu participă la şedinţele guvernului. El întruchipează întreaga Japonie. Dar, dacă se întâmpla să vorbească, dacă dă un ordin, nu există să nu i se dea imediat ascultare.

Împăratul a vorbit. Mai exact, a dictat, singur în cabinetul lui, secretarului său, un mesaj către primul ministru Suzuki, dându-i instrucţiuni să accepte neîntârziat ultimatumul american – şi să înceteze războiul.

Primul ministru ia cunoştinţă de el şi convoacă guvernul. Hotărârea: să se dea ascultare împăratului. Guvernul, şi numai el, îşi va asuma răspunderea pentru cererea de capitulare, în aşa fel încât împăratul să se ţină la distanţă, în liniştea palatului său, şi să păstreze o şansă serioasă pentru a salva viitorul.

Atunci, în străfundul minţilor, se declanşează „reacţia întârziată” a exploziei nucleare. În marea sală de conferinţe a statului major imperial, rând pe rând, generalul Anami, ministru de război, generalul Umezu, şef de stat major, şi amiralul Toyoda, şeful marinei, se ridică. Unul câte unul, declară că refuză să capituleze – deci să dea ascultare ordinului împăratului.

Aceasta înseamnă rebeliune. Eveniment nemaiauzit, pe care nimeni în Japonia nu şi l-ar fi închipuit! Un univers de veacuri a fost nimicit de două deflagraţii. Odată cu forţa nucleară s-a născut o altă lume. Nu mai există reper. Nu mai există divinitate. Totul a sărit în aer.

Hiro Hito află. Fapt fără precedent, îi cere

primului ministru să convoace pentru aceeaşi seară, 9 august, în adăpostul subteran al palatului, care-i este rezervat doar lui, tot guvernul şi tot statul major.

Şedinţa începe la ora 23, 30. Generalii fac front comun: spun nu. Purtătorul lor de cuvânt, generalul Anami, declară în faţa împăratului: „Pentru Japonia a sunat ceasul gloriei. Trebuie să-i lăsăm pe americani să ia cu asalt imperiul, să vină pe cele trei insule ale arhipelagului nostru. Iar puterea japoneză îi va nimici, aşa cum vântul divin al lui Kamikaze a oprit în loc, în 1281, forţele hanului Kubilai 1, singurul care a încercat vreodată să dea acest atac imposibil”.

1 Mare han al Mongoliei şi împărat al Chinei. În dorinţa de a-şi extinde puterea, întreprinde în 1281 o expediţie de cucerirea. Japoniei, care se termină cu un dezastru.

— Nofa trad.

Primul ministru Suzuki se întoarce către împărat, îi cete să-i dea cuvântul şi să-şi exprime, pentru prima oară.

hotărârea. Împăratul, uluit la rândul lui de ceea ce i-a fost dat să audă, devenit, deodată, un om ca toţi

oamenii, nu şovăie şi, fără nicio formulă protocolară, repetă sec ordinul dat: să se înceteze ostilităţile. Şedinţa se ridică.

Împăratul a înţeles că lucrurile n-au fost puse la punct câtuşi de puţin. Singur acum cu Suzuki hotărăşte să săvârşească un act cu consecinţe ireversibile: pentru prima dată în istoria dinastiei, se va face auzit de popor.

Cere să i se aducă un aparat de înregistrare, cum n-a văzut de altfel în viaţa lui, greoi şi dificil de manevrat, şi rosteşte un scurt mesaj menit să fie difuzat peste o oră de toate posturile de radio din Japonia. Cere naţiunii să accepte hotărârea destinului şi să înceteze o luptă armată lipsită de-acum încolo de orice sens. Şi încheie: „Noi vă însărcinăm pe voi, credincioşii noştri supuşi, să executaţi loial voinţa noastră”.

Mai înainte ca acest glas, care nu fusese auzit niciodată, să ajungă la urechile poporului, izbucneşte insurecţia. Doi generali însoţiţi de garda lor pătrund în palatul imperial şi-i dau ordin şefului gărzii personale a împăratului să le predea înregistrarea şi

să se supună. Cum acesta refuză, e căsăpit cu două lovituri de sabie. Un alt general al gărzii personale năvăleşte în sală: este ucis şi el.

Amiralul Takijishi, un vechi şi foarte apropiat colaborator al lui Yamamoto pe vremea când acesta se afla în fruntea Marinei, aflând de nebunia ce cuprinsese acum întregul comandament militar până în sânul palatului imperial, intervine pentru a-l proteja pe împărat, pune să fie arestaţi răzvrătiţii şi să fie difuzată înregistrarea hotărîtoare, care e auzită de toată ţara.

Generalul Anami se hotărăşte să-şi facă harachiri. Ceilalţi patru comandanţi ai armatei îi urmează numaidecât exemplul. Acum s-a terminat totul, totul a fost pus la punct.

După care şi generalul Takijishi îşi face harachiri. Universul ce.se va naşte nu mai este, nici el, al lui.

Peste Japonia se lasă tăcerea şi noaptea. Niciun popor din lume n-a cunoscut un asemenea sfârşit, o nimicire atât de totală. Dacă Japonia va renaşte într-o zi din această giămadă de cenuşă – tot ceea ce a mai rămas din ea în această zi de 14 august 1945 – atunci

va fi o altă Japonie. Dar când? Peste un secol? Peste o generaţie?...

A doua zi, 15 august, membrii consiliului de administraţie al societăţii Nippon Kōgaku se reîntâlnesc la Tokio în jurul unei mese.

Societatea lor a dotat cu aparate de ochire la mare distanţă crucişătoarele marinei imperiale. Oamenii şi aparatele au pierit. Dar tehnica e vie. Conducătorii societăţi. Nippon Kōgaku se hotărăsc să se consacre activităţilor civile. Şi să se concentreze, pentru început, asupra fabricării camerelor de luat vederi. De aici vor ieşi aparatele de fotografiat „Nikon”.

Primul act al renaşterii Japoniei, primul pas pe calea cuceririi tehnologice a fost făcut.

De la zero spre infinit

Pe prima pagină a marilor cotidiene care apar în toate limbile se află, în dimineaţa zilei de 7 august 1980, un titlu, adeseori însoţit de o fotografie, referitor la comemorarea solemnă a treizeci şi cinci de ani de la explozia nucleară de la Hiroshima. Ştirile care-l însoţesc capătă un relief deosebit.

Celebra industrie de ceasuri din Elveţia e nevoită, pentru prima oară, asemenea firmelor Ford şi Chrysler în America, să ceară o subvenţie la Berna. Nu mai găseşte, nici chiar la cei mai tradiţionali aliaţi bancari ai săi, cele cincisprezece milioane de franci elveţieni necesari pentru programul – cu atât mai oneros cu cât este tardiv – menit s-o ajute să ajungă din urmă industria ceasurilor electronice japoneze. Elveţia, de foarte multă vreme stăpâna necontestată a pieţei, n-a crezut că breşa făcută de japonezi în jurul anului 1975 avea să dureze. În 1980, toate cifrele din primul semestru care s-a scurs indică, de data aceasta în mod indiscutabil, că, pe piaţa mondială, numărul ceasurilor (complet electronice) fabricate în Japonia a depăşit numărul ceasurilor clasice produse de Elveţia. E nevoie deci de un „plan de ajutorare” şi de o hotărâre fermă în faţa atacului pe care-l dau microcircuit ele. ca cele de la Seiko, asupra frumoaselor ceasuri cu căpăcele.

Conducătorii principalelor trei firme producătoare de automobile din Germania federală anunţă. Împreună, un

„Plan pe cinci ani” de investiţii cu o sumă totală fără precedent, pentru a ajunge din urmă tehnologia automobilelor japoneze, în momentul de faţă situată pe primul loc în lume”. Astfel, Volkswagen şi Mercedes, care deţineau locul fruntaş în Europa, dau publicităţii cifra de 10 miliarde de mărci vest-germane pe care, fiecare din cele două firme, de acum şi până în 1984, are intenţia s-o consacre transformării electronice a uzinelor lor. Iar BMW, 5 miliarde.

Camera sindicală din Germania federală confirmă, la câteva luni după cea din Statele Unite: „Din păcate, nu, e vorba atât de a spori capacitatea industriei noastre în ceea ce priveşte volumul producţiei şi locurile de muncă, cât de a o raţionaliza prin electronica modernă pentru a o face, până în 1985, competitivă cu japonezii, deveniţi stăpâni pe situaţie”. La Frankfurt se precizează că importurile de automobile japoneze în Germania federală *s-au dublat* în raport cu anul precedent.

Tot din Germania federală, o informaţie de ordin mai general şi care preocupă în cea mai mare măsură este con. firmată oficial de Grünewald, purtătorul de

cuvânt al Cancelariei de la Bonn: în ansamblul ei, producţia industrială vest-germană, care scade în mod regulat începând din luna aprilie, a mai dat înapoi cu aproape 1% numai în luna iunie. Germania federală urmează acum, cu câteva luni de întârziere, aceeaşi linie descendentă a americanilor. Şi, pentru prima oară după războiul mondial, se întrevede perspectiva de a se ajunge, poate înainte de încheierea anului, la un milion de şomeri. La sfârşitul lunii iulie se înregistrau deja opt sute cincizeci de mii.

Acest anunţ u alarmează teribil pe factorii de răspundere din întreaga Comunitate europeană pentru care turbina de mare putere vest-germană a devenit, an de an, principalul motor. Cu atât mai mult cu cât nu se mai poate conta pe piaţa americană, în declin, şi unde puţinul loc disponibil pentru importuri a devenit rezervaţie japoneză.

Anglia, în punctul cel mai de jos al curbei activităţii sale de după război, şi Italia îi solicită pe japonezi la o participare directă în principalele lor industrii, după ce au renunţat să lupte singure – şi în niciun caz împotriva japonezilor. Dar această

orientare, care se accentuează, dezlănţuie pasiunile la Bruxelles, unde înalţii funcţionari ai Comunităţii sunt însărcinaţi de guvernele lor „să găsească mijloace urgente pentru a frâna pătrunderea japoneză în Comunitate”.

La Londra este încheiat un nou acord între societatea britanică General Electric şi grupul japonez Hitachi pentru fabricarea de televizoare şi a întregii game de aparate Kl-ţi. Un purtător de cuvânt al firmei Hitachi, comentând noua asociere care a urmat la câteva luni după pătrunderea năvalnică a firmei Honda în industria engleză de automobile, declară presei: „De ce v-aţi risipi banii vrând să fabricaţi produse pur englezeşti în materie de televizoare, radiouri, magnetoscoape, minicalculatoare, calculatoare etc.? Datorită ultimelor performanţe înregistrate de microprocesoare, industria japoneză, care nu doreşte altceva decât să se asocieze, are vocaţia de a produce *pentru întreaga lume*”.

Ţările din Golful Arabic, în frunte cu Arabia Saudită, au semnat cu o echipă japoneză, care lucrează de un an la faţa locului, contractul pentru

construirea celei mai puternice uzine petrochimice din lume. Va fi terminată în trei ani şi, prin impactul ei, va duce, numai în Japonia, la închiderea a doua uzine petrochimice ale grupului Mitsubishi. Clauză acceptată! Impresionate, aşa cum fusese şi Brazilia cu douăzeci de ani în urmă, ţările din Golful Arabic trimit imediat la Tokio o misiune ca să discute, în toiul verii, cu un grup de bănci japoneze înfiinţarea, organizarea şi dotarea cu cadre a unei reţele de *bănci de investiţii* menite să administreze capitalurile O.P.E.C.-ului.

Japonezii dau publicităţii cât mai puţine informaţii posibile şi păstrează discreţie asupra tuturor lucrurilor care-i privesc. Dar prima revistă economică din Asia, tipărită la Hong Kong... Far Eastern Economic Review", publică un tabel care, cu toată simplitatea sa, rezumă dimensiunea şi perspectivele epopeii japoneze.

În zece cifre, tabelul exprimă evoluţia „venitului pe locuitor" în Japonia, de la „punctul zero" în vara anului 1945 până în vara anului 1980.

Venitul pe locuitor în 1945: 20 de dolari...

Zece ani mai târziu, în 1956: 300 de dolari.

Nivelul este încă cel al lumii a treia. Pentru ultima oară.

Zece ani mai târziu, în 1967: 1.000 de dolari. Este pragul considerat astăzi ca semnificativ pentru „punctul de decolare” al unei ţări spre dezvoltare şi este cifra pe care o atinsese, de exemplu, Brazilia, înainte de criza petrolieră.

În momentul primului şoc petrolier, cel din 1970 T 1 800 de dolari. Reiese că accelerarea, dublarea, sau aproape dublarea, se efectuează acum în trei ani.

După al doilea şoc petrolier, cel din octombrie 1973, şi în lunile în care are loc redresarea: 3 600 de dolari.

După al treilea şoc petrolier şi noua redresare, la sfârşilul lui 1979: 10.000 de dolari. Pentru prima oară, pe picior de egalitate cu America.

În sfârşit, în 1980: 12.000 de dolari. Nu se mai află înaintea ei, cu mult înainte, decât Elveţia… şi Kuweitul.

Datorită ultimelor hotărâri luate de MIŢI şi de Keidanren de a introduce utilizarea sistematică a ceea ce se numeşte… calculatoare microminiaturizate”

(computers-on-a-chip), faimoasele microprocesoare, inexistente până acum şase ani, devenite din acest moment celulele esenţiale ale întregii informatici, şi care costă cât o cutie de tinichea, curba ascendentă a forţei japoneze urcă şi mai rapid şi, mai ales, aici e cheia: *fără şomeri*.

Să recitim sobra descriere a situaţiei Japoniei în momentul, atât de recent în definitiv, în care cele două lovituri fulgerătoare succesive de la Hiroshima şi Nagasaki au sfârşit prin a o nimici. Găsim această descriere făcută de pana ambasadorului Statelor Unite la Tokio, după reluarea relaţiilor diplomatice dintre cele două ţări. Edwin Reishauer, autorul clasicei lucrări „Istoria unei naţiuni", scrie:

„La sfârşitul lui august 1945, Japonia este complet ruinată. Două milioane de morţi, 40% din întreaga suprafaţă urbanizată distrusă, jumătate din populaţia oraşelor dispărută, o industrie desfiinţată, o agricultură devenită sterilă din pricina lipsei îndelungate de îngrăşăminte şi utilaje. Un popor vlăguit care şi-a dat până la ultima picătură forţele şi energia în efortul cerut de război, convins până la

capăt că conducătorii lui vor triumfa şi că «vântul divin» va salva, ca întotdeauna, Japonia. Acum, un popor golit de orice substanţă, materială şi spirituală – un popor înfometat, stupefiat, pierdut”.

August 1945-august 1980, de la „punctul zero” spre exponenţial, spre infinit…

Dar ce semnificaţie au aceste cifre, aceste măsuri, aceste performanţe? Care e misterul lor? Iată problema care ne interesează.

Căci performanţa Japoniei, oricât de atletică, de strălucită, chiar unică, ar fi, nu prezintă un mare interes în sine – decât dacă eşti japonez. Ea nu merită atenţia celorlalte popoare ale lumii, în momentul în care toate înfruntă era încercărilor, decât dacă cuprinde o experienţă universală. Decât dacă conţine şi poate să împărtăşească un secret ce depăşeşte hotarele Japoniei. Într-un cuvânt, aventura japoneză modernă are oare un fundament propriu-zis *uman*, o reţetă care să fie valabilă şi în altă parte, dacă e înţeleasă, dacă vrea cineva s-o sesizeze cu adevărat?

Observându-i, studiindu-i, frecventându-i pe japonezi în timp ce lucrează, la ei. printre ei, ne putem

permite să avansăm această idee centrală: nu *în ciuda* holocaustului nuclear, a anihilării mentale provocate de şocul bombei au parcurs după aceea japonezii calea care i-a situat în fruntea tuturor popoarelor în ceea ce priveşte dezvoltarea. Ci, *prin* metamorfoza intelectuală provocată de eveniment, spiritul japonez, constrâns să se recreeze, este acela care s-a aflat, la rândul său, la originea reacţiei în lanţ a unei materii inepuizabile: *inteligenţa omului*.

La baza fiecăreia din performanţele japoneze. În fiecare din sectoarele unde au câştigat, se găseşte, mereu şi întotdeauna, acelaşi material, acelaşi „exploziv”: inteligenţa.

Pentru a-şi ascunde spaima care-l cuprinde, Occidentul s-a agăţat de imaginea, difuzată până la saturaţie, a japonezilor „ahtiaţi de muncă, trăind în nişte vizuini de iepuri” (citat după, un raport al misiunii trimise în 1979 de Comunitatea europeană în Japonia pentru a examina cauzele pătrunderii produselor japoneze în Europa). Sau succesele lor mai sunt explicate prin salariile scăzute, lipssi asistenţei sociale, măsurile aspre luate împotriva celor *C6*

lipsesc de la lucru, inexistenţa vacanţelor, supunerea mecanică la gesturi condiţionate, deprinderea de „a copiai orbeşte ceea ce au inventat alţii etc. Clişee ale unei alte epoci pe care spiritul occidental n-a încetat s-o cultive pentru a-şi da asigurări asupra superiorităţii sale. Şi pö oare japonezii nu s-au străduit câtuşi de puţin s-o dezmintă, mulţumindu-se să continue, în tăcere, să sape tot mai adânc în zăcământul unic şi inepuizabil pe care l-au descoperii prin forţa lucrurilor şi care se dovedeşte, an de an, mai fertil, mai bogat, mai preţios; cel al inteligenţei.

Or, este limpede că, în ceea ce priveşte această resursă, japonezii nu deţin nici monopolul, nici proprietatea particulară asupra ei. Dacă acesta este secretul, atunci el ne aparţine şi nouă. Nouă – vreau să spun nouă, europenilor, nouă, indienilor, nouă, africanilor, nouă, arabilor, nouă, americanilor sau chinezilor, nouă, albilor, negrilor, galbenilor, din Nord şi din Sud – nouă, tuturor celor patru miliarde şi jumătate de oameni.

Nu există o inteligenţă japoneză. Nu există decât o inteligenţă omenească, singura particularitate a

japonezilor fiind că ei s-au hotărât, primii, s-o exploateze temeinic.

Mai întâi, marea lor insulă nu conţine *nicio* altă resursă naturală: nici petrol, nici cărbune, nici fier, nici uraniu, nici bauxită, nici pământ arabil – cu adevărat nimic.

În afară de aceasta, după Hiroshima şi Nagasaki, se aflau într-o stare de sărăcie, de mizerie lucie, cu întreg aparatul lor de producţie distrus, dar şi cu structurile lor mentale. şi sociale distruse.

Cerinţele elementare ale supravieţuirii i-au silit să născocească totul pornind de la nimic, şi au început să muncească, nu ca „nişte brute”, ci reflectând fără-ncetare – după ce au desfiinţat şi toate prejudecăţile – la mijloacele necësare resurecţiei, la ceea ce puteau să producă, să îmbunătăţească, să schimbe, să înveţe, să inventeze – cât mai eficient şi cât mai ieftin.

Să fie oare necesar să se treacă prin martiriul de la Hiroshima pentru a se elibera în fiecare, aşa cum se întâmplă cu însăşi energia nucleară, o forţă, acea forţă creatoare a spiritului?

A pune astfel problema înseamnă a o

caricaturiza.

Pentru a sesiza – abstracţie făcând de Japonia – ce poate realiza inteligenţa omenească sub constrângerea necesităţii atunci când e însoţită de voinţă, este de ajuns să ne amintim de cele relatate de americanul Samuel Pisar, cel mai tânăr supravieţuitor al infernului de la Auschwitz, unde a intrat când avea doisprezece ani, fără să mai aibă familie sau identitate, şi de unde a ieşit la şaisprezece ani. De zece ori a ajuns până în pragul camerei de gazare, şi de zece ori acest adolescent a găsit ideea salvatoare. Scăpat din universul ororii şi al cruzimii absolute, deveni o fiară sălbatică, rătăcind prin cenuşa Europei, refuzând să se şu pună regulilor civilizaţiei al cărei abominabil faliment îl cunoscuse. Apoi se hotărî să pornească treptat, treptat la propria sa recucerire, pentru a-şi lua în propriile mâini destinul. În cartea „Sângele speranţei”, pe care a scris-o recent ca să-şi exprime speranţa într-o lume ce pare atât de lipsită de ea, a avut curajul să meargă, până la capăt cu adevărul său.

Născut în Polonia, devenit apoi sclav german,

supus britanic, student australian, în sfârşit cetăţean ametrican, Pisar este orice, numai japonez nu. Dar adevărul pe care-l exprimă acest mesaj al speranţei este *de aceeaşi natură* cu aventura japoneză.

Între un om născut în Europa centrală şi un om născut la Tokio, la Calcutta, la Paris, la Lagos sau la Ierusalim nu există nicio deosebire esenţială. Fiecare din ei posedă aceeaşi forţă din care pot să ţâşnească, în ziua în care ar fi pus „cu spatele la zid", capacităţi de invenţie nelimitate.

Cu spatele la zid suntem cu toţii. Lumea noastră din 1980 se află în pragul dezagregării. Nimeni nu mai ştie ce gest trebuie să facă pentru a-i reda elanul vital care pare-se că a părăsit-o. Trecutul nu ne mai oferă ceea ce ne trebuie ca să fecundăm viitorul. A deveni conştienţi de această situaţie înseamnă a crea, în acelaşi timp. şansele noastre de renaştere.

Este o chestiune de optică. Dacă privirea rămâne întoarsă spre trecut, pentru a încerca în zadar să-l prelungească, suntem condamnaţi. Dacă privirea se îndreaptă spre un nou orizont, ce trebuie atins, atunci forţa, creativitatea, puterea inteligenţei vor face

restul. Urcuşul va începe.

Deoarece *ştim ce trebuie să facem* – să începem prin a ne schimba optica – r –, pentru ce, în numele cărei dogme, al cărei ideologii, al cărei tradiţii, al cărei ispite de a abandona, al cărei slăbiciuni, am accepta fatalitatea? Să ascultăm lecţia, şi să vedem cât e de simplă, pe care ne-o dă un american care ştie să observe şi care s-a dus la. descopere…

Harvard vrea să înţeleagă

Un profesor de la facultatea Harvard, văzând că, după atâtea fapte eroice, ţara sa alunecă în confortul fatal al sentimentului de superioritate, temându-se ca America să nu cadă pradă decadenţei şi consumatorismului care paralizează forţele spiritului, a avut intenţia şi modestia să se ducă să trăiască în Japonia. Îndeajuns de multă vreme, aşa cum trebuie, şi cu un ochi voit proaspăt. Şi le-a raportat concetăţenilor săi rodul misiunii sale. Este vorba de profesorul Erza Vogel. Întrucâtva un „Lawrence al Arabiei” în Extremul Orient, care să sperăm că va fi ascultat şi înţeles mai repede decât ilustrul său predecesor.

Putem să sperăm, deoarece studiul lui Vogel, pe care a avut salutara îndrăzneală să-l intituleze… Japonia, campioana lumii”, ceea ce n-a fost pe placul nimănui, a şi stârnit alţi voluntari ai viitorului care să se cufunde în universul japonez şi să-i descifreze adevărul profund, adică universal. Pasajul-cheie al studiului său este cel intitulat: „În urmărirea generală a cunoaşterii”. Iată-l:

*

* * *

Dacă există un factor care să explice succesul japonez, acesta este căutarea permanentă şi colectivă a cunoaşterii. Atunci când Daniel Bell, Peter Drucker şi alţi câţiva anunţau apariţia societăţii post-industriale în care cunoştinţele vor înlocui, ca resursă esenţială, capitalul, ei nu-şi închipuiau în ce măsură acest nou concept îşi va croi drum, cu o viteză uluitoare, în toate cercurile conducătoare din Japonia şi, curând, în toate păturile populaţiei. Printr-un consens, ţara a considerat că importanţa supremă trebuie acordată urmăririi permanente, de-a lungul întregii vieţi, a învăţăturii şi a cunoaşterii.

Chiar atunci când nu ştiu încă. precis ceea ce caută, grupurile umane care se formează pretutindeni acumulează cunoştinţe cu convingerea absolută că într-o zi le vor fi de folos. Culegerea de informaţii sub toate formele, de la general la particular, de la imediat la perspectivă, de la formal la informai, irigă întreaga societate japoneză: în orele de clasă, la şcoală, pe terenurile de golf, cu prilejul conferinţelor şi reuniunilor, în institutele de cercetare, ca şi în dezbaterile televizate etc. Se învaţă de la toată lumea: de la profesionişti, de la amatori, de la prieteni ca şi de la duşmani, de la tot ceea ce se exprimă. Se fac relaţii noi când apare ideea că se pot obţine de aici cunoştinţe noi şi că se va stabili un proces de schimb reciproc de informaţii. De altfel, procesul nici nu este privit cu interes dacă nu este total, fără rezerve.

Studiul şi cunoaşterea sunt activităţi care se desfăşoară pe tot parcursul vieţii. Când tinerii japonezi şi-au terminat studiile, ei n-au dobândit, în esenţă, un ansamblu de cunoştinţe: ei au învăţat să înveţe. Şi chiar atunci când citesc singuri, la ei acasă, o fac pentru a discuta apoi cu ceilalţi.

Un slujbaş, un salariat este încurajat, fiecare separat, să ceară să participe, în afara orelor de muncă, la cursuri de pregătire complementare. Iar când nu există un grup constituit pentru femeile, tinere sau mai puţin tinere, care stau acasă, se alcătuieşte unul. Familiile şi prietenii care îi vizitează pe cei ce rămân acasă şi stau de vorbă cu ei sunt motivaţi la lucru, pentru ca aceştia să nu fie rupţi de circulaţia permanentă a comunicaţiilor şi a informaţiilor. Pretutindeni sunt organizate cursuri de pregătire pentru adulţi: de către oraşe şi municipalităţi, de societăţi industriale şi comerciale, de asociaţii locale şi regionale, de ziare şi de comercianţi, ca şi de universităţi. Şi peste tot, ele sunt încă insuficiente faţă de cerere.

După ce-şi termină lucrul, un salariat porneşte mai întâi în căutarea unor ocazii care să-i permită să înveţe ceva de natură să-i îmbogăţească cunoştinţele şi să-i sporească eficacitatea. Dar mai învaţă, fără să facă vreo deosebire, şi tot ceea ce poate să-l intereseze în afara unei legături directe cu profesiunea sa. Se gândeşte că, în cele din urmă, va

descoperi el vreun avantaj. Şi când un vizitator străin vine în Japonia, fiecare japonez pe care-l întâlneşte gândeşte instinctiv: ce poate omul acesta să mă înveţe? Fără a mai pune la socoteală milioanele de japonezi care pleacă acum, an de an, din ţară, în lumea largă, ca să vadă pretutindeni ceea ce nu cunosc şi ar putea să le dea vreo idee pe care s-o aplice la ei acasă.

Revistele de sport, desenele animate, săptămânalele ilustrate, programele de televiziune sunt concepute, firește, pentru a destinde, dar niciunul din ele nu şi-ar permite să nu aducă, în afară de destindere, o parte substanţială de informaţii.

Nu numai că japonezii îşi petrec mult mai mult timp decât americanii cu cititul, dar proporţia de informaţii în ceea ce citesc este cu mult mai mare: totul e conceput pentru a învăţa.

Fiecare din principalele două cotidiene japoneze are un tiraj de peste şapte milioane de exemplare – de patru ori mai mare decât cele mai importante cotidiene americane.

Herbert Passin, preşedintele departamentului de

sociologie al Universităţii Columbia, a declarat recent că, atunci când doreşte să supună spre dezbatere idei noi în Japonia, lui şi colegilor lui japonezi de la universitate le stau la dispoziţie un foarte mare număr de publicaţii gata să le publice imediat; în timp ce în America le trebuie adeseori mai multe luni până să găsească o modalitate de a-şi vehicula ideile. În fiecare an, în Japonia sunt publicate aproape 30.000 de cărţi noi. De la război încoace, au fost traduse în Japonia, spre a fi difuzate, aproximativ 150.000 de cărţi. Totalul informaţiilor traduse, în fiecare an, în limba engleză este neînsemnat în raport cu cantitatea tradusă în japoneză.

Deşi obişnuinţa de a învăţa se perpetuează la toate vârstele, se întâmplă ca, la intervale regulate, să se meargă mai departe şi ca un grup să se hotărască, în funcţie de anumite evenimente sau dintr-o necesitate imperioasă, să-şi concentreze eforturile asupra unei singure probleme.

Un asemenea proces începe să se desfăşoare cu mult înainte ca natura exactă a ceea ce este căutat să fi fost complet definită. Se porneşte de la o intenţie. În

acest stadiu sunt consultaţi, la toate nivelurile, toţi cei care pot să vină cu un punct de vedere sau cu o competenţă, de orice natură ar fi ea, în legătură cu obiectul cercetării. După o anumită perioadă, îndelungată şi metodică, de consultaţii de acest gen, se precizează ceva mai bine sarcina fiecăruia şi este repartizată cercetarea informaţiilor şi a studiilor. Se începe munca de strângere şi traducere a articolelor, anchetelor şi cărţilor. Grupurile se divid şi se subdivid pentru a preciza şi mai bine răspunsurile ce trebuie găsite la suma problemelor ridicate, în jurul obiectului central al cercetării, şi ele se înmulţesc întruna.

Apoi se lin iarăşi întruniri pentru a se aprecia ceea ce s-a acumulat şi a se defini ceea ce a mai rămas de căutat. Membrii grupurilor şi subgrupurilor sunt trimişi din nou să întocmească anchete asupra unor puncte precise pentru

Ea întreaga informaţie care mai lipseşte să fie completată.: în mod general, această formulă e folosită, cu toate variantele care depind de iniţiativele particulare, pentru a realiza documentarea completă asupra unei probleme şi a găsi răspunsuri. la ea, atât

la nivelul administraţiilor guvernamentale, al societăţilor industriale, al asociaţiilor locale, cât şi al grupurilor private.

Funcţionarii din administraţiile centrale şi regionale; nsideră că *principala lor responsabilitate* este de a fi pe dt posibil la curent în orice moment cu cele mai recente informaţii în domeniile lor de activitate. Şi nu ezită niciodată să mobilizeze instituţiile particulare pentru a-i ajuta să-şi completeze eforturile.

În deceniile care au urmat războiului, membrii MIŢI considerau că trebuia să se acorde prioritate constituirii, în Japonia, a unor industrii de bază, ca *oţelul şi electrici-uitea*. Şi-au concentrat toate eforturile ca să se informeze, prin datele pe care le puteau strânge din lumea întreagă, asupra acestor sectoare. Pe la mijlocul deceniului al cincilea, au iniţiat un proces de aceeaşi natură pentru celelalte industrii şi abia spre sfârşitul anilor ’60 pentru problemele referitoare la *calculatoare*. După şocurile petroliere de la începutul deceniului al şaptelea, a căpătat prioritate tot ceea ce avea legătură cu

energia; şi toate industriile au fost mobilizate spre a găsi, pentru Japonia, mijloacele de schimb necesare unei aprovizionări regulate cu petrol. Au fost inventate astfel proiecte tehnologice noi, adaptate la Orientul Mijlociu, care au determinat treptat ţările din Golful Arabic să devină din ce în ce mai legate de tehnologia japoneză. Ca să reuşească şi mai bine în această direcţie, un număr în creştere rapidă de studenţi au fost îndemnaţi să studieze limba arabă şi *cultura islamică*, cu scopul de a stabili legături trainice în Orientul Mijlociu.

În sfârşit, toţi cei consideraţi în străinătate drept mari ompetenţe, în indiferent ce domeniu, sunt invitaţi de autorităţile guvernamentale sau de nenumărate grupuri private să scrie sau să vorbească în Japonia. Personalităţile străine care vin aici, în Japonia, sunt primite cu o generozitate şi cu un interes de-a dreptul izbitoare. În ansamblu, japonezii preferă să nu piardă prea mult timp, în cadrul programului invitaţilor lor, cu discuţii şi controverse; ei preferă să asculte cu atenţie, să ia de zor note, pentru a-şi spori cunoştinţele. De discutat, vor discuta mai târziu.

Curajul unui viking

Unul din ziarele la care se referă profesorul Vogei es Le „Asahi Shimbun”, care deţine recordul mondial cu tirajul său de opt milioane de exemplare zilnic, o mulţime de articole pe toate temele, dintre care niciunul – fapt demn de reţinut – nu depăşeşte patru pagini dactilografiate, deoarece principiul este simplu şi general: efortul nu trebuie să-l facă cititorul, ci ziaristul, care e dator să înveţe să comprime, să clarifice, să-şi simplifice expunerea pentru a include totul în acest cadru restrâns ce-l îndeamnă pe cititor să se simtă atras, apoi să-şi amintească cu destul de multă precizie de ceea ce a citit şi a aflat; în sfârşit, să dispună de suficient timp pentru a reflecta asupra a ceea ce a aflat, a se pătrunde de informaţiile dobândite, a gândi cu capul lui asupra lor, a proceda la un schimb de opinii cu vecinii, colegii, copiii săi, şi a-şi trage astfel, zi de zi, propria sa brazdă în ogorul cunoaşterii.

„Asahi Shimbun” şi-a sărbătorit în 1979 ziua de naştere şi succesele. A sărbători nu este cuvântul exact. Nu s-au organizat nici bufete, nici dansuri

folclorice, nici discursuri de satisfacţie, nici focuri de artificii. Conducătorii lui „Asahi” au preferat să invite la Tokio cinci personalităţi din străinătate, economişti sau oameni politici cu funcţii de răspundere, veniţi din Europa, America şi Asia, pentru a dezbate între ei, în public, cinci teme majore privind problemele anilor ’80, prezentate de cinci profesori de la Universitatea din Tokio.

În marea sală unde se ţinea „simpozionul”, publicul nu s-a alcătuit din invitaţi iluştri, nici măcar selecţionaţi. Anunţul fusese făcut în ziar şi toţi cititorii interesaţi puteau să intre oricând în sală pentru a asista într-un moment sau altul la dezbatere.

Apoi, în fiecare dimineaţă şi în fiecare seară, expunerile din timpul zilei erau comunicate întregului public japonez, mai întâi printr-un canal de radio care le consacra o emisiune în mijlocul zilei şi o altă seară, după aceea prin ediţiile cotidiene ale ziarului, într-un supliment în interiorul ziarului de două ori pe zi, însoţit de un rezumat pe pruna pagină. Astfel, Japonia întreagă îi asculta pe cei cinci „străini” veniţi să stea de vorbă cu ea, şi Japonia întreagă discuta despre

acest lucru, în fiecare oraş, în fiecare cămin. la>ceas de seară sau în tren.

Dintre toate învăţămintele pe care au putut să le desprindă de aici, japonezii au reţinut cel puţin unul care a încurajat, la toate eşaloanele administraţiei superioare şi în rândul tuturor celor cu munci de răspundere din industrie, o reflecţie fundamentală asupra vocaţiei internaţionale a Japoniei.

Chiar în clipa în care se desfăşura acest seminar organizat de „Asahi", spre sfârşitul lui 1979, Japonia era, mai mult ca oricând, ţinta tuturor atacurilor şi a tuturor criticilor, îndeosebi în Statele Unite şi în Europa, datorită indecenţei cu care afişa, lună de lună, noi recorduri obţinute în producţie şi în export.

De pretutindeni se preconiza, de fapt se cerea autorităţilor japoneze, să ia măsuri pentru „a pune frâu acestui grav dezechilibru" care diminua capacitatea celorlalte ţări industrializate de a găsi debuşeuri.

În public cel puţin, nu se auzea nicio voce care să distoneze în acest concert de lamentaţii şi ameninţări împotriva inamicului public numărul unu al

echilibrului economic mondial: Japonia – împreună cu O.P.E.C.-ul.

Acesta e momentul în care intervine, de la tribună de la Tokio, un om invitat printre liderii politici că cel mai bun expert în economie. Un om care vine de departe. Dintr-un port rece al Mării Nordului, Kiel, situat în punctul cel mai de sus al Germaniei federale: este profesorul Herbert Giersch, preşedintele Institutului economic mondial.

Profesorul Giersch este o autoritate incontestabilă. Cei care lucrează cu el la Kiel au dobândit, sub conducerea lui, respectul general, mult dincolo de hotarele Germaniei federale, pentru riguroasa independenţă a analizelor, a diagnosticelor şi a previziunilor lor.

Ca să fie sigur că nu trebuie să se supună nici unei influenţe, regula lui Giersch constă în a refuza orice clientelă particulară. Niciun industriaş vest-german sau străin, nicio societate privată sau publică nu poate să-l finanţ. ze sau să încheie contract cu institutul lui. Nu lucrează decât pentru public. Ca un medic, ascultă zi de zi, înfăâeună cu specialiştii şi

calculatoarele sale, ansamblul indicatorilor economici mondiali şi publică cu regularitate rezultatul observaţiilor sale, însoţit de comentariile ce i se par necesare „pentru informarea publicului şi orientarea guvernanţilor”.

Ca să finanţeze bugetul lunar necesar funcţionări; acestui puternic organism, a negociat cu guvernul federal de la Bonn o subvenţie anuală automată pentru jumătate din cheltuielile sale; cealaltă jumătate este asigurată în acelaşi mod de guvernul regional de la Hamburg. Printr-un acord formal, niciunul, nici celălalt nu au dreptul să intervină în lucrările sau în publicaţiile institutului de la Kiel.

Într-o zi de la începutul anului 1979, profesorul Giersch, nefiind de acord cu analizele prezentate la tribună Bun-destagului de guvernul vest-german, în plin şoc petrolier, a publicat, împreună cu echipa de la Kiel, un text care trăgea concluzii destul de diferite – text pe care l-a trimis ca de obicei, diferitelor ministere, precum şi tuturor ziare lor şi administraţiilor.

Curând a primit de la Bonn un mesaj care arăta că atitudinea institutului de la Kiel era jenantă pentru politic guvernului şi care sugera că, dacă merge mai departe p această linie „lipsită oarecum de spirit de răspundere risca să se pomenească cu reducerea subvenţiei. Giersch; răspuns imediat că această ameninţare era inacceptabilă, că, în mod firesc, s-ar cuveni să fie retrasă, că, dacă nu, el o va face publică, cu prima ocazie, prin intermediul televiziunii. Ameninţarea a fost anulată, cu scuze foarte meşteşugite. De atunci, Giersch n-a mai primit nicio altă ameninţare.

Aşadar, acesta este omul care a fost invitat la dezbaterile de la Tokio şi care, urmărit cu foarte mare atenţie, ia cuvântul în momentul când discuţia cu japonezii se referă la creşterea constantă a exporturilor lor.

Spre surpriza participanţilor, şi în primul rând a japonezilor, preşedintele institutului de la Kiel declară:

„Contrar tuturor balivernelor răspândite în legătură cu pretinsele măsuri indispensabile pe care ar trebui să le luaţi, voi, aici în Japonia, pentru a vă

reduce exporturile, în scopul de a-i uşura pe partenerii şi pe rivalii voştri din lumea industrială şi a ajuta la o reechilibrare mondială, trebuie să spun deschis că eu sunt de o cu totul altă părere.

Aceste măsuri de frânare ar fi contrare oricărei logici economice sănătoase şi n-ar putea atrage după ele decât efecte dăunătoare.

În primul rând, în interiorul Japoniei, stimulând artificial consumul intern şi declanşând riscuri inflaţioniste care, până în prezent, au fost stăpânite într-un mod remarcabil.

Apoi, în exterior, într-o manieră şi mai evidentă, permiţând concurenţilor industriali ai Japoniei să-şi slăbească eforturile de raţionalizare, de modernizare, de competitivitate, prin facilitatea ce le-ar fi astfel dată – întrucâtva sub forma unei subvenţii cu titlu gratuit şi, în consecinţă, foarte inflaţionistă – pentru exporturile lor la preţuri care, dimpotrivă, trebuie să sufere întreaga presiune posibilă pentru a fi, reduse (deci: presiunea japoneză) şi la calităţi care nu trebuie în niciun caz să înceteze de a fi ameliorate prin perfecţionarea tehnologiei (deci: concurenţa

japoneză).

A sugera că economia mondială s-ar însănătoşi printr-un asemenea artificiu este o propunere înapoiată. Cu cât japonezii vor exporta mai mult, datorită unei superiorităţi tehnologice la care lucrează fără răgaz, unei calităţi sporite şi unor preţuri descrescânde, cu atât ceilalţi agenţi economici mondiali vor fi incitaţi să facă un efort asemănător. Acesta este progresul, acesta este viitorul.

În consecinţă, voi încheia prin a face o propunere diferită.

Sunt un partizan convins al beneficiului crescând pe care japonezii îl obţin de pe urma forţei lor industriale modernizate realizate datorită progresului tehnologic. Dar cum acest dezechilibru trebuie integrat în mod evident într-o situaţie mondială care este departe de a fi stabilizată şi care cere corective, sugerez ca japonezii să *investească* o mare parte a mijloacelor monetare pe care le acumulează astfel într-un foarte vast program de proiecte noi în exterior, în acele ţări unde investiţia este, tocmai acum, în scădere. Sugerez o diseminare mondială a beneficiilor

japoneze, sub formă de noi proiecte creatoare. Şi dacă mi se va spune, ceea ce este adevărat, că această formulă va accentua din nou anul viitor şi, cu atât mai mult, în anul următor, beneficiile obţinute de producătorii japonezi astfel mondializaţi, voi răspunde că este exact ceea ce doresc – cu singura condiţie, care se impune de la sine, ca japonezii să continue să reinvestească din ce în ce mai mult.

Iată părerea mea. Ştiu sigur că ea nu le va face plăcere colegilor noştri europeni şi americani, dar nu aceasta este intenţia mea, nici rolul meu. Caut să descopăr toate măsurile ce pot să contribuie la o relansare globală prin crearea de noi activităţi economice care să înlocuiască pe cele care trebuie să dispară. V-am dat un exemplu de ceea ce s-ar putea face pentru a ajunge la acest lucru”.

Firește, presa japoneză a rezervat expunerii, pe cât de simplă, pe atât de curajoasă, a profesorului Giersch un loc lesne de închipuit. Iar textul integral al intervenţiei sale a fost tradus de îndată în japoneză, apoi fotocopiat în timpul nopţii de o echipă de tehnicieni pe care „Asahi” o pusese la dispoziţia

seminarului, pentru a răspunde cererii imediate a MIŢI şi Keidanren-ului. Aceştia, în luna următoare, cu prilejul şedinţelor statelor lor majore, au dezbătut asupra acestei comunicări, a avantajelor şi a inconvenientelor sale, şi în integrat-o în „recomandările către guvern”, făcute de ei pentru politica sa industrială şi de comerţ exterior din anul următor.

Astfel, „Asahi” nu şi-a pierdut timpul. Excepţionala contribuţie a lui Giersch a marcat o dată în cercurile economice japoneze – şi în alte câteva.

Această stare de spirit s-a reflectat în politica monetară a guvernului de la Tokio: yenul, care devenise din ce în ce mai apreciat, a văzut cum valoarea sa scade cu 30%, permiţându-i să cucerească şi mai repede noi pieţe, fără false scrupule.

Această evoluţie s-a manifestat şi în programarea investiţiilor japoneze în străinătate. Chiar în lunile următoare, Sony şi Honda, îndeosebi, au anunţat că au hotărât să implanteze noi uzine chiar în Statele Unite. Măsuri salutate în unanimitate ca „gesturi de bunăvoinţă” şi de sprijinire a economiei americane,

ducând la reducerea importurilor şi a ieşirilor de dolari şi la crearea de locuri de muncă în faţa valului de şomaj.

Până în ziua în care înmulţirea şi extinderea investiţiilor japoneze vor provoca la rândul lor un protest general, aşa cum s-a întâmplat cu invazia produselor nipone – dacă America, între alte ţări, nu se va redresa, printr-un efort asemănător…

N-am ajuns până aici, n-am ajuns încă până aici. Şi dacă această zi va trebui să vină, dacă, după ce barierele în faţa pătrunderii acestor produse, superioare şi mai puţin costisitoare, vor fi fost înmulţite se va ajunge să se protesteze şi împotriva investiţiilor, cu toate că ele creează locuri de muncă şi frânează inflaţia, atunci ne vom pomeni în pragul unei dis ocări ireversibile a mecanismului indispensabil de întrepătrundere şi de solidaritate mondială a economiilor.

Aspră constrângere, dar care trebuie respectată pentru a evita haosul social în ţările zise „dezvoltate”, care de altfel, sunt din ce în ce mai puţin dezvoltate din cauza lipsei de inovaţie şi de creativitate

ştiinţifică. Pentru a evita, de asemenea, ca mizeria ţărilor din lumea a treia să nu se întindă şi mai mult, în condiţiile în care stagnarea progresului economiilor avansate riscă să le priveze rapid de transferurile de capitaluri şi de tehnologie atât de necesaré.

Dar Giersch, deşi împotriva curentului, are atâta dreptate – şi japonezii au dovedit atât de bine. ascultându-l, că au înţeles că propriul lor interes era acum de a răspunde nevoilor mondiale ale dezvoltării, şi nu numai performanţelor Insulei –, încât clarviziunea şi voinţa unora, dacă reuşesc să-şi conjuge eforturile, pot redresa mersul lucrurilor. Or, tocmai despre aceasta este vorba.

Râsul lui Honda

Sony, Honda… în spatele fiecăreia dintre aceste mărci, devenite celebre, există în general un om. Şi nu cumpă-rând o „Honda” ultimul model, oricât de aerodinamică, de confortabilă şi de puternică ar fi ea; şi nu bucurându-te de o nouă staţie „Sony” individuală cu căşti, stereo, care-ţi permite să-l asculţi pe Mozart ca şi cum ai fi la festivalul de la Salzburg, poţi înţelege succesul mondial al acestor doi constructori printre

atâţia alţii.

Oricine ştie că cei mai faimoşi fabricanţi de motociclete, care erau germani, englezi, americani (BMW, Harley-Davidson, Triumph, BSA etc.), au ajuns să fie dominaţi complet, în mai puţin de două decenii, de Honda, care a cucerit toate pieţele cu întreaga gamă de motociclete – începând cu motoretele pentru adolescenţi şi terminând cu motocicletele de mare capacitate ale poliţiei şi ale campionatelor. Dar nu se ştie de ce.

Se ştie astăzi, la New York ca şi la Roma sau la Paris, că nu se poate cumpăra un magnetoscop care să nu fie fabricat de Sony, şi se mai ştie că întreaga piaţă a aparatelor de televiziune în culori în America, ţara televiziunii prin excelenţă, a fost cucerită de fabricanţii japonezi. Dar de ce?

Masaru Ibuka, inginer, devenit preşedinte-fondator al firmei Sony, şi Soichiro Honda, „strengarul „dintr-o mahala a oraşului Tokio, devenit împăratul mondial al motocicletei, care s-a apucat acum să fabrice automobile electronice, sunt doi prieteni din aceeaşi generaţie. Fiecare vorbeşte de „geniul”

celuilalt cu intuiţie şi fineţe, dar şi cu sinceritate, şi astfel evită să vorbească, într-o conversaţie, despre sine.

Profesorul Ibuka este un fermecător profesor Nimbus. Cei care-l cunosc de o vreme şi l-au întâlnit, primit, revăzut, bagă de seamă cu uimire, când se gândesc bine, că cel ce s-a deranjat să vină să-i vadă a fost întotdeauna el. Nimeni nu se duce la el la birou. De altfel, ca şi Honda, nici el nu se duce.

Vine, trece, se opreşte, face o vizită, îi însoţeşte pe prieteni când vor să meargă la cumpărături în magazinele cu jucării electronice pentru copii, nu ezită niciodată, când se iveşte prilejul, să recomande un aparat Hitachi sau Toshiba mai degrabă decât Sony, dacă i se pare că e mai bine adaptat. Îi duce pe vizitatori într-una din nenumăratele săli de studiu sau de experimentare pe care le-a creat, sau pe care le cunoaşte, pentru perfecţionarea funcţiilor intelectuale ale celor foarte mici, ca şi ale celor adulţi. E întotdeauna disponibil, amabil, prevenitor. Pe scurt, e un om inimos, uneori aproape copilăros, la cei şaptezeci şi trei de ani ai lui, în pasiunea sau plăcerea

sa.

Acest industriaş faimos, care n-a încetat o clipă să inventeze tot felul de maşini şi să le perfecţioneze la preţuri care-i desfid întotdeauna pe concurenţi, penţi» u a putea fi cumpărate de copii, a încetat acum să se mai intereseze de obiecte…

A înfiinţat o „Asociaţie pentru dezvoltarea cerebrală”. Şi şi-a consacrat întreaga sa capacitate fiinţelor omeneşti, inteligenţei lor, dezvoltării şi perfecţionării puterii cerebrale a fiecăruia.

Pentru el, care a trecut prin toate situaţiile, care a trăit, ca şi Doko, decolarea de la… punctul zero-4 în 1945 până la avântul fulgerător al Japoniei, printre ai cărui făuritori se numără, singurul obiectiv de acum înainte este difuzarea mondială a singurului secret al Japoniei pe care vrea să-l vadă introdus cât mai degrabă la toate popoarele: formarea, perfecţionarea facultăţilor mentale.

Ibuka, ale cărui uzine Sony, după ce au împânzit Japonia, s-au înmulţit în toată lumea, n-a avut niciodată timp să scrie. Dar, la şaptezeci şi unu de ani, a ţinut să redacteze o carte asupra subiectului său

preferat, care stă la baza tuturor celorlalte.

Când este bombardat cu întrebări asupra ultimei perioade de avânt a firmei Sony în Franţa sau în Brazilia, ascultă, dar numai din politeţe. E cu gândul în altă parte… însă ori de câte ori dezbaterea se referă la dezvoltarea creierului tinerilor – sau chiar al bătrânilor – se trezeşte, se ridică, face câţiva paşi, se concentrează pentru a-şi alege cuvintele care-i vor traduce cât mai exact gândul, declară una-două că nu vorbeşte destul de bine, că va redacta o notă, uită cât e ceasul, şi nu se mai opreşte.

Este greu de închipuit şi imposibil de descris simplitatea lucrării lui Ibuka, atât de surprinzătoare când o citeşti pentru prima oară. Abia când o reciteşti descoperi profunzimea ideii, dincolo de exprimarea lipsită de floricele. Este însăşi esenţa acestei noi Japonii, atât de străină de limbajul sofisticat de odinioară.

Citindu-l pe Ibuka, înţelegi lucrurile ceva mai bine. Merită să citãm câteva pasaje din cartea lui:

— *Despre sine însăşi*: „Cititorul poate să se mire că eu, inginer de formaţie, în prezent preşedintele

unei societăţi industriale, mă aventurez în domeniul cercetării pe creier. În parte, motivele mele sunt publice: mă preocupă îndeaproape starea de spirit a tinerilor şi problemele pe care ni le pune nouă, tuturor, sistemul nostru de educaţie. Şi, în parte, personale: *am un copil care e handicapat mental*. Când copilul meu era mic de tot, habar n-aveam de modul în care se formează şi se dezvoltă creierul. Cel ce mi-a deschis ochii, mai târziu, este doctorul Shinichi Suzuki care mi-a demonstrat că orice *copil poate reuşi, cu condiţia de a fi antrenat.* În momentul în care am putut să observ personal rezultatele remarcabile ale metodei de antrenament a doctorului Suzuki, pornind de la învăţarea viorii, am regretat atât de mult că nu l-am înţeles mai degrabă, ca tată, încât am jurat să mă consacru, de îndată ce voi putea, răspândirii tuturor metodelor privitoare la formarea minţii”.

— *Despre creier*: „Creierul uman reuneşte zece miliarde de celule diferite. La un nou născut, ele nu funcţionează încă. Încep să funcţioneze încet-încet, apoi din ce în ce mai repede, pe la vârsta de trei ani.

La început, celulele sunt separate şi nu pot să funcţioneze în această stare de separare. Treptat, încep să intre în comunicaţie, datorită canalelor ce se formează între ele. Ca şi cum aceste celule şi-ar da mâna una alteia, pentru a-şi putea transmite informaţii, pornind de la simţurile exterioare. *Acest proces este exact procesul pe care-l facem să trăiască acum în tranzistori şi în calculatoarele electronice*. Niciun tranzistor sau circuit integrat nu poate să funcţioneze izolat, dar, când sunt puse în comunicaţie, devin o maşină de calculat, un calculator. *Cu creierul se întâmplă acelaşi lucru*. La şase luni de la naştere, capacitatea sa cerebrală, datorită intrării în comunicaţie a celulelor, a ajuns la 50% din capacitatea pe care o va avea ca adult. La vârsta de trei ani, el atinge deja 80”, din această capacitate. Este perioada în care se formează ceea ce am putea denumi «echipamentul»: viitoarea sa maşină cerebrală. Tot ceea ce va urma va fi sistemul de programe, care hrăneşte acest aparataj şi-i permite să funcţioneze. Tocmai *pornind de la această analogie* am putut să

creăm şi să facem să progreseze rapid calitatea calculatoarelor, de la cele simple la cele complexe, devenite acum *microprocesoare*. Şi tocmai pornind de la munca noastră asupra acestei tehnologii am descoperit treptat modalitatea *de a dezvolta creierul*”.

— *Observându-şi nepoţii*: „Mi-aduc aminte că l-am dus pe unul din nepoţii mei, care are doi ani, până la fereastra apartamentului în care locuiesc. A întins mânuţa spre reclamele cu neon de pe stradă şi mi-a spus încântat: <*Uite-l pe Hitachi*! *Şi-acolo e Toshiba*.» Nu mai puteam de mândrie că nepoţelul meu, la doi ani, ştia deja să citească cuvinte ca Hitachi şi Toshiba scrise cu caractere japoneze. Mi-am zis: «Când o fi învăţat să citească aşa bine?»

1 Coeficientul de inteligentă.

— *Nota îrad*.

Întrebând-o pe maică-sa, am înţeles că băieţelul habar n-avea să citească, dar că recunoştea reclamele cu neon şi putea să le indice cu numele lor. Această experienţă m-a învăţat cum putea să intre în *calculatorul creierului*, cu mult înainte de cunoaşterea alfabetului, o întreagă serie de *semne de recunoaştere*

care trezesc şi antrenează inteligenţa în afara circuitelor tradiţionale”.

— *Despre superioritatea rasială sau naţională*: „Profesorul Bloom, de la Universitatea din Chicago, măsură într-o zi Q11 a doi copii, unul adus dintr-un kibuţ din

Israel, iar celălalt dintr-o ţară din Africa Centrală. Rezultatul a arătat că copilul israelian avea un QI de 115, faţă de 85 cât avea micul african, ceea ce marca o diferenţă foarte categorică între ei. Profesorul Blonm a tras de aici concluzia că diferenţa se datora originii lor; că unul era de calitate superioară, iar celălalt de calitate inferioară. Mai târziu însă, un profesor pe nume Ford a cerut unui cuplu de imigranţi veniţi din Africa să-l ducă pe copilaşul lor la aceeaşi grădiniţă cu un alt copil, de aceeaşi vârstă, venit, şi el, din Israel. *După un an petrecut de amândoi la grădiniţă, Ql al celor doi era identic*: 115… Experienţa valabilă era, evident, cea a lui Ford. Ea respingea orice teorie despre inferioritatea sau superioritatea legate de obârşie şi

demonstră că creierul este format *numai şi în exclusivitate* de mediul înconjurător şi de antrenament”.

— *Despre rolul oamenilor bătrâni*: „Când o pereche tânără îşi întemeiază un cămin, îndeobşte ea preferă să stea separat de părinţi. Astfel că persoanele în vârstă sunt excluse din ciclul educaţiei celor foarte mici. Aceasta e regulă generală în ţările industrializate. Şi *reprezintă o mare mutilare pentru tineret*... Anchetele pe care le-am făcut mi-au permis să trag concluzia că, atunci când diferitele generaţii trăiesc împretmă şi bunicii îşi vizitează regulat nepoţii, rezultă de aici imense avantaje în ce priveşte cultura, inteligenţa şi înţelepciunea. Tendinţa bunicilor de a-i «răsfăţa» pe nepoţi, tendinţă frecventă şi cât se poate de firească de altfel, supărătoare altminteri, este compensată din plin de plăcerea pe care o au toţi *de a le spune poveşti*, ceea ce constituie un izvor inegalabil pentru stimularea imaginaţiei şi a creativităţii copiilor... Profesorul Seiji Kaya, marele savant japonez, mi-a mărturisit că cea mai categorică influenţă pe care a resimţit-o în formarea sa a fost a

bunicilor lui. Îndeosebi a bunicii lui, pe care o observă în fiecare seară cum tăia boschetele din grădină *şi care nu era niciodată mulţumită până nu-şi isprăvea treaba*. El atribuie acestei observări regulate a muncii stăruitoare a bunicii lui. Observare frecventă la un copil, putciea de concentrare pe care şi-a descoperit-o după aceea în studiile sale ştiinţifice. Aceasta. concluzie este confirmată de studiu! pe care psihologul Akira Tago l-a consacrat specia! *doctorului Kaya şi excepţionalei sale puteri de concentrare* ce au făcut din el savantul de renume mondial care e astăzi”.

— *Despre vioară şi lideri*: „În prezent este evident că educaţia muzicală, îndeosebi prin vioară, nu numai că dezvoltă ansamblul calităţilor cerebrale, dar suscită înseşi calităţile de lider, ale ascendentului asupra celorlalţi, ale capacităţii de a organiza şi de a comanda... Această capacitate de a conduce grupuri de oameni se manifestă foarte de timpuriu. După marele specialist care e doctorul Ya-mashita, copilul poate *deveni un lider potenţial dacă nu este niciodată distrai când gândeşte* şi dacă ajunge încetul cu încetul

să se concentreze, în ciuda zgomotelor sau a jocurilor din preajma lui. Este exact ceea ce se întâmplă atunci când copilul *învaţă să asculte vioară*, apoi să cânte la ea”.

— *Despre geniu*: „Un exemplu interesant este cel al filosofului francez Biaise Pascal. El a fost crescut într-un spirit foarte riguros de tatăl său care, intuind calităţile virtuale ale fiului său, a renunţat la slujbă, ca să se poată consacra educaţiei şi pregătirii micului Biaise, pe care-l adora. Aşa se face că l-a învăţat geografia, istoria, filosofia, limbile străine şi matematicile. A căutat să nu-i în< carce fiului său mintea cu o serie întreagă de date brute, fără o semnificaţie importantă; s-a străduit *să-l înveţe în esenţă capacitatea de a gândi cu capul lui*, mai degrabă decât să-i supună memoria la exerciţii inutile. Mai târziu, Pascal s-a distins în mod strălucit atât ca matematician, cât şi ca fizician şi ca filosof. Puţini sunt oamenii din generaţia mea care să nu fi citit şi recitit cu admiraţie *Qugetările* lui Pascal. Lui îi datorăm îndeosebi o definiţie a omului care stă la baza concepţiei noastre de astăzi: «Omul nu e decât o

trestie, cea mai fragilă din natură, dar o trestie gânditoare». Gândirea este într-adevăr opusul slăbiciunii. Dar ceea ce lumea ştie mai puţin despre acest mare om, lucru consemnat în confesiunile lui, este că, începând de la vârsta de optsprezece ani, n-a cunoscut în scurta sa viaţă, care s-a sfârşit la treizeci şi nouă de ani, nicio zi în care mintea lui să stea liniştită. Pascal mărturiseşte că, în ciuda admiraţiei şi recunoştinţei pe care le avea pentru tatăl său, acesta l-a izolat de ceilalţi copii şi l-a închis întrucâtva într-un fel de închisoare a minţii, care era antrenarea intensivă la care îl supusese. Ceea ce a declanşat fără îndoială geniul foarte special al lui Pascal, dar a dăunat totodată constituţiei sale şi nu i-a permis să ajungă la o trăire deplină a vieţii".

— Despre *viitor* şi *pace*: În timp ce pretindem că am ajuns la o treaptă remarcabilă de civilizaţie şi că stăpânim creşterea economică, suntem, dimpotrivă, martorii unor conflicte permanente pe acest pământ, ai unor prejudecăţi rasiale, ai unei atitudini de ostilitate între popoare, ai unor războaie, ai urii care

împiedică orice organizare rezonabilă a dezvoltării umane, care nu poate fi concepută decât la scara întregii lumi… Generaţiile care au fost hrănite cu asemenea prejudecăţi şi care au crescut într-o asemenea ambianţă vor fi, în ansamblu, cu totul incapabile să promoveze condiţiile necesare instaurării unei lumi deschise tuturor care să le permită să trăiască în pace, să-şi dezvolte facultăţile şi să-şi satisfacă dorinţele. Trebuie să fim pe deplin convinşi de un adevăr esenţial: această lume reunificată. singurul obiectiv valabil pe care-l putem stabili pentru eforturile noastre şi pentru viaţa noastră, numai copiii noştri vor fi în măsură s-o conceapă şi s-o instaureze… în ultimă analiză, pentru că sunt absolut convins de acest lucru, am vrut să scriu această carte spre a le permite tuturor părinţilor, chiar dacă n-ar face-o decât parţial şi cu modestie, *să aibă grijă de aceste tinere creiere care vor răspunde de soarta omenirii*”.

În sfârşit, Ibuka vorbeşte de prietenul său Honda, întrebându-se care e originea geniului său. Îl cunoaşte de atât de multă vreme…

— *Honda văzut de Sony*: „Când i-am cerut lui Soichiro Honda să-mi spună, după câte îşi aminteşte el, ce-a început să-l atragă spre motociclete, s-a gândit o bucată de timp, după care mi-a povestit următoarele: «Pe vremuri, nu exista motor electric. Oamenii foloseau motoare cu petrol pentru a decortiea orezul pe care aveau să-l mă-nânce. Eu eram mic. şi alături de casa mea se afla o moară de decortieat orezul. Auzeam zgomotul regulat al acestui motor: pum-pum, pum-pum, pum-pum… încetul cu încetul m-am obişnuit cu el şi adeseori voiam chiar să mă apropii mai mult de moară ca să aud mai bine acel pum-pum. Când bunicul nu voia să mă ducă acolo, urlam din răsputeri. Plângeam atât de tare, că mă auzeau toţi oamenii din împrejurimi; până la urmă se milostivea întotdeauna cineva de mine care venea să mă ia şi să mă ducă spre acel zgomot. Treptat, am început să trăiesc cu acel pum-pum, care a devenit mediul meu familiar, de altfel ca şi mirosul pe care-l degaja arderea motorului. Aşa se face că a ajuns să-mi placă cu adevărat şi zgomotul, şi mirosul, şi că într-o

zi m-am hotărât ca, de îndată ce voi fi în stare să învăţ să fac motociclete, să mă apuc de fabricarea lor».

La şaptezeci şi patru de ani, Soichiro Honda seamănă leit ca trăsături cu acel băieţel. Străinii care-l întâlnesc pentru scurt timp spun că e neîndoios un fel de geniu, dar şi că, e puţin cam nebun, dovadă mânia lui, un soi de tic ciudat, de a izbucni una-două în râs”.

E adevărat că râde des. Chiar atunci când ai învăţat să-l cunoşti mai bine, să-l asculţi îndelung când îşi vizitează uzinele, când îl întâlneşti în mijlocul familiei, constaţi că râde la orice vorbă. Pentru că totul îl distrează. Viaţa i se pare fermecătoare. Şi face totul ca ea să continue să fie astfel.

Un dineu la Honda e o desfătare. În căsuţa lui, asemănătoare cu o casă de păpuşi, de la periferia înverzită a oraşului Tokio, nu se strâng niciodată în jurul mesei mai mult de cinci sau şase persoane. Apoi, meniul îi alcătuieşte chiar el. Când primeşte un prieten care nu citeşte japoneza, îl scrie, dând în dreptul fiecărui fel de mâncare explicaţia în engleză;

şi cât timp durează servitul, îl comentează el însuşi, urmărind totodată conversaţia. Vorbeşte de mai multe lucruri deodată, fără să piardă însă şirul. Nu scapă nimic din ideea sau ideile dezbătute. Şi conversaţia cu Honda poate deveni scânteietoare.

I se vorbeşte despre faimoasa metodă aplicată în uzinele sale unde fiecare muncitor este personal răspunzător de calitatea a ceea ce produce, a fiecărei piese; e adevărat că fiecare dispune de un buton alb care, printr-o simplă apăsare, poate să oprească toată uzină, dacă muncitorul socoteşte că o piesă nu este perfectă?

Honda arată că aceasta nu numai că nu constituie o frână pentru producţie, ci, dimpotrivă, este sistemul care i-a permis să triumfe, asigurând acea calitate... fără cusur" a maşinilor sale, care le-a adus cunoscuta reputaţie... Quality-control Circles", care completează tehnologia, sunt una din cheile productivităţii japoneze. O sută de mii de astfel de cercuri funcţionează în Japonia, unind muncitori şi manageri pentru a găsi împreună soluţiile la problemele de producţie şi la îmbunătăţirea ei

constantă.

Pentru Honda, această descoperire a devenit filosofia sa. Cariera o datorează încrederii pe care a acordat-o astfel fiecăruia din muncitorii săi. Datorită lor, vehiculele lui au devenit cele mai bune din lume. Deci lor le datorează*! a* totul. Mergând până la capăt cu logica sa umană, industrială şi filosofică, şi-a dezmoştenit propria familie.

O spune cu simplitate, la masă, în faţa soţiei şi a fiului său de treizeci şi doi de ani, care a venit să ia masa cu părinţii lui. Acest fiu iubit a trebuit să-şi întemeieze propria lui întreprindere: Honda a refuzat să-l ia la el şi nici măcar nu l-a ajutat să-şi strângă capitalul necesar pentru a-şi pune pe picioare afacerea. Izbucneşte într-un râs homeric:

„Vedeţi, n-o să aibă nimic. Nimic. Toate astea nu-mi aparţin. Deci nu le aparţin nici lor. Ci celor care au realizat calitatea mărcii Honda. Ce amestec are nevastă mea aici? Sau fiul meu? I-am făcut cel mai frumos cadou pe care puteam să i-l fac: l-am obligat să-şi făurească singur viaţa, fără să-mi datoreze nimic. Închipuiţi-vă ce s-ar fi ales de el dacă l-aş fi răsfăţat…”

Honda are câte un birou în fiecare din uzinele sale; dar nu-l foloseşte niciodată. Când se duce, în Japonia sau în altă parte, într-o întreprindere „Honda”, rămâne într-un atelier şi acolo vin să stea de vorbă cu el unul sau altul din directorii săi, împreună cu care trebuie să ia hotărâri, în mijlocul muncitorilor, care vin să asculte când vor ei, şi adeseori să-şi dea părerea. Sau se duce să viziteze singur o uzină şi să se întreţină cu cutare sau cutare funcţionar, şef de echipă sau muncitor, punând întrebări care par foarte simple, dar care îi permit să înţeleagă mai bine unde s-a ajuns şi să conceapă perfecţionări.

Acesta este Honda. Dacă cineva îl întreabă, spre sfârşitul dineului: „Ce credeţi că se va întâmpla cu societăţile industriale care nu adoptă aceeaşi metodă ca dumneavoastră şi care vor rămâne în actualul sistem capitalist?”, Honda nu şovăie o clipă. Răspunde, de data aceasta fără să mai râdă, cu brutalitate: „Sunt condamnate toate la pieire!”

„Naivitatea”, în sensul originar al cuvântului, a unor oameni ca Ibuka sau Honda, a expresiilor, a manierelor, a ideilor şi a metodelor lor, poate să

uimească pe cineva sau să-l facă neîncrezător. Şi fără-ndoială că aşa ar fi, dacă n-am avea în faţa ochilor, oriunde ne-am duce în lume, prezenţa obsedantă a operelor pe care le-au creat şi care s-au impus pretutindeni. Atunci nu mai zâmbeşte nimeni. Se caută legătura între simplitatea intelectuală a personajelor şi reuşita lor. Probabil că acesta este semnul însuşi al inteligenţei creatoare.

Pentru a conchide, şi pentru a. fi complet siguri că nici Honda, nici Ibuka, nici atâţia alţii care le seamănă, nu reprezintă excepţia, ci regulă, este suficient să ne oprim o clipă asupra pasajului, destul de insolit, pus la loc de frunte în „memoriul Mitsubishi”, elaborat sub autoritatea Keidanren-ukd pentru liderii Europei şi ai O.P.E.C.-ului în toiul verii anului 1980, spre a contribui la căutarea unei soluţii la problemele atât de complexe pe care le ridică schimbarea noastră de univers.

Acest document nu are, evident, menirea să-i facă pe factorii de răspundere cărora li se adresează să-şi piardă timpul, ci să fie, aşa cum arată şi titlul („Revoluţia tehnologică şi societatea informaţiei”), un

instrument de lucru ce deschide calea creării a milioane de locuri de muncă puţind să le înlocuiască pe cele care, săptămână de săptămână, dispar. Iată cum introduc acest lucru autorii lui japonezi:

„Fiecare câştigă pierzând un ryo – veche lecţie orientală.

Într-o zi, un neguţător care mergea prin marea insulă de-a lungul unui drum găsi, pierdut pe jos, un pacheţel, îl ridică şi-l deschise… Spre mirarea lui, descoperi trei piese de aur valorând fiecare *un ryo.* Încântat, dădu să se întoarcă acasă cu noua lui comoară. În clipa aceea se apropie de el un drumeţ care-i spuse că pachetul e al lui, că el l-a pierdut. Şi, firește, ceru să-i dea înapoi. cele trei monede.

Neguţătorul care le găsise se făcu că nu-l aude şi-i spuse: «Cine găseşte ceva, păstrează».

Se luarei la sfadă, aducând, care mai de care, argumente, astfel că cearta nu se mai sfârşea. Preocupaţi, şi unul. şi celălalt, de ea şi nemaiştiind cum s-o scoată la capăt, ajunseră la un moment dat să nu-şi mai dea seama că discuţia se inversase.

Deodată, fostul proprietar zise: «La urma

urmelor, dacă i-am pierdut, pierduţi să fie». Celălalt însă îi răspunse: «De vreme ce i-am găsit din întâmplare, nu-s ai mei».

Şi continuară astfel să fie într-un complet dezacord. Unul voia cu orice preţ să-i dea înapoi, dar celălalt nu-i mai voia. Se luară din nou la ceartă.

«— Ia-i odată…

— Nici vorbă, acum sunt ai tăi».

Şi nesfârşita discuţie fu luată de la capăt, dar în sens invers.

Fiindcă nu reuşeau să isprăvească gâlceava, se hotărâră, cu multă înţelepciune, să-i ceară unui al treilea să ia o hotărâre pentru ei. Hotărâre pe care n-aveau s-o mai pună în discuţie.

Aşa se face că se duseră acasă la cel mai faimos judecător al vremii: O'Oka Echizen-no-kami Tadasuke.

Acesta îi ascultă cu atenţie pe amândoi şi-şi rosti judecată: «Aceşti trei ryos, pe care fiecare din voi vrea să-i dea celuilalt, sunt confiscaţi de autoritatea publică. Fiindcă aţi renunţat amândoi la proprietatea asupra lor, nu cred că aveţi vreo obiecţie». Marele magistrat luă. cele trei piese de aur şi dispăru în

biroul lui.

Cei doi oameni rămaseră şi unul, şi celălalt, tulburaţi, gânditori şi încercaţi parcă de o oarecare părere de rău... În clipa aceea, magistratul se întoarse, ţinând în mâini două pacheţele. Şi le spuse din nou:

«V-aţi încăpăţânat – atât, vrând să aveţi, fiecare din voi, dreptate, că aţi ajuns să pierdeţi şi unul, şi celălalt, totul. Aţi primit astfel, o lecţie aspră: iată ce poţi să pierzi atunci când te încăpăţânezi să nu renunţi la ideea ta, în loc să încerci să-l înţelegi pe celălalt. Dar şi eu am primit o lecţie valoroasă: cea pe care mi-aţi dat-o voi prin modestia şi generozitatea voastră. Aşa că am să vă fac un dar».

Şi-i întinse fiecăruia câte unul din cele două pacheţele. În fiecare pachet erau câte *doi ryos*.

După care, marele judecător Echizen-no-kami trase concluzia acestei întâmplări: «Cei patru ryos pe care-i posedaţi acum amândoi sunt alcătuiţi din cei trei ryos pe care mi i-aţi adus plus un alt ryo pe care l-am dat. din buzunarul meu, în semn de mulţumire pentru ceea ce m-aţi învăţat. Înainte, fiecare din voi

credea că are trei ryos. Apoi i-a pierdut. De acum încolo aveţi fiecare câte doi ryos şi puteţi să-i păstraţi. Aţi pierdut fiecare câte un ryo. Eu, care am pus încă o monedă, pot să spun că am pierdut şi eu unul. Ceea ce înseamnă că fiecare din noi a pierdut acelaşi lucru: un ryo. Acesta este preţul pe cane l-am plătit toţi trei pentru lecţia pe care am primit-o-".

Iar... memoriul Mitsubishi" adaugă următorul comentariu:

„Ce învăţăminte putem trage astăzi din această istorioară a antichităţii orientale? Obstinaţia egoistă a fiecăruia pentru universurile care alcătuiesc planeta noastră a tuturor nu poate duce decât la soluţii brutale şi dezechi-librante, care vor provoca rupturi ireversibile. A venit momentul să începem să ne dăm seama că nu putem să câştigăm nimic dacă suntem *unii împotriva altora*, nici dacă unii vor să câştige pe seama altora. Trebuie să plătim cu toţii preţul eforturilor noastre înainte de a obţine, toţi împreună, un beneficiu comun" *i*.

Cei cărora preşedintele Nakajima. de la Institutul Mitsubishi, le-a prezentat raportul său în cursul

discuţiilor din vara şi toamna anului 1980 n-au considerat această povestioară drept elementul esenţial al raportului asupra „Revoluţiei ştiinţifice”. Dar Nakajima a deschis el însuşi dezbaterea, cerând fiecărui participant să explice învăţămintele pe care le-a desprins din mica fabulă a samurailor în legătură cu problemele de care avea să fie vorba: universul dezvoltat în faţă O.P.E.C.-ului şi a lumii a treia. S-ar cuveni, a spus el. să vă pronunţaţi asupra acestui punct pentru a şti în ce direcţie, va continua explorarea soluţiilor.

Ne-ar place să le punem problema conducătorilor unei întreprinderi la fel de suverană în domeniul ei, la fel de incontestabilă şi inegalabilă ca societatea electronică IBM, care n-a fost nevoită să ţină niciodată seama de ceilalţi. Până în ziua în care…

Cei 47.000 de roboţi

Dintre toate uzinele lumii, cea mai vizitată se găseşte în Japonia. În regiunea Aichi, în centrul arhipelagului. Este uzina Toyota. Ea e legată printr-o dublă autostradă de portul Nagoya, din Pacific, unde ajung piesele separate şi de unde pleacă maşinile

asamblate, douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru, spre toate continentele. Cetatea Toyota a devenit, în 1979, prima exportatoare de automobile din lume.

Vizitatorii care pătrund în inima complexului Toyota nu sunt dezamăgiţi. Încă de la intrarea într-una din cele

1 Vom vedea – uimitoare convergenţă – cum Jean Monnet, „părintele Europei”, a desprins, din numeroasele experienţe ale vieţii sale politice, o lecţie idemică.

8 uzine grupate în formă de treflă, descoperă ceea ce au venit să caute, lucrul despre care aveau o vagă idee văzând faimoasele fotografii a căror răspândire conducătorii firmei Toyota n-o mai împiedică: uzina fără muncitori.

De fiecare parte a hangarului şi de-a lungul celor două benzi paralele de montaj, roboţii lucrează de zor. Examinează şasiurile, piesele exterioare şi interioare, una câte una.

— Le asamblează, le montează, le branşează, le sudează, le vopsesc, apoi le verifică şi, la celălalt

capăt al benzii, ies vehiculele gata să fie îmbarcate.

Aceşti roboţi sunt ultimii noi născuţi ai. maşinilor „gânditoare” datorate introducerii şi înmulţirii „microprocesoarelor”, care sunt prezente în fiecare instrument şi în fiecare fază a producţiei industriale unde, din acest moment, potrivit programării care le-a fost fixată, comandă muncile cele mai delicate şi cele mai complexe, cu o viteză şi la un preţ de cost ce nu suferă nicio comparaţie cu randamentul echipelor celor mai specializate sau celor mai experimentate – pe care le înlocuiesc.

Dacă, într-o lume în criză, mai ales în criză energetică, industria automobilului este una din industriile care suferă cel mai mult, în Japonia ea e în plin avânt – datorită roboţilor.

Cu alte cuvinte, datorită folosirii totale a electronicii miniaturizate.

După câţiva ani de criză petrolieră, industria japoneză a automobilului bătuse deja toate recordurile la export, în special pe cele ale Statelor Unite. Dar, cu toate că făcuse de ruşine toate producţiile, nu era încă prima din lume, titlu pe care nu-l smulsese nimeni

Americii. În 1980, reuşeşte: cu mai mult de zece milioane de vehicule produse (Toyota, Nissan, Honda, Mâzda), industria japoneză ia conducerea. Şi exportă *jumătate* din producţia să – record absolut.

Cele mai puternice întreprinderi americane şi europene au ajuns să împrumute, toate, masiv de la bănci, apoi de la stat, pentru a lansa programe de modernizare bazate pe microelectronică şi menite să înlocuiască în câţiva ani utilajele lor perimate. Astfel, ele trebuie să se îndatoreze pentru mult timp. De aceea este uluitor să constaţi că Toyota, dincolo de performanţele sale de producţie, ajunge să creeze totodată o nouă diviziune în activităţile sale: banca.

Realizându-şi la timp informatizarea, acumulând beneficiile dobândite din avansul pe care l-a stabilit, liberă de orice angajament bancar, constatând că previziunile sale de autofinanţare pentru anii viitori, chiar în condiţiile unei creşteri maxime, ar rămâne mult inferioare beneficiilor sale, Toyota, pe lângă construcţia de automobile, joacă rolul unei bănci de împrumuturi şi investiţii care selecţionează cei mai buni clienţi, reperează plasamentele cele mai

rentabile, în scopul de a mări rezultatele financiare globale ale societăţii şi de a constitui astfel o „forţă de şoc” capabilă să desfăşoare, neîntârziat, întreaga tehnologie nouă a anilor ’80 – din care japonezii au hotărât să facă „deceniul inovaţiei”.

Uzină fără muncitori nu înseamnă uzină fără oameni, în timp ce roboţii îndeplinesc în locul lor toate treburile ce revin mâinii de lucru, salariaţii de la Toyota, zecile de mii de salariaţi eliberaţi de aceste sarcini, se înscriu nu la şomaj, ci la una din şcolile de pregătire sau la unul din institutele de formare, educare, reciclare ce alcătuiesc ansamblul… sistemului intern de învăţământ” dezvoltat de Toyota.

Astfel, după un învăţământ adaptat, accelerat el însuşi cu ajutorul informaticii, în faţa tuturor salariaţilor se deschide o nouă carieră. Aceste stagii le permit să îndeplinească o altă muncă, cu o remuneraţie superioară, mai presus de calculatoare şi roboţi: în imensa fabrică a „sistemelor de programare”, elementul care hrăneşte noile maşini şi care nu poate fi produs decât de creierele umane. Generator de locuri de muncă, prin definiţie.

La o oră de drum de Nagoya, ajungi, aşadar, la frontiera unui nou univers.

Beneficiul nu mai e o problemă: există cu prisosinţă, şi uzină producătoare mai îndeplineşte, în afară de aceasta, rolul de bancă de investiţii externe.

Locul de muncă nu mai e o problemă: complexul educativ intern de formare reclamă, pentru a răspunde nevoilor de oameni ale sistemului informaticii – noua bază a producţiei –, mai mulţi lucrători decât pun în disponibilitate benzile de montaj.

Câteva cifre sunt’de ajuns pentru a pune în lumină ceea ce nu poate să nu apară ca un fel de mister.

Informatizarea şi sistemele să –, în uzinele Toyota, permit un randament de 65 de maşini pe an şi pe loc de muncă, faţă de zece sau unsprezece cât realizează constructorii de automobile americani şi europeni. Astfel productivitatea de la Toyota nu se poate compara cu productivitatea niciunuia din constructorii din Europa sau din America.1

Cei două sute de roboţi care lucrează nu

reprezintă decât începutul programului la capătul căruia Toyota va ajunge să instaleze 720 de roboţi (pentru a căror plasare trebuie construite alte trei noi uzine) în trei ani.

Această dezvoltare se hrăneşte cu propriâle-i resurse’s cu cât sunt puşi să lucreze mai mulţi roboţi, cu atât randamentul creşte, cu atât sporeşte perfecţionarea maşinii şi scade preţul ei, cu atât vânzările externe şi beneficiile financiare se măresc, cu atât sunt eliberaţi mai mulţi salariaţi care se duc să se iniţieze în diversele faze – de la cele mai simple la cele mai complexe – ale „sistemului de programe”, să contribuie la producerea lor, şi cu atât se îmbunătăţeşte astfel calitatea noilor roboţi.

Iată ce pune în lumină declaraţia pe care am auzit-o la Londra, în legătură cu un alt domeniu industrial, dar din aceleaşi raţiuni: „Un asemenea proces, oricare ar fi natura produselor pe care le fabrică, are, cât se poate de evident, *vocaţia* de *a aproviziona întreaga piaţă mondială*”.

Mondială este sensul exact, ceea ce reclamă dezvoltarea întregii lumi a treia, care n-a atins stadiul

de „piaţă”, care n-are până acum capacităţile de a produce şi a crea, deci mijloacele de a cumpăra.

1 Raportul întocmit de Institutul Mitsubishi Research precizează (cap. I. p. 7 şi 8) în legătură cu Toyota: „Toyota utilizează 250 de subcontraclairţi. În uzinele sale, luate în totalitatea lor, 45.000 de tehnicieni supraveghează producţia informatizată. Într-o singură uzină, a nouă. În curs de construcţie la Tahara, vor lucra 200 de roboţi”.

Robotul, care are şi el vocaţia de a se instala pretutindeni, cere un spaţiu solvabil la dimensiunile planetei; dacă nu, se înăbuşă. Vom vedea care pot fi, pornind de aici, căile dezvoltării mondiale. Deoarece această gigantică transformare nu se va desfăşura, cum e de înţeles, având ca singură bază de pornire arhipelagul nipon. Ea se va bizui, în mod necesar, pe universul industrializat şi curând, în paralel, pe ţările lumii a treia.

Această dezvoltare trebuie să fie mult mai rapidă decât ne-am închipuit-o. Revoluţia tehnologică cere să se sară peste stadiile industrializării clasice, cele de dinainte de microprocesor, fiindcă cele două materii

prime esenţiale sunt: *siliciul nisipului* (pentru a fabrica suporturile microcalculatoarelor) şi *materia cenuşie* a oamenilor (pentru a concepe şi a realiza programarea lor).

Japonia a deschis, pentru toţi, calea acestei mutaţii şi o ilustrează prin avansul pe care l-a dobândit. Ne putem da seama de proporţii examinând repartiţia roboţilor care lucrează în 1930.

Numărul total al roboţilor, instalaţi în uzine, ca aceia pe care i-am văzut la Toyota, se ridică astăzi *în lume* la aproximativ 60.000. Localizarea lor este următoarea: 6.000 de roboţi în Germania federală, 3 200 în St e Unite, 600 în Suedia, 300 în Franţa, 180 în Marea Britanie, aproximativ o sută, sau mai puţin, în alte şase ţări, şi *47.000 în Japonia*.

Aceste cifre ne autorizează să-i atragem atenţia cititorului, de pe orice continent ar fi el, să se concentreze asupra examinării noii structuri japoneze şi să vadă astfel că această structură e menită să devină universală. Fruntaşă, deschizătoare de drum, Japonia s-a instalat pe locurile de avangardă; acest fapt nu mai poate fi contestat. Dar ea fiu poate să

rămână singură pe această planetă; şi acesta e un fapt evident.

Tot un japonez este cel care ne reaminteşte în mod salutar de modestie, ilustrare a principiului general al erorii posibile, care, ca şi geniul, n-are patrie: Naoto Ichimanda, unul din economiştii cei mai respectaţi ai Japoniei din perioada postbe că, pe vremea aceea guvernator al Băncii Japoniei.

Întrebat, în aprilie 1950, de conducătorii MIŢI şi Keidanren-ului despre construirea unor industrii suscep: le să ia fiinţă pe baza resurselor Japoniei – adică, în esenţă, pe populaţia sa –, Ichimanda îşi spune părerea în legătură cu seria de opţiuni propuse. Este pomenit automobilul. Ichimanda, de obicei prudent şi nuanţat prin firea şi prin formaţia sa, devine deodată foarte categoric:

„N-ar avea nicio şansă şi niciun sens. Ne îndreptăm spre o epocă de diviziune internaţională a muncii. Americanii, cu avansul considerabil pe care-l au, fabrică cele mai bune şi cele mai ieftine automobile. În acest domeniu, pentru Japonia, nu există decât o singură cale rezonabilă: să ne lăsăm în

seama industriei americane pentru a ne acoperi nevoile de viitor în automobile”.

Guvernatorul se bucură de mare autoritate. În plus, fiind în fruntea Băncii centrale, posedă mijloace puternice pentru a se face auzit şi enunţă o judecată rezonabilă. Atunci cum se face că n-a fost ascultat? Aici e partea cu adevărat instructivă a poveştii.

Există pe undeva o problemă care nu fusese reglementată. O problemă de oameni. Tratatul de pace semnat cu America interzicea Japoniei orice producţie în scopuri militare, şi lista produselor interzise cuprindea, pentru mai multă siguranţă, industria aeronautică. Au apărut astfel sute de ingineri, specializaţi în motoare şi celule, care alcătuiau o masă calificată şi fără debuşeuri. Această situaţie a avut consecinţe proaste şi a dat naştere cu adevărat unei încurcături.

Ca să-i folosească, Küchiro Toyota, fiul inventatorului maşinilor de ţesut, a încredinţat o mică unitate de construcţie de motoare acestor ingineri ai aeronauticii, lăsaţi inactivi. Această făbricuţă, „Toyota Motors”, a devenit… ceea ce am arătat la început.

Succesorii lui în fruntea întreprinderii sunt cei care vor vedea ziua izbânzii, a afirmării mondiale, când roboţii de la Toyota vor fi dat naştere acelor două subproduse neaşteptate şi promiţătoare ale automobilului: o funcţie bancară de investiţii şi o funcţie universitară de informatică. Dar cel venerat e omul începuturilor, Küchiro Toyota, deoarece, pentru el, totul s-a zidit pornindu-se de la un principiu simplu şi care i-a adus averea: *oamenii nu trebuie lăsaţi nefolosiţi*.

Principiu fundamental care se păstrează intact în centrul proiectelor deceniului al optulea, şi care, aşa cum a descris-o profesorul Vogel de la Harvard, vine în întâmpinarea sănătoaselor obsesii ale tuturor factorilor de răspundere, ca şi a căutărilor neîncetate ale lui Ibuka, Honda şi ale altor câtorva.

David şi Goliat

Această scânteie aprinde imaginaţia creatoare a conducătorilor şi inginerilor de la „Fujitsu”, prima societate japoneză de electronică pentru fabricarea calculatoarelor: astăzi ei ţintesc spre imposibil.

Fujitsu a hotărât că sunt întrunite toate condiţiile

pentru a fi atacat uriaşul uriaşilor: singurul monopol autentic, implantat în mai bine de o sută de ţări (printre care se numără, fireşte, şi Japonia), inovându-şi fără încetare laboratoarele, mobilizând elita cercetătorilor de pe fiecare continent, după ce a câştigat cele mai îndrăzneţe pariuri industriale cu mize financiare pe care nicio societate nu s-ar fi gândit să le rişte – în sfârşit, pe tabelul mondial al performanţelor, prima întreprindere industrială de când criza energetică i-a silit pe ultimii săi concurenţi să cedeze: ilustra IBM.

În istoria industrială, nu există vreun exemplu de supremaţie comparabilă cu cea a IBM. Putere absolută care, de treizeci de ani, n-a cunoscut niciodată în domeniul ei un rival.

Acesta este Goliatul (ale cărui activităţi în afara Statelor Unite au depăşit, de mai mulţi ani, cifra de afaceri din America) căruia Fujitsu îi aruncă astăzi în faţă inimaginabila Sfidare. În ce constă fronda acestui David?

Comparat cu IBM, Fujitsu nu este deocamdată decât un modest constructor de material electronic. În

primul semestru al anului 1980, această societate japoneză n-a exportat decât cinci sute de calculatoare.

Aşadar, nu în direcţia fabricării de maşini, a dominării pieţelor pentru „material” şi-a orientat Fujitsu resursele şi priorităţile. *Ci în direcţia oamenilor şi, în acelaşi timp, a oamenilor din lumea a treia asiatică*.

Astfel Fujitsu a creat, acum şapte ani, două institute de formare, de pregătire a oamenilor nespecializaţi în informatică.

Unul în Japonia, „Fujitsu Computer School”, rezervat candidaţilor veniţi din ţările Pacificului. Acolo, cinci informai icieni japonezi de prima mână sunt afectaţi fiecărui grup de douăzeci, şi cinci de elevi, care fac un stagiu de şase luni – durată suficientă pentru însuşirea cunoştinţelor de oază menite să le permită participarea la „programare”, adaptarea locală la cutare sau cutare funcţie reclamată de calculatoare.

Celălalt institut a fost implantat în afara Japoniei: „Aslan Information Processing Center” funcţionează, din momentul creării, la Singapore, pentru toate ţările

vecine din Sud-Estul Asiei. El formează, în acelaşi fel, şi în limbile; lor, pe viitorii programatori a căror menire este ca, la întoarcerea acasă, să familiarizeze alţi candidaţi cu universul informatic, care reclamă întruna oameni şi iar oameni.

Acesta este calculul chibzuit pe care şi l-a făcut Fujitsu: *mai întâi oamenii*.

Programarea, sistemul de programe, însuşirea tehnologiei noi, mediul uman al maşinilor şi al limbajului lor, „transferul de tehnologie” la nivelul creierelor, pentru popoare care nu aparţin încă acestui univers şi care, prin metodele cele mai eficace, trebuie să ajungă neîntârziat la el, păstrând respectul pentru cultura lor.

Vedem schiţându-se aici un scurtcircuit capital: evitarea costisitorului, dificilului, îndelungatului proces pe care a trebuit să-l urmeze Occidentul – pentru a căuta să se ajungă *direct* la nivelul societăţii de mâine, cea pe care o edifică tehnologiile informaţiei pe creiere antrenate.

Aceasta e hotărârea pe care a luat-o Fujitsu: să mizeze totul pe oameni şi pe rolul lor primordial în

dezvoltarea tehnologică. De altfel, compania japoneză îşi amplifică sarcină în ceea ce priveşte „materialele”, fabricându-le fără scrupule după formula denumită în informatică „IBM compatibil”, integrând exact aceleaşi „frecvenţe”, pentru ca oricine utilizează un IBM să poată înlocui, cu exact acelaşi rezultat, fără adaptare sau transformare, aparatul cu care e obişnuit (50% din parcul mondial este controlat în continuare de IBM), printr-un aparat Fujitsu, de pe o zi pe alta, la cererea programatorilor locali…

În „memoriul Mitsubishi”, ponderat şi prudent, conform instrucţiunilor lui Doko, care a cerut, încă de când a început această muncă, „să nu se provoace reacţii de teamă exagerându-se capacităţile japoneze sau procedându-se la extra-l polări”, acesta este unul din puţinele capitole în care se angajează echipa de experţi. „Concluzia noastră, examinând mijloacele şi strategia firmei Fujitsu, este că această societate ar putea să rivalizeze cu IBM mai curând decât ne-o închipuim. Şi iată motivele:

1. «Transferurile de tehnologie» vizând direct oamenii pe care Fujitsu îi pregăteşte în institutele

sale, în Japonia şi în afara ei, reprezintă un factor nou, chemat să ducă la dezvoltarea esenţială. Experienţa dobândită de Fujitsu în acest domeniu atât de special ar putea să constituie un avantaj determinant faţă de IBM.

2. Chiar această strategie, axată pe dimensiunea umană a progresiei informaticii, i-a adus firmei Fujitsu un alt atu. Tehnologiile firmei Fujitsu nu sunt resimţite ca nişte «corpuri străine» în mediile nejaponeze unde încep să se implanteze. Ele sunt într-o oarecare măsură integrate mai dinainte acolo datorită înrădăcinării umane care le-a precedat.

3. Strategia IBM, în această privinţă, nu pare să se fi subordonat încă nevoilor imperative ale competiţiei în informatică, care o apropie mai degrabă de «înaintarea unor luptători de gherilă» decât de o confruntare de putere între mari maşini, a căror prezenţă fizică devine din ce în ce mai puţin necesară în urma progreselor telecomunicaţiilor.

Considerăm ca un prim semn al acestui lucru faptul că de anul trecut, din 1979, numărul de pe piaţă al calculatoarelor IBM instalate în Japonia a scăzut,

pentru prima oară, sub numărul înregistrat numai de unul din constructorii locali Fujitsu.

4. Această tendinţă înclină să se accentueze, deoarece IBM îşi menţine încă principiul «controlului de sută la sută» al filialelor sale din străinătate. Această politică a şi provocat oarecari dificultăţi şi fricţiuni în mai multe din ţările industrializate. Şi va provoca, şi mai multe când se va extinde informatizarea în lumea a treia. Cu atât mai mult cu cât Fujitsu, gata să intre în concurenţă, se va prezenta cu strategia inversă: control local şi participare japoneză minoritară.

Ultimul factor este «mediul» ştiinţific şi tehnic în care, în ceea ce priveşte esenţialul deciziilor strategice şi al aplicării inovaţiilor sale, funcţionează celula-mamă a imperiului IBM – mediul american.

El este, neîndoios, cel care i-a dat IBM-ului, vreme atât fie îndelungată, o mare parte din vigoarea şi creativitatea pa. Odată cu scăderea progresivă a productivităţii şi a forţei de inovaţie a structurii economice americane în anii ’70, Reest mediu a sărăcit.

În concluzie: ni se pare că au fost întrunite condiţiile fientru ca mondializarea informaticii să confirme valoarea Bpţiunilor firmei Fujitsu. Actuala disproporţie a forţelor, favorabilă încă, şi chiar în mod zdrobitor, IBM-ului, atât în cifre cât şi în materiale, s-ar inversa atunci, pe măsură ce sistemele de programe, fondate în exclusivitate pe factorul «nan, ar dobândi o preponderenţă crescândă".

I Ceea ce raportul trecea sub tăcere este că, în momentul fii care era redactat acest pronostic, semnele de scădere a puterii IBM-ului începuseră să apară.

Vara trecută, uriaşul se pomenise întâia oară în situaţia pe a fi obligat să împrumute o primă tranşă de 1, 5 miliarde Ide dolari şi să emită, în completare, prin intermediul unui consorţiu bancar, un împrumut cu obligaţii în valoare de Iun miliard de dolari. Fiind vorba de IBM, operaţia n-ar fi Brebuit să prezinte nicio dificultate. Dar, având în vedere pnalizele întocmite pe piaţa informaticii previzibilă pentru Şuiii ’80 (ani în care urma să se acopere împrumutul), ea nu se mai prezenta, pare-se, ca lipsită complet „de

orice risc”, în cele din urmă IBM-ul a solicitat un angajament special, de trei sute de milioane de dolari, Arabiei Saudite…

Putem să ne dăm seama de însemnătatea acestor indicii dacă ne vom referi la două lucrări, care, la începutul deceniului al optulea, au examinat… cazul IBM”, descriind atuurile remarcabilei sale aventuri.

Una este a americanului William Rodgers, care scria în H. Biography of IBM”: „În întreaga istorie n-a existat nicio altă întreprindere care să angajeze astfel de investiţii în inovaţii tehnologice. Nu s-a putut ajunge la o asemenea politică decât datorită enormelor rezerve financiare ale acestei societăţi *şi creditului său aproape nelimitat*”.

Cealaltă lucrare este a francezului Robert Lattes care, în „Miile milliards de dollars”, explicând de ce, după părerea lui, concurenţii IBM-ului nu aveau, până nu demult, nicio şansă reală de a câştiga în faţa uriaşului o parte însemnată a pieţei, scria: „Dacă vreunul din constructorii care-l concurează încearcă să-i ciupească IBM-ului măcar 1% din piaţă, aceasta înseamnă pentru el o creştere colosală, mai mare de

35% pe an. Dacă o asemenea creştere poate fi imaginată pentru o scurtă perioadă, ea este imposibil de menţinut vreme îndelungată. Ea ridică probleme imposibil de rezolvat. Şi, dimpotrivă, o sporire cu 1% a cotei IBM-ului pe piaţă nu reprezintă decât un efori cu totul neînsemnat".

Aceasta se întâmpla ieri. În universul *dinainte* de microprocesoare, aceste micuţe maşini de nisip, devoratoare de materie cenuşie, care le-au redat oamenilor supremaţia.

După cum arată raportul Mitsubishi: „Dacă Fujitsu poate să aibă ambiţia, de o îndrăzneală care până de curând părea de neînchipuit, să se situeze pe picior de egalitate cu IBM-ul, aceasta se datorează faptului că Fujitsu şi-a conceput atacul într-o formă complet nouă, cea a formării şi specializării prealabile a oamenilor şi echipelor, pentru programarea viitoarelor maşini, în vederea unei reţele informatice mondiale şi unificate:

IBM continuă să domine. Dar simplul fapt că proiectele firmei Fujitsu sunt considerate, în mediile avizate ale electronicii şi băncii, ca „rezonabile", pune

în lumină amploarea revoluţiei tehnologice care are loc în Japonia.

Odată cu introducerea masivă, de zeci de milioane pe an, a acestor „luptători de gherilă” care sunt microprocesoarele1, această revoluţie se extinde continuu şi nu va mai cunoaşte graniţe.

Dar dacă Fujitsu poate să sfideze – astfel IBM-ul, aceasta se datorează faptului că, paralel, societatea japoneză în ansamblul ei se pregăteşte în mod deliberat să facă un salt din trecut în viitorul deschis prin breşa tehnologică creată de aceste microprocesoare

Savantul englez Christopher Evans – care a scris, înainte de a muri în 1979, cel mai bun studiu despre consecinţele revoluţiei tehnologice, intitulat, tocmai în semn de omagiu adus microprocesoarelor… Giganţii minusculi” – formula astfel pronosticul său asupra Japoniei anilor ’80:

1 Fabricanţii de micronrocesoare au vândut în întreaga lume: 2.500.000 de celule în 1976; 27.000.000 în 1978; 57.000.000 în 1979; iar pentru anul 1980. sunt prevăz. ute 100.000.000.

„În cursul unei conferinţe care se ţinea la Londra, la sfârşitul anului 1977, am fost invitat de preşedintele uneia din societăţile japoneze producătoare de calculatoare. Acesta mi-a explicat, punct cu punct, care avea să fie strategia. industrială a ţării sale în anii ’80. Japonia a reuşit să devină cea mai activă şi cea mai productivă putere economică de după război, cu uzine noi şi fără o moştenire industrială apăsătoare, cu o estimare foarte exactă a ceea ce aveau să fie pieţele mondiale în anii ’50 şi ’60. Acum Japonia se pregăteşte să înfrunte faza următoare…

Criza petrolului şi modificările survenite în echilibrul economic mondial arătau că Japonia ar fi incapabilă să-şi menţină nivelul de trai dacă ar continua să se bazeze exclusiv pe metode de îmbogăţire atât de clasice ca exf-rtul de aparate de fotografiat, de magnetoscoape, de motociclete, de maşini… Drept care, soluţia nu prezenta niciun fel de echivoc: Japonia trebuia să devină prima putere informatică a anilor ’80.

Pentru atingerea acestui ţel, industria japoneză

se pregăteşte să injecteze, din 1975 până în 1985, 70 de miliarde de dolari în informatică. La sfârşitul lui 1979, vor fi fost fceja investite 30 de miliarde şi efortul Japoniei se va afla Ha mai mult de jumătate din drum. Jumătate din acest fa-Ibulos buget va fi consacrat iniţierii oamenilor, respectiv aproape *3 miliarde de dolari pe an*...

Aceste precizări spulberau ultimele mele îndoieli în privinţa posibilităţii Japoniei de a ajunge în scurt timp pe primul loc în informatică—.

În acelaşi timp, oamenii de ştiinţă şi economiştii căutau evident să înţeleagă, să explice ceea ce se întâmplase atât de recent, atât de brutal cu industria americană în ansamblul ei.

Echipa de la conducerea primei reviste economice a Statelor Unite, „Business Week”, a publicat, în primăvara anului 1980, un dosar intitulat... Declinul american – În care; a adunat un vast ansamblu de date asupra acestui fenomen neaşteptat şi care continuă să se accentueze.

„Fenomenul de învechire a ansamblului parcului industriahamerican are efecte devastatoare. Creşterea

economică, care n-a coborât niciodată sub 4% pe an timp de două decenii, a început să scadă la mai puţin de 3% în prima parte a anilor! 70. Nivelul de trai american, care a fost întotdeauna pe locul întâi până în 1972; nu se mai situa, în 1979, decât pe locul cinci. Rata inflaţi ei era, pentru prima oară în istoria americană, superioară i mediei acelora din toate celelalte ţări industriale.

Aceşti indicatori macro-economici nu ţin seama de un fenomen mai profund.

La originea acestui declin putem observa – făcând o paralelă foarte frapantă de altfel – o «oboseală» a structurii economice a ţării, asemenea acelfâia apărute în secolul al XIX-lea în Marea Britanie, şi care>ia nu i s-a găsit niciodată leacul... Problema de a şti dăcât America va putea să se «reindustrializeze» cu ajutorul unor tehnologii noi. după o atât de mare rămânere în urmă, depinde în mare măsură de capacitatea sau incapacitatea factorilor de răspundere şi a oamenilor de ştiinţă de a provoca o mişcare de renaştere. Se cuvine deci să aflăm care este starea de spirit a opiniei publice”.

Daniel Yankelovich, preşedintele institutului Skelly and White, declară: „Starea de spirit a opiniei publice reflectă un sentiment profund de teamă şi chiar de spaima Oamenii simt că neliniştea lor individuală este justificată de starea în care se află întreaga ţară”.

O altă persoană cu funcţie de răspundere consultată de echipa de la „Business Week”, şeful serviciilor ştiinţifice al faimoasei Xerox Corporation, precizează: „Numai cu greu am putea găsi astăzi ceva care să semene cu gradul de inovaţie din anii ’50 şi: 60 în Statele Unite. Forţele tehnologice esenţiale care făuresc noua lume industrială rămân, în ceea ce ne priveşte, la descoperirile făcute înainte de 1970. Acum altele sunt ţările în care ele integrează inovaţii de dată mult mai recentă în structura industrială”.

Directorul financiar al corporaţiei Naţional Semiconductor, ştiind bine despre ce vorbeşte, deoarece lucrează într-una din acele industrii de vârf unde s-a instalat o atmosferă de sterilitate, declară: „Ceea ce consider lucru] cel mai grav este constatarea că fiondurile publice vărsate de contribuabili sunt

înghiţite cu regularitate de acţiunea de *salvare a ansamblurilor industriale condamnate* în loc să fie destinate noilor sectoare de creştere”.

În sfârşit, cu prilejul unui seminar organizat de Rand Corporation, profesorul Keith Pavitt, de la Universitatea din Sussex, pune următorul diagnostic:

„Statele Unite prezintă *primele simptome ale făului englezesc*: productivitate slabă, un recul pe pieţele mondiale, scăderea competenţei profesionale, reducerea bugetelor alocate pentru cercetare. Ca şi Marea Britanie, America şi-a concentrat treptat efortul de cercetare *asupra sectoarelor legate de Apărarea naţională*: industria aerospaţială, rachete, turbine etc. Or, programele de apăr are – în materie de cercetare şi de producţie – creează obişnuinţe şi atitudini dăunătoare atunci când e vorba să intre într-o adevărată concurenţă pe pieţele mondiale de echipamente civile”.

Tot aceştia au fost anii în care Japonia a reperat semnele prevestitoare ale revoluţiei ce avea să vină. Ei sunt, de asemenea, anii în care ea a suferit „şocurile petroliere” succesive. Era şi rămâne cea mai

vulnerabilă. Dar s-a servit de această situaţie pentru a accelera transformarea sa pe calea „societăţii informatice”, unde *informaţia* va fi chemată, după cum vom vedea, să înlocuiască, ceea ce era *energia* clasică în societatea de ieri.

Japonia a fost astfel împinsă spre viitor, odată mai mult, printr-o constrângere exterioară. Dar, de data aceasta, nu era singură într-o asemenea situaţie. Cum ne putem explica existenţa, în însăşi America şi în Europa, a unei orbiri atât de îndelungate, a unei acceptări atât de pasive a continuării modurilor de producţie de odinioară?

În studiul său asupra acestei boli a anilor: 70, Milton Wessel scrie în „Freedom’s Edge”:

„Efectele sociale ale informaticii n-au făcut aproape niciodată obiectul unei adevărate dezbateri publice. Aceasta din cauză că celor ce nu sunt informaticieni le repugnă ideea de a lăsa să li se vadă ignoranţa în materie. O asemenea atitudine explică de ce principalii economişti se feresc să abordeze subiectul industriei informatice, în ciuda caracteristicilor ei cu totul noi. Ea explică, de

asemenea, de ce sociologi şi filosofi, ale căror reflecţii şi scrieri ar fi trebuit de multă vreme să se axeze pe informatică, evită acest subiect şi prin aceasta perpetuează propria lor ignoranţă ca şi aceea a publicului. În sfârşit, ea explică de ce universităţile noastre, care ar fi trebuit să fie centrele activităţii intelectuale legate de această nouă tehnologie, lasă atât de puţin loc studierii, fundamentale totuşi, a efectelor sociale ale informaticii”.

Acum însă orice polemică este închisă şi ar fi sterilă. Presiunea irezistibilă a energiei scumpe, apelul O.P.E.C.-ului şi, paralel, cel al lumii a treia în curs de dezvoltare nu mai lasă loc ezitării. Astăzi se ştie că există o cale.

Scăderea foarte rapidă a preţului microcalculatoarelor, volumul lor din ce în ce. mai redus, folosirea lor din ce în ce mai uşoară de către oameni nespecializaţi trebuie să provoace o expansiune generală. De acum înainte pieţe importante vor putea să se deschidă în lumea a treia. Însemnătatea acestor noi pieţe va asigura pretutindeni o nouă creştere… Industria informatică

va urma acelaşi drum pe care a mers odinioară automobilul, care şi-a demonstrat capacitatea de a da naştere unei întregi serii de industrii conexe.

Electronica o va face cu o vigoare sporită, favorizând o creştere din ce în ce mai diversificată.

De aceea trebuie să se pună capăt oricăror tergiversări, să se înţeleagă reticenţele şi să se facă în sfârşit efortul necesar. Acesta nu va deveni posibil decât pe baza unei informări larg răspândite, simplă şi explicită, asupra acestor noi tehnologii ale căror mecanisme, atât de apropiate totuşi de om, atât de uşor asimilabile până şi de copii, rămân obscure, dacă nu chiar ameninţătoare, în ochii marii majorităţi.

„Prea complicat” spun „experţii”. A înţelege de unde vine microprocesorul şi perspectivele pe care le deschide este, dimpotrivă, la îndemâna fiecăruia.

Incomprehensibil este refuzul de a lămuri aceste adevăruri noi care arată cheia viitorului nostru.

Calculul domesticit

Perioada pe care o trăim asistă la realizarea întâlnirii dintre o serie de intuiţii geniale – unele foarte vechi, rămase mult timp neterminate – şi de

descoperiri fundamentale în domeniile matematicilor, logicii, fizicii, tehnicii, care încetează să se mai ignore unele pe altele pentru «se conjuga. Din acest moment câmpul posibilului se lărgeşte.

Totul a pornit de la calcul şi totul se reîntoarce la el. Stăpânirea progresivă, anevoioasă, a puterii cuprinse de milenii *în număr* este aceea care a izbutit până la urmă să ne făurească armele.

Aceste numere pot să spună totul, să traducă totul, să exprime totul, să transmită totul, să restituie totul, să difuzeze totul – cu excepţia sentimentelor –, dacă găseşti cheia folosirii lor.

Mulţi oameni s-au succedat în această lungă cucerire. Dar comunitatea ştiinţifică este unanimă în a distinge printre ei câteva nume care au marcat etapele hotărâtoare – de la abacul Antichităţii până la microelectronica zilelor noastre.

Încă în perioadele celor mai vechi civilizaţii, omul a fost hăituit, după expresia lui Pitagora, de „obsesia calculului” – prelucrarea numerelor.

Lui Pitagora i se atribuie, prin secolul al VI-lea î.e.n., inventarea primului instrument al acestei

prelucrări: tabla înmulţirii.

Lucrurile au rămas aici multă vreme. Naşterea, cu mult mai târziu, a seriei de intuiţii care au dus la informatică se datorează, în primul rând, minţii lui Pascal.

— Am văzut, când am citit omagiul pe care i l-a adus inventatorul japonez Masaru Ibuka, cum puterea minţii lui Pascal a fost îmboldită de voinţa paternă. La vârsta de unsprezece ani. În 1634, Biaise Pascal alcătuise deja un… tratat al sunetelor –, sub îndrumarea stimulatoare a tatălui său, a cărui meserie era de a strânge impozite în cadrul Administraţiei franceze.

Băiatul, care învaţă şi observă tot timpul munca plicticoasă pe care e constrâns s-o facă tatăl lui, caută un mijloc de a-l ajuta.

Acesta e momentul în care trasează, la nouăsprezece ani, planurile pentru o „socotitoare mecanică –, înzestrată cu angrenaje şi rotiţe montate pe nişte axe. Progresul realizat de el constă în faptul că a operat, pentru prima oară.

„Reţineri” în calcule. Aşa a apărut prima „maşină

de calculat” din lume.

A fost botezată „pascalina”, construită în mai multe exemplare, chemată curând la o foarte rapidă dezvoltare – care a fost întreruptă. Mai întâi de ostilitatea înverşunată a tuturor slujbaşilor de la conturi, care au văzut în ea o ameninţare pentru slujba lor; apoi de moartea prematură a lui Pascal, a cărui fecunditate intelectuală s-a desfăşurat de altfel cu mult mai mult în direcţia pasiunii sale filosofice şi religioase decât pentru a-şi impune maşina de calculat.

Când a murit Pascal, învăţătura şi ideile lui se bucurau de o mare faimă; dar maşina sa fusese dată uitării de toată lumea.

De toată lumea, în afară de un alt copil minune, cu douăzeci şi cinci de ani mai tânăr decât Pascal, născut la Leipzig în 1646, care auzise vorbindu-se de invenţia lui Pascal şi care a sesizat esenţialul: *complexitatea crescândă* a progreselor societăţii, care se manifestă în întreaga Europă a secolului al XVII-lea, *acumularea de cunoştinţe, care devin copleşitoare, tiu vor fi stăpânite, utilizate, puse în*

slujba omului decât dacă se va ajunge la mecanizarea, la automatizarea „prelucrării numerelor”.

Leibniz a lărgit cu îndrăzneală câmpul şi perspectivă: introducând datele astronomice şi funcţiile trigonometrice. Curând a mai adăugat şi o altă intuiţie fecundă, ceea ce el denumea, chiar de pe atunci, „sistemul nou al naturii şi al comunicării”. Printr-un optimism fundamental, este aplecat spre om şi destinul său, spre dinamismul naturii sale. spre capacitatea sa cerebrală şi legătura esenţială care-l ataşează de universul înconjurător. „Nu există nimic în intelect care să nu fi fost mai înainte în simţuri, în afară de intelectul însuşi”, scrie el într-o formulă celebră.

Pentru a „înregistra” lumea exterioară, a permite intelectului să-i înmagazineze datele, să le acumuleze, să le conserve, să le transmită, inventează o „roată multiplicatoare”, prevăzută cu nouă dinţi de lungime inegală, ceea ce ne îngăduie să vedem, trei secole mai târziu, în ce măsură sreprezentat ea însăşi matricea primelor calculatoare electronice ce aveau să se nască în anii ’60.

Tot el este cel care, primul, procedează la simplificarea radicală a aritmeticii care va deveni sângele şi viaţa clec-Ironicii şi. a telecomunicaţiilor noastre: *calculul binar*, *care.* Înlocuieşte întreaga *scriere a numerelor* prin numai două semne şi atât: O şi 1. Zero şi unu… Marea aventură începe.

Se ştie că principiul fundamental de funcţionare al tuturor calculatoarelor moderne se bazează pe acest o şi pe acest 1. Ele nu cunosc şi nici nu vor cunoaşte alt semn. Însă pot să scrie astfel toate numerele, până la infinit. Aceasta e aritmetica binară, de o simplitate atât de nouă, încât va da naştere, una după alta, prin însuşi faptul că este cea mai Simplă, tuturor capacităţilor tehnologiei informatice.

Cu scrierea binară, se pleacă de la O, care se scrie O. Se continuă cu 1, care se scrie 1. Se ajunge la 2. A accepta să adaugi numărul 2 ca un al treilea semn ar însemna să te îndepărtezi de simplitatea esenţială a calculului binar, şi să te pierzi. Deci, numărul 2 este respins. El va fi scris: 10. Se ajunge la 3: el e scris 11. Numărul 4 se scrie 100 (tot numai două semne). Numărul 5 se scrie (notaţia devină

automată): 101. Numărul 6: 110. Numărul 7: 111. Numărul 8: 1.000. Numărul 9, datorită constrângerii inflexibile a binarului: 1001. Şi aşa mai departe pentru 10, 11, 12, 13, 14, 15 (1010, 1011, 1100, 1101, 111Ü 1111). Întotdeauna numai două semne.

Ajungându-se la 16, s-au epuizat toate combinaţiile – pe o lungime de patru – a celor două semne o şi 1. Trebuie, aşadar, s-o lungim. 16 se scrie deci: 10.000.17 devine: 10001. Şi aşa mai departe.

Leibniz dovedeşte că numai această manieră de a număra, care nu foloseşte decât două semne, va permite unor maşini să înregistreze, să reţină, să combine, să facă să funcţioneze o masă nelimitată de semnale de comunicaţie de orice natură, din orice ştiinţă, din orice limbă, cu o singură condiţie – simplă – că ele să fie traduse mai înainte în cifre care sunt după aceea codificabile – fără limite – prin cele două semne o şi 1, şi numai prin ele. Totul fusese descris, definit. Rămânea să fie realizat.

Cu alte cuvinte: să fie branşată această simplificare la aplicaţii infinite pe maşini capabile să o exploateze. Căci nici vorbă nu poate fi ca să se apuce

creierul omenesc să adune, să înmulţească, să combine mase atât de volumi noase de o şi de 1. Dacă numărul 17 se traduce prin 10001 ne închipuim ce poate reprezenta scrierea, în limbaj binar a lui 117 sau a lui 1017. Este deci un limbaj cu proprietăţ infinite, deoarece nu va avea niciodată nevoie decât d (două semne *pentru a exprima totul*, dar care nu va fi utilizabil decât de maşini anume concepute pentru el, adică din ce în ce mai rapide, capabile să facă să se succeadă cu toate viteza secvenţe aritmetice de o asemenea lungime.

Viteza de calcul va deveni cheia puterii, a utilităţii oricărei maşini. Ca şi războiul, despre care Napoleon spune: că este „o artă simplă constând numai din a executa”, totu’ se reduce aici la o problemă de aplicare.

După francezul Pascal, după germanul Leibniz, vine rândul englezului Babbage, care, la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, construieşte prima maşină adaptată la înregistrarea şi.la combinarea noii scrieri matematice binare. În 1822, o prezintă în faţa Societăţii regale, însoţind-o de

o comunicare: „Observaţii asupra aplicării maşinilor la calculul matematicilor.

Repede ameliorat, instrumentul lui devine „maşina analitică” ce cuprinde deja elementele esenţiale a ceea ce va fi calculatorul programabil: *echipamentul de intrare*, care înregistrează semnele binare; *unitatea de calcul*, care este procesorul; *unitatea de control*, care asigură efectuarea de către maşină a sarcinii ce i-a fost fixată; *unitatea de memorie*, unde toate cifrele pot să rămână şi să aştepte, după voia noastră, momentul în care vor trebui să intervină; în sfârşit, *echipamentul de ieşire*, care furnizează rezultatul operaţiilor programate la început. Acestea sunt, într-adevăr, cele cinci echipamente-cheie în forma lor definitivă.

Rămâne totuşi o dificultate: volumul maşinii lui Babbage. O serie întreagă de alţi inventatori se vor ocupa nu să traducă informaţiile, comunicările, problemele într-o altă codificare decât binarul, care s-a împământenit pentru totdeauna; nu să modifice cele cinci funcţii de bază ale maşinii lui Babbage, întocmită potrivit unei logici ce nu se va mai schimbă; ci să

realizeze două progrese esenţiale: micşorarea obiectului (mai târziu se va spune: miniaturizarea) şi viteza internă de calcul a maşinii, condiţie şi definiţie a puterii sale de lucru.

Mai trebuie să citez trei nume, şi cu aceasta am termi – îl, pe calea regală a acestei aventuri a spiritului căreia II Muorăm astăzi mijloacele viitorului nostru.

Francezul Jacquard, inventatorul controlului automat:,} războaielor de ţesut prin „cartele perforate” (se ştie ce ătălii legendare a trebuit să poarte cu ţesătorii din pricina lor), aplică la maşina lui Babbage chiar această metodă au telelor, datorită intervenţiei unei tinere englezoaice, paRonate de matematică; contesa Ada de Lovelace, fiica lui jyron, care publică două eseuri: „Observaţii asupra mâhnii domnului Babbage”, apoi „Analogie între ţesătura, efec—uată de dl. Jacquard, de frunze şi flori şi ţesătura, efec-uată de dl. Babbage, de motive algebrice”.

De aici a ieşit primul calculator, denumit încă „maşină analitică”, şi căreia Ada de Lovelace ştie să-i

dea definiţia finală. Fiind întrebată: „Putem oare considera că maşina este creatoare sau nu?”, ea a răspuns: „*Maşina n-are pretenţia să creeze. Ea poate face tot ce i se va cere. Dar nu va avea niciodată puterea să anticipeze o relaţie. Unică să competenţă este de a ne ajuta să găsim*”.

Ada de Lovelace a murit şi ea tot tânără, la treizeci şi şase de ani. În semn de recunoştinţă pentru pasul hotărâtor care a fost făcut datorită ei, Ministerul american al Apărării, Pentagonul, atunci când a hotărât în 1979 să unifice numărul excesiv de limbaje informatice utilizate în marile calculatoare de care depind sistemele sale de rachete, a botezat acest limbaj unic „Ada”.

În sfârşit, ultimul care a intervenit pentru a se ajunge la calculatorul *electronic* propriu-zis: ungurul von Neumann, naturalizat american. Lucrând după ultimul război la programul nuclear, el s-a preocupat de maşinile de calculat şi a adus două ultime invenţii decisive la calculatoarele pe cale de a se naşte.

Mai întâi utilizarea, pentru semnalizarea binară, a elementului celui mai mic, mai uşor şi mai rapid

care poate exista: minusculul „electron”, care gravitează în interiorul atomului în jurul nucleului. De două mii de ori mai mic decât atomul însuşi, el poate, impulsionat de un curent slab, să circule foarte repede în circuitele calculatoarelor, într-o mişcare de du-te-vino: O şi 1. Aceasta reprezintă naşterea „electronicii”.

După acsea von Neumann integrează în „calculatorul electronic” capacitatea de memorie internă în însuşi sânul calculatorului, astfel încât programele sau instrucţiunile ce i se dau să poată să se înscrie în el, să se combine în el, să acţioneze unele asupra altora, să se modifice – pe scurt, să trateze în toate chipurile informaţia furnizată. Aceasta reprezintă începutul societăţii „informatice” în care intrăm.

Informaţia de care e vorba pentru maşina de calculat, apoi pentru calculatoare, apoi pentru microprocesoare, şi, pentru noi, în aventura „revoluţiei tehnologice” care duce la „societatea informatică”, nu este ceea ce poartă în limbajul curent această denumire. Nu sunt „ştirile” din presă, de la

radio, de la televiziune. Este, după adevărata sa definiţie şi substanţă, *unul din cele trei principale elemente constitutive ale Naturii*.

Aceste trei elemente constitutive fundamentale, care furnizează materialele necesare activităţilor şi creaţiilor omului pornind de la natură, sunt: *materia*, *energia*, *informaţia*.

Aşadar, pentru a sesiza aici esenţa şi rolul informaţiei, trebuie să facem un prim efort de a uita semnificaţia sa banalizată şi limitată. Tot ceea ce constituie un *mesaj* este o informaţie. Un semnal roşu care se aprinde, ţipătul său mirosul unui animal, pâlpâirea unei stele, o scânteie electrică – constituie, de fiecare dată, o moleculă de informaţie, un element informatic.

Virusul minuscul din natură, vizibil numai la microscopul electronic, conţine în *memoria* sa *genetică* [1]o sumă considerabilă de informaţii: echivalentul mai multor pagini dactilografiate. Primul stadiu de „memorie” al unui minicalculator. Invenţiile cele mai fecunde din ultimii ani, dincolo chiar de

1 O vom vedea în partea a patra.

electronică, şi deja la graniţa aplicării la domenii noi şi deosebit de importante, se vor datora în *biologie* descoperirii legăturilor dintre proprietăţile fiinţelor vii, până la cele mai mici (microbi, virusuri), şi informaţia însăşi, materie primă a puternicelor noastre instrumente, în legătură permanentă cu energia.

Într-adevăr, în fiecare schimb de informaţie există energie consumată sau liberată. Când se înscrie un element de informaţie pe o memorie (element esenţial al puterii calculatoarelor), avem de-a face cu o energie fixată. Ori de câte ori o memorie restituie, sub impulsul calculatoarelor, informaţie şi ne-o livrează, avem de-a face cu o energie liberată. În ansamblu, calculatoarele electronice, devenite maşinării complexe, din ce în ce mai mici şi din ce în ce mai puternice, reprezintă tocmai *sinteza domesticită* a capacităţii Naturii, până aici riscantă şi dezordonată, de a fixa şi de a schimba informaţie.

Astfel împresurată şi sechestrată, *informaţia* este vitală, ca *energia*, a cărei soră interschimbabilă este. Şi am putut să rezumăm ansamblul evoluţiei speciilor

vii remarcând că, în progresul său neîntrerupt, începând din vremuri străvechi, totul s-a petrecut ca şi cum, în bătăliile pentru selecţie, câştigătorul era *întotdeauna* specia cea mai bogată în *informaţie*. Ceea ce savantul francez Jacques Ruffié a tradus prin această formulă: „Evoluţia coincide cu accentuarea complexităţii şi a psihismului”.

Bogăţie, putere, informaţie înseamnă în cele din urmă, în ultimul stadiu, stadiul nostru: memorii complexe şi capacităţi de comunicare. De unde, pe baza stăpânirii calculului, explozia informatică şi consecinţele sale în lanţ.

Trecerea la microprocesor

Puterea calculatoarelor, stăpâne şi exploatatoare ale celei dintâi dintre materiile prime – Informaţia –, va creşte neîncetat odată cu viteza de calcul. Mărimea lor, ca şi preţul de cost vor scădea. Se trece de la calculatorul iniţial, care avea dimensiunea unei piese mari, la tranzistori, la circuite integrate, la „chip”-urile de siliciu ale noului şi atotputernicului microprocesor.

Microprocesorul, celulă de bază a noului univers

al informaticii care, în cadrul evoluţiei, ia locul universului industrial, este cel mai recent rezultat al stăpânirii calculului de către maşină, a cărei etapă hotărâtoare datează de la apariţia *tranzistorului*, inventat în 1947 de matematicianul William Schockley, de la societatea americană Bell.

Acest tranzistor este o mică bucată de materie zisă „semiconductoare”, deoarece tocmai *impurităţile* sale reperate sunt cele care dau electronilor facultatea de a se mişca, sau nu, sub impulsul unei energii infime. Vedem convergenţa, combinaţia, care este sursa însăşi a noi creaţii, pornind de la sistemul domesticit ce leagă acum *materia* (impurităţi ale semiconductorilor), *informaţia* (redusă la simplitatea universală a limbajului binar) şi *energia* (care, ca şi în cazul atomului de altfel, are drept suport electronul).

Inventarea tranzistorului, circuit în care se conjugă materia, energia şi informaţia, este punctul de plecare a tot ceea ce urmează în lanţul calculatoarelor. Cu cât calculatorul va putea să integreze mai multe circuite, cu atât mai mari vor fi capacitatea şi puterea sa.

Curând, aceste circuite integrate în calculator vor fi numărate cu miile, apoi cu milioanele, apoi cu miliardele. Creierul uman, care serveşte în permanenţă drept model pentru cercetători, are o capacitate de circuite de înregistrare de 225 *de milioane de miliarde*.

Firește, *au* fost necesare eforturi considerabile şi relativ îndelungate pentru a se ajunge la stăpânirea completă a volumului şi a costului maşinilor capabile să integreze un număr atât de fabulos de tranzistori: era condiţia însăşi a revoluţiei informatice. Din 1947 până în 1959, savanţii, în cea mai mare parte americani, îndeosebi cei de la Texas Instruments şi de la Fairchild, au izbutit să combine pe o singură pastilă mai mulţi tranzistori: au apărut *circuitele integrate* care încap în căuşul palmei şi vor permite reducerea rapidă a volumului calculatoarelor. În momentul în care au fost puşi o mie de tranzistori pe pastila unui circuit integrat, pe la începutul deceniului al şaselea, s-a ajuns la ceea ce se va numi „a doua generaţie” de calculatoare. Dar efortul trebuia continuat.

Căci pentru moment ne aflăm abia în stadiul unui

ajutor, remarcabil desigur, dar nu revoluţionar, dat muncii şi deciziei oamenilor. Deocamdată nu a avut loc mutaţia hotărâtoare.

Se trece atunci, pe o cale care va fi relativ lungă în cercetare, dar care nu mai prezintă mistere, la „a treia generaţie”: cea care permite înscrierea a zece mii de tranzistori pe o pastilă, pe un circuit integrat. Se ajunge astfel la *microcalculator* şi la calculatoarele de buzunar. Revoluţia se conturează la sfârşitul deceniului al şaselea. De-abia se naşte, nu este încă săvârşită. Aceste calculatoare, mici şi puternice, ale celei de-a treia generaţii, transformă deja capacitatea tuturor maşinilor industriale, aşa cum multiplică mijloacele de calcul şi de inovaţie ale creierului uman.

— Sânt difuzate şi utilizate foarte repede. Cu toate acestea, rămânem încă în economia industrială.

Vine „a patra generaţie”. Cea de la Very Large Scale Integration” (VLSI), integrarea pe o scară foarte mare, capabilă să imprime în mica pastilă de siliciu, care se pretează admirabil la acest lucru, o *sută de mii de tranzistori*. Pe mai puţin de un milimetru pătrat. Şi acesta este departe de a fi sfârşitul

drumului. Deja, în „Silicon Valley”, în California, şi în laboratoarele japoneze, în special la „Nip-pon Electric”, se întrezăreşte „a cincea generaţie”, care va pune pe un „chip” mai mult de un milion de tranzistori… Dar să lăsăm această nouă performanţă în laboratoare; ea nu ne priveşte încă, deşi este foarte aproape de a fi realizată, din două motive:

— Calculatoarele pe o pastilă (computers-on-a-chip) ale celei de-a patra generaţii sunt calculatoarele revoluţiei informatice pe care o trăim, aflată acum pe calea cuceririi exponenţiale a tuturor domeniilor de producţie, de activităţi şi, simultan, de ajutor multiplicat, domesticit, dat facultăţilor omului.

— Celălalt motiv de a ne concentra reflecţia asupra acestui stadiu al progresului este că pătrunderea fulgerătoare a invenţiilor în domeniul „materialelor” informatice, până la microprocesoare, nu mai reprezintă decât partea cea mai simplă, cea mai bine stăpânită, cea mai puţin costisitoare în cucerirea acestui nou univers care este societatea informatizată. Cealaltă a rămas mult în urmă: este partea „imaterială”, cea care nu mai poate fi făcută

decât din materie cenuşie – domeniu al sistemului de programe, domeniu al oamenilor –, ale cărei profunzime şi întindere determină eficacitatea calculatoarelor şi a roboţilor.

Actualele microprocesoare, fără să-i aştepte pe urmaşii lor din a cincea generaţie, pun deja temelia societăţii în formalizate. Sub conducerea de neînlocuit a gândirii umane, singura care poate hrăni domeniul sistemului de programe şi, dincolo de el, întreg mediul înconjurător, structura socială nouă fără de care maşinile, oricât de puternice ar fi, ar vedea în foarte scurt timp îngustându-li-se şi limitându-li-se capacităţile.

Aşadar microprocesorul este, pur şi simplu, o microplă-cuţă de nisip compact pe care e imprimat tot lanţul de operaţii efectuat de un calculator: unitatea de calcul, memoria datelor, programele, echipamentul de ieşire.

Fireşte, microprocesorul este *programabil*, după voie, pentru o funcţie sau alta, pentru o muncă sau alta pe care dorim ca el s-o îndeplinească. Să comande un aparat electric de uz casnic (declanşarea şi

oprirea, în momente dinainte prevăzute, a aparatelor din bucătărie, a electricităţii, a curăţeniei, a radioului, a televizorului, a magnetoscopului, a telefonului, a magnetofonului etc.); să regleze injecţia motorului unui automobil schimbând-o în fiecare clipă; să declanşeze şi să controleze procese industriale etc. Ele sunt deci, în ciuda pastilei minuscule ale cărei proporţii nu trebuie să ne păcălească, nişte maşini puternice: sisteme complete de microcalculatoare. De unde consecinţele lor revoluţionare.

N-am apucat încă să branşăm la aceste sisteme uzinele fără muncitori, domiciliile unde muncile vor fi automatizate, birourile unde operaţiile simpla trebuie să fie programate pentru a lăsa loc gândirii creatoare, uşurată treptat de sarcini unde nu este indispensabilă.

Roboţii, şi aici trebuie să ne schimbăm optică pentru a nu ne înşela în privinţa lor, nu numai că nu reduc nici pe departe nevoia de oameni, dar *sporesc* numărul oamenilor de care este nevoie. Şi fiecare om, ba. am zis chiar fiecare copil, poate, în câteva luni, să fie îndeajuns de bine informat, pregătit pentru a participa util, la nivelul lui, care nu va înceta să

progreseze, la „hrănirea cu inteligenţă umană” a universului circuitelor informatizate.

Sisteme informatizate care vor fi capabile să îndeplinească, la scara planetei, toate sarcinile neumane şi, în acelaşi timp, vor permite, de fapt vor impune, îndeplinirea creatoare a ceea ce este şi va fi întotdeauna apanajul omului. Şi numai al lui Ca să ne facem o idee despre forţa şi rapiditatea cu care se produc aceste progrese în materie de putere şi miniaturizare – paralele şi complementare – şi, în consecinţă, despre viteza cu care se dezvoltă societatea informatizată dependentă de ele, Christophe! * Evans ne propune următoarea ilustrare:

„Primul mare calculator, de prin anii ’50, a primit numele de «creier electronic». Cuvântul creier este folosit aici, după cum ştim, puţin cam abuziv. Dar, din comoditate, să-l menţinem. Creierul omului este compus din minuscule unităţi binare numite *neuroni*. Numărul lor în creierul omenesc ajunge la zece miliarde. Să vedem ce-ar reprezenta un calculator din prima generaţie, din anii ’50, pe care l-am vrea atât de puternic încât să aibă acelaşi număr de unităţi

funcţionale ca şi creierul nostru.

„Iată rezultatul: cu tehnologia bazată pe tuburi a anilor ’50, un calculator având o putere funcţională analoagă cu cea a creierului (fără să aibă, bineînţeles, capacitatea lui creatoare care rămâne o funcţie a omului) ar fi un apărat la fel de mare ca *întreg oraşul Paris*. Şi care, pentru a funcţiona, ar trebui să utilizeze toată energia reţelei metroului.

Cu tranzistorii din anii ’60, creierul calculator, dotat tot cu acelaşi număr de celule şi cu aceeaşi putere, are mărimea *Operei din Paris*. Şi funcţionează cu un generator de zece kilowaţi.

Cu circuitul integrat al anilor ’70, acelaşi creier calculator nu mai are, dacă putem să spunem aşa, decât mărimea unui *autobuz*. El poate fi branşat la reţeaua electrică obişnuită.

Pe la mijlocul deceniului al şaptelea, mărimea sa devine cea a unui *televizor*.

În 1978, ea nu o depăşeşte pe cea a unei simple *maşini de scris*. Şi putem să indicăm de pe acum că, odată cu microprocesorul, mărimea sa va fi, începând din 1980, mai mică decât cea a însuşi *creierului*

omenesc…”

Odată cu miniaturizarea, care va face din calculator „unul din obiectele tehnologice cele mai ieftine din lume”, asistăm la dezvoltarea fulgerătoare a vitezei, adică a pu ţerii de calcul şi de prelucrare a datelor. În anii ’70 se ajunsese la a milioana parte dintr-o secundă pentru fiecare operaţie. Acum s-a ajuns la *a miliarda* parte dintr-o secundă.

Cea mai recentă experienţă, realizată într-unul din laboratoarele IBM-ului, în ceea ce priveşte trecerea electronilor (care indică, la fiecare mişcare, cifrele o şi 1 ale întregului limbaj informatic), a permis să se ajungă îi viteza ultimă: cea a luminii. Adică 300.000 de km pe secundă.

Să evaluăm o clipă progresul pe care-l reprezintă acest lucru.

Pentru a străbate distanţa de la Pământ la Lună (350.000 de km), unui *avion cu reacţie*, cu o viteză de 900 de km/oră, i-ar trebui optsprezece zile. Unei *rachete intercontinentale*, cu o viteză de 10.000 de km/oră, i-ar trebui 35 de ore. *Luminii*, cu viteza ei, care este cea a electronului în noul aliaj ce i se oferă,

îi trebuie o secundă.

Cursa pentru micimea volumului calculatoarelor a progresat paralel cu cea pentru viteza sa interioară de lucru. Astăzi, tranzistorul de bază, celulă a, chip”-ului, pe care e instalat microprocesorul, măsoară 3 microni. Grosimea unui fir de păr de pe capul omului este de 100 de microni. Tranzistorul, vas sanguin al microprocesorului, este aşadar de treizeci de ori mai fin decât un fir de păr. Ceea ce-i permite unui microprocesor de un milimetru pătrat (înlocuind imensa hardughie pe care 6 reprezenta calculatorul până acum mai puţin de douăzeci de ani) să aibă – cu toate că e minuscul şi doar cu ceva mai scump decât nisipul din care e făcut – o putere considerabilă.

Prin programare, el va putea să *transforme* în muncă, în energic, în calcul toate instrucţiunile ce-i vor fi date…

Datorită acestei puteri şi înmulţirii ei prin numărul de microprocesoare care pot fi conectate între ele, roboţii şi toate creierele artificiale de care va fi nevoie pentru a îndeplini muncile asumate până în prezent de mâna de lucru vor fi înzestraţi cu o

capacitate prodigioasă. Intrăm în era a ceea ce se numeşte *creşterea exponenţială* a puterii calculatoarelor. Părăsim „creşterea lineară” care frâna încă pătrunderea lor în toate domeniile.

E vorba aici de o ultimă noţiune matematică ce trebuie înţeleasă pentru a ne da bine seama de ansamblul caracteristicilor „revoluţiei tehnologice”, menită să transforme industria, apoi economia, apoi societatea: *creşterea exponenţială*.

Vom împrumuta de la Evans o excelentă ilustrare a ceea ce înseamnă pentru o tehnologie – şi în special pentru microprocesoarele noastre, care prevestesc înlocuirea mâinii de lucru – această creştere exponenţială:

*

În creşterea lineară, rata creşterii rămâne constantă, iar viitorul poate fi, în consecinţă, prevăzut cu uşurinţă.

În creşterea exponenţială, rata creşterii se modifică în mod neîntrerupt. Exemplul cel mai simplu este cel al exponenţialei 2, mai cunoscută sub numele de efect de dublare, în matematică: „puterea a doua”.

Să luăm o foaie de hârtie de o grosime medie şi să o îndoim de cincizeci de ori. Să uităm pentru o clipă dificultatea pe care ar reprezenta-o o asemenea operaţie. Care va fi grosimea hârtiei după ce vom termina operaţia? Să nu uităm că vom dubla de cincizeci de ori grosimea obţinută după fiecare îndoitură. Desigur ar fi mai corect să vorbim aici de *înălţime* şi să ne aşteptăm la ceva destul de spectaculos.

Majoritatea celor care nu cunosc răspunsul la acest gen de probleme sugerează că e vorba de o grosime de câţiva centimetri. Alţii, care îşi dau seama că la mijloc e ceva, propun câţiva metri. Iar alţii, şi mai îndrăzneţi, presupun că înălţimea ar fi cea a coloanei din piaţa Bastiliei sau a Turnului Eiffel. Numai în mod cu totul excepţional s-ar găsi cineva care să răspundă: a muntelui Everest, convins că este maximum de ce se poate închipui.

Foarte puţini sunt cei care ştiu, sau admit, că acest extraordinar bloc de hârtie s-ar înălţa mai sus de Everest, de atmosferă, de Lună, de orbita planetei Marte… ca să ajungă la linia Asteroizilor!

Oamenii n-au asimilat încă acest concept, nici această experienţă. În răstimpul scurt pe care-l reprezintă viaţa noastră, în mod normal noi nu întâlnim decât schimbarea lineară şi, cu toate că universul este bogat în exemple de schimbări exponenţiale, ele ne apar atât de copleşitoare şi de nemăsurate, când ne dăm seama de realitatea lor, încât ne simţim complet depăşiţi.

Cea mai mare parte a exploziilor, de la grenadă până la bomba cu hidrogen, se bazează pe o funcţie exponenţială al cărei exponent este foarte mic.

Incapacitatea noastră de a face faţă unor probleme cum ar fi reducerea resurselor alimentare, poluarea atmosferică şi – cazul cel mai frecvent citat – creşterea populaţiei dă la iveală numai neputinţa noastră de a concepe şi de a aplica o asemenea noţiune.

Această problemă e importantă deoarece *tehnologia calculatorului este* pe *cale să intre într-o eră de creştere exponenţială, iar schimbările de ordin economic şi social legate de ea vor merge, pe urma ei, în acest ritm.*

Alvin Toffler ne avertiza în „Şocul viitorului”, publicat în 1970[2], că lumea începe să intre într-o eră de schimbări susceptibile să împingă instituţiile existente până la ultimele lor limite şi să arunce în aer noţiunile psihologice cele mai tradiţionale.

Printre reproşurile aduse cărţii „Şocul viitorului” se numără şi acela că urmăreşte cu orice preţ senzaţionalul, dar când o reciteşti după zece ani constaţi că Toffler subestima viteza cu care aveau să se schimbe lucrurile.

Cartea lui constituie o mărturie a iminenţei progresului tehnologic de care el e perfect conştient. Dar nu conţine nici cea mai palidă referire la extraordinarul factor de schimbare pe care-l reprezintă microprocesorul. Pentru bunul motiv că acesta nu exista încă… Nici nu s-ar putea găsi o dovadă mai bună a rapidităţii cu care evoluează lucrurile.

Fără să citeşti, fără să scrii

Ne-am făcut acum o idee destul de precisă despre capacitatea de lucru, practic nelimitată, pe

2 Versiunea în limba română a apărut la Editura politică în 1973. — Nota trad.

care microprocesoarele o pun şi o vor pune la dispoziţia oamenilor. Micro procesoarele fac şi vor face din ce în ce mai mult tot ce li se va cere. Iată în ce constă acea foarte mare schimbare care se numeşte „revoluţia tehnologică”.

În momentul în care sunt introduse microprocesoarele într-un aparataj industrial – indiferent din ce industrie –, tot ceea ce exista mai înainte, maşini şi locuri de muncă, încetează curând să mai aibă vreo utilitate. Calculatorul, robotul, poate să facă totul, mai repede, mai bine şi mai ieftin.

Uzina Toyota ne-a dat o dovadă, printre altele, în acest sens. Cu roboţii săi formaţi din microprocesoare programate, ea este de câteva ori mai productivă, mai rentabilă decât uzinele de automobile din Europa şi din America. Ea nu poate fi depăşită – decât de alţi roboţi şi de alte microprocesoare.

Acest lucru va fi valabil pentru *toate ramurile industriale*.

Apoi acest lucru va fi valabil, paralel, pentru *aparatele de uz casnic* care îndeplinesc muncile necesare într-o casă.

Apoi va fi la fel de valabil pentru orice muncă de birou cu diversele sale instrumente: facsimile automatizate, maşini de scris auto-corectoare şi fără claviatură, maşini de fotocopiat programabile care vor elabora singure textele potrivit instrucţiunilor date, documentare informatizată fără niciun material de clasare pe o memorie de calculator, unică şi nelimitată, suprimarea tuturor documentelor fizice, de hârtie, şi a înregistrărilor telefonice, înlocuite toate printr-un singur aparat integrat cu câteva clape – pentru a trimite mesajele – şi cu un ecran – pentru a le recepţiona, din indiferent ce colţ al lumii.

Ansamblul muncilor îndeplinite zi de zi într-un birou va putea fi din acest moment organizat şi programat potrivit instrucţiunilor date – de un microcalculator, cu o memorie de înregistrare capabilă de pe acum să conţină mai multe informaţii şi date documentare decât e necesar.

Un exemplu al rapidităţii cu care intervin microprocesoarele în modul cum funcţionează munca noastră obişnuită îl constituie acel centru de informaţii şi de decizie care este Casa Albă. În 1979,

la Casa Albă se aflau 54 de terminale de calculatoare. În 1985 vor fi instalate 1.000. Sediul preşedintelui va fi atunci complet informatizat, comunicând permanent, în ambele sensuri, cu toate serviciile care depind de instrucţiunile date de el sau care trebuie să-l informeze.

Acelaşi lucru se va întâmpla, păstrând proporţiile, la orice birou din orice domeniu de producţie şi de creaţie. Vedem deci că aplicaţiile acestei inovaţii sunt nenumărate.

Încă de pe acum „home computer”-ul (*calculatorul la domiciliu*) este menit să îndeplinească în fiecare casă multiple sarcini. Considerat la început ca un joc, acum i se descoperă caracterul de neînlocuit datorită aplicaţiilor sale în toate domeniile vieţii cotidiene.

Cele două domenii unde, începând cu Japonia, microelectronica este mobilizată în prezent pentru a accelera îndeplinirea tuturor sarcinilor sunt cele două domenii vitale: *educaţia* şi *medicină*.

Să notăm, în primul rând, că dezvoltarea celuilalt stâlp al universului post-indüstrial, cel al

telecomunicaţiilor, a permis acum să se multiplice aplicaţiile electronicii şi să se conceapă viitoarea sa etapă, *integrarea mondială*, începând din clipa în care comunicarea la distanţă, în formele sale cunoscute, a adoptat acelaşi cod ca electronica: codul binar (O, 1). Este ceea ce se numeşte, digitalizai-ea" comunicaţiilor.

De acum încolo reţelele de comunicaţie formează un singur univers cu cel al calculatoarelor şi al roboţilor. Ele dau posibilitatea să se îndeplinească o serie întreagă de alte sarcini în care *distanţa* e desfiinţată. Sateliţii oferă mijlocul cel mai rapid, cel mai simplu şi cel mai ieftin pentru a comunica şi a munci, dintr-un colţ într-altul al planetei. Ei au reuşit să completeze şi să unifice sistemul.

De aici au şi fost trase o serie întreagă de concluzii. Unirea dintre microprocesoare şi telecomunicaţii sporeşte, oricât vrem de mult, capacităţile unui medic şi ale spitalului său de a examina, a diagnostica, a îngriji la distanţă, în afară de aceasta, în majoritatea cazurilor, permite delegarea instrucţiunilor, începând cu diagnosticul, unui

calculator specializat al cărui program a fost înregistrat în prealabil.

Medicul însuşi nu mai intervine decât în cazuri excepţionale. Asistăm la creşterea capacităţii sale. Vom vedea mai departe cum această capacitate sporită generează, la rândul ei, nevoia unui număr *crescând* de medici, de specialişti şi de experţi medicali. Şi că tocmai în acest lucru rezidă schimbarea societăţii.

La fel se întâmplă cu pregătirea educativă, preşcolară, pentru cei mici de tot, şcolară sau postşcoiară, pentru formarea adulţilor la toate vârstele. Metoda clasică ce se baza – şi se bazează încă – pe sala de cursuri şi pe prezenţa fizică a profesorului este menită, ca în cazul uzinei şi ca în cazul medicului, să lase locul, în general, predării programate, controlate şi rafinate printr-un sistem în întregime informatizat, capabil să fie din ce în ce mai individualizat.

La fel, energia cheltuită cu transpor tul de persoane şi, adeseori, de bunuri este cea dintâi care va fi înlocuită prin *transmiterea de injotmaţii* cu

ajutorul electronicii şi al telecomunicaţiilor.

Astăzi, la Tokio se întâmplă ca, de foarte multe ori, lumea să nu se mai adune în aceeaşi sală pentru o conferinţă. Se organizează o conferinţă, informatizată, de exemplu într-una din sălile special dotate ale hotelului Imperial, care dau spre un frumos parc central al oraşului: acolo sunt întrunite la un loc chipul şi glasul participanţilor, oriunde s-ar găsi persoana lor fizică.

Nu se mai prevede construirea de mari uzine unde muncitorii să fie prezenţi fizic, cu miile, venind dimineaţa şi plecând seara, ca să efectueze o muncă în grup. Se organizează mici echipe care să lucreze în apropiere de locuinţa lor, branşate la calculatoare şi la roboţi, ce se conformează, în interiorul uzinei, sarcinilor pentru care au fost programaţi.

Astfel, bizuindu-se numai pe ceea ce este deja aplicat în viaţa industrială, urbană, socială, în birouri sau transporturi, „memoriul Mitsubishi”, care intră în amănunt în fiecare din aceste domenii de aplicare şi anunţă viteza crescândă în care se vor dezvolta, poate conchide:

„Dintre toate invenţiile omenirii de la origine până astăzi, microprocesorul este unic. El e menit să intervină în toate domeniile vieţii, fără excepţie. Pentru a ne spori capacităţile, a ne uşura sau suprima sarcinile, a înlocui efortul fizic, a mări posibilităţue şi domeniile efortului mental, a face din fiecare fiinţă omenească un creator a cărui idee, oricare ar fi, să poată fi aplicată, realizată, descompusă, recompusă, transmisă, schimbată”. Şi adaugă:

„Acum nu mai e vorba de a şti unde sunt limitele capacităţilor societăţii informatizate pentru a produce şi a crea potrivit instrucţiunilor şi programelor pe care i le vor furniza oamenii. Sub raport fizic, nu mai există limită. Capacitatea de à elabora instrucţiuni şi programe – ceea ce este şi va fi numai domeniul omului – a rămas foarte mult în urmă faţă de capacitatea fizică a sistemului informatic de a i se supune şi de a munci. Problema care stă în faţa noastră este cea a numărului disponibil de oameni capabili să pună în funcţiune sistemul – număr care va trebui înmulţit neîncetat”.

— Ajungem aici la esenţa problemei. La capătul

acestui lung progres al invenţiilor omului, de la „maşina de socotit” a lui Pascal şi Leibniz până la sutele de milioane de microprocesoare produse numai în cursul anului 1980, având fiecare o capacitate de calcul egală cu un miliard faţă de cea a maşinilor născocite de geniile care le-au premers; la capătul explicaţiilor şi ilustrărilor, pe care le-am putea lungi la nesfârşit, a ceea ce reprezintă „punerea în funcţiune” a acestor mecanisme capabile să înlocuiască orice formă de muncă a omului – în afară de gândire – în uzină, la birou, acasă; capabile, de asemenea, să înlocuiască consumul de energie cu transferul de informaţii: să transforme cu foarte mare exactitate informaţia în hrana necesară activităţilor şi producţiilor societăţii în *locul* pe care îl deţinea şi îl mai deţine încă energia în societatea industrială, ai cărei ultimi ani îi trăim; în momentul acestei izbânzi a creaţiei umane asupra materiei fizice – ce se întâmplă cu omul, care vor fi munca sa, rolul său, locul său, funcţia sa?

Aceasta este de fapt singura problemă care rămâne, dar şi singura care contează. Căci, făcând

puţină literatură ştiinţifico-fantastică – contrar a tot ceea ce precede, ce nu face decât să descrie realitatea existentă –, s-ar putea deduce din „exponenţial” că triumful va duce, în mod logic, la neant. Roboţii vor produce, roboţii vor munci, roboţii vor emite, Vor primi, vor transmite; multiplele şi subtilele lor sarcini se vor dezvolta neîncetat. Iar locul omului în tot acest proces informatizat de producţie, în toată această reţea de schimburi automatizate, nu va putea tinde decât spre zero. Totul va putea fi făcut fără el. Va deveni de prisos. Şi cum, pentru a trăi, el trebuie să consume, va deveni dăunător. Robotul îl va anula pe om, îl va ucide.

În logica societăţii informatizate, acest scenariu, pentru un observator superficial al fenomenelor în curs de desfăşurare şi având menirea să transforme totul în anii ’80, nu pare absurd. Şi totuşi este.

Este *chiar inversul* realităţii pe care o vom trăi şi care se manifestă deja în fapte. Cu cât vor exista mai multe microprocesoare şi telecomunicaţii, cu atât va fi nevoie *de un imens aport uman*. Nicio celulă, nici cea mai mică, niciun nucleu, în tot acest sistem menit să

se extindă pe toată planeta, nu poate continua să existe, şi cu atât mai puţin să funcţioneze, fără aportul crescând al unui număr – a cărui limită nu poate fi stabilită – de fiinţe omeneşti.

În spatele fiecărei funcţii informatizate trebuie – şi va trebui din ce în ce mai mult – să existe zece, o sută, o mie de creiere compunând. formulând, imaginând, precizând, repartizând sarcinile din mediul înconjurător „programatic”, care nu va putea să prindă rădăcini decât într-un corp social din ce în ce mai dezvoltat, mai cerebral, mai creator…

Acestui nou „contingent de funcţii inteligente” şi de sarcini ne-mecanice, unde sute de milioane de oameni vor fi necesari, îi vom preciza contururile în viitorul capitol.

Dar mai înainte să ne luăm încă două puncte de reper care ne permit să anunţăm, în concluziile noastre, natura proiectului mondial capabil să răspundă Taif-ului.

N-o să mai fie nevoie să vorbim despre transfer, ajutor, reechilibrare între universul industrializat şi lumea a treia, între partea încă bogată astăzi a

planetei şi partea săracă. Deoarece microprocesoarele în funcţiune vor re clama un efort uman atât de deosebit în comparaţie cu cel pe care l-am cunoscut până în prezent, încât toate fiinţele omeneşti, fie că sunt originare din Nord sau din Sud, vor fi chemate treptat să efectueze *sarcini de aceeaşi natură*, pentru care vor fi pregătite şi înzestrate în *acelaşi mod*.

Să alegem aceste două puncte nu la întâmplare, ci fiindcă au legătură cu două din cele mai grave probleme ale lumii a treia: suprapopulaţia şi analfabetismul.

Suprapopulaţia nu este rezultatul incoerenţei, ci, în esenţă, produsul unui fatalism resimţit de familiile de pe continentele cele mai sărace. Aceste familii trebuie să aibă mulţi copii pentru că unii din ei să supravieţuiască, să poată să muncească cu braţele şi cu mâinile lor şi să contribuie la hrana căminului. Această… bogăţie” familială reprezintă o catastrofă socială.

Fenomenul este strâns legat de utilitatea, de valoarea, chiar slabă, a muncii fizice, a funcţiei de „mână de lucru”.

Pe măsură ce această funcţie va dispărea, pe măsură ce efortul fizic al omului va juca un rol din ce în ce mai neînsemnat în ciclurile de producţie, naşterile vor fi mai puţin, numeroase, deoarece copiii nu vor mai avea acea valoare fizică de schimb în numele căreia sunt născuţi în număr atât de mare.

Analfabetismul înseamnă: să nu ştii nici să citeşti, nici să scrii. Şi ce muncă înrudită, direct sau indirect, cu „sistemul de programe" s-ar putea presta astăzi şi mâine când nu ştii nici să transmiţi, nici să recepţionezi, din cauză că nu ştii să scrii sau să citeşti?

Programatorii mai multor societăţi electronice din prima linie (Matsushita, Nippon Electric, Texas Instruments şi Graig îndeosebi) lucrează de doi ani numai la această problemă şi, practic, au reglementat-o, au soluţionat-o: *înlocuirea* claviaturii – pentru a da instrucţiuni calculatorului (ceea ce reclamă să ştii să scrii) – şi a ecranului – pentru a recepţiona mesajele care înscrfu pe el produsul muncii informatice (ceea ce reclamă să ştii să citeşti) – prin *vocea omenească* şi *vocea sintetică*, în ambele sensuri.

„Se apropie momentul, arată «memoriul», în care nu va trebui decât să le vorbim calculatoarelor pentru că ele să înregistreze instrucţiunile noastre, mesajele noastre sau expresia gândurilor noastre, şi în care ele vor fi învăţat, prin intermediul «vocii sintetice», să se transmită răspunsul lor, după ce îşi vor fi executat treaba. Schimburile, în ambele sensuri, se vor face, şi chiar cu mult mai repede, prin cuvânt”.

Bineînţeles, nici nu poate fi vorba ca cititul şi scrisul să nu mai fie predate. Ci numai să se constate că o fiinţă omenească capabilă doar să vorbească şi să audă va putea *să comunice* cu un micro-calculator şi, în consecinţă, să participe la activitatea generală recurgând numai la gând, al cărui potenţial îl poartă în el, ca fiecare om.

Astfel, prăpastia care desparte încă populaţiile din continentele industrializate de populaţiile neştiutoare de carte îşi va pierde caracterul său de piedică imposibil de trecut în calea spre dezvoltare a lumii a treia. La noua graniţă a universului informatizat, dobândirea de cunoştinţe concrete şi activitatea profesională vor înceta să tranziteze prin

citit şi prin scris, cu toate că acestea vor rămâne modalităţile de transmitere a noţiunilor abstracte.

În acel moment putem concepe ceea ce părea dintotdeauna inaccesibil: o lume în care nivelurile de trai vor deveni treptat comparabile.

Revoluţia socială o

Elaborat şi pus treptat în aplicare de-a lungul anilor ’70, devenit regula de aur a deceniului care începe, imperativul japonez are un nume: *dezindustrializarea*.

Regăsim acest cuvânt, acest concept, în cuprinsul tuturor rapoartelor publice şi private ale marilor grupuri industriale şi ale sindicatelor referitoare la „planurile de dezvoltare” ale deceniului al optulea. Motivul este subînţeles, încă de mai mulţi ani, el nu stârneşte nici obiecţii, nici reticenţe. „Revoluţia tehnologică” a fost înţeleasă:

pentru oameni, acumularea industrială tradiţională n-ar mai fi un progres, ci un regres, o risipă în ceea ce priveşte folosirea lor şi investiţiile. Este necesară *informatizarea*: pentru producţie, pentru folosirea oamenilor.

Căci despre oameni e vorba în primul rând. Mai precis: *despre folosirea lor deplină*. Nu numai despre folosirea lor deplină ca număr (ca fiecare să aibă o slujbă), ci despre folosirea deplină a tuturor facultăţilor fiecăruia. Or, această dublă folosire deplină nu va fi realizată prin modelul industrial care reduce sistematic efectivele şi care nu utilizează decât munca *fizică* a „mâinii de lucru" omeneşti.

Curba locurilor de muncă din industrie a crescut din ce în ce mai puţin, pentru ca apoi să scadă. Şi de acum înainte coboară tot mai rapid. Se impune, de aceea, să ne îndreptăm, fără rezerve, spre societatea informatizată. Se impune.

Documentul de lucru pe care exponenţii voinţei colective a japonezilor – guvernul, Keidanren-ul, sindicatele – l-au adoptat împreună arată clar:

„Necesitatea de a trece de la societatea industrializată, care corespundea vechilor moduri de dezvoltare, la societatea informatizată în întregul aparat de producere a bunurilor materiale se impune. *Şi de a organiza, paralel, dezvoltarea folosirii facultăţilor umane*. Atât pentru a mări calitatea muncii

maşinilor prin programarea lor, cât şi pentru a răspunde neîntârziat numeroaselor şi noilor nevoi sociale care se nasc pe măsură ce societatea informatizată progresează. *Ducem lipsă şi vom duce lipsă de oameni*. Cu cât vom desprinde mai mulţi din masa muncitorilor industriali, cu atât vom fi mai în măsură să răspundem nevoilor de facultăţi umane ale societăţii noi şi eficacităţii crescânde a nodor maşini”.

Ceea ce este exprimat imediat după aceea merge şi mai departe:

„Nevoia urgentă de a trece de la faza industrială la faza informatică este valabilă pretutindeni, de acum înainte, *oricare ar fi nivelul* de industrializare, de dezvoltare, de bogăţie al unei societăţi, al unei populaţii, al unei naţiuni. Trecerea de la vechiul mod de dezvoltare şi de producţie la cel nou *este valabilă pretutindeni şi în acelaşi timp*”.

Evident, tocmai aici şocul intelectual tulbură cel mai puternic. Vor fi indispensabile mari dezbateri publice pentru a înţelege, a admite, a aprofunda aceste noţiuni. Factorii de răspundere japonezi care au pus pe hârtie aceste directive, şi care le aplică, au

realizat foarte bine acest lucru. Fenomenelor de îngrijorare, de spaimă, de respingere, care nu pot să nu se înmulţească, le-au dat şi un nume, deoarece aceasta e o problemă în sine care va trebui tratată cu toată seriozitatea: *computer-shock*. Şocul informatic.

Ei se tem de acest şoc. S-au pregătit pentru el. Şi au pornit pe tăcute să dirijeze intrarea întregii societăţi din care fac parte pe această nouă cale, dincolo de succesele industriale şi comerciale pe care le înregistrează în prezent şi care au captat întreaga atenţie.

Poate că tocmai din cauza acestei rezerve ignoranţa faţă de „revoluţia tehnologică”, care a început de mai mulţi ani, a ascuns până acum perspectivele, şi în consecinţă opţiunile, imensei majorităţi a celorlalte societăţi industriale – şi a ţărilor din lumea a treia.

Poate că într-o zi li se va reproşa japonezilor că s-au arătat discreţi, în loc să lămurească şi să răspândească cunoştinţele necesare despre natura şi resorturile metamorfozei societăţii lor.

Trebuie să înlăturăm însă o greşeală de

interpretare care n-ar duce decât la noi neînţelegeri şi la noi întârzieri. Această greşeală ar consta în a ne închipui că factorii de răspundere din sistemul economic şi ştiinţific japonez au adoptat această atitudine din considerente malthusiene.

Lucrurile stau invers. Ei s-au temut încă de la început ca producţiile lor – având în vedere ritmul de informatizare al societăţii japoneze şi progresele performanţelor lor – să nu invadeze pieţele externe, chiar în ţările cele mai dezvoltate din America şi Europa, şi că ei să nu întâmpine astfel reacţii ostile sporite în urma neînţelegerii fenomenului. Ceea ce s-a şi întâmplat.

Ei s-au temut, de asemenea, să nu se pomenească în faţa unor debuşeuri insuficiente, datorită lipsei de echipament şi a slabei dezvoltări a singurelor popoare, destul de multe la număr, capabile să absoarbă şi să însoţească rit mul de creştere al noilor producţii: cele trei miliarde de oameni ai lumii a treia.

De – aceea, încă de la începutul „decolării” lor informatice, au fost obsedaţi de o idee: ca avansul loi

să nu ajungă să-i izoleze şi să-i frâneze, ba chiar să le stăvilească elanul.

Numai când au descoperit că ceilalţi „nu-i urmau”, reprezentanţii lor s-au hotărât să participe atât de activ, atât de frecvent, la reuniunile de lucru ale „Grupului de la Paris”. Întreg acest capitol constituie o mărturie în acest sens.

Ca să reluăm formula forţe a aceluia pe care l-am numit părintele lor, Franklin Roosevelt, japonezilor de astăzi „nu le e frică decât de frică”. Cea pe care o inspiră.

Ei nu se tem că ceilalţi vor face ca ei, vor accelera trecerea lor în acest nou univers în care toate naţiunile, în mod inevitabil, vor trebui să se angajeze. Ei vor să grăbească mişcarea de ansamblu. Domeniul de acţiune, desfăşurarea „societăţii informaţiei”, nu poate fi decât mondial.

Întrucât stăpânesc noile tehnologii şi au analizat natura şi rezultatele lor, ei ştiu că, dacă dezindustrializarea nu se generalizează în folosul informatizării, există riscul de a se produce dezechilibre, sfâşieri, drame sociale, atât de

puternice, încât furtuna să-i măture pe toţi. Japonia nu mai este o insulă decât în a tlase.

Cooperarea japonezilorla munca noastră a mai fost motivată şi de o altă problemă crucială ce se cuvine examinată mai îndeaproape. Aceea a locurilor de muncă.

Informatizarea industriei, apoi a serviciilor şi, treptat, a întregii societăţi şi-a demonstrat posibilităţile, în ciuda temerilor pe care le năştea, şi a permis *crearea de locuri de muncă noi*, mult mai numeroase decât cele pe care le desfiinţa.

Grupul de şaizeci de experţi special alcătuit în 1979 de MIŢI, botezat „60-men Committee”, a fost însărcinat să întocmească un bilanţ amănunţit al progreselor realizate. şi al perspectivelor pentru anii ’80. În raportul său, care reprezintă o autocritică severă, asupra căreia va trebui să revenim, problema şomajului este tratată în câteva rânduri, pe care le reproducem:

„Utilizarea generalizată a microprocesoarelor nu afectează câtuşi de puţin în mod negativ situaţia folosirii mâinii de lucru, scăzând numărul locurilor de

muncă. Dimpotrivă, se constată apariţia unor noi nevoi şi a unor oferte de lucru în creştere din ce în ce mai rapidă, datorită factorului multiplicator al microprocesoarelor. Deci problema care se pune este aceea a unei lipse serioase de oameni disponibili”.

Nimeni, nici în America, nici în Europa, şi cu atât mai puţin în lumea a treia, nu poate fi cucerit dinainte pentru ceea ce poate apărea aici ca un fel de crez. Când vedem că, în fiecare ţară, numărul bărbaţilor şi femeilor concediaţi sau al celor ce nu-şi găsesc de lucru în societatea industrială creşte lună de lună, suntem înclinaţi, dimpotrivă, să învinuim de aceasta în primul rând roboţii şi tot ceea ce li se aseamănă.

De aceea, principalii pionieri ai societăţii informatizate din afara Japoniei, care au studiat-o şi au devenit promotorii ei, s-au înhămat la o analiză atentă a modului în care această nouă societate ar fi sau nu aptă să dea fiecărei fiinţe omeneşti un loc de muncă şi chiar o activitate valoroasă.

Unul dintre cei mai cunoscuţi este un francez, inginer la Institutul politehnic, fost conducător al primei societăţi electronice, Thomson, apoi director al

Institutului de cercetări informatice, situat în apropiere de castelul de la Versailles, şi care a fost ales de colegii săi europeni să prezideze, începând" din 1976, Comitetul European pentru Cercetare şi Dezvoltare: André Danzin.

André Danzin consideră că „societatea informaţiei" reprezintă, pentru o Europă care riscă să decadă, şansa *unei veritabile Renaşteri*. Drept care n-a ezitat să dea acest titlu studiului său, publicat în mod cât se poate de oficial.

Renaştere pentru Europa, deoarece acesta este domeniul de care răspunde Danzin personal; dar şi pentru orice grup de ţări – lucru pe care-l spune de-a dreptul – care va avea clarviziunea să se angajeze pe această cale în loc să caute, recurgând când la un expedient, când la altul, să menţină vechile structuri, vechile moduri de producţie şi de consum, vechile maşini şi vechile locuri de muncă – fără speranţa de altfel de a reuşi, din pricina poverii zdrobitoare a deficitelor, publice şi private, pe care un asemenea contrasens le acumulează în mod inexorabil.

În primul rând, există potenţialul nou al

industriilor electronice şi informatice care vor forma – toată lumea e de acord acum cu aceasta – „cel dintâi sector de creştere”. Danzin scrie:

„Din ansamblul eforturilor, cercetărilor şi invenţiilor care îşi au adeseori obârşia, aşa cum am văzut, în secolele trecute se desprind astăzi pentru noi soluţii noi, realizabile şi deosebit de economice. Astfel ia naştere o întreagă gamă de industrii noi care nici n-ar fi fost de conceput pentru părinţii noştri. Nu exista nici măcar vocabularul necesar. În afară de telefon, până acum cincizeci de ani, niciunul din produsele – de astăzi nu era de închipuit. Şi dacă nişte spirite atât de preocupate de a-şi imagina viitorul precum Jules Verne şi H.G. Wells au fost în stare să viseze la submarin, la avion”, sau chiar la cucerirea Lunii, nimic în scrierile lor nu prevestea televiziunea sau calculatoarele. Se poate spune că, privind cu mult în urmă trecutul, omenirea noastră încearcă un fel de surpriză extraordinară, o adevărată mutaţie… Odată cu electronică şi informatica s-a născut o mare industrie, foarte diversificată, menită să facă faţă unei întregi serii de producţii. Ea s-a dezvoltat mai repede

decât oricare alta în cursul ultimilor douăzeci de ani. Iar criză petrolului, care a atras după sine atâtea încetiniri, n-a oprit în loc creşterea activităţilor acestei industrii. Dimpotrivă, lipsa de oameni continuă să se manifeste în cadrul ei. Dar, lucru extraordinar, crearea acestor locuri de muncă în electronică şi informatică nu constituie nici pe departe fenomenul cel mai important în raport cu consecinţele pe care le are asupra muncii.

Deoarece tehnologiile informaticii sunt factori puternici de transformare ai societăţilor umane. Şi efectele lor asupra *creării de locuri de muncă în celelalte activităţi sunt cu midt mai importante decât efectele directe* asupra *muncii în propr ml lor domeniu*.

Aceste tehnici sunt, într-adevăr, unelte în slujba activităţilor şi conceptelor unei noi societăţi care are nevoie, care va avea nevoie şi mai mult mâine, de un număr crescând de oameni angajaţi.

Ele sunt mai puţin valoroase prin ele însele decât prin puterea lor transformatoare: asupra *agriculturii*, pe care o orientează spre o exploatare raţională;

asupra *industriei*, ale cărei capacităţi le sporesc considerabil; asupra *serviciilor*, ale căror dezvoltare şi proliferare le accelerează.

Poate că niciodată nu va fi fost pusă o asemenea maia, în aluatul economic şi social pentru a-l transforma şi pentru a orienta omul spre noi funcţii şi noi destine”.

Punând în adevărata sa perspectivă istorică această răsturnare profundă pe care o atrage după sine informatizarea, André Danzin scrie:

„Până în secolul trecut, civilizaţia a fost în esenţă rurală. Agricultura a ocupat cea mai mare parte din mâna de lucru activă. Apoi a venit industria. La început, ea s-a dezvoltat fără să modifice simţitor munca agricolă. Dar curând a apărut o concurenţă care i-a obligat pe agricultori să se mecanizeze pentru a-şi spori mult productivitatea pe om folosit. Ţările dezvoltate s-au urbanizat. Proporţia de oameni din industrie a crescut puternic în raport cu toate celelalte forme de activitate. Complexitatea societăţii industriale s-a amplificat rapid. Ea a impus crearea de servicii de diferite naturi (administrative, comerciale,

financiare, tehnice). Ea a dat astfel naştere unor specialişti noi, într-o serie de domenii foarte variate. De vreo douăzeci de ani încoace a apărut, datorită unor progrese inimaginabile ale electronicii şi informaticii, o adevărată «mutaţie» în natura locurilor de muncă. Constatăm că, în cursul ultimului deceniu, 1970 – 1980, masa oamenilor activi ocupaţi în activităţile informaţiei depăşeşte masa celor care deţin locuri de muncă de natură exclusiv agricolă, industrială sau în servicii luaţi la un loc.

Suntem îndreptăţiţi deci să spunem că, prin forţa lucrurilor, dacă nu va. surveni o criză profundă, suntem antrenaţi spre o economie în care *partea principală a activităţilor şi a locurilor de muncă va fi legată de informaţie... Această observaţie este fundamentală*. Căci a înţelege, a prelucra, a difuza informaţia nu cere un mare consum de energie şi de materii prime, *dar reclamă oameni numeroşi, disponibili şi pregătiţi*".

Şi André Danzin citează în studiul său despre această „Renaştere" o mulţime de domenii unde locurile de muncă nu vor înceta să sporească.

Ceea ce Danzin şi cei care lucrează cu el descriu în acest studiu şi încearcă să ne comunice este o noţiune capitală care a fost uitată: *cea de revoluţie socială*, care *urmează marilor mutaţii tehnice*. Informatizarea societăţii vă provoca inevitabil o *explozie de noi nevoi* de schimburi, de comunicări, de cunoştinţe, care deschid drum altor cariere şi dau naştere altor vocaţii.

Ieşind astfel din domeniul industriilor legate strict de informatică, se ajunge la o societate născută din ea, dar care o depăşeşte, care se desfăşoară pornind chiar de la ea, care se slujeşte de ea ca de un instrument pentru a deschide activităţii oamenilor largi orizonturi. Aşa cum s-a întâmplat cu trecerea de la agricultură la industrie. Dar. de data aceasta, m şi mai mare măsură, deoarece, dacă industrializarea a accelerat progresele într-o formă „lineară”, dezvoltarea informatizării şi a efectelor ei este, în ceea ce-o priveşte, exponenţială.

Ca electricitatea, ca aerul

Experienţa din ultimii şapte-opt ani arată că împotrivirea faţă de această necesară transformare

este cu mult mai puţin frecventă şi cu mult mai puţin puternică în rândul muncitorilor şi funcţionarilor decât în rândul specialiştilor şi cadrelor de conducere.

Nu masa populaţiei este aceea care respinge informatizarea, ci cadrul social. Mediul muncitoresc, dacă i se dau asigurări că va găsi altceva de lucru, şi anume o slujbă mai bună, nu se cramponează să îndeplinească munci grele şi prost plătite. Dar conducătorii societăţii industriale – în afară de domeniul industriilor informatice, care rămâne, în ciuda sa, parcă închis şi exterior, diferit – refuză să lase să pătrundă fermentul noii revoluţii, refuză până şi să-l analizeze.

Două mărturii vin să ilustreze şi să confirme această observaţie: la Göteborg, în Suedia, şi la Chicago, în Statele Unite – iată problema, aşa cum e trăită ea.

La Göteborg, Volvo, cea dintâi marcă suedeză de automobile, a terminat informatizarea ultimei uzine construite de ea, care a devenit astfel, în 1979, prima din Europa în ceea ce priveşte densitatea roboţilor lucrând la bandă. Cea mai apropiată de modernismul

existent la Toyota.

Paralel, continuă să funcţioneze, la celălalt capăt al Suediei, la 250 de km sud de Göteborg, uzina care constituia perla imperiului. Volvo la începutul anilor ’70: cea de la Kalmar.

La Kalmar, încurajată şi sprijinită de guvernul socialist suedez, Volvo construise şi organizase cea mai mare uzină a sa, întemeiată pe concepţii sociale foarte înaintate. Conducătorii ei suprimaseră „munca la bandă”, de-a lungul faimoaselor linii de fabricaţie şi de asamblare, pentru a o înlocui cu „grupuri autonome” de muncitori, executându-şi sarcina, potrivit unor programe şi ritmuri pentru care ei înşişi, împreună cu maiştrii şi inginerii lor, îşi asumau răspunderea. În 1974, nu cu prea multă vreme în urmă, aceasta reprezenta o iniţiativă îndrăzneaţă şi inteligentă, salutată ca o etapă decisivă spre umanizarea, ca şi spre asigurarea unei eficacităţi superioare a societăţii industriale.

Uzina de la Kalmar continuă de altfel să funcţioneze după acest model iniţial. Ea era chemată – dacă succesul avea să confirme pariul făcut de mintea

ce dăduse naştere acestui miracol suedez din anii ’50 şi ’60 – să antreneze transformarea, după acelaşi model, a celorlalte uzine şi benzi de montaj ale firmei Volvo în ansamblul ei

Aceasta se întâmplă ieri. Astăzi, modelul care trebuia să prevestească viitorul contribuie într-o manieră hotărîtoare la condamnarea trecutului industrial.

Deşi toate sindicatele de oameni ai muncii – muncitori, funcţionari şi cadre specializate – au contribuit cu elan la punerea în practică a „experienţei-pilot de la Kalmar” şi s-au străduit din răsputeri pentru succesul ei, rezultatele nu s-au arătat.

Randamentul muncii efectuate la Kalmar – mai pătrunsă de simţ de răspundere, mai umană, mai bine adaptată – a fost la început îndeajuns de bun în raport cu cel din alte uzine ale societăţii. Apoi, an de an, distanţa s-a micşorat tot mai mult.

Absenteismul muncitorilor la Kalmar a devenit la fel de mare şi la fel de dăunător pentru supravieţuirea uzinelor Volvo (unde rezultatele au început să fie din

ce în ce mai slabe) ca în celelalte centre de producţie. El a cuprins, că medie regulată, o *pătrime* din efectivul muncitorilor, făcând să scadă la un nivel alarmant curba productivităţii şi, în consecinţă, a competitivităţii în industria de automobile suedeză.

Un lucru şi mai grav: tinerii, care nu se mulţumesc numài, ca cei mai în vârstă, să se folosească de toate ocaziile pe care le furnizează un cod de protecţie socială foarte înaintat pentru a fugi de muncă în uzină, refuză, pur şi simplu, în număr din ce în ce mai mare, să muncească.

Directorul personalului din complexrd de la Kalmar, care era optimist şi mândru în momentul când uzina şi-a început activitatea, declară astăzi: „Noilor generaţii le repugnă în mod vădit să lucreze în uzină. Şi, ca să fim cinstiţi, nu putem să le-o reproşăm”.

Graţie unei anumite doze de filosofie, pe care o datorează experienţei rezultate din contactul său zilnic cu muncitorii, adaugă: „De fapt, ceea ce-mi lipseşte ca să obţin o prezenţă regulată şi un randament satisfăcător este un muncitor de aproximativ treizeci şi cinci de ani, nu mai puţin, care

să aibă mai mulţi copii de hrănit şi de educat şi care, pe deasupra, să locuiască în apropierea uzinei ca să vină la lucru cu bicicleta. Dacă mi s-ar da îndeajuns de mulţi muncitori din categoria aceasta, aş putea să funcţionez. Dacă cunoaşteţi asemenea persoane, trimiteţi-mi-le…”

Mărturia şi raţionamentul celui răspunzător cu „mâna de lucru” de la Kalmar sunt confirmate de experienţa, mai completă şi concludentă, pe care au înregistrat-o conducătorii de la Volvo cu prilejul ultimului efort făcut pentru a transforma condiţia muncitorului. În 1979, ei au oferit 7.000 de locuri în şcolile lor de pregătire, propunând, la terminarea stagiului, slujbe calificate în uzinele societăţii, în pofida şomajului, în special în rândul tinerilor, unde rata este, ca pretutindeni, cea mai ridicată, n-au putut să atragă nici măcar jumătate din contingentul necesar. N-au reuşit să angajeze, din toată Suedia, decât 3.000 de persoane.

„Anul trecut, spune cel ce răspunde de serviciile comerciale ale firmei Volvo, a trebuit să refuzăm o parte însemnată din comenzile pentru maşinile

noastre din pricină că n-am avut mână de lucru. Nu mai putem să furnizăm automobile”.

Aceasta însemna, într-adevăr, sfârşitul. Văzându-l că se apropie, conducătorii firmei Volvo, după ce au făcut un lung voiaj de studiu în Japonia, acum patru ani, s-au apucat să organizeze programul de informatizare a uzinelor lor, pentru ziua în care acest program ar putea fi aplicat.

Când a venit momentul, au început cu cea mai mare uzină a grupului, cea de la Göteborg. Şi i-au consacrat toate investiţiile.

Fiecare din uzinele informatizate, atât cea de la Göteborg cât şi cele ce i-au urmat, are un randament de patru ori mai mare.

— Astfel, competitivitatea societăţii Volvo a devenit mai puţin vulnerabilă. Era şi timpul. Sindicatele muncitorilor, care de altfel fac parte din consiliul de administraţie şi participă la luarea deciziilor, au încurajat această mutaţie.

Unul din conducătorii lor de la uzină din Torslada, unde cei mai recenţi roboţi-gigant au luat în primire munca, o confirmă fără ocolişuri: „Consiliile

noastre de muncitori, spune Joseph Kapronezay, au acceptat instalarea roboţilor, deoarece nimeni nu mai vrea să continue munca în uzină, considerând că altă perspectivă nu există. Ştim că, dacă nu trecem la informatizarea societăţii Volvo, nu vom mai putea face faţă multă vreme concurenţei japoneze, şi că atunci toate locurile de muncă vor fi ameninţate, în sfârşit, în negocierile cu direcţia, am obţinut ca informatizarea societăţii Volvo să se facă pe măsură ce vor fi oferite în afara uzinei locuri de muncă muncitorilor care părăsesc lucrul la bandă, fără excepţie”. Ceea ce s-a şi făcut.

Toţi muncitorii care lucrează la bandă la Volvo au fost pregătiţi pentru alte munci, pentru care e nevoie de alte facultăţi umane decât aptitudinea pentru munca fizică, derizorie în rapoi t cu capacităţile maşinilor.

Planul japonez, care e pus în aplicare punct cu punct, lămureşte în următorii termeni natura transformării ce are loc:

„Structura industrială trebuie să se schimbe în cea mai mare viteză, lăsând noilor maşini industriile

tradiţionale, începând cu întreaga gamă a industriilor grele şi industriilor chimice, spre a permite pregătirea oamenilor pentru noile lor sarcini, pentru activităţi care le solicită facultăţile mentale. Spre a răspunde imenselor nevoi – deficitare într-o atât de mare măsură – create de tot ceea ce contribuie la hrănirea «sistemului de programe» mai presus de microprocesoare, dar de asemenea, şi din ce în ce mai mult, tuturor nevoilor sociale noi pe care societatea informatizată le înmulţeşte: în comunicaţii, în educaţie, în organizare, în pregătire şi în îngrijirea medicală, în crearea de relaţii sociale noi *care vor permite dezurbanizarea. În acelaşi timp cu dezindustrializarea*. Iar în momentul de faţă întrezărim abia primele etape”.

În contrapunct cu exemplul suedez reprezentat de Volvo, o vizită într-una din marile bănci din Chicago, în Statele Unite, ne arată unde este frânată informatizarea. Ne referim la organul clasei conducătoare americane, foarte influentul „Wall Street Journal”, care a publicat pe această temă o relatare – şi chiar pe pagina întâi, ca să-i dea cea mai

mare audienţă posibilă. Iat-o:

Alexander Pollock a avut posibilitatea să-şi arunce o privire asupra viitorului. Şi nu vrea să audă de el.

O trecere rapidă în revistă a ceea ce urma să i se întâmple i-a fost oferită de cei ce sunt pe cale să automatizeze completamente societatea în care lucrează: Illinois Naţional Bank, din Chicago. D-l Pollock este vicepreşedintele ei.

De la biroul lui, dl. Pollock poate să apese pe diferitele butoane ale unei simple claviaturi a terminalului unui calculator: în aceeaşi clipă, pe ecranul de televiziune, plasat de-a lungul unuia din pereţi, apar dări de seamă sau indicaţii.

Poate să răspundă, dând el indicaţii, fără să scrie sau să dicteze ceva, prin instruirea calculatorului. Ele vor apărea, imediat pe ecranele colegilor sau subordonaţilor săi, în America sau în filialele din străinătate ale băncii, sau, mai mult, vor fi păstrate în memoria calculatoarelor şi vor apărea în momentul când destinatarii lor, dacă sunt absenţi, se vor întoarce în birou.

Apăsând pe alte butoane, poate să vadă neîntârziat orice altă informaţie actualizată despre rezultatele obţi „nu te de bancă, de serviciul său, de munca sa.

D-l Pollock poate să facă toate acestea şi mult mai mult. *Dar n-o face*. Urăşte această schimbare.

El explică: „Majoritatea managerilor, ca mine, sunt făcuţi ca să vorbească, să dicteze, să comunice cu celelalte fiinţe omeneşti, subordonaţi sau superiori. Nu suntem făcuţi ca să introducem idei într-o maşină!”

Împotrivirea categorică a domnului Pollock ilustrează împotrivirea pe care o întâlnim aproape pretutindeni atunci când cei cu funcţii de răspundere sunt constrânşi de informatică să accepte schimbarea unor deprinderi, ajustările psihologice impuse brusc de o lume fără hârtie.

Ei se văd deodată siliţi să admită în jurul lor, alături de ei, la urma urmelor în ei înşişi, maşini infailibile care le amintesc în ce moment anume trebuie să fie transmise rapoartele lor, când trebuie să le primească etc. Şi presiunea psihologică exercitată

asupra lor nu slăbeşte niciodată, fiindcă biroul informatizat poate fi transportat într-o mână, sub forma unui terminal de calculator, într-o mică valiză pe care, în principiu, n-au voie *s-o* părăsească nicio clipă.

Aceste împotriviri arată că transformarea ar putea fi foarte costisitoare, nu numai din punct de vedere financiar, ci mai mult uman. Căci *nimic n-a pregătit-o*.

D-l Louis Mertes, un alt vicepreşedinte al acestei bănci, constată: „Ceea ce facem noi echivalează cu a le cere unor oameni care, de ani şi ani de zile, n-au trebuit să-şi modifice deprinderile de muncă să se schimbe rapid şi complet”.

Cu toate acestea, nimeni nu contestă, cel puţin în teorie, că informatizarea este inevitabilă, ireversibilă şi de dorit. Că ea constituie singura modalitate pentru o societate, pentru o uzină sau pentru o bancă, de a supravieţui funcţionând în pas cu progresul: *de a avea timpul să inventeze*.

Specialiştii consideră că pentru conducătorii de întreprinderi este vital, în sensul strict al cuvântului,

să accepte această transformare. Ei explică scăderea atât de serioasă a productivităţii în America prin faptul că această transformare n-a fost efectuată la timp. Şi consideră că orice întârziere în plus ar reprezenta un risc uriaş. A început, în sfârşit, o mare dezbatere.

Preşedintele firmei specializate Booz, Allen and Hamilton, consultat de un mare număr de întreprinderi asupra eficacităţii gestiunii lor, precizează: „Studiile noastre duc la concluzia că marea majoritate a managerilor îşi risipesc cel puţin 30% din timp cu sarcini neproductive şi devenite inutile, precum căutarea de informaţii, organizarea orarului lor, comunicări repetaté sau aleatorii pentru schimburi lipsite de eficacitate etc.

— Lucruri ce ar putea fi asumate în întregime de informatizare – în loc să înveţe şi să-i înveţe pe alţii, cum este adevăratul lor rol”.

Unii experţi socotesc că ar fi de ajuns să proiecteze maşini mai bine-adaptate pentru utilizarea pe care le-ar da-o managerii. Dar, în realitate, *ajustările umane* pe care le reclamă această mutaţie

merg mult mai departe decât temerile sau spaimele, pe care le-am putea considera superficiale, ale domnului Pollock şi ale atâtor altora. Directorul sistemelor moderne de la CBS, dl. Joseph Ramellini, devenit el însuşi un mare expert în automatizare, se apropie mult mai mult de adevăr: „Când refuză să se servească de ele, lor nu le e frică atât de instrument, cât de ei înşişi. Se întreabă dacă îşi vor găsi locul în această nouă formă de muncă. Se întreabă, de fapt, drept ce vor fi luaţi, ce se va întâmpla cu autoritatea lor”.

Întrebat, iată cum se exprimă în această privinţă „managerul” serviciilor publice de la banca Continental Ulinois: „Posibilitatea pe care o are oricine de a avea întregul său birou la îndemână, datorită calculatorului portativ, este un adevărat vis pentru cei intoxicaţi de muncă. Şi un adevărat coşmar pentru ceilalţi. Angajaţii noştri, la toate nivelurile, socotesc că şi aşa este al naibii de greu când ai un patron care munceşte zece ore pe zi. Acum îşi dau seama că se poate întâmpla ca acesta să se trezească la ora 3 sau 4 dimineaţa şi să înceapă să dea indicaţii

care se vor înscrie pe ecranele lor, într-un ritm infernal, de îndată ce vor ajunge la birou. În cazul în care nu sunt obligaţi, în urma unor instrucţiuni venite de sus, să ia cu ei calculatorul acasă ca să fie informaţi tot timpul”.

D-l John Connell, directorul „Biroului de cercetări tehnologice” de la Passadena, din California, ne împărtăşeşte din experienţa lui: „Printre primele rezultate ale informatizării se numără şi acela că ea duce foarte repede la reducerea numărului şedinţelor şi a timpului consacrat lor. Însă mulţi din cei pe care îi priveşte acest lucru ne răspund: «Mie, tocmai şedinţele îmi plac. De ce să fac lucrurile în alt fel, pe motiv că maşina îmi arată că e mai eficace sau mai rentabil… La urma urmelor, şedinţele de informare, fără obiectiv imediat, ar putea să fie tot atât de importante ca reuniunile de lucru propriu-zise». Nu mai există nimeni care să le răspundă. Şi nici care să-i asculte. Aşa că răspunsul e nu”.

Concluzia ne-o furnizează dl. Vincent Giuliano, de la firma specializată Arthur D. Little: „Noua tehnologie, în fond, este neutră. E făcută pentru a-i

elibera pe oameni de toate muncile care îi împovărează şi de care pot fi scutiţi. Dar trebuie să recunoaştem că, dacă oamenii n-au fost pregătiţi pentru aceasta, dacă, în consecinţă, tehnologia este prost utilizată, urmările pot deveni grave, ba chiar patologice. Nu trebuie să le reproşăm oamenilor că se împotrivesc şi se revoltă. Conducătorii de întreprinderi şi constructorii de maşini au îmbrăţişat principiul că oamenii ar trebui să se adapteze sistemului. E clar că ar trebui să se procedeze invers: să se conceapă un sistem care să se adapteze oamenilor”.

Trebuie să recunoaştem, de data aceasta spre cinstea Americii, că niciun rechizitoriu n-ar putea fi mai sever decât cel întocmit de cotidianul conducătorilor împotriva cercurilor conducătoare înşile luate în ansamblul lor: celor care, de la cel mai înalt nivel al răspunderii politice şi economice, publice şi private, ar fi trebuit, de multă vreme, să înceapă prin a înţelege, apoi prin a stăpâni din punct de vedere intelectual, necesitatea, consecinţele previzibile, perspectivele indispensabilei transformări

a societăţii industriale în societate informatizată; apoi, prin a găsi timpul şi mijloacele necesare de a explica, de a stârni întrebări, de a răspunde la ele, de a căuta împreună cu interlocutorii lor cele mai bune căi de adaptare, de a ajuta întreaga populaţie muncitoare, de la antreprenor la cel mai umil executant, să-şi însuşească informatizarea în loc să se teamă de ea. Tocmai acest lucru a reuşit să-l facă Japonia.

Pentru a descoperi consecinţele informatizării unei societăţi, aceşti conducători n-au nevoie să ancheteze îndelung, să descifreze secrete.

Într-o singură zi, şi într-un singur număr al ediţiei engleze a cotidianului economic japonez „Nihon Kezai”, care ajunge la abonaţi în două zile în orice parte a lumii s-ar afla, se puteau afla următoarele în toiul verii anului 1930:

— Că societatea Toyota, constatând o creştere a cererii pentru producţia sa de automobile, a hotărât să sporească cu 20%, înainte de sfârşitul verii, bugetele sale de investiţii în uzine informatizate pentru *anul în curs*. Ceea ce face ca aceste investiţii să fie cu 50% mai mari decât cele din anul 1979;

— Că societatea de material electric Nippon Denso Corporation a procedat şi mai bine, sporindu-şi, tot pentru anul în curs, investiţiile cu 28%; adică o *creştere* cu 70% faţă de anul precedent;

— Că principalii producători japonezi de electronică (Hitachi, Toshiba, Fujitsu, Nippon Electric) au hotărât, şi au confirmat de curând, că-şi implantează simultan unităţi de producţie în Europa;

— Că Institutul de Economie Naţională din Tokio, publicând rezultatul studiilor sale de prognoză pentru viitorii cinci ani, anunţă o creştere medie anuală pentru Japonia – de 5, 5%. În momentul în care creşterea zero gâtuie Europa pentru o perioadă nedefinită; şi în care „creşterea negativă” gâtuie economia americană. Institutul adaugă, ceea ce dă de gândit, că „această previziune este făcută pe baza unui preţ al petrolului considerat ca trebuind să se dubleze, până la 60 de dolari barilul, de acum până în 1935”. El conchide că, odată regăsită, această rată de creştere va permite industriilor japoneze, paralel cu exportarea produselor lor, să-şi intensifice exporturile de capital pentru a le învesti în singurele ţări capabile

să ofere pieţe cu o dezvoltare rapidă – ţările lumii a treia.

În sfârşit, aflăm, cu un dram de aproximaţie în formulare, că organizaţia „Uniunea naţională a oamenilor de ştiinţă şi a inginerilor”, bine cunoscută în Japonia, s-a înţeles cu „Asociaţia japoneză a managementului” şi cu „Centrul naţional de productivitate” ca, din iniţiativa principalului responsabil al sistemelor de control ale societăţii „Matsushita Communication”, să lanseze împreună un grup de acţiune, la care s-au adăugat şi altele, din Japonia şi de aiurea, pe care l-au intitulat: *Organizaţia pentru stimularea Statelor Unite*, menit să pună în funcţiune, potrivit declaraţiilor lor, toate mijloacele utile redresării productivităţii americane şi informării publicului american asupra inovaţiilor tehnologice – chiar cu riscul ca scăderea vitalităţii americane să provoace tulburări grave în ansamblul pieţei mondiale…

Iată, printre alţii, câţiva din indicii revelatori – pentru cine are bunăvoinţa să considere aceste performanţe *nu ca fiind ale Japoniei, ci ale societăţii*

informatizate.

Aceasta trebuie să ştim în primul rând şi, după aceea, să explicăm, să comunicăm, să adâncim neîncetat, pentru că cele mai bune condiţii de a intra în societatea informatizată să fie găsite şi definite în comun. Iar nu impuse.

Trebuie să arătăm că informatizarea este pentru societatea industrială vlăguită ceea ce a fost societatea industrială pentru societatea agricolă: o transformare fundamentală, nu numai în privinţa modurilor de producţie şi de consum, ci şi în privinţa modurilor de viaţă, a organizării structurii sociale, a necesităţii lor: unele vor dispărea, în timp ce se vor naşte altele, pe care anevoie le putem concepe acum, de care nu putem şti şi îl siguri că se vor naşte; aşa cum s-au născut în societatea industrială cele pe care un om din secolul al XIX-lea nici nu şi le-ar fi putut imagina.

Actualele drame, imensele dificultăţi ale tranziţiei ţin, firește, ca în fiecare etapă majoră din evoluţia societăţilor, de rigiditatea structurilor mentale. Şi, în consecinţă, de absenţa aproape

completă a difuzării adevărurilor elementare asupra informatizării societăţii – dincolo de cercul îngust al experţilor în cunoştinţă de cauză – în rândul *întregii opinii publice*, atât de direct şi de grav vizată.

Noi întârzieri în informaţii duc la accentuarea întârzierilor în progres. În felul acesta crizele şi ameninţările se acumulează.

Dar adevărul e irezistibil şi salutar. La început pătrunde greu. După ce-a trecut însă de primele bariere, a dat primele dovezi concrete, a demonstrat în ochii tuturor progresul pe care-l reprezintă, schimbarea ar trebui să se efectueze neîntârziat, iar beneficiile aduse de ea omului să fie recunoscute şi, curând, cerute.

Informatică, în anii imediat următori, se va răspândi şi mai rapid decât s-a răspândit, la începutul industrializării, *electricitatea*. Ea va pătrunde şi mai firesc, şi va cuprinde activitatea creatoare ca şi viaţa cotidiană şi timpul liber.

Micro-calculatoarele, puternice, suple şi ieftine, adaptate la limbaj, adaptabile la orice îndeletniciri, vor deveni pentru om la fel de indispensabile, la fel de

omniprezente, la fel de strict necesare prelum *aerul însuşi* pe care-l respirăm şi în care trăim.

Astfel, informatizarea va ajuta fiecărui individ să-şi desfăşoare facultăţile potrivit tuturor înclinaţiilor lui naturale. Ea va deveni condiţia normală, forma de viaţă obişnuită, conduita comună. *Aceasta este natura însăşi a societăţii informatizate*: *ea se bazează pe „deplina folosire a facultăţilor fiecăruia”, potrivit propriilor sale aptitudini*. După aceea va tinde tot mai mult spre *individualitate* şi va accelera tot mai mult procesul de creaţie nouă, care, la rândul lui, va reclama o densitate tot mai mare a facultăţilor omeneşti solicitate. Informatizarea este exponenţială.

Calitatea deosebită a informatizării este tocmai aceea de a permite *desfăşurarea facultăţilor personale*: cu cât va favoriza mai mult individualizarea pregătirii, a dobândirii de cunoştinţe, a acţiunii, cu atât va accelera mai mult procesul care va furniza în schimb cea mai bună utilizare a aptitudinilor fiecăruia.

Calculatoarele şi oamenii

Am amintit mai înainte domeniile considerate prioritare pentru satisfacerea celor două nevoi

omeneşti – cele mai elementare, cele mai necesare – a căror posibilă perfecţionare este, de asemenea, cea mai puţin limitată: sănătatea şi educaţia. Să reţinem aceste exemple. Împreună cu alimentaţia, ele sunt cele mai esenţiale şi cele mai universale.

S-ar putea crede – şi, într-adevăr, se crede şi chiar se afişează acest lucru – că informatizarea sănătăţii sau a educaţiei va reduce în mod drastic nevoia de medici şi de profesori.

Or, care e fenomenul la care asistăm în Europa şi în America? *La organizarea acestei reduceri*. Ea nu există doar în intenţie, ci e *hotărâtă* pentru deceniul al optulea, numărul diplomelor de medic şi de profesor trebuind să fie redus cu regularitate, deoarece va fi nevoie tot mai puţin de ei.

Semnalăm numai – şi vom reveni la aceasta – *extraordinara indiferenţă faţă de lumea a treia*, pe care o traduce un asemenea malthusianism absurd, în aceste domenii care o privesc prin excelenţă, şi ne mărginim să denunţăm *contrasensul* general pe care îl exprimă.

Planul de informatizare generală a sistemului de

educaţie în Japonia arată, ca un corolar al programului informatic, că „saltul calitativ” va implica înmulţirea sarcinilor şi a posturilor din învăţământ, deoarece schimbările esenţiale a căror realizare o va permite tocmai informatizarea sunt:

1. Trecerea de la educaţia colectivă la educaţia individualizată. De la clasa de şcoală tradiţională la mini-calcu-lator şi la regruparea în jurul lui, suplă şi adaptabilă, potrivit „fluxului de interes” pe care profesori pregătiţi pentru această funcţie o vor îndruma şi supraveghea.

2. Transformarea educaţiei pasive (înregistrarea de cunoştinţe) în educaţie activă (schimburi şi stimulare); cu numărul de profesori specializaţi (a căror cifră n-o putem preciza încă) care vor fi învăţat să însoţească acest „activism” şi să-l dezvolte.

3. Substituirea perioadei compacte a anilor de şcoală din momentul de faţă cu o repartiţie suplă şi nedeterminată, de-a lungul întregii vieţi, a timpului consacrat acumulării de cunoştinţe, dezvoltării facultăţilor şi capacităţilor. Şi aici profesorii specializaţi vor fi necesari pentru a lămuri, din etapă

în etapă, alegerea noilor opţiuni în funcţie de progresele realizate în etapa precedentă şi a dorinţelor individuale.

4. Înlocuirea examenelor şi concursurilor, puse, în sistemele noastre clasice, în anumite momente dinainte stabilite, printr-o evaluare permanentă, individualizată, nu a rezultatelor dobândite, ci a „capacităţilor noi” ce se cuvin cultivate pentru a realiza noi progrese într-un anume domeniu al spiritului său într-un anume domeniu de creaţie.

Deocamdată nu ne putem da seama cât de mare va trebui să fie numărul profesorilor, asistenţilor, specialiştilor şi generaliştilor pentru a permite fiecăreia dintre aceste noi direcţii să-şi croiască drum, să furnizeze toate ocaziile necesare antrenării, exersării, utilizării „Creativităţii individuale”.

De aceea se şi începe cu informatizarea *sistemului de predare al celor ce predau*: aici se va ivi, în primul rând, deficitul de oameni, ceea ce ar putea să ducă la întreruperea dezvoltării.

Unul din geniile japoneze, fondatorul firmei Matsushita, bătrânul Konosuke Matsushita, care la

vârsta de nouăzeci şi trei de ani, continuă să inventeze, să publice, să organizeze, a renunţat de câţiva ani la funcţia de conducător al societăţii pentru a face ceva mai bun şi mai mult: pentru a lua conducerea celor ce se consacră viitorului, aprofundării sistemelor de educaţie, şi pe care îi preocupă lipsa de profesori ce se anunţă.

Drept care, pentru a asigura viitorul, s-a apucat să creeze cea mai modernă din marile şcoli: şcoala de Gânditori ai secolului al XXI-lea (pe care o finanţează din acea cotă a beneficiilor societăţilor sale consacrată fundaţiei Matsushita) menită să detecteze, să primească şi să pregătească profesori cu o calificare excepţională, fără. nicio legătură cu aceea cerută până în prezent; aceşti profesori sunt destinaţi sistemului „unificat” de educaţie, de pregătire, de dotare cu cadre, de organizare, nu doar în Japonia, ci, folosind propriile lui cuvinte, în „lumea în care va fi integrată atunci Japonia”. Nu mâine, poimâine.

Activitatea pe care o depune nu-i lasă prea mult timp liber. Când ai norocul să-l întâlneşti în linişte, la el acasă, în vechea sa vilă năpădită de verdeaţă din

Kyōto, îl găseşti îndeobşte aşezat în spatele unei mese joase, plină de flori, într-o cameră lambrisată cu lemn de culoare deschisă, cu steguleţele diferitelor ţări din acea zonă a lumii de unde vine interlocutorul. În ciuda vârstei, activitatea sa intelectuală permanentă este intensă, iar privirea lui întreabă sau subliniază problemele şi răspunsurile cu o uimitoare vigoare. Acest om de nouăzeci şi trei de ani nu se interesează decât de viitor. Îşi cere scuze că vorbeşte la un mic microfon, ca „să nu-şi risipească energia, forţându-şi vocea”... Are multe de făcut. Explică, pe-ndelete, că toate soluţiile pentru perioada imediat următoare – ce-a mai rămas din secolul al XX-lea – au fost, practic, găsite; rămâne numai să avem bunul simţ de a le aplica. Socoteşte deci că aceasta nu-i treaba lui şi că el trebuie să se ocupe de ceea ce va urma.

Konosuke Matsushita nu este un pionier singular. Ceilalţi conducători ai Japoniei, fiecare în sectorul lui, muncesc şi ei la defrişarea imenselor domenii noi pe care le deschide în faţa activităţii umane societatea informatizată în dezvoltare.

În ceea ce priveşte *medicina*, obiectivele

japoneze merg mână-n mână cu cele ale noului sistem de învăţământ.

Scopul ce trebuie atins este o reţea naţională integrată pentru îngrijiri medicale la toate nivelurile.

Patru sunt căile de acces: *informatizarea spitalelor* pe baza generalizată a „diagnosticului rapid”, datorită echipamentelor informatice de analize; controlul sau intervenţia *la distanţă* pentru zonele sau cartierele unde nu există medici permanenţi; *tratarea accelerată a urgenţelor*, printr-un sistem de alarmă a cărui reţea să acopere tot teritoriul şi să fie branşat, în orice loc, la un centru spitalicesc; în sfârşit, un dispozitiv general pentru *categoria cea mai în vârstă a populaţiei*, ale cărei boli şi accidente trebuie tratate cu o frecvenţă specială şi cu o rapiditate deosebită.

Pentru a îndeplini toate funcţiile medicale ce vor deveni, aşadar, necesare, programul prevede, în paralel, înmulţirea numărului medicilor, pregătirea de asistenţi de toate felurile, mai puţin calificaţi decât medicii, dar scutindu-i de unele intervenţii, şi crearea a ceea ce poartă denumirea de „ingineri de sănătate”.

Al căror număr, după cum se prevede de pe acum, nu va fi de altfel suficient. Deci sarcinile lor vor trebui şi mai mult subdivizate.

Ca să realizeze progresele pe care populaţia le aşteaptă de la ea, informatizarea sănătăţii va reclama îndeosebi, pentru fiecare cetăţean, un „check up”[3] medical complet de *două ori pe an*, care să permită folosirea largă a tuturor mijloacelor *medicinei preventive.* În spatele maşinilor informatice de analize, dacă vrem să tratăm de două ori pe an întreaga populaţie, va trebui să se afle un personal medical cu atât mai numeros, iar medicii, oricum prea puţini, să aibă încredere în reţeaua de „ingineri de sănătate”, pornind de la observaţiile lor asupra indicaţiilor furnizate de calculatoare, pentru a pune diagnosticele şi a face trierea în vederea a ceea ce se numeşte o intervenţie la nivel superior.

În sfârşit, dincolo de domeniile de înaltă calificare (educaţie, medicină, poluare, cercetare etc.), informatizarea va fi pusă la dispoziţia permanentă a cetăţenilor în viaţa de zi cu zi – ca electricitatea şi ca

3 Control periodic (în engleză in original). — Nota trad.

aerul. E vorba de., home computer” sau *informatizarea la domiciliu*.

Acesta va fi un mic calculator la care să poată fi branşate în acelaşi timp: munca la domiciliu a bărbatului sau femeii care vor să-şi continue treaba în afara locului unde lucrează; ansamblul treburilor casnice legate de serviciile din exterior; distracţiile, jocurile, antrenamentul educativ al copiilor după nevoile şi la Cererea lor etc. Această *informatizare a cotidianului*, care va sfâr. şi prin a fi transformarea esenţială, va dezvolta aptitudinile umane în mod natural şi permanent.

Adevărata sa „decolare” va începe odată cu punerea definitivă la punct a *comunicării orale* în relaţia dintre om şi maşină, care se va face atunci prin vocea omenească şi vocea sintetică, prin simpla comunicare, fără nicio complicaţie tehnică. Fără scris, fără citit.

Acest nou progres este pus la punct în momentul de faţă de mai multe societăţi electronice, americane şi japoneze, pe baza a ceea ce se numeşte „a cincea generaţie” de calculatoare, despre care am spus o

vorbă mai înainte, cea care integrează calculul cel mai rapid pe microprocesoare începând cu VLSI, cu miniaturizarea cea mai accentuată, cu viteza de calcul cea mai mare, astfel încât calculatorul să ajungă la capacitatea „de a recunoaşte glasurile, de a le răspunde, de a citi singur textele, desenele şi diagramele ce-i sunt prezentate…” Cât se poate de aproape de un „creier omenesc sintetic” pentru a permite „familiaritatea” simplă şi concretă în viaţa cotidiană.

Acelaşi sistem, bazat pe VLSI, trebuie să permită totodată traducerea automată dintr-o limbă în alta. Cel mai recent dintre ele permite traducerea simultană „din şase limbi (engleză, franceză, germană, italiană, spaniolă, japoneză) în trei limbi la alegere, dintre cele şase indicate”. El va fi pivotul internaţionalizării sistemelor şi comunicaţiilor.

Deoarece mersul acesta spre noua societate nu poate fi separat de dimensiunea mondială fără de care progresele pe care le permite, capacităţile pe care le sporeşte, activi«tăţile pe care le generează ar fi oarecum mutilate în dezvoltarea lor. Preţul

considerabil, efortul intern de solidaritate socială şi interdependenţa externă sunt legate în *noua ecuaţie planetară*. Aceasta presupune că societăţile „bogate", dar minate, ca O.P.E.C.-ul, a cărei trezorerie rămâne sterilă, ca lumea a treia, care trebuie să creeze totul, să îmbrăţişeze în comun formele noi şi revoluţionare ale dezvoltării. Din punct de vedere uman, este oare de conceput?

Că această „mondializare" a societăţii informatizate constituie obiectivul este în afară de orice îndoială acum. Dar nu e de ajuns. Suntem în criză de timp. De aceea trebuie să aibă loc în etapa următoare.

Viitoarele motive de nelinişte

„Am petrecut de curând patru luni în Statele Unite. M-a frapat extraordinara pierdere a vitalităţii, care mi se pare un fenomen grav şi demn de toată atenţia. La Universitatea Harvard m-am simţit complet dezorientat. Am avut un şoc cultural".

Cel care vorbeşte astfel este sociologul francez Michel Crozier, care şi-a făcut studiile atât la universităţile franceze cât şi la cele americane şi e un

vechi admirator al fecundităţii Statelor Unite pe care o explică neobosit Europei în timpul *sfidării americane*, cu zece ani în urmă, în intenţia de a trezi, de a stimula bătrânul continent.

Pe cei care-l cunosc pe Michel Crozier şi sobrietatea cu care se exprimă, aceste cuvinte îi tulbură. El confirmă lucruri ştiute, sau temute – şi merge mai departe:

„Fenomenul, adaugă el, se datorează numeroaselor decizii proaste luate pe timpul când totul mergea bine… Nu mai există locuri de muncă pentru tineri. Dacă nu mai există tineri, nu mai există reînnoire: există o stagnare a pieţei intelectuale, oamenii care deţin slujbe au devenit rentierii sistemului… Şi deoarece nu mai sunt locuri de muncă, oamenii nu se mai pregătesc. Nu mai există studenţi buni care să-şi dea doctoratul, deci nu mai există cercetări bune… Toată lumea aşteaptă, continuând să acţioneze ca în trecut. Criza care zguduie în prezent America depăşeşte sfera afacerilor, a universităţii şi a intelectualităţii. Este o problemă morală… Americanii consideră că «răul» s-a produs, şi sunt descumpăniţi.

Nu mai există niciun fel de entuziasm pentru a întreprinde lucruri noi. Firește, America se va deștepta. Dar nu trebuie să ne așteptăm la lucruri spectaculoase în următorii patru-cinci ani”.

Aceasta este concluzia lui Crozier.

Fără-ndoială că acestui diagnostic trebuie să-i adăugăm coeficientul sentimental al admiratorului decepționat. Dar, într-un limbaj mai ocolit, mințile americane cele mai bine informate împărtășesc și ele aceste păreri și nu mai șovăie să le proclame în speranța, legitimă, că sfidările venite din afară vor provoca până la urmă deșteptarea Americii.

Așa se face că a început o mare dezbatere în jurul;, re-industrializării” Americii, pe care alții, mai avizați, o denumesc „revitalizarea” ei. Această dezbatere se lărgește și se adâncește. E întemeiată pe intuiții justificate, pe analize obiective provenind de la lumea din afară, dar și pe lozinci echivoce și pe certuri dogmatice. Nu putem deocamdată să prezicem în ce direcție se va orienta și nici care vor fi efectele ei.

Cei mai lucizi sunt cei care stăpânesc ultimele descoperiri științifice și resorturile societății

informatizate. Echipele şi laboratoarele lor continuă de altfel să fie primele din lume în aceste tehnologii. Şi ei înşişi sunt avocaţii cei mai pasionaţi ai unei schimbări de direcţie radicale pentru întreaga Americă. Ei se bat în speranţa că corpul politic, corpul social al ţării lor nu se va angaja în impasul „reindustrializării”, nici în cele mai dăunătoare rătăciri europene reclamând subsidii de la stat, banii publici, pentru a. prelungi cu orice preţ industriile condamnate. Ei îi opun noţiunea de „revitalizare”, care e contrariul ei: punerea tuturor resurselor disponibile, devenite prea rare pentru a fi risipite, în slujba informatizării generalizate a aparatului de producţie şi a pregătirii oamenilor.

Pentru Robert Noyce, fondatorul uneia din cele mai strălucite societăţi de electronică, Intel Corporation, invi diată de japonezi: „Auzim astăzi pretutindeni plângeri venind din uzinele învechite ale unor industrii în declin, din sectoare neproductive... Dar momentul propice pentru a ne preocupa de industriile trecutului, care n-au ştiut să se transforme la timp, a fost acum zece ani. Astăzi e vorba de

altceva: trebuie să ne aruncăm cu toate forţele în telecomunicaţii, semiconductori, roboţi şi pregătirea cadrelor, în prezent nu există în economia americană – ce să ne mai amăgim – decât un singur sector care să fie de viitor, şi anume tehnologia înaltă şi tot ceea ce ţine de ea”.

Prima dintre societăţile americane din acest sector, Texas Instruments, îşi demonstrează cu regularitate forţa. Preşedintele ei, Fred Bucy, declară concetăţenilor săi: „Până în zece ani, ansamblul industriilor electronice şi informatice va fi mai mare decât întreg sectorul automobilului şi al oţelului”.

Aceşti oameni, şi mulţi alţii; sunt foarte la curent cu tot ceea ce ar trebui să se întreprindă, neîndoielnic şi neîntârziat. Dar deocamdată nu prea sunt ascultaţi şi sunt greşit înţeleşi. În primul rând de colegii lor din sectoarele industriale tradiţionale. Apoi de mediul politic, mai legat de menţinerea activităţii industriale, aşa cum este ea, decât de mutaţia fundamentală spre o nouă societate.

Georges Helmeier, director la Texas Instruments, precizează: „Trebuie să se ştie că societatea

americană continuă să trăiască, în esenţă, pe baza realizărilor dobândite în ştiinţă şi tehnologie în epoca de aur a anilor ’60. Cât timp oare?”

Un alt cadru de conducere de la Intel nu ascunde principala dificultate, cea care determină majoritatea persoanelor cu funcţii de decizie din domeniul public şi privat să dea înapoi, care n-au avut încă curajul s-o abordeze, deoarece n-au găsit mijloacele să o rezolve: „Trebuie să recunoaştem că revoluţia tehnologică în prima sa fază începe prin a pune o problemă gravă, aceea a locului de muncă. Iar noile locuri de muncă nu vor apare în mod spontan. Trebuie să concepem şi să punem în aplicare o politică cu adevărat nouă”.

În dezbaterea care agită America, una din intervenţiile cele mai aşteptate este cea a omului denumit „părintele re-industrializării”, Amitai Etzioni, sociolog, pro f esor la Universitatea Columbia şi, în 1980, consilier – al Casei Albe în problemele industriale.

El a publicat diagnosticul şi remediile pe care le preconizează, începând cu această formulă uluitoare: „Ca părinte, mândru de această calitate, al campaniei

în favoarea «re-industrializării», mă simt dator s-o desfăşor eu însumi. Pentru ca fiecare să ştie în sfârşit clar şi complet despre ce este vorba”.

Într-adevăr, despre ce este vorba?

„Dacă, într-o lume în plină evoluţie, delimităm precis ceea ce reclamă din partea noastră acţiuni prioritare, pe primul loc trebuie să punem problema energiei, din pricina dependenţei la care ne condamnă; şi problema Apărării naţionale”.

Niciun cuvânt, de-a lungul întregii sale expuneri, despre electronică – cuvânt care nici măcar nu este pronunţat –, nici despre informatizare.

Etzioni nu ezită să prescrie remediul cel mai puţin indicat să fie adoptat: „O foarte lungă perioadă de austeritate şi de restricţii în materie de consum privat şi public, care ar putea să se întindă pe vreo zece ani”.

Astfel, „părintele re-industrializării” a adus şi mai multă confuzie în marea dezbatere. Cât priveşte experţii americani, care îşi dau perfect seama de necesitatea societăţii informatizate şi de mijloacele de a se trece la ea – ca şi de mondializarea ei, atât de

adaptată vocaţiei Americii –, obsesiile naţionaliste ale consilierului Casei Albe li s-au părut extrem de depăşite, alături cu problema.

Cât priveşte opinia publică, ideea că salvarea trebuie să fie precedată de „zece ani de austeritate” nu stârneşte câtuşi de puţin entuziasmul, deoarece se adresează unor bărbaţi şi femei care suportă de cincizeci de ani cea mai aspră recesiune economică.

Cele două greşeli merg mână-n mână. Dacă ne înşelăm în privinţa obiectivului – preferând informatizării re-militarizarea – ajungem obligatoriu pe drumul cel prost: cel al sărăcirii, în loc să ne bucurăm de acea nouă înflorire creatoare pentru care America, astăzi încă şi mai mult decât oricare altă ţară, ar dispune de potenţial ştiinţific şi de resurse sociale suficiente.

Dar, în sfârşit, dezbaterea a început şi acesta este esenţialul. Nu avem de ce să regretăm că falşii profeţi se exprimă primii. Ei provoacă reacţii vii ce ar trebui să ducă la regenerarea acestei ţări care, chiar dacă a pierdut aproape zece ani, trebuie să-şi regăsească vocaţia şi vigoarea.

În acelaşi moment, societatea japoneză debuta în anii ’80 cu o criză de conştiinţă, care a dus la o altă mare dezbatere, o autocritică pe care factorii de răspundere grupaţi în „60-men Committee” au rezumat-o şi consemnat-o special pentru guvern, ca şi pentru opinia publică, într-un vast studiu menit „să redreseze orientarea şi natura eforturilor ţării”.

Ce se subliniază în el?

„1. În raport cu ultimii ani, am intrat. Într-o perioadă de relativă» stagnare în ceea ce priveşte inovaţia.

2. Va trebui să apreciem mai bine faptul că progresele tehnologice au devenit mai dificile. În primul rând, pentru că tehnologiile noi reclamă mai mult timp şi investiţii. Apoi, pentru că aprecierea problemelor sociale ridicate de avântui puternic al tehnologiilor va trebui să fie studiat mai cu atenţie.

3. Au apărut acum caracteristici negative ale dezvoltării economice japoneze şi nu trebuie să le ascundem: slăbiciunea sistemului de stimulare a creaţiei; scăderea spiritului de iniţiativă din cauza căutării permanente a consensului; supraaprecierea

dificultăţilor economice în raport cu beneficiile sociale ale integrării unei tehnologii noi.

4. Aceste caracteristici, pe care ar fi periculos să le lăsăm să se dezvolte, ţin de sistemul socio-educativ, care a rămas prea conformist şi care, prin natura sa, constituie o frână pentru personalităţile cu adevărat puternice şi creatoare.

5. Reiese că, dacă vrem să găsim elanul necesar anilor ’80, trebuie să schimbăm un anumit număr de concepţii de bază şi să recreăm un mediu ambiant mai bine adaptat creativităţii, capacităţii individuale, desfiinţării barierelor dintre universitate, industrie şi stat.

6. Dacă vrem să stăpânim faza mondializării. trebuie să apreciem mai exact două transformări esenţiale care se cer înfăptuite:

6.

Prima este o revizuire a concepţiilor noastre privind rolul statului şi rolul industriilor private. Până în prezent, industriile private au fost principalele surse ale inovaţiei, dar ele nu vor putea să mai dezvolte, prin propriile lor mijloace, noile tehnologii

care, pentru a fi puse la punct, reclamă mult mai mult timp şi cer capitaluri ce depăşesc resursele lor. Statul va trebui deci determinat să intervină mai mult în cooperarea organică cu întreprinderile şi laboratoarele din sectorul privat. Fără să se piardă însă din vedere că statul, prin structurile şi ponderea sa, nu este capabil, dacă ar trebui să fie făuritorul acestei opere, să difuzeze în mod eficace roadele dezvoltării tehnologice şi nici chiar să le pună în aplicare. Vor trebui găsite noi formule mixte de cooperare.

A doua se referă la o deschidere internaţională, şi îndeosebi la nevoile elementare ale lumii a treia (alimentaţie, medicină, educaţie, energie).

Vor fi necesare studii preliminare mult mai profunde şi mai bine adaptate. Noi n-am examinat suficient caracteristicile proprii, nevoile specifice, sistemele sociale ale ţărilor în curs de dezvoltare, mai înainte de a extinde asupra lor domeniul activităţilor noastre. Această condiţie prealabilă este indispensabilă acum. Trebuie stabilite bazele unei reale complementarităţi între societatea de

informatizare, aşa cum se dezvoltă ea la noi, şi nevoile esenţiale, imediate, deosebite ale ţărilor care sunt încă subdezvoltate. Putem să ajungem la aceasta, dar cu condiţia să întărim comunicarea dintre ele şi noi, prin schimburi de oameni în ambele sensuri. Oamenii lor să vină să-şi înceapă pregătirea în cele mai bune institute ale noastre, oamenii noştri să înveţe să se implanteze în noile ţâri, să se adapteze modelelor lor sociale, pentru a găsi pe loc soluţiile la problemele dezvoltării”.

În Japonia, dezbaterea nu se mai desfăşoară în jurul problemei de a şti dacă trebuie să se treacă sau nu de la societatea industrială la societatea informatizată. Alegerea a fost făcută. A început, în mijlocul pasiunilor şi controverselor, cu aceste două probleme, noi pentru cultura japoneză şi greu de înţeles: schimbarea naturii legăturilor dintre stat şi decizia privată; schimbările educative şi sociale necesare pentru reuşita, aleatorie, a trecerii la internaţionalizarea reală.

Ca şi în dezbaterea din America, ca şi în dezbaterile inevitabile ce vor frământa, vor

transforma toate societăţile implicate, răspunsurile bune nu pot fi date dinainte. Lumea caută şi va găsi suportul filosofic al mutaţiilor anunţate. Finalitatea dintotdeauna, care ne oprima şi ne impunea legea sa, izbucneşte. La îndemâna oamenilor se află, în sfârşit, o resursă nelimitată, singura resursă nelimitată: informaţia, cunoaşterea, spiritul.

PARTEA A PATRA

Şansa nu trebuie scăpata

Indira se întreabă

În cursa pentru dezvoltare, Statele Unite mizaseră pe India lui Nehru.

Kennedy l-a ales pe cel pe care-l considera cel mai bun economist din epoca sa, pe prietenul său John K. Galbraith, ambasador în India, spre marea surprindere chiar a celui în cauză. La Delhi, Galbraith a fost legătura inteligentă dintre imensul continent indian şi puterea economică americană. Pentru a câştiga „bătălia Indiei împotriva subdezvoltării”, Casa Albă i-a acordat, în mod cu totul excepţional, un fir direct cu preşedinţia.

America a pierdut India. Nici Kennedy, nici

Galbraith n-au apucat să se pună efectiv pe treabă. Şi, la scurt timp după ei, odată cu angajarea tot mai rapidă a Americii în Vietnam şi cu accelerarea cursei înarmărilor, India a încetat să mai fie o prioritate în strategia globală a Statelor Unite. Occidentul a dat uitării India care, lăsată exclusiv în voia forţelor mecanice ale economiei pieţei, a deviat spre o societate inegalitară şi dezordonată.

Astăzi întâlnim alături, şi cel mai frecvent în aceleaşi oraşe gigantice – Bombay, Delhi, Calcutta, Madras –, o populaţie de savanţi, ingineri, cadre universitare, manageri, agronomi, muncitori specializaţi la cel mai înalt nivel, aproximativ 70.000.000 de indieni; şi peste 400.000.000 de analfabeţi care trăiesc de pe o zi pe alta, adeseori în pragul foametei, fără să aibă vreo pregătire – nici măcar pentru a cultiva pământul –, lipsiţi de îngrijire medicală, fără educaţie, fără perspective.

Într-o seară din luna ianuarie a anului 1980, conducătorii celui dintâi imperiu industrial al Indiei, cel al puternicului JRD Tata, întruniţi în frumosul şi spaţiosul lor sediu moştenit din epoca îndelungatei

splendori a colonizării britanice şi care se numeşte, sobru. „Bombay House”, aşteptau, pradă unor sentimente amestecate, primele rezultate ale celei mai nesigure alegeri electorale din istoria Indiei. În centrul discuţiilor lor: victoria, improbabilă, dar nu imposibilă, a fiicei lui Nehru: Indira Gandhi, înainte de a fi înlăturată, părăsită, aruncată în închisoare, „Doamna”, cum i se spune în India, deţinuse puterea, după tatăl ei, o perioadă de mai bine de zece ani. Cercurile de afaceri o consideră un inamic public.

În ceasul acesta, când destinul Indiei rămâne necunoscut, conţinut în zecile de mii de urne cu buletine de vot – a căror despuiere de către organizatorii scrutinului va lua mai mult de o săptămână –, la Bombay se vorbeşte de Indira Gandhi ca de o persoană de pe altă planetă, aşa cum Caterina cea Mare a rămas vreme îndelungată pentru înalta societate a Petersburgului o străină… Nimeni n-a comunicat cu ea, n-a fost întâlnită nicăieri, oamenii gândesc cele mai rele lucruri despre anturajul ei, i se atribuie cele mai dubioase gânduri ascunse. Şi totuşi…

Totuşi, paradox frecvent pentru această ţară singulară, aceiaşi oameni care aşteaptă aici, împărtăşindu-şi temerile, au mizat de astă dată totul pe Indira… Niciunul din marii interesaţi – nici Tata, nici Bârfa – nu lipseşte la apel. Fata lui Nehru a întâmpinat mari dificultăţi: întregul aparat de stat împotriva ei, partidul creat de tatăl ei împotriva ei, forţele poliţieneşti împotriva ei, principalii ei colaboratori şi aliaţi în exil, fiii ei persecutaţi, comunicaţiile ei sabotate – dar n-a avut probleme financiare. Cei ce deţin averile în India, care se tem de această femeie, detestă însă şi mai mult haosul, incompetenţa şi corupţia care, prin succesorii şi adresării politici ai Indirei, au adus în trei ani India pe marginea prăpastiei. Decât aceşti incapabili, mai bine zbirul cu pumnul de fier. Doreau, din suflet, ca ea să piardă; dar voiau, din raţiune, că neprevăzutul să se întâmple şi ea să iasă victorioasă.

S-ar putea, totuşi, ca această femeie – a cărei energie legendară nimeni în India nu-i atât de prost încât s-o subestimeze – să fi învăţat ceva, să se fi schimbat…

De la Bombay la Delhi nu se poate telefona, orarul avioanelor este nesigur, luarea trenului ar însemna plecarea într-o expediţie de aproape douăzeci de ore, reţinerea unei camere la hotel este un proiect irealizabil. Între marea metropolă industrială, vast port deschis spre lume, care este Bombay, şi centrul de decizie politică, care este Delhi, există o groapă logistică imensă; aspect minor, dar semnificativ, al subdezvoltării care face India de neguvernat.

În apropiere de locul unde „Wellington Crescent” – o stradă în pantă – face un cot, într-un cartier modest din New Delhi, pe unde nu prea circulă maşini, vezi mulţimea obişnuită – ceva mai numeroasă şi mai zgomotoasă decât de obicei – mai caldă astăzi, revărsându-se în valuri; fără să strige sau să se înghesuie, se îndreaptă spre mica grădină, nepăzită, ce înconjoară casa joasă cu cinci încăperi unde trăieşte şi lucrează cea numită adeseori, şi mai simplu, Gandhi.

După ce treci de intrare, dai într-un mic culoar şi imediat urmează camera unde stă ea în permanenţă. Acolo e un du-te-vino neîntrerupt. Indirei îi place acest

lucru. N-o deranjează. Se adresează din când în când, ba unuia, ba altuia. Dar nu te poţi apropia de ea până nu ţi-a făcut semn. Ştie în fiecare clipă unde se află neobositul asistent pe care i l-a lăsat moştenire tatăl ei, ca s-o protejeze şi s-o ajute, foarte abilul Yashpal Kapoor, cunoscut de întreaga Indie, şi căruia îi face semn când vrea să comunice cu exteriorul sau când doreşte să fie singură pentru o întrevedere. Atunci, Kapoor face vid în jurul ei şi, într-o linişte pe care nimeni n-o va tulbura, Indira se ocupă de India.

Extremă oboseală care o încearcă la sfârşitul campaniei sale electorale – când n-a închis un ochi timp de douăzeci şi opt de zile, ca să poată străbate, zi şi noapte, în jeepul ei de campanie, fiecare sat din fiecare regiune –, epuizarea fizică îi dau în seara aceea un farmec deosebit, o frumuseţe austeră; această epuizare aprinde şi mai puternic flacăra interioară, forţa de expresie, voinţa de a discuta neîntârziat despre construirea viitorului. Un lucru pe care nu-l ştie nimeni încă, şi la care nici ea nu mai pierde vremea să se gândească: a câştigat. India i s-a încredinţat ei, Indira se va afla la putere mai înainte

de sfârşitul săptămânii. Şi acolo tot singură, aşa cum fusese, cu şase luni în urmă, în închisoare.

Se reîntoarce din Sud, de pe malul oceanului, şi de la Madras. Se reîntoarce de la frontiera orientală, cea cu Birmania, şi de la Calcutta. Se reîntoarce din Bengal şi de la gurile Gangelui. Se reîntoarce din Punjab, de la poalele Himalayei. Noapte de noapte, a străbătut satele, luminându. şi singură chipul cu o lanternă, pentru că ţăranii, în picioare în faţa caselor lor de chirpici, să poată vedea că ea a venit până la ei. Se reîntoarce din străfundul Indiei. Ştie ce se află în mormanele de urne cu buletine de vot, unde fiecare listă de candidaţi are câte o imagine pentru ca milioanele de analfabeţi să-şi poată exprima, ca şi ceilalţi, alegerea făcută. Şi au făcut-o, ea ştie acest lucru. Acum toate acestea ţin de trecut. Se întreabă, şi pune întrebări asupra viitorului.

Să dezvolţi India, s-o scoţi din mizerie, din deznădejde, să-i dai o şansă adevărată – dar cum să faci, de unde să începi? Indira nu pretinde că ştie. E toată numai întrebări – nenumărate, neîncetate, precise. De unde să începi? După treizeci de ani, după

imensa tristeţe care a urmat asasinării lui Gandhi, singurul unificator al Indiei, care avea să se scindeze după el; după îndelungata luptă a tatălui ei, pe care îl admira cu pasiune şi-l urmă pas” cu pas în tribulaţiile sale; după moartea lui Nehru, părăsit de lume; după drumul Golgotei, pe care l-a urmat ea şi fiii ei, ca şi poporul ei, mai sărac astăzi decât în zorii independenţei – de unde să începi?

Cel mai tare o apasă masa imensă a unui tineret care n-a putut niciodată să fie educat. Cât de mulţi sunt tinerii aceştia?

Nimeni nu ştie cu adevărat, şi nici ea n-ar putea s-o spună cu exactitate: „Tinerii sub cincisprezece ani care încă n-au învăţat nici să citească, nici să scrie, trebuie să fie, după părerea mea, vreo 200.000.000… Aşa că de unde să începi?”

Va citi, surprinsă, în amplul reportaj pe care i-l va consacra, după victorie, ziarul „New York Times”, că n-are nicio şansă:

„Va putea oare Indira Gandhi, numai pe baza popularităţii sale, să călăuzească India printre dificultăţile imense, slăbiciunile insondabile, care-i

barează calea spre dezvoltare? Este puţin probabil… Adevăratele probleme pe care trebuie să le înfrunte nu mai sunt de natură electorală. E vorba de inflaţie, care nu poate fi controlată, de şomaj, care e covârşitor, de o productivitate în cădere liberă, de speranţe mereu dezamăgite. O sfidare supraomenească căreia Indira Gandhi nu va avea niciodată şansa să-i riposteze”.

Privirea sa calmă e străfulgerată, o clipă, de o mânie tăcută:

„America l-a trădat întotdeauna pe tatăl meu. Iar pe mine m-a detestat întotdeauna. Ea a abandonat India. Nu se gândeşte decât la ea şi nu înţelege nimic din restul lumii. Cum e posibil? Ce dispreţ! De aceea se spune pretutindeni despre mine că sunt prosovietică. Ce prostie… Nu sunt nici pentru America, nici pentru Rusia. Sunt pentru India şi poporul ei, pentru tot ceea ce poate ajuta India, indiferent de unde, indiferent ce. Dar de unde să începi?”

Verdictul nu aparţine totuşi „partidei americane”, ci organizaţiilor internaţionale: India continuă să

stagneze. Venitul său pe locuitor, care rămâne la pragul critic şi mizerabil de 200 de dolari, n-are decât puţine şanse să ajungă la 300 de-dolari… în anul 2000. Iar situaţia economică s-a deteriorat şi mai mult în aceşti ultimi ani faţă de cea din precedentele două decenii.

Din 1978 până în 1980, bugetul naţional nu numai că a încetat să crească chiar în slabul ritm anterior de 2 – 3% pe an, dar a scăzut cu mai mult de 3%. Numărul indienilor „în stare de sărăcie absolută" se ridică acum la 300.000.000. Nu există un recensământ exact al şomerilor. Dacă-i punem la socoteală numai pe cei care, având o muncă regulată, au pierdut-o şi au reuşit să se înscrie pe vreo listă, deci dacă-i punem la socoteală numai pe aceştia, există 15.000.000 de şomeri oficiali. Ceilalţi nu sunt recunoscuţi ca atare, fiindcă n-au avut niciodată un statut de muncitor, indiferent în ce sector. Atunci de unde să începi?

Programul celor două decenii de industrializare masivă, bazat, ca în aproape toate ţările lumii a treia, pe industria grea, n-a dus decât la eşecuri. Uriaşa

birocraţie, imposibil de controlat, care foloseşte doi, trei, patru funcţionari în loc de unul, pentru fiecare post, şi-a extins tot mai mult aria sa sterilă. Ea n-a ştiut nici să construiască drumuri, nici să mărească numărul şcolilor, nici să facă ogoarele fertile, nici să înmulţească serviciile pentru ocrotirea sănătăţii. Ea nu ştie decât să controleze, să verifice, să interzică. De unde să începi?

Dincolo de curajul său, de aerul său detaşat, dincolo de strălucita sa inteligenţă, virtutea cea mai mare a Indirei, care impune şi seduce, este modestia sa.

Ea ştie că poate să înţeleagă, dar spune că nu ştie aproape nimic. Da, ea ştie să comunice cu poporul ei, să-i redea speranţa când el şi-o pierde, să se ducă s-o caute acolo unde nimeni nu se duce, să-l facă să simtă, uneori fără să rostească un cuvânt, că-i cunoaşte durerea şi că nu se gândeşte decât la el; da, lucrul acesta ea îl ştie. Ştie să-i spună că-l iubeşte, să-şi exprime dragostea faţă de el. Dar aceasta-i tot ceea ce ştie.

A auzit vorbindu-se de ceea ce se numeşte

„tehnologie”, domeniu misterios pe care nu ştie să-l deosebească bine de industrie. Or – şi în această privinţă hotărârea ei e fermă –, India are nevoie, cu orice preţ, de industrii, de multe industrii.

Trebuie să li se dea de lucru, în toate felurile, zecilor şi zecilor de milioane de braţe. Trebuie construite multe uzine, tot mai multe uzine. Toţi cei ce sunt gata să ajute India să se industrializeze să ştie că pot să vină: vor fi bine primiţi. Dacă tehnologie înseamnă tot mai multe industrii, atunci e nevoie de multă tehnologie. Şi câtă dreptate are O.P.E.C.-ul atunci când proclamă că îşi va folosi puterea – atât de minunată când e văzută de departe – pentru a impune Occidentului – care n-a vrut niciodată acest lucru – „transferul de tehnologie” şi pentru a-l accelera. De altfel, Indira e în termeni buni cu O.P.E.C.-ul, „deoarece musulmanii ştiu că dacă sunt eu în India, ci sunt protejaţi. Ţările O.P.E.C.-ului ştiu acest lucru. Ele trebuie să susţină lumea a treia şi, fiindcă sunt musulmane, vor ajuta India să obţină, pentru uriaşele sale nevoi, numeroase transferuri de industrii. Sau, dacă vreţi, de tehnologie”.

Vrea să ştie mai multe despre această micuţă pastilă, pe care o vede pentru prima oară, pe care distinge nişte dunguliţe fine, abia perceptibile – un microprocesor. American său japonez?

N-are importanţă: toate sunt la fel. Aceste aparate care răspândesc o nouă tehnologie n-au patrie şi nu cunosc frontiere. Sunt făcute toate din acelaşi nisip („sunt, într-adevăr, din nisip? cum din nisip?”) şi încep să lucreze oriunde le instalezi, oriunde este înţeleasă ideea că ele vin nu numai ca să înlocuiască mecanismele greoaie, ale căror performanţe le anulează, ci ca să-i elibereze pe oameni de munca cea mai grea.

Indira, care ascultă întotdeauna cu atâta atenţie, de data aceasta întrerupe discuţia: ce vrea ea, este contrariul. Sau, mai degrabă, poporul său vrea contrariul. Vrea să muncească. Să fie implantate uzine, orice fel de uzine, numai să fie folosiţi mulţi oameni. Nu vor fi niciodată prea multe uzine.

Şi-apoi, mai e nevoie de şcoli, şi de drumuri, ca să se meargă la şcoală, şi de locuinţe de jur-împrejur, şi de dascăli, şi de şcoli care să pregătească aceşti

dascăli, şi de specialişti pentru ca uriaşele rezerve de mână de lucru să înveţe să muncească mai bine, să-şi mărească randamentul în uzine; trebuie angajaţi şi calificaţi oameni.

Cine va ajuta India să străbată tot acest drum pentru ca, într-o zi, îndepărtată fără îndoială, să reuşească să ajungă din urmă universul industrial şi să se apropie de nivelul lui de trai? Cel puţin, se poate începe?

India de astăzi înseamnă 200 de dolari pe locuitor şi pe an, faţă de 10.000 în Statele Unite, în Europa sau în Japonia. Este oare imaginabil că, printr-un uriaş efort de industrializare, cu o voinţă de muncă înzecită, de care acest popor e capabil, s-ar putea ajunge, de acum până la începutul secolului viitor, la jumătatea nivelului de trai occidental? Şi măcar dacă am putea fi siguri…

Calculele, cunoscute de toţi cei ce fac parte din ceea ce poartă denumirea de „instanţele internaţionale”, îi dau următorul răspuns: dacă rata anuală de creştere a ţărilor din lumea a treia se menţine la 5% Pe an> iar rata medie a universului

dezvoltat la jumătate, ar fi nevoie de *150 de ani* pentru ca venitul popoarelor din lumea a treia să-l egaleze pe cel al popoarelor din ţările industriale. Cu alte cuvinte: niciodată.

Niciodată, însă, popoarele proletare nu vor avea răbdare să aştepte 150 de ani.

„Atenţie la disperarea lumii a treia, s-ar putea ca ea să ducă la haosul mondial!” a spus răspicat Kurt Waldheim, secretarul general al Organizaţiei Naţiunilor Unite, în şedinţa de deschidere a ultimei sesiuni a Consiliului economic şi social al O.N.U. „Între cele două populaţii ale planetei, cea din partea dezvoltată şi cea din partea nedezvoltată, există o falie de natură seismică, atât de adâncă încât s-ar putea să se producă teribile cutremure care să arunce totul în aer”, a repetat Robert McNamara când a întocmit jalnicul bilanţ al celor două decenii zise „de dezvoltare”. Iar Willy Brandt, la capătul celor doi ani de muncă cât s-a aflat în fruntea comisiei de personalităţi internaţionale competente care şi-au închinat forţele acestui lucru, a scris în primele rânduri ale raportului său: „Comisia noastră a fost

unanimă în a estima că o *revizuire fundamentală* a raporturilor dintre cele două părţi ale lumii *se impune de urgenţă*. Datorită sistemului instaurat la sfârşitul războiului mondial, ţările din lumea a treia au ajuns astăzi într-o situaţie atât de grav defavorizată, încât ea reclamă o reechilibrare profundă. Tocmai acest lucru îl exprimă revendicarea, larg răspândită şi recunoscută, privitoare la o nouă ordine economică internaţională. Este neîndoios vorba de o scandenţă istorică".

Da, Indira Gandhi a auzit. Dar a auzit atâtea promisiuni şi rezoluţii de treizeci de ani încoace, încât a încetat să le mai asculte, văzând cum în acest timp ţara ei continuă să se scufunde. Indira vrea altceva. Vrea industrie. Vrea să înţeleagă rolul acestei „tehnologii" în industrie: ce diferenţă esenţială este între *înainte* şi *acum*? De ce această micuţă pastilă, acest microprocesor reprezintă o „revoluţie" în stare să facă din concepţia progresului industrial întreţinută până în ultimii ani o concepţie perimată? Cum să nu mai depindă locul de muncă de nu mărul mare de industrii? Cum se poate că şansa dezvoltării şi a

progresului pentru un popor, *oricare ar fi nivelul său actual*, potrivit uimitoarei formule ce-şi pune pecetea pe însăşi epocă pe care o trăim, să nu mai fie industrializarea tradiţională, ci ceea ce o depăşeşte: informatizarea?

În răspuns, care nu va fi simplu nici de înţeles, nici de admis – cu toate că, dacă nu vrem să regresăm, acest lucru trebuie făcut –, distingem două aspecte.

Unul se află în prelungirea regulii constante a progresului, regulă care s-a impus de cincizeci de ani şi care furnizează explicaţia fundamentală a diferenţelor de dezvoltare: inovaţia tehnică a fost, chiar în cadrul erei industriale, factorul principal al oricărei creşteri. Ea este cea care a creat America modernă până în anii ’70 şi i-a asigurat supremaţia.

National Science Foundation a întreprins în Statele Unite o anchetă dintre cele mai complete referitoare la a şti care a fost, de cincizeci de ani încoace, factorul principal al progresului economic american. Răspunsul: inovaţia tehnică.

Potrivit raportului Fundaţiei, *jumătate* din creşterea economică americană s-a datorat, începând

din 1929, inovaţiei.

Analiza merge mai departe. Pentru a putea trage de aici învăţăminte, care să ducă la *renaşterea creşterii* într-un Occident anemiat, revenit la nivelul zero, şi într-o lume a treia pentru care, după cum ştim, industrializarea clasică nu va mai fi astăzi decât o frâna suplimentară, National Science Foundation a comparat rezultatele obţinute de industrii în această lungă perioadă *în funcţie de gradul lor de tehnologie*.

Cele care s-au concentrat asupra unei „înalte tehnologii" au cunoscut, în raport cu ansamblul industriilor:

— O creştere a productivităţii *de două ori* mai rapidă;

— O creştere a producţiei *de trei ori* mai rapidă;

— O creştere a preţurilor *de şase ori* mai scăzută!

În timp ce americanii luau cunoştinţă de aceste concluzii la care se cuvine să reflectăm profund, europenii ajungeau la constatări analoage căutând mijloacele de a lupta împotriva recesiunii generalizate pe care o resimt din plin şi modalitatea de a, regăsi

drumul pierdut al progresului social şi al îmbunătăţirii nivelului de trai. André Danzin a condus mai multe din aceste studii şi a desprins din ele următoarea lecţie: „Observăm că nimic din ceea ce s-a întâmplat în trecut n-a putut să se opună puterii izvorâte din tehnicile superioare… Principalul motor al evoluţiei este cercetarea ştiinţifică şi tehnică”.

De unde necesitatea de a ne concentra, fără nicio clipă de întârzierei eforturile şi investiţiile în cele mai recente tehnologii, de a înlocui, fără ezitare, maşinile existente prin cele mai noi şi mai de performanţă. Această necesitate se înscrie pe linia întregului progres al secolului al, XX-lea. Acesta este primul aspect al mutaţiei.

Celălalt este nou: *revoluţia tehnologică de astăzi nu reprezintă numai prelungirea progreselor tehnice care au urmat. Ea reprezintă o transformare a înseşi condiţiilor luptei oamenilor pentru a stăpâni mediul înconjurător şi a-şi înmulţi resursele; ea reprezintă o schimbare a societăţii existente*.

De data aceasta nu mai e vorba de a pune în mâna oamenilor aparate de producţie mai eficace. E

vorba de a înlocui treptat munca industrială a oamenilor cu cea a maşinilor informatizate care, din aproape în aproape, vor putea să fabrice totul mai repede şi mai ieftin. Această mare transformare inevitabilă este de dorit în cel mai înalt grad: ea aduce după sine înmulţirea schimburilor, a nevoilor de informaţii; şi duce astfel, în acelaşi timp, la o mai bună *utilizare*, *cultivare*, *aprofundare a capacităţilor individuale*.

Factorii politici de răspundere ai O.P.E.C.-ului întruniţi la Alger în martie 1975 reclamau, în numele întregii lumi a treia şi pentru prima oară, „accelerarea procesului de dezvoltare printr-un transfer adecvat al tehnologiei moderne”.

Occidentul a considerat acest apel ca o agresiune şi a preferat să-l ignore, sperând că excesul şi lipsa de realism ale acestei revendicări o vor face efemeră. S-a produs contrariul, în ce mod?

Arma energiei, apoi cea a investiţiilor au încăput pe mâinile O.P.E.C.-ului. Nu se mai poate nădăjdui într-o ieşire durabilă din criză *fără a se îmbrăţişa ideea mutaţiei* între cele două lumi.

În anii ce au urmat, revoluţia microprocesului şi a telecomunicaţiilor a adus tocmai mijloacele de a accelera, într-un mod inimaginabil până atunci, un proces de dezvoltare care să permită să se tindă spre egalizare într-un răstimp nu de 150 de ani –, ci, cel mult, în răstimpul unei generaţii.

Din moment ce perspectivă s-a limpezit, iar obiectivul nu mai este discutabil, rămâne de sesizat o parte importantă a problemei: cum poate să se efectueze, la nivelul la care trebuie înţeles, acest „transfer de tehnologie?”

Revista lunară de economie a Arabiei Saudite scrie în această chestiune ceea ce gândeşte toată lumea: „Transferul de tehnologie e ca maternitatea. Toată lumea e pentru el. Ca şi maternitatea, nimeni nu ştie cu adevărat natura lui. Dar ştim că este matricea oricărui progres şi a oricărei dezvoltări”.

Cu condiţia – şi aici rămâne totul de făcut – de a înţelege bine că nu mai e vorba de acelaşi lucru ca ieri. Ca ieri, în era industrială.

Dacă lumea occidentală se angajează pe această nouă cale, mai fecundă prin performanţele realizate

de maşini, şi. mai umană prin folosirea capacităţilor, *cum să ne închipuim că lumea a treia se va rezuma doar să furnizeze „o mână de lucru ieftină" pentru uzine dintr-o altă epocă*, ale căror produse n-ar avea de altfel niciun debuşeu? Ar fi culmea stupidităţii.

Lumea a treia trebuie deci să opteze şi ea – fără să mai treacă prin etape prealabile care i-ar agrava şi mai mult rămânerile în urmă – pentru intrarea în această eră nouă. Informatizarea va fi aplicată şi adaptată la nevoile ei. Vor exista roboţi disponibili care să muncească pretutindeni şi pretutindeni la acelaşi preţ. Informaţiile, datele, cunoştinţele vor fi, prin definiţie, accesibile, dintr-odată, tuturor. Singurul transfer care contează, şi de care va depinde întreaga dezvoltare, este promovarea fiecărui popor, a fiecărui om, de la stadiul în care îi lipsesc mijloacele de a învăţa la cel cu care poate începe să-şi dezvolte propriile facultăţi, aptitudini, propria creativitate.

Ce trebuie făcut pentru ca acest transfer spre ţările imense şi sărace să înceapă să opereze? Nimic care să mute acolo maşini depăşite. Nimic care să semene cu utilajele de beton şi oţel ce au însoţit

industrializarea clasică.

Trebuie să fie definite, puse în funcţiune mijloacele adecvate şi noi denumite deja, în societatea informatizată, „infrastructurile imateriale”.

Cele care, prin unde şi străbătând spaţiul, să lege orice loc de muncă, din orice colţ al lumii, la reţeaua mondializată a datelor şi cunoştinţelor. Permiţând să se conjuge, într-un singur proces de producţie sau de creaţie, orice „energie informatică”, orice informaţie necesară cu muncă ce se efectuează la chemarea şi în urma deciziei omului.

Cele care să difuzeze elementele necesare pregătirii persoanelor acolo unde se găsesc ele, potrivit nevoilor pe care le încearcă, pe care învaţă să le tălmăcească, să le exprime, să le conjuge.

Comunicarea, educaţia sunt, aşadar, primele dintre aceste „infrastructuri imateriale” care pot fi concepute şi extinse la întreaga planetă. Nu va semăna cu o atingere „cu bagheta magică”. Totul se poate realiza foarte simplu, în etapei din clipa în care va fi desprins esenţialul: lămurirea minţilor, dezvoltarea aptitudinii lor de a învăţa. Aceasta este

cursa pe care o profetiza Toynbee „între educaţie şi catastrofă”.

Toţi cei care, de aproape treizeci de ani, se consacră problemelor lumii a treia şi care au luat cel mai adeseori drept exemplu imensa Indie au ajuns la o concluzie comună: strategia a fost greşită.

Urmărindu-se într-una „industrializarea” ţărilor din lumea a treia, s-a ajuns pretutindeni, cu rare excepţii, la agravarea problemelor lor. Oamenii au fost dezrădăcinaţi de pe pământul lor şi s-au înghesuit în oraşe tentaculare. S-a mers pe această cale antinaturală, fără ca cineva să se gândească la urmări, în speranţa unei rate de creştere care s-a dovedit amăgitoare: pământurile care puteau să-i hrănească au rămas pustii, în timp ce oraşele, care nu le mai furnizează de lucru, au devenit suprapopulate.

Trebuia, va trebui, dimpotrivă, să se procedeze la o *descentralizare*, la o răsturnare a tuturor mecanismelor de *concentrare* care blochează dezvoltarea.

Vom vedea cum va proceda informatizarea cu inversarea acestei dinamici inumane, adaptându-se

local la problemele lumii a treia, permiţându-i să-şi înceapă reechilibrarea.

Unul din oamenii care n-au încetat să atragă atenţia statelor majore occidentale asupra acestor imperative ale naturii şi ale raţiunii (fertilizarea pământului, frânarea exodului rural, lupta împotriva urbanizării, descentralizarea cu orice preţ, investirea oamenilor cu responsabilităţi în loc de a-i înregimenta) este Maurice Guernier.

La început a fost însărcinat să se ocupe, pe lângă Jean Monnet, comisar al Planului pentru reconstrucţia Franţei, cu „problemele ţărilor de peste mări", adică chiar cu lumea a treia. De-atunci s-a ocupat mereu de această problemă. Astăzi este colaboratorul lui Aurelio Peccei, în Clubul de la Roma, însărcinat cu aceleaşi probleme. În 1968 a tras un semnal de alarmă, pe care l-a redactat şi l-a dat publicităţii: „Ultima şansă a lumii a treia". Această şansă n-a fost sesizată. N-a fost înţeleasă nici atunci, nici de-atunci încoace. Pământurile au continuat să fie părăsite, iar metropolele uriaşe ale ţărilor sărace, cu zece, cincisprezece, douăzeci de milioane de locuitori, să se

transforme în ghetouri ale planetei.

Astăzi, Maurice Guernier, întrezărind noile mijloace ale unei descentralizări reale, descrie cum s-ar putea integra ele în fiecare mediu uman.

„Am socotit prea adeseori că dezvoltarea e o problemă exclusiv economică. Când, în fond, e o problemă sociologică şi umană. În unele sate din Asia şi Africa am găsit un nivel de dezvoltare reală mai ridicat decât în unele cartiere din New York sau din Chicago... Această dezvoltare a lumii a treia nu poate lua naştere decât în urma unei complete înfloriri a oamenilor. Se impune de urgenţă, în primul rând, să se oprească exodul rural şi dezvoltarea hidoasă a uriaşelor bidonviluri din Caracas, Lagos, Calcutta şi din alte vreo sută de megalopolisuri absurde: acesta trebuie să fie de acum înainte obiectivul major al oricărei politici a lumii a treia.

Trebuie descentralizată orice hotărâre şi îndreptată spre sate. Numai în aceasta rezidă viaţa reală a satelor. Aşadar, satul trebuie transformat într-o adevărată întreprindere a dezvoltării, într-un centru de decizie şi de administrare”.

În ce mod va arunca informatizarea o punte între această viziune, a cărei logică este incontestabilă, şi mijloacele de aplicare a ei, care, de treizeci de ani, ne scapă întruna?

Prin natura însăşi a „infrastructurilor imateriale” – cele care, începând cu *memoriile informatice*, centre mony diale, prin definiţie comune tuturor, de date şi de cunoştinţe ce pot fi branşate în orice punct din orice ţară – şi a *reţelelor de telecomunicaţie* care desfiinţează distanţele şi înlocuiesc în cea mai mare parte nevoile de transportare a produselor şi a oamenilor.

Un comitet sătesc, obligat să-şi organizeze relaţiile cu oamenii şi metodele de producţie, în primul rând agricole, va reuşi să realizeze acest lucru dacă este *branşat* la aceste centre şi reţele care aduc informaţia, cunoştinţele, educaţia, medicina, care îi vor furniza astfel mijloacele auto-dezvoltării – cu condiţia să dispună, pentru a putea folosi informatică şi a o exploata, de un număr foarte redus de intermediari, pe care Guernier îi descrie exact, ceea ce ar permite să se conceapă, încă din acest moment,

implantarea, în comunitatea locală, a societăţii informatizate.

„Trebuie să se instaleze în fiecare mică comunitate regi mală, care să nu depăşească 50.000 – 100.000 de locuitori, un stat major restrâns, alcătuit din: un agronom, un medic, un educator. Ei vor fi «consilierii progresului» puşi la dispoziţia satelor.

Aceşti trei tehnicieni, prin prezenţa lor, vor determina desemnarea în fiecare sat a trei sau şase locuitori tineri care vor avea funcţia de «transmiţători de mesaje». Aceşti bărbaţi şi aceste femei vor fi, întrucâtva, medici desculţi, agronomi desculţi, educatori desculţi. Ei nu vor urma niciun curs, nu vor avea nicio diplomă. Vor şti să transmită mesajele consilierilor progresului până la săteni. De pildă:

«Când vă curg ochii, puneţi trei picături din medicamentul indicat. Pe răni, puneţi mercurocromul menţionat…

Iată îngrăşămintele pentru viitoarea campanie de cultivare a bumbacului… Suntem informaţi asupra datei la care vine musonul: iată seminţele care au fost selecţionate… Afişele cu imagini pe care le vedeţi vă

vor arăta cum să procedaţi. Vă vom ţine la curent, în fiecare săptămână…»”.

Maurice Guernier a făcut aşadar efortul – pe care îl fac acum, pe alte continente, alţii, urmând acelaşi drum – de a concepe şi de a descrie, pe baza experienţei trăite în lumea a treia, natura dotării cu cadre umane care vor fi în măsură să exploateze şi să difuzeze pe loc realizările informatizării mondiale.

Cel mai recent preşedinte al „Forumului lumii a treia”, egipteanul Ismail-Sabri Abdalla, confirmă *regula de aur a descentralizării*, singura cale realistă spre dezvoltare, şi precizează mediul uman de bază care va permite informatizării să fertilizeze direct lumea a treia:

„Strategia dezvoltării trebuie să pornească de la o evoluţie rurală autonomă. Niciun fel de abordare ministerială sau administrativă nu va fi la înălţimea acestei sarcini: modernizarea, în sensul plin al cuvântului, a comunităţii săteşti. Ţăranii înşişi trebuie să devină capabili să-şi ia în propriile mâini destinul. Aportul tehnologic extern este indispensabil. Dialogul dintre ţărani şi «consilierii tehnici» trebuie să fie

reciproc educativ, puterea de decizie rămânând în mâna ţăranilor. Căci ceea ce contează este dezvoltarea ţăranului însuşi. Ea nu poate să se realizeze şi să se perfecţioneze decât aplicând mijloacele tehnologiei pentru adâncirea democraţiei locale, decât redându-i ţăranului «drepturile sale de om şi de cetăţean»”.

Comparând experienţa şi propunerile lui cu cele ale egipteanului, Guernier conchide: „Într-un cuvânt, există o identitate completă de vederi între concepţia expusă de Sabri Abdalla şi concepţia noastră. Îi dau, fără să şovăi, o prioritate absolută. Deoarece priveşte direct soarta a doua miliarde de fiinţe omeneşti”.

Aceste comitete săteşti, aceşti consilieri ai progresului, aceşti transmiţători de mesaje, cărora specialiştii lumii a treia le încredinţează astfel o funcţie de dezvoltare, vor fi pe deplin eficienţi odată cu difuzarea, descentralizarea informaţiilor, devenite accesibile datorită noii tehnologii.

Aceşti câţiva intermediari descrişi mai înainte vor avea rolul de a înrădăcina treptat sistemul informatic, care va fi prezent, în întregime, printr-o

simplă antenă locală – în limbaj tehnic: *terminalul* – al cărei preţ nu va mai avea niciun fel de importanţă şi a cărei utilizare, prin „dialogul" cu echipele locale, va reclama, aşa cum am văzut la Institutul din Singapore, o pregătire de câteva săptămâni, cel mult de câteva luni. Se conturează, în sfârşit, şi aici, scurtcircuitul care duce la dezvoltare.

Răspunsul la întrebarea pe care a pus-o Indira Gandhi şi pe care şi l-a dat oarecum ea însăşi, fără să fi fost pe deplin conştientă de acest lucru, este: singurul „transfer" adevărat e transferul de „flacără". A transmite de la un om la altul voinţa de a fi şi de a cunoaşte. Această comunicare directă pe care Indira a făcut-o zi şi noapte, noapte de noapte, pe drumurile Indiei, transmiţând sentimentul că se poate nădăjdui, că se poate trăi, trebuie prelungită, trebuie perpetuată. Atunci când e vorba de spirit şi de voinţă, „infrastructurile imateriale" vor fi, faţă de această comunicare directă, ceea ce au devenit microprocesoarele în raport cu minunata, dar insuficienta maşină a lui Babbage, inspirată odinioară de Ada de Lovelace.

Un sudist la treabă

Cu zece ani mai înainte ca O.P.E.C.-ul să cunoască primele sale succese, cu treisprezece ani mai înainte ca microprocesorul să-şi facă apariţia, cu douăzeci de ani mai înainte de reuniunea de la Taif, un tânăr din lumea a treia a înţeles acest viitor. S-a lansat în luptă presimţind condiţiile actuale ale dezvoltării, ale „transferului”.

Karl Schiller, care l-a văzut la treabă în anii; 70, nu ezită să spună: „E un tânăr geniu”.

Schiller a sugerat ca el Şei Darticipe la munca depusă de micul grup de oameni din Europa, Japonia şi Golful Arabic constituit în vederea căutării unor căi de convergenţă. Deşi era conducătorul celui mai puternic fond internaţional de investiţii şi reprezentantul permanent, în acea epocă, al regiunii sale în cadrul Comisiei Brandt, el a acceptat.

Etapă cu etapă a demonstrat neîntrerupt o evidentă adeseori dată uitării: pentru a înţelege condiţiile de dezvoltare a lumii a treia, pentru a călăuzi acţiunile care pol contribui la acest lucru, *trebuie să aparţii tu însuţi lumii a treia*.

Acest lucru pare, într-adevăr, greu de admis. Dar dacă a reuşit cineva să dezrădăcineze din minţi acest „vestigiu imaterial” al colonialismului, să deschidă, prin experienţa sa pe teren şi prin luciditatea sa, calea primului dintre transferuri, cel al încrederii, fără de care nimic nu se poate face, acesta este bărbatul, atât de tânăr încă, pe nume Ab-dulatif Al Hamad.

La douăzeci şi doi de ani, când a refuzat să facă carieră la Ministerul de Externe al ţării sale şi a preferat să aleagă neînsemnatul Kuweit Fund for Arab Development, care folosea atunci, mari şi late, două persoane, Abdulatif Al Hamad ştia deja ce voia. Nu-l interesau, în niciun caz, cercurile internaţionale, discursurile, sforăriile diplomatice, dineurile mondene. El voia să deschidă şi să înmulţească, cât mai repede posibil, şantierele dezvoltării.

Traiectoria şi realizările sale sunt exemplare.

Cel dintâi transfer pe care l-a conceput, cu o eficacitate caracteristică lui, a fost în primul rând în folosul său.

Nedispunând încă, în 1962, decât de slabe resurse, dar presimţind că petrolul din micuţa sa ţară,

admirabil înzestrată de natură, avea, într-o bună zi, să-i procure mijloace considerabile, a vrut *să înveţe* meseria de investitor mondial, ceea ce urma să devină. A cerut conducerii Băncii mondiale ca unul din cei mai btmi experţi ai marelui organism internaţional să vină să stea doi ani alături de el pentru a-l învăţa mecanismele, a analiza împreună cu el proiectele, a pune la punct procedurile. În mai puţin de doi ani, cunoştea meseria. Ca om al lumii a treia, şi-a dat de isemenea seama în ce măsură lecţiile primite de la îndrumătorul său ar trebui adaptate pentru ca grefa să prindă în universul său.

N-a întârziat să facă această demonstraţie, printr-un fel de contra-transfer care-şi dobândeşte întreaga semnificaţie astăzi, când metamorfoza necesară acţiunii depinde, înainte de toate, de schimbarea stării de spirit.

Primul prilej ce i s-a oferit lui Abdulatif Al Hamad a fost un proiect de dezvoltare agricolă în Tunisia. Prezentat la Banca mondială în vederea obţinerii unui împrumut pe termen lung necesar realizării lui, proiectul a fost refuzat. Nu oferea nici măcar

garanţiile minime de randament economic care să răspundă criteriilor de gestiune ale acestui organism internaţional.

Când a aflat, Abdulatif a prezentat acelaşi proiect propriului său consiliu şi guvernului ţării sale, declarând în raportul întocmit: „Dincolo de randamentul, într-adevăr nesigur, care este de aşteptat în termeni economici, trebuie să evaluăm *efectele sociale* ale acestei investiţii, menite să modifice – prin însăşi punerea sa în aplicare – metodele de – muncă locale, deprinderile în ceea ce priveşte cultura, aptitudinile de a sesiza condiţiile creşterii”.

Proiectul a fost adoptat, finanţat, dirijat de Kuweit Fund. Realizat în exclusivitate de echipe tunisiene locale, succesul său a depăşit cu mult aşteptările. Astfel, a apărut un nou criteriu, cel al „randamentului social”, care a căpătat întâietate, în numele eficacităţii înseşi, faţă de tradiţionalul randament financiar.

În câţiva ani, Kuweit Fund a dovedit, în numeroase alte proiecte, că, acordând în primul rând

atenţie accelerării calificării oamenilor, se putea, în plus, recupera de mai multe ori fondul alocat.

Cincisprezece ani mai târziu, relatând experienţa a ceea ce a devenit astăzi primul fond mondial de investiţii – întreţinut, dotat, dirijat de oameni din lumea a treia –, economistul englez Robert Stephens scria:

„Pe măsură ce proiectele lansate de Kuweit Fund luau amploare, Banca mondială, sub preşedinţia lui Robert McNamara, s-a apucat să studieze mai îndeaproape noile principii, criteriile de alegere diferite, metodele de stimulare, şi, în cele din urmă, să evalueze şi ea, la rândul ei, din ce în ce mai frecvent, o investiţie în funcţie de randamentul social mai înainte de estimarea financiară propriu-zisă. Şi a obţinut de aici un mare profit”.

Iar în ceea ce priveşte viitorul, spunea: „Potrivit estimărilor O.E.C.D.-ului, disponibilităţile O.P.E.C.-ului în capitaluri de investit ar putea ajunge, la începutul deceniului al optulea, la aproape 250 de miliarde de dolari. Adică aproape 6% din întreaga producţie naţională, cu mulată, a primelor douăzeci de puteri

industriale din lume. *Manieră, principiile, criteriile de utilizare ale acestei capacităţi de investiţie a O.P.E.C.*-ului *vor avea atunci o importanţă vitală, nu numai pentru lumea arabă, ci pentru întreaga lume a treia şi, în consecinţă, pentru noile echilibre ale economiei mondiale*... În momentul acela se va descoperi exemplul fundamental pe care-l va fi constituit Kuweit Fund, munca de pionier pe care o va fi săvârşit situând pe primul loc al criteriilor de investiţie emanciparea oamenilor.

Dacă averile provenite din veniturile aduse de petrol trebuie să fie folosite pentru o dezvoltare eficace, atunci va fi nevoie, mai înainte de toate, de o dotare cu cadre umane serioase, inventive şi incoruptibile. Dovada că aceste calităţi, rare, dar esenţiale, pot fi întrunite la un loc, şi dovada eficacităţii lor hotărâtoare asupra duratei vor fi fost furnizate de această contribuţie primordială adusă de Kuweit Fund noilor moduri de dezvoltare”.

„Tânărul geniu”, potrivit expresiei lui Schiller, care a condus această aventură, nu se mai simte deloc tânăr, după douăzeci de ani de muncă efectuată pe

şantierele a cincizeci de ţări din lumea a treia, dar activitatea sa nu slăbeşte, învaţă şi el o lecţie, simplă şi riguroasă, din această îndelungată experienţă:

„Factorul prim al oricărei dezvoltări economice este dezvoltarea omului însuşi. La urma urmelor, dezvoltarea este, în primul rând, un proces mental. Ea începe printr-o atitudine a spiritului. Succesul unei acţiuni de dezvoltare se măsoară foarte precis după nivelul de conştiinţă şi responsabilitate la care îi înalţă pe oamenii cărora li se adresează".

Şi încheie: „Numai în funcţie de această regulă şi fixându-se acest obiectiv *se poate concepe alianţa dintre capacitatea financiară a O.P.E.C.*-ului *şi capacitatea tehnologică a ţărilor dezvoltate pentru a transforma condiţiile de demarare ale economiilor lumii a treia*. În funcţie de alegerea acestei orientări s-ar putea naşte atunci condiţiile mondiale de dezvoltare, care ar fi mult mai rapide, ba chiar spectaculoase, faţă de ceea ce îndrăzneam să sperăm până în prezent".

El lămureşte şi schiţează astfel căile prin care se poate răspunde cererii O.P.E.C.-ului vizând întreaga

lume a treia: *Semănând petrol, trebuie să culegein dezvoltare*.

Teoriile lui sunt rodul unor experienţe trăite, al unor proiecte în plin avânt, al unor infrastructuri realizate în regiunile care se întind, an de an, tot mai mult spre vestul Golfului Arabic, spre Sudan, Algeria, Niger. Camerun, şi, la estul Golfului spre Iran, Pakistan, India. Birmania. Repurtând, pretutindeni, aceleaşi succese, datorate aplicării aceloraşi priorităţi: *hrana* oamenilor (tehnici agricole autonome), *sănătatea* lor (echipe mobile, legate de centre moderne), *educaţia* lor (ajutată acùm de mijloacele informatice).

Întrucât descentralizarea necesară dezvoltării lumii a treia a devenit miezul problemei mondiale, în jurul lui McNamara a apărut o idee revoluţionară: să se obţină, prin consens, ca viitorul preşedinte al Băncii mondiale – cel care-i va urma la conducerea principalei instituţii financiare internaţionale administrate dintotdeauna de factori de răspundere occidentali şi prezidată dintotdeauna de un american – să fie, pentru prima oară, un om din lumea a treia,

Abdulatif Al Hamad.

Difuzată discret, această idee a jignit numeroase organisme occidentale care au cea mai mare parte de contribuţie la capitalul Băncii mondiale. Fireşte, nu este obligatoriu ca ea să fie reţinută.

Dar aici îndrăzneala este înţelepciunea însăşi: întrucât se ştie că printre candidaţii posibili la acest post, socotit major de către factorii de răspundere a o şuta cincizeci de naţiuni, figurează un om din lumea a treia, a cărui capacitate este incontestabilă, ar fi extrem de dificil să fie înlăturat.

Dintre toate „transferurile”, acesta ar putea să fie, într-adevăr, cel mai puternic accelerator: o dovadă, dată în sfârşit, de încredere legitimă. De recunoaştere, la adevărata dimensiune, a egalităţii.

Abdulatif nu e preocupat de acest lucru. Nu caută să-i seducă pe occidentali, care sunt încă stăpânii deciziilor în toate marile instituţii. Când îşi exprimă părerea, o face fără urmă de compromis, deoarece averea ţării sale nu i-a slăbit convingerea: ţările din Golf sunt ţări alo lumii a treia, ţări subdezvoltate. În martie 1980, „Middle East Economic

Survey” îi punea următoarea întrebare;

„Care este mesajul dumneavoastră pentru arabi? Ce rol îi revine unei naţiuni ca a dumneavoastră, care are resurse petroliere, face parte din lumea a treia *şi* trebuie să stabilească relaţii economice strânse cu lumea industrială?”

Abdulatif Al Hamad a răspuns:

„Consider că suntem o naţiune care face parte întru totul din lumea a treia, din Sud. Nu suntem, şi nu vom accepta niciodată să facem parte integrantă din universul industrial, din Nord. Fiindcă nu trebuie să ne facem iluzii luându-ne după actualele aparenţe ale bogăţiei noastre, nici să cedăm ispitei de a crede că facem parte din Clubul naţiunilor dezvoltate. Adevărul e că nu suntem decât membri privilegiaţi ai Clubului ţărilor subdezvoltate. Drept care, solidaritatea noastră cu Sudul este totală. Interdependenţa dintre lumea arabă şi celelalte ţări ale lumii a treia este cu mult mai mare şi, din punct de vedere economic, mai esenţială decât legăturile noastre cu Nordul”.

O declaraţie de ostilitate? Nu, mai degrabă de

identitate. Ar fi păcat să fie altfel. Dacă Abdulatif Al Hamad figurează în primele rânduri ale arhitecţilor „noii ordini internaţionale”, aceasta se datorează nu numai valorii lui personale, cât acestei apartenenţe profunde la universul Sudului.

2 Un fel de turban.

— *Nota* trad.

La sediul băncii londoneze care este una din filialele sale; la Bruxelles, în grupul de studiu referitor la urmările ce decurg din raportul Brandt; la Paris, în salonul hotelului său, unde şi-a rezervat un colţişor pentru a-şi primi interlocutorii – ai impresia că ai de-a face cu un ascetic profesor britanic cu o privire scrutătoare de intelectual, zgârcit în gesturi. Nu cu un fiu al deşertului. Până când îl întâlneşti la el acasă, îmbrăcat în lunga galabie [4]albă a ţării sale, purtând întotdeauna pe cap tarbuşu13 rotund, fericit şi destins în mijlocul echipei alcătuite de vreo zece oameni pe care el i-a format şi cu care lucrează. Acolo, pe marea terasă ce dă spre curtea imobilului construit în stil arab pentru Kuweit Fund, este în universul lui. 1.

---

4 Vejmânt specific arabilor, constituit dintr-o cămaşă lungă C* se. pune peste îmbrăcăminte. — Nota trad.

Un mic aparat electronic de emisie-recepţie, branşat întotdeauna, îl leagă de oraşul său şi, de acolo, de restul lumii.

Nu mănâncă de prânz. Lucrează până la orele două. apoi toată lumea pleacă. Cinează la el acasă, unde nu încetează să domnească asupra reţelei proiectelor sale de dezvoltare pe care le cunoaşte pe fiecare în parte şi pe care le-a vizitat în repetate rânduri.

Când are timp. O porneşte într-o lungă plimbare prin dune, căutând noi idei de viitor – un viitor pe care-l cheamă, de care nu se teme. Primeşte zilnic dovezi despre superioritatea nelimitată a resursei în care crede cu tărie – resursa umană.

În primăvara anului 1980 a participat la Paris la una din reuniunile Grupului – cel care avea să primească, puţin mai târziu, raportul japonez întocmit sub conducerea lui Doko – şi a discutat cu membrii prezenţi asupra motivelor pentru care lucrările esenţiale ale Comisiei Brandt nu se bucuraseră, se pare, decât de audienţa specialiştilor, în cursul acestei discuţii s-a menţionat necesitatea unei expuneri

publice a noilor date existente, în aşa fel încât toată lumea să ia cuno. ştint. a de ele. Idee care, croindu-şi drum, a dus la prezenta lucrare.

Această reuniune de la Paris, care a durat două zile, aduna în jurul mesei, în urma invitaţiei francezilor prezenţi la ea, pe Abdulatif Al Hamad, pe doi reprezentanţi japonezi – cel al lui Doko, care era de data aceasta succesorul lui la conducerea firmei Ishikawajima-Harima. Shinto, şi pe tânărul ministru adjunct al Finanţelor Matsu-kawa, care-şi sacrificase singură săptămână de vacanţă în familie; pe profesorul Schiller venit, încă odată, de la Hamburg. Între două sejururi în Arabia Saudită sau în Pakistan, pentru a alimenta cu excepţionala sa experienţă lucrările grupului; pe preşedintele Institutului din Kiel, pe care l-am văzut desfăşurându-se în cadrul seminarului organizat de „Asahi –: pe avocatul în probleme internaţionale Samuel Pisar, imperturbabil şi adeseori solitar în cruciadă pe care o poartă pentru a crea legături vii între societăţi ostile, între Est şi Vest, între Nord şi Sud, potrivit conceptului său economic şi uman intitulat „armele păcii”. Şi-apoi un

personaj ciudat, căruia munca grupului îi datorează mult, elveţianul Peter Huggler. Un grup de oameni optimişti în mijlocul furtunii. Dar de un optimism cu rezerve…

Giersch – cel mai bine informat asupra tuturor aspectelor deteriorării economice, neliniştit pentru Germania federală, care, la rândul ei, se opinteşte vizibil – îl întreabă pe colegul său din Golful Arabic cum ar putea cei întruniţi acolo să contribuie la crearea unui „şoc salutar”, indispensabil pentru ca oamenii să devină conştienţi de natură şi amploarea eforturilor ce trebuie întreprinse.

Al Hamad răspunde printr-o analiză simplă: atâta timp cât ne adresăm, prin studii şi documente, specialiştilor şi factorilor de răspundere, putem, fireşte, să le stârnim interesul, ei pot să tragă învăţăminte, dar nu reuşim să realizăm o mobilizare. Deci, trebuie să facem altceva. Şi să găsim ce.

Giersch socoteşte că trebuie să ne adresăm direct opiniei publice. Ea nu-i lămurită, spune el, deoarece se refuză informarea ei completă. Mai întâi, se crede că aceste noi probleme – criza energetică,

revoluţia tehnologică – sunt prea complexe pentru a fi pricepute de cetăţeanul cu un nivel mediu de cultură economică şi ştiinţifică; după aceea, se consideră că teama pe care poate s-o provoace expunerea faptelor riscă să genereze reacţii defetiste, şi că ar fi mult prea timpuriu s-o facem atâta vreme cât n-avem o idee precisă despre soluţiile ce trebuie propuse. Aşa că se aşteaptă în continuare.

Din analiza făcută de el în legătură cu motivele tăcerii, preşedintele Institutului din Kiel trage o concluzie contrară: numai o. Opinie publică căreia nu i s-ar ascunde deloc adevărul.

— Pe care, de altfel, e îndreptăţită să-l cunoască, ar fi capabilă să dea naştere curajului şi voinţei de a acţiona, de a deschide calea spre renaştere unei lumi unificate.

Abdulatif Al Hamad declară: „Sunt dintr-o regiune a lumii la care vă gândiţi cu toţii, Golful Arabic, dar ale cărei realităţi Occidentul n-a vrut să le cunoască niciodată. Petrolul nostru e cunoscut, aşa că nimeni nu mai caută să ştie cine suntem noi. Acest lucru e adevărat pentru noi, dar este şi mai adevărat

pentru restul lumii a treia. Or, noutatea hotărâtoare a epocii ce se deschide în faţa noastră este interdependenţa totală dintre universurile noastre Energia, alimentaţia, producţia, pieţele, inflaţia, şomajul, nimic, absolut nimic, nu mai poate fi abordat dacă se menţine ideea că unii pot s-o scoată la capăt fără ceilalţi. Toate universurile noastre nu mai fac decât unul singur. Cel care ne-a fost anunţat nu este altceva decât un «sat global». El există în acest moment, şi noi ne aflăm în el. Trebuie să ne dăm seama de aceasta, să ne apucăm să ţesem legăturile care îi vor da acestui sat – planeta – o viaţă nouă… Ne mai rămâne foarte puţin timp.

Voi europenii şi voi japonezii trebuie să fi păstrat vie în minte situaţia jalnică din ţările voastre imediat după războiul mondial. Vă aflaţi atunci într-o cumplită mizerie. O viziune, un act de generozitate v-au readus la viaţă şi v-au lansat pe calea unei noi dezvoltări: planul Marshall. Astăzi, lumea a treia în întregul ei este într-o situaţie şi mai grea decât cea în care aţi fost voi. Se simte din nou nevoia, la această scară şi în condiţiile epocii noastre, a unei asemenea viziuni şi a

unei asemenea voinţe. Este neîndoios că trebuie să ne adresăm conştiinţei colective, căutând s-o mişcăm şi s-o lămurim. Experienţa pe care am dobândit-o în atâtea ţări diferite îmi dă încredere. Dar trebuie să ştim să avem încredere”.

În consecinţă, la sfârşitul celei de-a doua zile de lucru, s-a luat hotărârea să se organizeze la Paris, în jurul unei echipe restrhise, lucrările unora şi ale celorlalţi pentru a le pune de acord, dacă e posibil înainte de sfârşitul anului, în vederea unei analize comune.

Japonezii, care contribuiseră constant şi cu ardoare la schimburile de vederi, fapt cu atât mai meritoriu cu cât nimeni nu venea, de fiecare dată, de atât de departe ca ei, n-au putut fi uşor convinşi că era bine să se publice, într-o formă oarecare, ceea ce riscă să fie luat drept o sinteză a discuţiilor şi experienţelor Grupului. Nu erau împuterniciţi să se angajeze. Dar elveţianul Peter Huggler, obişnuit cu dificultăţile sau neînţelegerile care se iscă atât de uşor atunci când există diferenţe de cultură, şi-a asumat sarcina „să vorbească despre acest lucru cu Doko”.

Ciudat personaj. Născut la Zürich şi provenind dintr-o mare familie protestantă din partea germană a Elveţiei, Peter Huggler s-a transformat într-o legătură cu totul aparte între cele două universuri. Darul pe care-l are de a vorbi de fiecare dată în limba interlocutorilor săi. de a înnoda relaţii umane, îl datorează fără-ndoială hotărârii sale de a rupe foarte curând cu lumea de ieri. Se cuvine să spunem o vorbă despre aceasta.

Tatăl lui era sculptor, prieten cu Giacometti, elev al lui Bourdelle; mama lui era psihiatru, elevă a lui Freud la şcoala acestuia de la Viena. Încă din copilărie, vorbeşte germana, engleza şi franceză. După ce-şi termină studiile. Peter Huggler ia o hotărâre: să părăsească universul lui – suntem în 1955, anul Conferinţei de la Bandung, a doua zi după evenimentele de la Dien Bien Fu, în ajunul campaniei Suezului –, universul prietenilor şi camarazilor lui – care pleacă la Harvard, la Londra, la Sorbona – nu va mai fi universul lui.

Huggler părăseşte Zürichul, Elveţia, Europa. Dintre propunerile ce i se fac, o alege pe cea a unei

societăţi miniere care îi oferă, dacă acceptă să rămână acolo cel puţin patru ani, un post în India, în Ceylon, în Birmania. Huggler porneşte, fără să şovăie, spre lumea a treia.

După ce stă şase ani în India şi în ţările din jurul Indiei, se duce mai departe spre Orient, unde dă peste un univers şi mai straniu şi, îndeosebi, mai închis: Japonia.

Puterea japoneză, la sfârşitul anilor; 50, de-abia înalţă capul, agăţându-se înfrigurată de America, înhăţând tot ce-i vine din ţara care, după ce a nimicit-o, i-a deschis calea spre lume.

Această Japonie, Huggler o descoperă în plină efervescenţă. Departe de a fi, aşa cum e descrisă, furnicarul sârguincios alcătuit din oameni care trudesc fără să se deosebească unii de alţii, Japonia anului 1960 se descoperă privirii lui Peter Huggler ca un stup unde fiecare vrea, din toate puterile lui, să creeze, să înveţe, să inventeze, să facă mai bine decât ceilalţi şi mai bine decât ieri. Asta căuta şi el: drojdia care va plămădi-aluatul greu al lumii a treia.

Îndrăgostit de lumea a treia, se căsătoreşte cu

Japonia… şi cu o japoneză.

Traiectoria lui. bucuria de a trăi care emană din el prevestesc neîndoios vocaţia noilor generaţii, a studenţilor de astăzi.

Stabilit la Tokio, poate acum, din Japonia şi de la Zürich, să-şi atingă obiectivul dintotdeauna: masele din Asia. Visul său şi obsesia sa sunt aceste popoare cărora simte că le aparţine şi care sunt abandonate.

Predică multă vreme în deşert. Nici Tokio, nici Zürich nu se sinchisesc de lumea a treia. Atunci îşi făureşte arma sa de luptă: o bancă pe jumătate elveţiană, pe jumătate japoneză, o primă legătură. Dar inima dispozitivului său, prima „infrastructură imaterială” care se va dovedi eficace în a uni cu un firişor viu cele două universuri, în a menţine comunicarea, în a le face să convergă, va fi el însuşi. Ideea lui este extrem de simplă: va trăi *în acelaşi timp* la Tokio şi la Zürich, lucrând o lună în Japonia, o lună în Europa, făcând în fiecare lună drumul dus-întors, trăind, potrivit expresiei lui, „asemenea unui locuitor de la periferia lumii”, cu o valijoară în mână, fără alt bagaj.

Devine specialist în Japonia pentru europeni şi reprezentantul Europei pentru japonezi. Şi de o parte, şi de cealaltă, cei care sunt interesaţi de cealaltă lume îşi fac obiceiul de a veni să-l caute. Iar el le vorbeşte, fără să obosească niciodată – de douăzeci de ani în momentul de faţă – despre lumea a treia.

Astăzi este acolo unde îi e locul. Reuniunea de la Paris e urmarea celei care s-a ţinut în biroul lui la Zürich unde, pentru prima oară, europeni şi japonezi s-au întâlnit pentru a. forma curând micul grup. Acolo, cu toate dificultăţile create de o primă comunicare de această natură şi de lentă traducere a fiecărei intervenţii, a început totul într-o for-fotealã de idei şi o pasiune comună de a se înhăma la treabă.

La următoarea reuniune au fost invitaţi principalii factori de răspundere arabi, în scopul de a completa „Grupul de la Paris”, asociind trei universuri: Comunitatea europeană. Golful Arabic. Japonia. În fond, celula acelui „sat global” al lui Abdulatif Al Hamad, care, în momentul când evoca Sudul lui în faţa „nordiştilor” din Europa şi din Japonia, abia începea să ia cunoştinţă, ca toţi ceilalţi,

de iminentele răsturnări provocate de „revoluţia tehnologică, Viitorul începea să prindă contur.

Viena îl cheamă pe Marshall

Cererea presantă pentru o viziune „gen planul Marshall”, prezentată de Abdulatif Al Hamad în faţa nordiştilor, se afla în centrul tuturor cercetărilor asupra mijloacelor necesare unei renaşteri globale.

Ceea ce reprezenta America la sfârşitul războiului în Raport cu restul lumii industriale în ruină (Europa şi Japonia) reprezintă astăzi universul dezvoltat în ansamblul lui în raport cu lumea a treia.

Capacităţile de producţie ale Americii, în mijlocul ruinelor din jur, n-ar fi putut să se dezvolte. Europa fiind insolvabilă, America, sufocată, s-ar fi pomenit că o insulă înconjurată din toate părţile de un ocean de penurie şi mizerie.

Echipa Marshall a înţeles care era cel mai mare interes al Statelor Unite: *sui ajute pe ceilalţi să se ajute ei înşişi*.

America, răspândind spontan condiţiile de dezvoltare, ar profita ca şi ceilalţi şi ar trage de aici cel mai mare beneficiu. Prima viziune, generoasă şi

clarvăzătoare, a acestei interdependenţe care avea să devină legea supravieţuirii şi a dezvoltării.

Astăzi o viziune analoagă, la scara planetei, se impune unui univers dezvoltat faţă de ansamblul popoarelor lumii. Dar condiţiile de aplicare vor fi, prin forţa împrejurărilor, foarte diferite, adaptate la o altă epocă, la alte economii, la alte popoare.

Planul Marshall consta într-un ajutor financiar dat unor ţări care, sub dărâmăturile războiului, conţineau toate infrastructurile necesare unui nou demaraj, cu condiţia de a avea mijloacele. Oraşe, drumuri, uzine, mână de lucru calificată, laboratoare, sisteme de educaţie, totul exista acolo, gata să-şi ia zborul. Această funcţie a îndeplinit-o planul Marshall. Şi America a văzut cum ţările victime ale războiului îşi recapătă treptat forţele, se redresează, devin parteneri activi.

Din acest moment a început o eră de creştere şi de expansiune fără precedent în Occident. Ea avea să dureze treizeci de ani. Prin însuşi efectul spiralei prosperităţii, ajutorul iniţial dat de planul Marshall s-a întors însutit în Statele Unite.

Acum este vorba de altceva. Occidentul nu va mai regăsi calea spre creştere, se va asfixia, va vedea cum ordinea sa socială se dislocă, dacă nu va avea tresărirea de inteligenţă şi de voinţă necesare pentru a deschide calea spre dezvoltare ţărilor din lumea a treia, care oferă singura cale a propriei sale renaşteri. Interdependenţa şi legile sale biologice s-au extins acum la întreaga planetă. Aceasta este *nouă dimensiune* a problemei.

Şi *natura sa* este nouă. Dacă un nou plan Marshall ar consta pur şi simplu într-un ajutor financiar, aceasta ar fi şi insuficient şi, în sine, steril. Lucrul de care are nevoie, în primul rând, lumea a treia este reţeaua completă de infrastructuri ce pune bazele dezvoltării. Această sarcină este acum clarificată.

În era revoluţiei tehnologice şi a societăţii informatizate, aceste infrastructuri nu mai sunt echipamentele grele de care a avut nevoie societatea industrială, decenii de-a rândul, ba chiar secole, pentru a-şi clădi dezvoltarea. Astăzi este vorba de reţele mai subtile, şi totodată mai puternice, pe scurt

foarte diferite: cele care vor permite ţărilor lumii a treia, branşate la sisteme de informaţie şi de comunicare comune întregii planete, să-şi dezvolte ele singure potenţialul specific.

Unul din oamenii din Occident cei mai ataşaţi de această idee, care discută despre ea cu regularitate cu factorii de răspundere ai O.P.E.C.-ului, al cărui oaspete permanent şi prieten foarte sincer a devenit, este cancelarul Austriei, Bruno Kreisky.

În capitală să Viena, el a devenit o legătură permanentă între Europa industrială şi lumea a treia.

Cruciada dusă de el nu încetează nici la Viena, nici în altă parte. El spune şi repetă ceea ce i se pare esenţial, punctul de plecare al unei mişcări de renaştere.

La începutul iernii lui 1980, la sesiunea de la New Delhi, organizată de O.N.U., vorbind despre viitorul deceniu al dezvoltării, el a adus, în primul rând, un omagiu – sub preşedinţia Indirei Gandhi – memoriei lui Pandliit Nehru, pe care l-a prezentat ca pe inspiratorul eforturilor de astăzi:

„Nehru a fost unul din cei mai mari gânditori

strategici ai epocii noastre. El a arătat tuturor noilor generaţii calea spre viitor: spre o dezvoltare mondială integrată. Admiraţia pe care am nutrit-o pentru el din tinereţe îmi inspiră astăzi toate gândurile privitoare la datoria noastră comună faţă de această dezvoltare. Viziunea lui Nehru, şi a oamenilor din acea epocă ce au fost tovarăşii lui în fruntea mişcării de emancipare a lumii a treia, a devenit pentru noi un imperativ şi mai presant. A venit momentul s-o transformăm în realitate concretă, fără întârziere şi fără alte negocieri. Şi aşa am pierdut o groază de timp şi numeroase prilejuri.

Punctul de plecare al oricărui efort coerent – o voi repeta neobosit – este ca ţările dezvoltate să-şi asume sarcina de *a permite lumii a treia să aibă acces la reţeaua de infrastructuri moderne*, adaptată la noile condiţii ale economiei şi ale tehnologiei, reţea care va fi în măsură să dea fiecărei ţări din lumea subdezvoltată posibilitatea să-şi valorifice *propriile resurse şi să-şi găsească propria cale de dezvoltare*. Dacă vom şti s-o echipăm astfel, ea o va face potrivit propriei sale culturi, propriei sale creativităţi,

propriilor sale capacităţi de invenţie.

Totul începe cu aceste infrastructuri. Aceasta este condiţia necesară, şi în acelaşi timp suficientă, a progresului oricărei dezvoltări. Popoarele vor avea în felul acesta mijloacele de a transforma în creaţie resursa capitală de care dispun, singura de care au nevoie graţie noilor tehnologii: propria lor inteligenţă.

Ceea ce au însemnat, pentru o altă epocă, reţelele d9 căi ferate, de drumuri şi de canale, a căror instalare a reclamat decenii, înseamnă astăzi reţelele de telecomunicaţii, de informaţie, de informatizare, de educaţie, de pregătire potrivit tehnologiilor celor mai moderne. Este dreptul absolut al popoarelor care vor să se dezvolte de a dispune, fără tranziţie, de aceste reţele. Este de datoria noastră şi în interesul nostru ca aceste popoare să dispună da ele şi să le pună în aplicare”.

Kreisky este unul din cei mai buni mijlocitori ai Occidentului pe lângă lumea a treia şi Golful Arabic. Dialogul permanent, nepretenţios şi încrezător, pe care-l întreţine şi cu unii, şi cu ceilalţi constituite de pe acum în sine o „infrastructură imaterială” de o cu

totul altă eficacitate decât mesele de conferinţe şi de negocieri.

Nu e vorba, nu mai e vorba de a-şi împărţi bogăţiile (care?), este vorba de a livra lumii a treia mijloacele necesare trecerii la faza superioară a societăţii informatizate pentru a o face capabilă să creeze ea însăşi.

Să luăm exemplul calculului. Metamorfoza sa a constituit, aşa cum am văzut, nucleul revoluţiei moderne a dezvoltării.

A trebuit să treacă secole pentru a se ajunge de la abac la tabla înmulţirii, la regula logariturilor, la maşinile de calcul, apoi la primele şi greoaiele calculatoare, la tranzistori şi, în sfârşit, la microprocesoare.

La capătul acestui lung lanţ de invenţii şi de progrese s-a obţinut minunatul aparat pornind de la care, printr-o stăpânire totală a calculului, s-au îmbinat într-un acelaşi proces de creaţie cele trei elemente fundamentale ale oricărei bogăţii: *informaţia*, *materia*, *energia*.

De ce să fie nevoite popoarele Asiei, Africii,

Americii Latine să refacă, întrucâtva, acest lung traseu, să pornească iarăşi de la noţiunile elementare ale erei ce se sfârşeşte? Telecomunicaţia, microprocesorul, îmbinarea lor în noul proces de creaţie trebuie să le fie puse la dispoziţie, în mod liber şi complet, ca pretutindeni.

Cazul educaţiei este unul din cele mai semnificative. Informatizarea transformă datele ei. Ea trebuie să accelereze întregul proces – aşa cum s-a întâmplat cu răspândirea roadelor calculului –, mondializându-l. Încă din 1975, încă de la naşterea microprocesorului, olandezul Jan Tinbergen, Premiul Nobel pentru economie, autorul cărţii „Restructurarea ordinii internaţionale” l, a întrezărit această consecinţă majoră pentru lumea a treia.

„Vom avea mijloacele de a difuza chiar educaţia. Revoluţia tehnologică ce începe le aduce, le conţine în ea. Ea va permite conceperea *unei reţele unice de educaţie*, cu centre comune de date, infrastructuri comune de teleco

1 Versiunea în limba română a apărut la Editura politică în 1978. – *Nota* trad.

municaţii, care deşi respectă fiecare caracter specific şi fiecare cultură, vor fi bazate pe structuri comune întregului ansamblu”.

Iar trei ani mai târziu, englezul Evans, studiind mai îndeaproape domeniile unde informatizarea avea să transforme condiţiile progresului pentru ţările subdezvoltate, punea şi el educaţia în fruntea primelor mari consecinţe:

„*Modul în care calculatorul va putea sluji la rezolvarea problemelor lumii a treia constituie factorul însuşi al ascensiunii sale*. *Sectoarele cele mai favorabile vor fi medicina*, *meteorologia*, *agronomia*. Dar aplicarea la *educaţie* va fi cea mai importantă din toate.

Problemele naţiunilor subdezvoltate din lumea a treia nu vor putea fi rezolvate decât dacă se va iniţia un program de educaţie de masă, care va fi mondializat. Până la revoluţia tehnologică nimeni nu se putea gândi la o asemenea politică, din cauza preţului ei de cost foarte ridicat. Situaţia va fi cu totul alta cu o informatizare care va tinde să devină, practic vorbind, gratuită şi cu o piaţă în progresie

exponenţială pentru calculatoarele cu misiune educativă. Primii paşi vor fi făcuţi încă de la începutul anilor ’80.

Ritmul se va accelera. Noua generaţie din lumea subdezvoltată va fi prima care va beneficia complet de impactul învăţământ ului informatizat. Sfârşitul ignoranţei nu va mai fi prea departe”.

Re-inventarea viziunii Marshall pentru anii ’80 înseamnă informatizarea unificată, răspunsul comunitar şi creator la exigenţa unor universuri care ori s-au ignorat, ori s-au exploatat vreme atât de îndelungată şi care nu pot să-şi întemeieze prosperitatea, bunăstarea decât în condiţiile prosperităţii, bunăstării celuilalt.

Ultimele cuceriri ale ştiinţei au apărut la momentul potrivit pentru a ne permite să răspundem apelului presant al circumstanţelor, dacă avem înţelepciunea şi voinţa de a nu lăsa să ne scape şansa ce ne este astfel oferită.

De-a lungul întregii perioade din urmă, ştiinţa ne-a adus descoperirea hotărâtoare în relaţia fundamentală dintre materie, energie şi informaţie.

Această relaţie şi stăpânirea ei reprezintă pentru revoluţia tehnologică ceea ce a reprezentat ecuaţia lui Einstein pentru explozia nucleară.

Explozia informatică poate fi pentru economia mondială ceea ce aş fost bombă atomică pentru războiul mea dial. Ü transformare fundamentală, o schimbare de univers. Este vorba de acelaşi fenomen: şi anume de a săpa mereu mai adânc pentru a ne apropia de însăşi taina vieţii.

Acest demers al spiritului spre descifrarea, apoi spre cucerirea mecanismelor celor mai intime ale procesului vital este istoria noastră. *Descoperirile sale aparţin tuturor oamenilor*. *Răspândirea lor în folostd tuturor popoarelor constituie şansa de a o lua înaintea forţelor distrugerii*…

Izvorul vieţii e cel care ne-a dat, una după alta. descoperirile ce pot crea acum resurse şi bogăţii – dincoln de cele ale Naturii, ale căror limită şi secătuire ne-au fost. pe drept cuvânt, anunţate.

Societatea informatizată ne oferă mijloacele de a transforma în creaţie, în dezvoltare, potenţialul de inteligenţă, facultăţile individuale ale tuturor.

O materie inertă şi ignorată până în prezent, dar inepuizabilă, siliciul nisipului, devine, sub simplă privire inteligentă a omului, resursa resurselor. Acest siliciu, care e 1» dispoziţia tuturor, e singura materie, singura, de care are nevoie de acum înainte noua tehnologie. Materia cea mă-răspindită în univers, împreună cu oxigenul. Este nisipul obişnuit, cel al râurilor, al deşerturilor. Jumătate din scoarl. a terestră e făcută din el. Natura nu mai contează. Creaţia aparţine spiritului.

Nu mai depinde de inteligenţa societăţilor umane ca acest proces exponenţial să fie pus în aplicare şi în mişcare. S-ar putea să ne apară ca un sfârşit, ca un ultim dar pe care nu ne-ar mai rămâne decât să-l exploatăm. Totuşi, el nu-i decât o etapă…

Cât mai aproape de viaţă

Revoluţia tehnologică, societatea informatizată apar de pe acum ca o simplă tranziţie spre o nouă abordare a tainei vieţii şi a creaţiei înseşi. Este istoria, în plină expansiune, a ingineriei biologice şi genetice – noul nostru orizont.

Unul din specialiştii revoluţiei informatice,

francezul Jacques Maisonroiige, de la IBM o anunţă, printre altele: «Ştim de pe acum că ştiinţa cea mai indicată pentru a înlocui era electronică şi a crea noi activităţi va fi biologia. Ea va avea repercusiuni asupra unor domenii cât se poate de diferite şi esenţiale ca alimentaţia, sănătatea, energia”.

Editorialistul de la un ziar ştiinţific american scrie: „Dezvoltarea cea mai promiţătoare de la inventarea tranzistorului încoace se anunţă sub forma ingineriei genetice. Aceasta, pornind de la stăpânirea mecanismelor celor mai delicate ale biologiei, ar putea prilejui deschiderea unor drumuri revoluţionare, în special spre prodigioase invenţii în domeniul sănătăţii, al alimentaţiei, al producerii de energie”.

Iar raportul japonez care ne-a descris trecerea de la microprocesor la societatea informatizată transmite acelaşi mesaj *după ce vor trece mai mulţi ani de experimentare în laborator*. El menţionează mijloacele care pun la dispoziţia omului noi resurse pornind de la „munca programabilă” a organismelor vii de bază: microbi, bacterii, virusuri. Muncă ce s-a şi efectuat!

În general, până în prezent, noi n-am explorat şi

domesticit potenţialul ştiinţei şi tehnologiei decât dintr-un singur unghi: cel al progreselor micro-electronicii.

Iată următoarea etapă abordată: exploatarea bogăţiilor pe care le ascunde informaţia transmisă prin însuşi lanţul genetic.

Această informaţie e transportată de ADN[5], un fel de „chip" genetic. Combinând informaţiile diverselor circuite genetice, o inginerie adaptată, mai fină decât cea a tuturor ştiinţelor noastre electronice, ştie să ducă la o adevărată „muncă" de creaţie, de producţie, a cărei putere va fi, în raport cu microprocesorul, ceea ce este astăzi puterea acestuia faţă de mecanismele pe care le înlocuieşte.

Primele aplicaţii ale acestei deschideri ştiinţifice sunt deja exploatate în farmacie. Au început să fie puse la o muncă „programată", ca în electronică, celule organice în scopul de a produce alimente de tot soiul pornind de la masa vegetală. Ingineria genetică face să se dezvolte plante ce se vor adapta la condiţii tropicale, ceea ce va reda producţiei alimentare

5 AKN-ul (acidul dezoxmbonucleiC) constituie baza organismelor vii şi a corpului omenesc.

întinderi unde domneşte deşertul etc.

Această nouă inginerie permite „programarea” bacteriilor în funcţie de numeroase alte producţii. Enzimele, cum s-a bănuit de multă vreme, sunt capabile să transforme strugurele în vin sau laptele în brânză; tot potrivit acestui proces, organizat prin „programarea genetică”, bacteriile sunt folosite în laborator pentru a recrea seria de produse petrochimice de sinteză şi, în cele din urmă, înseşi hidrocarburile – energia.

În sfârşit, de la masa vegetală (biomasa) hrănită de soare se trece deja, în paralel, la exploatarea mărilor şi oceanelor – care reprezintă de 5 – 6 ori ansamblul volumului continentelor. Alge uriaşe sunt tratate, transformate, apoi recoltate sub formă de metan. În Japonia şi în California există ferme marine, dintre care unele ocupă zeci de mii de hectare, care furnizează cu regularitate, chiar în momentul de faţă, îngrăşăminte şi alimente.

Creativitatea ştiinţei, săpând tot mai adânc spre tainele vieţii, urmează astfel, în răstimp de mai puţin de o generaţie, o prodigioasă traiectorie: descoperirea

şi exploatarea atomului şi a energiei sale; depistarea mecanismelor electronicii şi punerea în funcţiune a microprocesoarelor, revoluţia tehnologică, societatea informatizată; ingineria biologică şi genetică cu un imens potenţial în domenii ce par inaccesibile: alimentaţia sintetică, agricultura făcută cu ajutorul microbilor, producerea energiei însăşi.

Explozia descoperirilor ştiinţei, capacitatea de a le exploata din ce în ce mai rapid se conjugă pentru a da resurselor aflate la dispoziţia omului în anii ’80 o alură exponenţială: stăpânirea progresivă a doua forme de energie şi-a şi făcut apariţia. În primul rând, *Soarele* însuşi, de la care primim de zece mii de ori mai multă energie decât consumă întreaga omenire. Iar, mai târziu, *fuziunea* nucleară, adică mecanismul însuşi al producerii de energic în interiorul Soarelui.

Această înflorire explozivă oferă un asemenea contrast cu ameninţările care apasă de pretutindeni societatea mondială la începutul deceniului al optulea, încât ar fi o nebunie să ne închipuim că tranziţia se va face singură, pe cale spontană.

A trăi actuala dramă visând la vremurile

strălucite ce vor veni, a. aştepta astfel instalarea viitorului ar echivala cu o iluzie sinucigaşă. Dacă alegem calea aşteptării, acest viitor nu va veni niciodată. Haosul îl va dezintegra. Dacă este adevărat că totul e posibil, inclusiv dezvoltarea nelimitată, tot atât de adevărat este că *viitorii doi-trei ani vor fi anii celor mai mari pericole*. Singurele oare le pot înlătura sunt voinţa omului, clarviziunea sa în ceea ce urmează să întreprindă.

Dezechilibrele şi riscurile înfruntării, fisurile sociale şi primejdiile unor explozii sau răsturnări de situaţii, ruperea comunicării între popoare, patimile şi ignoranţa fac din anii aceştia o perioadă redutabilă.

Aceasta este unica sarcină, al cărei succes rămâne foarte nesigur, asupra căreia trebuie să ne concentrăm: să depăşim această perioadă.

Cunoaştem realitatea concretă a speranţei pentru ziua de mâine. Dar nu este încă mâine. Ultima traversare pentru a poposi pe ţărmul unui nou destin depinde de inteligenţa noastră. Într-un cuvânt, sfidarea mondială a fost lansată. Să fie oare sfidarea imediată peste puterile omului?

Sfârşitul preistoriei

Ambiţia acestei lucrări este de a informa opinia publică asupra câtorva adevăruri noi, care au şi schimbat orizontul, mai înainte de a pătrunde în spirit. Or, atâta timp cât nu modificăm optica oamenilor despre lumea lor şi despre viitorul ei, nu ne vom fi început sarcina. Mai avem încă atât ea de făcut…

La începutul dezolantului deceniu care se încheie, preşedintele francez nou ales, Valéry Giscard d'Estaing, începea primul lui discurs despre situaţia internaţională cu următoarele cuvinte:

„Lumea e nefericită. E nefericită fiindcă nu ştie încotro se îndreaptă. Şi fiindcă bănuieşte că, dacă ar şti, ar descoperi că se îndreaptă spre catastrofă".

Cuvinte al căror ecou răsună, şi acum datorită încărcăturii lor de adevăr. Aceasta este rădăcina răului şi ea trebuia spusă. Nu fiindcă el, sau oricine altcineva, ar fi avut, în momentul respectiv, mijloacele sau intuiţia capabile să împiedice fatalitatea. Ele nu existau. Dar era un apel, o sfidare a inteligenţei ca răspuns la sfidarea împrejurărilor.

Acest rămăşag asupra puterii adevărului de „a

sili destinul”, de a inventa o societate care, pentru toţi şi prin

3 – 37

toţi, ar putea să biruie forţele răului, ştim acum că era rezonabil, deoarece poate fi câştigat.

Dar până în momentul de faţă, el n-a fost câştigat.

Dacă lumea şi oamenii au fost nefericiţi de-a lungul deceniului al şaptelea, ca să fie şi mai nefericiţi la începutul deceniului al optulea, aceasta se datorează unei revelaţii care a pus stăpânire pe minţile lor şi a născut în ele frica.

Era creşterii continue care durase treizeci de ani, aducând cu sine un consum material exponenţial, se apropia de sfârşit. Natura întreagă bara deodată cu limitele ei drumul urmat cu nepăsare de societatea industrială. Aceasta e ceea ce a generat frica şi a înteţit vrajba.

Dacă resursele naturii erau de îcum încolo numărate, se impunea de urgenţă un plan de împărţire, care nu putea fi decât o repartizare a penuriei. Într-un univers închis, bătălia pentru a

obţine un răgaz sau a smulge unele avantaje este o bătălie împotriva celorlalţi. Toţi împotriva tuturor. Ceea ce s-a şi întâmplat.

Lumea dezvoltată, în dorinţa de a-şi perpetua sistemul, nu şi-a folosit superioritatea tehnică decât pentru a-i trage pe sfoară pe ceilalţi, a devaloriza preţul energiei, a menţine lumea a treia la distanţă.

O.P.E.C.-ul, luând cunoştinţă de slăbiciunile şi limitele sale, într-un sistem monetar şi industrial ale cărui mecanisme începea în mod cert să le înveţe, fără a le stăpâni însă deloc, s-a hotărât să se replieze.

Strânsă de gât, lumea a treia nu mai reprezintă decât un bloc de neîncredere, o dorinţă de revanşă.

Astfel, ameninţarea penuriei a dat naştere fricii, a semănat neîncrederea. Au fost iniţiate şi proliferate „negocierile”. Ele au eşuat însă, unele după altele, şi fiecare eşec a agravat amarnica neputinţă. Acţiunea întreprinsă n-a dus nicio clipă la reducerea neînţelegerilor.

Negocierile, mereu zadarnice şi mereu repuse pe tapet, au devenit „continuarea războiului prin alte mijloace”. În aşteptarea momentului în care aveau să

atragă după ele, din pricina prea nenumăratelor suferinţe îndurate şi a urii, războiul pur şi simplu.

Urmele şi simptomele acestei moşteniri otrăvite a anilor? 70 le găsim pretutindeni.

Oamenii Sudului, reprezentanţii lumii a treia n-au fost nicicând atât de deziluzionaţi. Pentru ei, epoca ce se încheia poate fi rezumată astfel:

Marea majoritate a popoarelor lumii a treia şi-a legat speranţele de o „nouă ordine economică internaţională”. Principiile şi fundamentele sale au fost limpede enunţate de mai mulţi dintre gânditorii moderni ai universului Sudului: Manuel Pérez Guerrero din Venezuela, Maḥbûb Ul-Haq din Pakistan, Raoul Prebish din Argentina etc. Ei au fost susţinuţi de eforturile diplomatice ale altor lideri ai Sudului: Carlos Andres Pérez sau Julius Nyerere. A fost o mişcare generală şi profundă.

Obiectivul lor comun: o mai mare echitate în repartizarea bogăţiilor şi a veniturilor sistemului mondial. Nu numai din considerente morale şi ideologice, ci pentru a asigura, prin însăşi eficacitatea acestui act de justiţie, şansa reală a unei noi creşteri

de ansamblu.

Era o utopie? Era rezonabil. Drept care, pe parcursul întregului deceniu, şi sub efectul şocurilor petroliere, conceptul unei noi ordini economice n-a mai fost combătut făţiş; a fost admis că principiu. Botezat „dialogul Nordăud”, el a fost integrat în maşinăria birocratică a Organizaţiei Naţiunilor Unite care l-a laminat de-a lungul unui şir neîntrerupt de conferinţe şi de reuniuni: numărul lor a fost de două mii în mai puţin de zece ani!... în 1977, dialogul Nord-Sud era, în mod evident, în agonie. În 1979, ruperea lui a dus la o dezagregare generală.

Organul oficial al Fondului Monetar Internaţional îşi formulă astfel diagnosticul în primul său raport din 1930:

„Anii ’70 s-au încheiat punând în evidenţă faptul că structurile de producţie, modurile de viaţă, conceptele de creştere ar trebui transformate şi reconstruite toate în anii ’80. Sistemul internaţional s-a prăbuşit – Iată unde ne aflăm acum.

Chiar în momentul acestei prăbuşiri erau întrunite baza materială şi mijloacele menite să

permită construirea unei societăţi inteligente unde limitele naturii n-ar mai exista pentru om, unde politica de penurie ar ţine de o altă epocă. Este o şansă care nu trebuie scăpată.

Un alt conducător european, care a ajuns şi el în cele mai importante funcţii de răspundere în toiul furtunii, cancelarul Helmut Schmidt, a simţit, la sfârşitul anului 1979, că natura problemei mondiale începuse să se transforme pe neobservate.

A avut atunci intuiţia unei răsturnări pe punctul de a se produce, intuiţie pe care a formulat-o astfel:

„Dar dacă viitorul societăţii noastre va avea de suferit, în cele din urmă, mai puţin din cauza penuriei de materii prime decât a lipsei universale de conştiinţă istorică, a incapacităţii naţiunilor de a avea *raporturi fireşti de parteneri*?”

Între Giscard d’Estaing şi Helmut Schmidt s-a stabilit o comunitate de vederi şi de acţiune din ce în ce mai strânsă. Între 1977 şi 1980, tocmai din această parte a Europei au venit, adeseori, eforturile de apropiere şi propuneri. În sfârşit, Comunitatea europeană a ştiut să-şi aleagă drept preşedinte un

lider politic ce şi-a afirmat de mult autoritatea şi independenţa de gândire, luxemburghezul Gaston Thorn. Mai înainte de a-şi lua în primire funcţiile, el acţiona deja în Orientul Mijlociu, la New York. pentru lumea a treia.

Important în prezent este acest cuvânt al europenilor: cuvântul *partener*. Se poate oare concepe că, după ce n-a avut niciun sens de-a lungul deceniului al şaptelea, va putea căpăta acum unul?

Raporturile nu pot fi decât conflictuale în cadrul unor… negocieri" care caută formule de împărţire a unei cantităţi fixe – ba chiar în scădere – de resurse şi de bogăţii. Nimeni nu poate să-şi asigure partea sa decât pe seama celorlalţi. Drept care, în acest gen de tratative în interiorul unei lumi închise, sfârşite, nu pot exista „parteneri". Nu există decât antagonisme.

Noţiunea de *partener* este legată de existenţa unui univers foarte diferit de cel al penuriei. A unui univers care să fie capabil de expansiune şi de creaţie. Dar oare nu acesta este lucrul pe care-l pregătesc inovaţiile cele mai recente, examinate şi recenzate în prezenta lucrare, nu aceasta este *noua natură* a lumii

care se naşte astăzi?

Tot materialul strâns de noi aici era cunoscut de numeroşi experţi din mai multe ţări, care au ştiut să vorbească despre el. Dar tumultul patimilor, tergiversarea negocierilor au alterat mesajele lor. Aşa că „lumea nefericită”, amărâtă şi bătăioasă, a trecut, pe neobservate, o graniţă istorică. Ea nu-şi dă încă seama că a schimbat orbita.

Trecem de *la societatea industrială*, consumatoare exponenţială de resurse naturale, la *societatea informatizată*.

creatoare exponenţială de bunuri materiale, care va dezvolta facultăţile umane. Trecem de la războiul comercial în jurul unor pieţe înguste la un sistem mondial de producţie şi de comunicaţie. Este semnul prevestitor al unei schimbări de epocă. Cum să-l negociem?

Această întrebare – o ştim bine acum – trebuie să fie pusă în alţi termeni: *trebuie să-l negociem*?

Chiar pe vremea când erau necesare, negocierile s-au dovedit mereu cu neputinţă de practicat. Astăzi, când ar putea fi începute, când e vorba de a recrea un

ciclu comun de creştere şi de dezvoltare opus împărţirii animate de un spirit certăreţ, negocierile nu mai au obiect.

Făcând progrese în munca noastră unde răspunsul la apelul de la Taif şi la cel al împrejurărilor a apărut de la sine, am regăsit, în ceea ce constituie testamentul lui Jean Monnet, un text prevestitor de o luminoasă simplitate:

„Experienţa mi-a dovedit că cei care cred că m-au înţeles trag cam aceleaşi consecinţe ca şi ceilalţi în ceea ce priveşte comportarea lor – *atât de fireşti sunt pentru ei negocierile care li se pare că reprezintă un scop în sine*. Suntem aici, am spus, *nu pentru a negocia avantaje, ci pentru a căuta avantajul nostru în avantajul comun*. Numai dacă eliminăm orice sentiment particularist vom putea găsi o soluţie. În măsura în care vom şti să ne schimbăm metodele, starea de spirit a tuturor se va schimba din ce în ce mai mult. *De aceea aş cere că cuvântul – negocieri» să nu mai fie folosit*”.

Adevăr al vremurilor noastre pentru continente aşa cum a fost, pe timpul lui Monnet, pentru europeni.

Schimbând optică, recunoaştem existenţa celuilalt, partener indispensabil. Printr-o mişcare naturală care-i redă o şansă viitorului.

Pejscurt, marile negocieri nu erau decât o capcană. Această realitate, impunându-se la rândul ei, a sfârşit prin a ne elibera.

Occidentul nu poate să iasă din criză şi să pornească spre o deplină folosire a facultăţilor fiecăruia decât echipând, dezvoltând toată lumea a treia. Acest lucru îl reclamă apelul de la Taif. Dar acesta este de asemenea, şi în primul rând, interesul ei cel mai presant. Această identitate elimină necesitatea negocierilor.

Nici răspunsul arab la nevoile Occidentului nu mai are de ce să fie negociat: el trebuie să vină de la sine. Golful

Arabic, proclamându-şi sprijinul fără rezerve pentru dezvoltarea integrată a lumii a treia. Îşi precizează, dacă e sincer, orientarea investiţiilor: *să consacre informatizării mondiale mijloacele financiare considerabile pe care aceasta le reclamă.* În modul acesta va transforma, după cum şi-a exprimat el însuşi

ambiţia, „veniturile petrolului în dezvoltare”. Ce-ar mai putea adăuga formalismul unor negocieri la această convergenţă de interese?

În sfârşit. *lumea a treia* nu are, nici ea. nimic de negociat.

Ea cere să fie echipată pentru a trăi şi pentru a crea. Ştim acum că acolo se află „noua frontieră” indispensabilă expansiunii generale.

Ceea ce i se cere lumii a treia este să utilizeze cât mai eficace cu putinţă infrastructurile pe care le va împărţi cu toţi, pentru a se îmbogăţi cât mai mult şi a deveni imensa piaţă pe care numai ea o poate reprezenta pentru restul lumii ca şi pentru fiecare din ţările ce o alcătuiesc.

Firește, trebuie făcut efortul de a se apuca de treabă. Dar dacă lumea a treia primeşte în fine capacităţile necesare, nimeni n-o va putea împiedica, după cum nimeni n-o va putea forţa: lucrul acesta nu va depinde decât de ea. Nu e nimic de negociat.

Să i se permită noii dinamici să demareze, să se desfăşoare – aici nu e vorba de o negociere, e vorba de altceva: o recunoaştere comună, paralelă, de câţi-e

diferiţi parteneri, a aceloraşi evidenţe noi”.

Recunoaşterea este cuvântul-cheie. Recunoaşterea economiei noi, a societăţii inteligenţei, a viitorului comun pentru toţi. Şi totodată, recunoaşterea unora de către ceilalţi drept parteneri într-o mişcare de ansamblu.

Această recunoaştere nu este nici ea negociabilă. Ori va exista, ori nu. Evidenţa nu se negociază. N-are decât să vadă, să reflecteze, să se decidă fiecare. Devenind conştienţi, şi numai aşa, ne putem făuri şansa.

De aceea nu trebuie să negociem. Ce concluzie trebuie să tragem acum?

Să pretindem, la capătul acestui traseu făcut în comun, să desprindem o lecţie, să formulăm un mesaj, să dictăm o linie de conduită – cu ce drept?

Aceasta este tot o rămăşiţă a unui trecut pe cale de dispariţie şi pe care trebuie să-l lăsăm în urma noastră. Doctriiele, dogmele, concluziile încremen\se timpul, gândirea şi viaţa.

Să renunţăm cu sufletul împăcat să negociem, să evităm cu grijă să tragem concluzii, să rămânem

receptivi la nevoile noastre şi ale celorlalţi, să nu lăsăm să ne scape şansa, să simţim că ea reprezintă viitorul, este de ajuns pentru a da o temelie speranţei noastre.

Mai puternică decât moştenirile antagoniste, mai profundă decât ultimele târguieli, mai fecundă decât tradiţiile şi ierarhiile, această Speranţă care izvorăşte din vremurile străvechi şi din geniul profeţilor însufleţeşte tineretul lumii, dându-i un sentiment de forţă şi bucurie.

Prevestitorul conştient al acestei societăţi post-industriale, Jean Jaurès, scria la sfârşitul secolului trecut:

„Suntem încă în preistorie. Istoria omenirii nu va începe cu adevărat decât atunci când omul, scăpând de tirania forţelor oarbe, va guverna prin raţiunea şi prin voinţa sa producţia…

Atunci viaţa va ţâşni, arzătoare şi liberă, iar omenirea *îşi va însuşi universul prin ştiinţă*, *acţiune şi vis*.

În ziua în care, între toate formele activităţii umane, între toate funcţiile, va exista o liberă trecere,

o liberă şi neîncetată circulaţie, aptitudinile schimbătoare şi nesigure ale omului nu vor mai fi fixate şi imobilizate încă din primul ceas de funcţia pe care şi-a ales-o la început; activităţile vor fi tot timpul disponibile, şi chiar puseurile târzii de sevă ar putea să deschidă noi canale şi să ducă la o înflorire neprevăzută”.

Viziune optimistă, viziune lucidă. O vibraţie – şi parcă un prim semn al împlinirii ei – o găsesc într-un simplu reportaj publicat de corespondenţă ziarului, Le Monde” pe ţărmul american al Pacificului. Această incursiune îndepărtată a lui Sylvie Crossman ne emoţionează, ne face să visăm. Să privim, împreună cu ea, nişte copii ca toţi copiii, aflaţi în vacanţă:

„La 150 de km nord de Los Angeles, imediat după Santa Barbara, trebuie s-o iei la dreapta, pe – Paradise Road», şi să te angajezi pe un drum desfundat care duce spre o nesfârşită vale aurie: acest nume anunţă activităţile unei colonii de vacantă. lângă portic a fost înfipia o pancartă galbenă, de culoarea canarului: *Cum puter** *Camp*.

În căsuţa unde se instruiesc, mănâncă şi dorm

cei găzduiţi acolo, copilul cu mutrişoara pătată de pistrui dă de o parte claviatura calculatorului său «Apple-LT». Zâmbeşte, lăsând astfel să i se vadă aparatul care-i îndreaptă dinţi-şorii: «Pot să spun ceva? Mă folosesc de calculatorul de acasă ca să-i sperii pe prietenii părinţilor mei. Îi atrag în camera mea. bat din răsputeri pe claviatură şi fac să apară pe ecran figuri în trei dimensiuni… Sunt îngroziţi!»

Zâmbeşte cu gura până la urechi. Şi-a pus din nou cascheta de base-bail. Se scuză. Până la prânz trebuie să pună la punct un joc electronic, cu planete necunoscute, farfurii zburătoare şi invadatori. Are doisprezece ani. «În aprilie 1981 împlinesc treisprezece», precizează el…

Dintr-un alt colţ al sălii de mese răzbate un cântec metalic, a cărui melodie e cunoscută: *Song Sung Elue*, de Neil Diamond. John, un băieţel blonduţ de unsprezece ani, pasionat de muzică, şi-a programat mini-calculatorul «Texas Instruments 99/4» în aşa fel încât să-i reproducă melodia preferată. Cântecul se termină. John nu-şi mai încape în piele de bucurie. Nicio notă falsă. Volumul şi ritmul au fost respectate.

Se umflă în pene. «A fost complicat, dar. dacă stau să mă gândesc bine, nu mi-a luat mai mult de trei ore.»

«Doamnă. David mi-a şterpelit calculatorul!» Vocea asta smiorcăită uşurează. Necaz mare. cum au copiii la şcoală. Există unsprezece calculatoare pentru doisprezece copii. Georges continuă: «Nü-i drept. Tocmai terminasem de învăţat «Pascal» şi Michèle îmi promisese c-o să-mi arate ce se poate face cu «Fortran»...» Aceşti tineri ucenici – aceşti copii ai viitorului – vorbesc «basic», limba elementară pentru a se înţelege cu calculatorul, dar şi «Pascal», cod lingvistic mai complex.

Trei ore de curs obligatoriu pe zi. O oră de piscină în fiecare după-amiază. Şi karaté. Şi jocuri de echipă. Şedinţe de meditaţie în cursul cărora unul din monitori, specialist în ştiinţe psihologice, îi învaţă să şi dezvolte intuiţia, sensibilitatea. Restul timpului sunt liberi să facă ce vor.

Cei trei monitori de la Computer Camp ştiu întotdeauna unde să-i găsească: în faţa calculatoarelor. Se distrează la nebunie: repetă exerciţiile de dimineaţă, ridică de pu claviatură

capota, pipăie micro-plăcuţele de siliciu, debranşează sau rebranşează lirele circuitului electronic, adaugă sau scot o memorie din măruntaiele maşinii lor pentru a-i perfecţiona capacităţile. La plecare, când îşi fac bagajele după două săptămâni de şedere, calculatorul nu mai are taine pentru ei.

— În prima săptămână. nou veniţii învaţă basic-ul şi mecanismul de funcţionare a aparatului. Autodidacţii sau elevii deja iniţiaţi îşi perfecţionează cunoştinţele. În a doua săptămână, fiecare începe să-şi traducă în limbaj electronic pasiunea: jocul, muzica, desenul, problemele de ştiinţă, de anticipaţie, matematica, redactatul.

Calculatorul este o unealtă, aşa cum a fost cartea, după Gutenberg. Ca şi cartea, e o trambulină pentru creatori, în faţa revoluţiei electronice nu există decât o alternativă, după Denison Bollay: ori înveţi să controlezi tehnologia, ori te laşi controlat de ea. Pentru a forma copii sănătoşi la trup ca şi la minte, el şi-a instalat calculatoarele sub frunzişul a 120 de hectare de pădure, în timpul vacanţelor.

Când îi vezi mai des pe cei găzduiţi la Computer

Câmp, îţi dai seama că sunt, într-adevăr, mai musculoşi, mai afectuoşi şi mai sociabili. Nu trece mult, şi masca de copii îngâmfaţi le cade de pe faţă. Când îi întrebi ceva, îţi fac loc alături de ei, îţi iau degetul şi-l dirijează pe claviatură, îţi găsesc scuze dacă te-ai înşelat cumva. În piscină se stropesc şi zbiară cât îi ţin puterile, ca toţi copiii din lume, apoi se întorc de grabă la calculator – să construiască duioşiile unui nou ev pentru părinţii lor, când se întorc acasă.

Aceşti copii, de zece până la cincisprezece ani, vin la Santa Barbara din toate cele patru colţuri ale Americii. Dar şi de la Tokio şi din Provence. Părinţii din Golful Arabic au anunţat că în vara viitoare îşi vor trimite şi ei copiii.

Gregory, singurul băieţel genial, este dolofan ca un nou născut. A reuşit să decodifice un program conceput de tehnicieni şi apărat de inventatorii lui împotriva unei eventuale reproduceri. Apoi Gregory l-a reconstituit. În momentul de faţă lucrează la punerea la punct a unui joc electronic pe care dl. Bollay speră să-l poată breveta în curând…

Dascălul îl arată pe Greg cu degetul: «Bucăţelele astea de om sunt conducătorii noştri de mâine. Avem tot interesul să-i socotim printre cei buni. E mai sigur pentru viitor…»”.

Dincolo de vrajbă, de patimile, de durerile de astăzi – cine ar refuza să creadă, cine ar renunţa să spere că putem să ieşim din preistorie?

Paris, octombrie 1980

ANEXĂ

Gnqtiil le la I arî.

(crearea, activitatea, misiunea sa)

Grupul de fă Paris

Grupul de ia Paris, ale cărui idei şi acţiune constituie substratul acestei lucrări, a fost creat de oameni proveniţi din trei universuri: Europa, Japonia, Golful Arabic. El s-a născut în urma unei constatări, a unei hotărâri.

— Scena mondială este dominată de treizeci de ani de antagonismul Est-Vest, care a rechiziţionat energiile şi a sterilizat imaginaţiile creatoare. Încordările şi ameninţările rezultate de aici demonstrează cât de grave pot fi consecinţele.

— Cursa înarmărilor a zădărnicit orice încercare de răspuns la dezechilibrul dintre Nord şi Sud, această schismă fiind, în primul rând, ceea ce generează criza generală.

— Era „sfidării americane”, a supremaţiei unei singure ţări în domeniile economic şi ştiinţific, este depăşită. Au apărut noi poli: Comunitatea europeană, Japonia şi Asia de sud-est, Golful Arabic. *Lumea este multipolară*.

Aceasta este constatarea.

O asemenea multilume va rămâne oare o lume fărâmiţată, violentă şi neputincioasă?

Sau va reuşi să-şi conjuge capacităţile prin inteligenţă?

Să găsească prin ce căi poate fi dobândită o nouă dinamică a dezvoltării – iată sarcina pe care membrii Grupului de la Paris s-au hotărât să şi-o asume.

Crearea Grupului a fost hotărâtă în cursul verii anului 1979, din iniţiativa autorului acestei lucrări, împreună cu ministrul şi profesorul german Karl Schiller şi avocatul în probleme internaţionale Samuel Pisar, apostolul „armelor păcii”.

În toamna anului 1979, analiza făcută multiiumii era discutată, la Zürich, cu japonezii. După aceea, ea a fost aprofundată în noiembrie şi decembrie în Japonia, cu câţiva dintre principalii oameni cu funcţii de răspundere în domeniul economic şi ştiinţific ai ţării, grupaţi îndeosebi în jurul lui Toshiwo Doko şi Saburo Okhita.

În timpul iernii lui 1980, la New Delhi, apoi în primăvară, la Alger, Grupul a examinat problemele dezvoltării cu factorii de răspundere din aceste ţări. A fost asistat de Eric Laurent, specialist în reuniunile privind lumea a treia.

În Kuweit, apoi la Riad, el a studiat împreună cu liderii arabi, pe care îi vedem în acţiune în cuprinsul acestei cărţi, condiţiile de folosire a petrolului ca pârghie a dezvoltării. J.P. Smith, specialist american în problemele Orientului Mijlociu, a colaborat cu el cu regularitate.

La Washington, convorbirile cu Robert McNamara şi echipa sa, ca şi cu senatorii Proxmire şi McGovern; apoi cercetările tânărului John A. Phillips (student la Princeton, care a reinventat bomba A) în

legătură cu descentralizarea, energia şi informatica au completat faza pregătitoare a lucrărilor.

În martie 1930, una din şedinţele plenare ale Grupului, care a avut loc la Paris, a permis o primă, sinteză. Fiecare parte a lumii resimte în primul rând propriile frustrări şi propria izolare. Niciodată n-a fost mai urgentă necesitatea de a găsi un limbaj comun, care să depăşească certurile, clişeele şi dogmele – iată lucrul pe care l-a formulat Samuel Pisar.

Împărtăşind această analiză, profesorul Giersch, preşedintele Institutului mondial de economie din Kiel, şi Abdulatif Al Hamad, directorul general al lui Kuweit Fund, au pus întrebarea: ce-i de făcut? Prima falie ce trebuia astupată era cea a neînţelegerii. Să privim împreună, să recunoaştem împreună.

Complexitatea – incontestabilă – a problemelor nu trebuie, în niciun caz, să servească drept pretext pentru escamotarea lor. Fiecare bărbat, fiecare femeie poate să le înţeleagă. Şi soluţiile nu vor fi posibile decât dacă fiecare, acolo unde se găseşte, este perfect conştient de ele şi în cunoştinţă de cauză. Este rămăşagul pe care îl fac împreună oamenii Grupului.

Răspunzând interpelării formulate astfel de Françoise Giroud: *Guvernanţii de mâine vor trebui deci să inventeze. Şi mai ales, mai ales, să permită să se inventeze*.

Acest rămăşag asupra încrederii a dus, de asemenea, în ceea ce priveşte dirijarea acţiunii, la realizarea prezentei lucrări. Publicată astăzi în cincisprezece limbi, ea oferă o bază comună pentru diferitele cercetări ulterioare. Michelle Gaillard, responsabila antenei Grupului la Paris, a asigurat desfăşurarea lucrărilor.

În vara anului 1980, membrii Grupului, întruniţi în Golful Arabic, au definit împreună principiile care le vor călăuzi în continuare acţiunea, consacrată în întregime dezvoltării simultane, integrate a diferitelor părţi ale lumii.

Grupul de la Paris, mai presus de crize, de patimi politice, de conflicte regionale, îşi continuă, cu personalităţi competente, munca de organizare de proiecte, de schimburi, de cercetări, pentru a contribui la deschiderea frontierelor şi a spiritelor.

Postfaţa între cărţile de succes ale anilor din

urmă, *Sfidarea mondială* ocupă un loc aparte, cel puţin din două motive, întâi, pentru că abordează probleme arzătoare ale zilelor noastre şi caută răspunsul la o întrebare crucială: încotro se îndreaptă omenirea? Al doilea, pentru că, încercând o analiză lucidă a stărilor de lucruri – cel mai adesea dramatice –, nu ascunde cauzele ori consecinţele lor. la fel, de dramatice.

Desigur, mai ales pentru cititorul avizat, lectura cărţii duce la concluzia că anumite puncte de vedere nu sunt noi, că unele soluţii nu sunt originale, că unele judecăţi nu sunt întru totul argumentate, iar unele argumente sunt unilaterale, ori „înfeudate" unor prejudecăţi. Dar prin examinarea lucidă a unor fenomene, prin pledoaria pentru depăşirea stărilor de imobilism, lucrarea denunţă stări anacronice în practica relaţiilor. economice internaţionale, invită la reflecţii, pune întrebări şi, mai ales. solicită răspunsuri, acţiuni practice în direcţia edificării unei noi ordini economice mondiale, ca premisă a cooperării fructuoase, echitabile între popoare, în avantajul reciproc al tuturora.

Din carte rezultă limpede că problemele privind criza energetică şi de materii prime, cele ale politicii financiare ocupă un loc central în dezbaterile de idei contemporane, trecând pragul simplelor enunţuri teoretice sau al dezideratelor abstracte, devenind terne de confruntări politico-icleologice, de tratative şi convorbiri multilaterale, oficiale şi neoficiale.

Sintetizând analizele „Grupului de la Paris", J.-J. Servan-Schreiberinvită la noi cercetări şi analize consacrate dezvoltării simultane, integrale a diverselor părţi ale lumii", considerând că este de o stringentă actualitate ca „dincolo de crize, de pasiuni politice, de conflicte regionale", confruntările constructive de păreri să continue... în concepţia autoruluicu toate dificultăţile inerente unei lumi care s-a schimbat şi se schimbă vertiginos, fiind dominată de antagonisme, tensiuni şi ameninţări, cu consecinţe greu de evaluat – dacă se acţionează raţional există premise pentru a da un nou impuls dezvoltării omenirii.

Din această perspectivă este edificatoare concluzia potrivit căreia „cheia" viitorului o reprezintă

recunoaşterea necesităţii unei noi ordini în sfera relaţiilor economice internaţionale. Abordarea globală a problemelor este unul din imperativele momentului istoric dat fiind că principalii factori ai dezvoltării – materiile primé, energia, comerţul internaţional, relaţiile valutar-financiare – se intercondiţionează reciproc. Înlocuirea vechilor relaţii, inechitabile, de îmbogăţire a unor state pe seama altora, cu relaţii noi, echitabile şi democratice reprezintă în fapt unica alternativă a dezvoltării simultane, integrate a diverselor zone ale lumii. Este vorba, mai ales de zonele sau ţările *rămase*, mai exact spus *lăsate*, în urmă, de căutarea drumului către o reformă completă a sistemului economic şi monetar care a impus vechea ordine Ce nu mai este acceptabilă.

Considerând că era „sfidării americane” a trecut şi că lumea a devenit multipolară, autorul întreprinde o amplă şi documentată incursiune în evoluţia ţărilor în curs de dezvoltare, descriind sau sugerând starea de mizerie absolută, rezultată din reducerea drastică a capacităţilor de dezvoltare şi sporirea datoriilor externe până la incapacitate totală de plată.

După părerea lui J.-J. Servan-Schreiber, unele – încercări ale ţărilor dezvoltate de a lega un dialog fructuos cu „lumea a treia” – Conferinţa de la Paris din 1977, prima tentativă a dialogului Nord-Sud, raportul Brandt (publicat în martie 1980 sub titlul NORD-SUD: *Un program pentru supravieţuire*), unele fapte evidente şi ireversibile cum sunt prăbuşirea pilonilor sistemului monetar de la Breton Woods, ruptura legăturii dolar-aur, erupţia „eurodolarilor” şi „pe-trodolarilor”, începutul trecerii, în America, la industria microelectronicii, criza materiilor prime şi mai ales a petrolului – au adus pe agenda tratativelor termenii unei concept. globale şi echitabile asupra relaţiilor dintre bogaţi şi sărac ca şi ai unei strategii adecvate asupra raporturilor econc mice internaţionale. Coroborată cu creşterea vertiginoasă preţului petrolului şi altor materii prime, „foamea” de energie a dat naştere la adânci dezechilibre, la stări conflictualt

Goana după profituri a marilor deţinători de capitalur. care pun piedici după piedici tentativelor raţionale de se răspunde problemelor acute, cerinţelor

privind stimule rea unei noi dinamici a dezvoltării, creşterea exorbitant a dobânzilor pentru credite duc la eforturi disperate şi dit persate ale ţărilor lumii a treia. Consecinţele agravante al crizei energetice şi financiare au diminuat tot mai mul şansele de a se ajunge la soluţionarea coerentă a interese lor ţărilor în curs de dezvoltare şi celor dezvoltate.

Unul din mesajele cărţii îl constituie avertismentul e astăzi tocmai asemenea contradicţii devin din ce în ce nu puteai Tiice, de o gravitate deosebită, decalajele imense dintre ţările bogate şi cele sărace purtând în germene stăi conflictuale de o intensitate explozivă ce depăşeşte alt relaţii contradictorii ale epocii, cum ar fi cele dintre bit curi militare, dintre Est şi Vest, dintre grupuri de ţări dezvoltate etc. În spiritul acestui mesaj, de fapt al strigătult de alarmă pe care îl conţine *Sfidarea mondială*, ar putea 5. evocată întâlnirea din 1981 de la Cancún (Mexic) a reprt zentanţilor ţărilor dezvoltate şi celor în curs. de dezvoltan întâlnire care a fost nevoită să recunoască, prin declaraţi finală, că şi în viitor relaţiile „Nord-Sud” vor reprezint una dintre cele mai

acute probleme, care solicită o atenţi prioritară, „dobândind o importanţă echivalentă cu mer ţinerea păcii de care este strict legată”. O astfel de optica avertisment străbate ca un laitmotiv paginile cărţii.

Consecinţele diferitelor improvizaţii şi reuniuni dipic matice de faţadă nu încetează să degradeze profund – dup opinia lui J.-J. Servan-Schreiber – ţesătura socială a tar: lor industriale, care, pentru prima dată după 1930, îşi me nifestă neputinţa faţă de fenomene acute cum ar fi criz economică multiplă, şomajul, inflaţia, neliniştea tinerilo: a unor categorii largi de oameni în faţa zilei de mâine, făr’ a mai vorbi de ameninţarea unui război ale cărui urină] ar fi greu de imaginat.

Desigur, relaţia loi mai strânsă dintre sursele de energie şi strategiile dezvoltării oferă un loc aparte ţărilor producătoare şi exportatoare de petrol. De altfel, diferite documente ale O.P.E.C. pornesc de la premisa că în privinţa extracţiei, vânzării şi consumului... aurului negrureglementările cu Occidentul devin tot mai presante, cu atât mai mult cu cât unele avertismente din trecut asupra secătuirii

rezervelor (rapoartele Paley şi Hubbert) n-au fost luate în seamă, fiind apreciate superficial drept fanteziste sau apocaliptice, deşi ele conţineau un adevăr astăzi evident.

Împotriva curentelor care până nu de mult „şlefuiau o politică de aşteptare şi de pasivitate", de împingere a Occidentului „până la limita extremă a iluziilor posibile –, J.-J. Servan-Schreiber invocă şi expune clarviziunea altor spirite, care, chiar fiind mai puţin ascultate, „au avut luciditatea şi curajul de a arăta drumul de urmat". În acest context se reamintesc dezbaterile Clubului de la Roma, se subliniază raţionalitatea judecăţii potrivit căreia resursele naturale ale planetei nu sunt inepuizabile.

Reconsiderarea politicii energetice, revederea drastică a opţiunilor privind investiţiile fac necesare noi eforturi economice şi sociale, ceea ce va duce în cele din urmă, cum se exprimă autorul, „la o altă politică şi în fapt la o altă societate". În această perspectivă, modernizarea echipamentelor tehnologice înseamnă înlocuirea forţei fizice a omului de către maşini, ceea ce generează schimbarea naturii

metodelor de producţie şi a muncii, schimbare revoluţionară şi fecundă dacă va fi pusă, desigur. În slujba omului. O asemenea problemă este însă, din păcate, eludată de către autor", care nu discută în niciun fel natura relaţiilor sociale, scopul producţiei materiale.

Examinând în mod realist situaţia economică şi perspectivele ţărilor în curs de dezvoltare, cartea se ocupă de diversitatea condiţiilor lor interne pe fondul „numitorului comun" al sărăciei, reflectare a unei stări contradictorii, a disparităţilor generate direct de imperialism. Dezbaterile Grupului de la Paris aduc astfel în centrul atenţiei necesitatea unei analize lipsite de prejudecăţi a zonelor slab dezvoltate ale omenirii, zone nu atât, defavorizate de soartă", cum au încercat unii teoreticieni să scuze exploatarea, cât folosite „în mod egoist" de ţârite... industrializării prospere" pe seama altora.

Cartea demonstrează concludent că cea mai mare parte a ţărilor „lumii a treia", fiind pentru multă vreme sursă de materii prime, a devenit mult timp în istorie sursă de venituri. pentru ţările dezvoltate.

Astăzi, însă, popoarele S-au trezit la realitate, solicitând un tratament echitabil, repararea marilor pierderi pricinuite de acapararea bogăţiilor lor. Accentul critic al cărţii nu are în niciun caz o adresabilitate greşită, dezvăluind „tendinţele rapace ale celor bogaţi”, sesizând şi explicând, uneori până în amănunt, cauzele marilor decalaje, atrăgând atenţia că Occidentul nu a apreciat la justa valoare apelurile repetate ale ţărilor din Sud de vreme ce le-a considerat când irealiste, când periculoase şi, în orice caz, demne doar de ignorat. Or, p „irtru miliarde de oameni, asemenea apelurj au avut şi au o semnificaţie vitală, autorul relevând că „universul industrializat” s-a dezvoltat exploatând sistematic resursele altora, ceea ce a generat adânci tulburări şi crize. Una din faţetele acestei stări de lucruri constă în situaţia ţărilor dezvoltate de a exporta mereu mai mult, pe pieţe deja săturate, pentru a plăti nu numai petrolul, dar şi materiile prime indispensabile industriilor lor. În asemenea condiţii, schimburile între ţările industriale nu mai pot susţine propria lor expansiune, iar preţurile tehnologiei au început să crească în

ritmurile inflaţiei financiare, în timp ce ţările lumii a treia trebuie să plătească în continuare cu cantităţi tot mai mari de materii prime – dacă mai? ni – tehnologia unei viitoare economii naţionale prospere, între deziderat şi realitate pluteşte, astfel, prin paginile cărţii, avertismentul că disperarea „lumii spoliate” ar putea genera un haos mondial, ceea ce pune cu acuitate problema trecerii de la promisiuni la fapte pe terenul co –, operării echitabile.

Linia progresului specific secolului al XX-lea trece prin transformarea radicală a condiţiilor de luptă ale popoarelor pentru a stăpâni mediul ambiant şi a multiplica resursele pe care să fie ele însele stăpâne. Dacă, în spiritul demonstraţiei autorului, s-a ajuns în stadiul când trebuie în –,ventat un alt ciclu al dezvoltării – dezvoltare care „trece prin lumea a treia şi nu mai poate avea loc fără ea” –, este evident că o mişcare venind din adâncurile acestei lumi.

dar şi ale întregii omeniri în ansamblu, pledează pentru instituirea noii ordini economice internaţionale.

Este evident că atât în procesul elaborării

strategiilor de optimizare a structurilor economice naţionale, cât şi în cel de elaborare a strategiilor de armonizare zonală, şi mai ales de concepere a noii ordini economice mondiale ca un corolar al interdependenţei specifice epocii, apare ca vital necesară participarea cu drepturi egale şi depline a tuturor statelor, caresă-şi exercite liber prerogativele suveranităţii şi independenţei naţionale. Instaurarea reală a acestei ordini, caracterul său profund revoluţionar fac necesară realizarea unei diviziuni internaţionale a muncii mai echitabile şi raţionale, bazată pe cooperarea şi colaborarea reciproc avantajoasă a tuturor statelor... Se înţelege că înfăptuirea coerenţei de interese a tuturor devine posibilă dacă se ţine seama de structurile economiilor naţionale, dacă se respectă răspunderea şi autonomia fiecărui stat în privinţa orientării judicioase şi raţionale a propriei economii.

Sesizând cu acuitate asemenea tendinţă obiectivă, Jean Jacques Servan-Schreiber împărtăşeşte ideea că atunci „Când Occidentul vorbeşte de interdependenţă sunt ştiute modul în care o practică,

bazele pe care o stabileşte când rămâne stăpân pe joc. Numeroşi reprezentanţi ai lumii a treia şi-au pierdut astfel încrederea în instaurarea unei noi ordini economice şi pledează pentru o politică de autonomie colectivă… O mişcare venind din străfundurile lumii a treia îndeamnă spre dezvoltarea dialogului Nord-Sud, înscriindu-se în această strategie a «autonomiei colective» unde domină ideea de «a te bizui pe propriile forţe»" (P174).

Cel mai adesea realistă, convingătoare prin exemplele concrete cu care operează, concepţia generală a cărţii este totuşi tributară ideii că totul sau aproape totul ar depinde de „bunăvoinţa" celor puternici şi bogaţi, scăpându-se din vedere că, în fapt, lichidarea subdezvoltării reprezintă rezultatul unui proces complex în care se îmbină eforturile proprii ale fiecărui popor cu restructurarea relaţiilor economice internaţionale care să potenţeze aceste eforturi.

Concepţia şi experienţa României socialiste, pornind de la analizarea raportului dialectic dintre factorii interni şi externi ai dezvoltării, relevă că tocmai factorii interni joacă un rol hotărâtor în

lichidarea subdezvoltării... Fără îndoială – subliniază tovarăşul Nicoiae Ceauşescu – progresul economic şi social rapid al fiecărui popor, lichidarea rămânerii în urmă faţă de statele dezvoltate constituie în primul rând sarcina ţărilor subdezvoltate înseşi. Aceasta presupune intensificarea eforturilor proprii pentru valorificarea la maximum a mijloacelor şi resurselor proprii, unirea tuturor forţelor pentru dezvoltarea bazei tehnico-materiale a societăţii, pentru crearea unei industrii moderne şi dezvoltarea armonioasă.

— În ritm înalt a întregii economii. Dar, alături de intensificarea eforturilor proprii, un rol de cea mai mare însemnătate pentru accelerarea progresului ţărilor subdezvoltate şi în curs de dezvoltare are lărgirea colaborării internaţionale, bazate pe echitate şi avantaj reciproc, pe sprijin multilateral..."[6].

Nu încape îndoială că dezideratul edificării unei noi ordini economice internaţionale reprezintă sinteza cerinţelor de progres ale societăţii contemporane, profundele transformări revoluţionare, naţionale şi sociale din ultimele decenii, marile cuceriri ale ştiinţei

6 Nicolae Ceauşescu, România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate, vol. IU. Bucureşti. Editura politică. 1977. p. KM.

şi tehnicii, creşterea uriaşă a influenţei ideilor socialismului, independenţei naţionale, libertăţii şi democraţiei punând cu acuitate la ordinea zilei înlăturarea din viaţa internaţională a sistemului de relaţii creat de orânduirile exploatatoare. Procer sul de eliberare naţională, care a schimbat faţa lumii şi care îşi are continuarea logică, dialectică, inexorabilă în eliberarea socială, a adus la ordinea zilei cerinţa transformării radicale a relaţiilor internaţionale astfel încât să asigure cadrul necesar progresului economic şi social al fiecărui popor.

Manifestându-şi voinţa fermă pentru o nouă ordine internaţională. România socialistă a militat şi militează pentru o largă recunoaştere internaţională a necesităţii instaurării acestei noi ordini, pentru sfărâmarea vechilor cătuşe care pun în pericol însăşi civilizaţia umană şi făurirea unei lumi a dreptăţii sociale şi naţionale, atât în cadrul fiecărui stat, cât şi pe plan mondial. În acest context, „România consideră că ţările mici şi mijlocii – ţările lumii a treia, în general, deci şi România – pot şi trebuie să acţioneze cu mai multă hotărâre în promovarea unei politici

independente, să contribuie la soluţionarea problemelor cern pioxe internaţionale într-un spirit nou, pornind de lo principiile deplinei egalităţi în drepturi, ale respectului independenţei şi suveranităţii naţionale, ale neamestecului în treburile interne, ale colaborării reciproc avantajoase, care à excludă vechile relaţii de dependenţă şi inegalitate, preuih şi să ducă la renunţarea la politica de forţă şi amenin-tore cu forţa" 2.

Este un deziderat major al epocii noastre de a se căuta metodic, de fiecare dată, cu forţe unite, calea către im nou avânt al lumii, spre a se depăşi mai eficient starea de neputinţă şi defetism, de subdezvoltare. Pe planul edificării noii ordini economice mondiale are o însemnătate capitală înţelegerea profunzimii şi semnificaţiei acelei singuri alternative posibile: „a se ajunge la dezvoltarea generală sau a pieri împreună" – cum scrie J.-J. Servan-Schreiber. În acest sens* Grupul de la Paris consideră că se cer depuse noi eforturi pentru a se depăşi contradicţiile, rivalităţile; «onomice, politice sau militare.

Autorul emite ipoteza că din recunoaşterea lucidă a realităţilor concrete se poate naşte speranţa pentru mâine, pentru un nou destin al omenirii, eliberat de ameninţările unui viitor incert, de consecinţele nefaste ale creşterii economice dezordonate, care a antrenat un consum material exponenţial, ajuns practic la capăt.

Constatarea la care ajunge cititorul *Sfidării mondiale* este că lumea capitalistă, dorind să perpetueze sistemul său rapace, n-a folosit superioritatea sa tehnică decât pentru a încălca interesele altora, a devaloriza preţul energiei, a menţine la distanţă lumea subdezvoltată. Astfel, din ameninţarea penuriei s-a născut teama ce răspândeşte neîncrederea. Pe acest fond s-au convocat şi multiplicat negocieri, tratative eşuate în lanţ, fapt ce a agravat amărăciunea neputinţei şi a sporit neînţelegerile J.-J. Servan-Schreiber este de părere că asemenea negocieri au devenit „continuarea războiului cu alte mijloace”, ceea ce nu este departe de a duce, „prin excesul suferinţelor şi al urii, la război pur şi simplu”. Dar revoluţia tehnologică de

astăzi nu este numai prelungirea diferitelor etape ale progresului tehnic, ea reflectă transformarea condiţiilor de viaţă şi de muncă ale oamenilor pentru a stăpâni mediul am-Nicoiae Ceauşescu, Interviu acordat revistei americane... *Newsweek*", Scânteia. 3 martie 1982.

biant şi a-şi multiplica resursele, aflându-se în faţa unei iminente schimbări radicale.

Pornind de la concluzia potrivit căreia vechiul sistem economic internaţional se prăbuşeşte, *Sfidarea mondială* acreditează ideea optimistă că chiar momentul acestei prăbuşiri permite construirea unei societăţi inteligente, în care imitele naturii nu vor mai viza omul; aceasta este şansa trecerii „de la societatea industrială, consumatoare exponenţială de resurse naturale, la societatea informatizată, creatoare exponenţială de bunuri materiale".

Faptul că marea majoritate a popoarelor ţărilor rămase în urmă s-au raliat speranţei unei noi ordini economice internaţionale confirmă raţiunea principiilor şi obiectivelor acestui concept pentru înfăptuirea căruia România – ea1 însăşi ţară socialistă

în curs de dezvoltare – depune eforturi constructive.

ION MITRAN

Cuprins

Prefaţă de SILVIU BRUCAN i *i* f

PARTEA ÎNTÂI

Ora H

Într-o seară la Taif

Furtuna se dezlănţuie…).

Surpriză în Libia? î;

Jurământul de la Alger…

Tehnologie sau nimic

Miracolul negru.

Scrisoare către O.P.E.C.

Combinaţia lui Feisal.

Jocul lui Kissinger

Iluzia industrială

Frământări în Golf – …

PARTEA A DOUA Poporul pământului

Cuprul lui Kaunda…

Oamenii de la Bandung…

Testamentul lui Fanon

Un raport secret la Bonn

Irâtiinirea de la Brioni Complot la Paris
India este pedepsită.
Strigătul lui McNamara:
Cometa braziliană…
Zairul cu orice preţ.: …
Gloria armelor
Discursul Nordului
PARTEA A TREIA
O resursă nelimitată
Trimisul lui Doko la Paris
Cu. toată viteza spre crearea de locuri de muncă
Codul purpuriu –
Duel în Pacific…
Capriciile sorţii
Explozia creatoare
De la zero spre infinit.:
Hârvard vrea să înţeleagă
Curajul unui viking.
Râsul lui Honda 1 – …
Cei 47.000 de roboţi.). Î.
David şi Goliat Calculul domesticit Trecerea la microprocesor Fără să citeşti, fără să scrii

Revoluţia socială

Ca electricitatea, ca aerul. 7...”. Calculatoarele şi oamenii Viitoarele motive de nelinişte

PARTEA A PATRA.

Şansa nu trebuie scăpată

Indira se întreabă...

Un sudist la treabă...

Viena îl cheamă pe Marshall Gât mai aproape de viaţă. Sfârşitul preistoriei...

A» e x a

Grupul ele *Ui Paris*...! i! î: î.

Postfaţă de ion mitran: î: i! «:

Paginile U-174 a o fost trădase de RODICA GEORGESCU Pâginlle 175—352 de SANDA MIHARSCa-EOROtă NU

Iată o carte care, în toiul crizei mondiale, tulbură imaginaţia şi aruncă o lumină asupra viitorului. Ea îl poartă pe cititor de la Paris la Bombay, de la Tokio la Riad, de la Hamburg la Alger, pe cărările speranţei.

În satul Taif, din Arabia Saudită aterizează, la apusul soarelui, zece avioane particulare. Oamenii care coboară din ele deţin întreaga bogăţie a lumii. Îşi

expun condiţiile.

Din mijlocul milioanelor de fiinţe omeneşti înfometate, neştiutoare de carie, care adună toată mizeria lumii, şefi de stat nerăbdători interpelează Occidentul.

În ţările dezvoltate, societatea industrială, care a încetat să mai fie stăpâna petrolului şi a investiţiilor, se află la ananghie.

Ciocnirea acestor trei universuri poate să ducă la un dezastru sau să aprindă o flacără. Cea a unei epopei la scară planetară. Instrumente există – dar cine ştie acest lucru? Revoluţia inteligenţei este la îndemâna noastră – 1 clar cine vrea acest lucru?

Un grup de oameni – europeni, arabi, japonezi –, conştienţi de aceste pericole, informaţi despre aceste realităţi şi mijloace, au explorat împreună, de-a lungul anului 1980, calea spre renaştere. Da, această cale există. Fiecare bărbat, fiecare femeie va putea să-şi găsească locul de muncă şi deplina I afirmare.

Aceasta este miza Sfidării mondiale.

EDITURA PONTICĂ